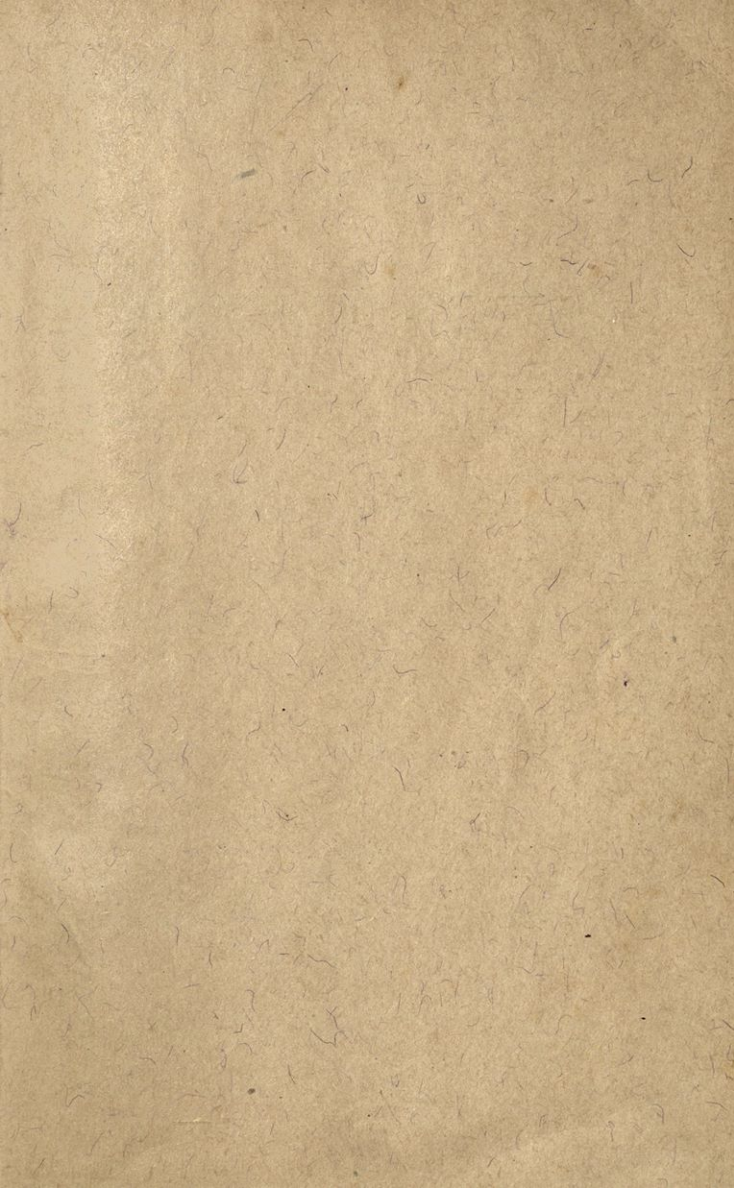


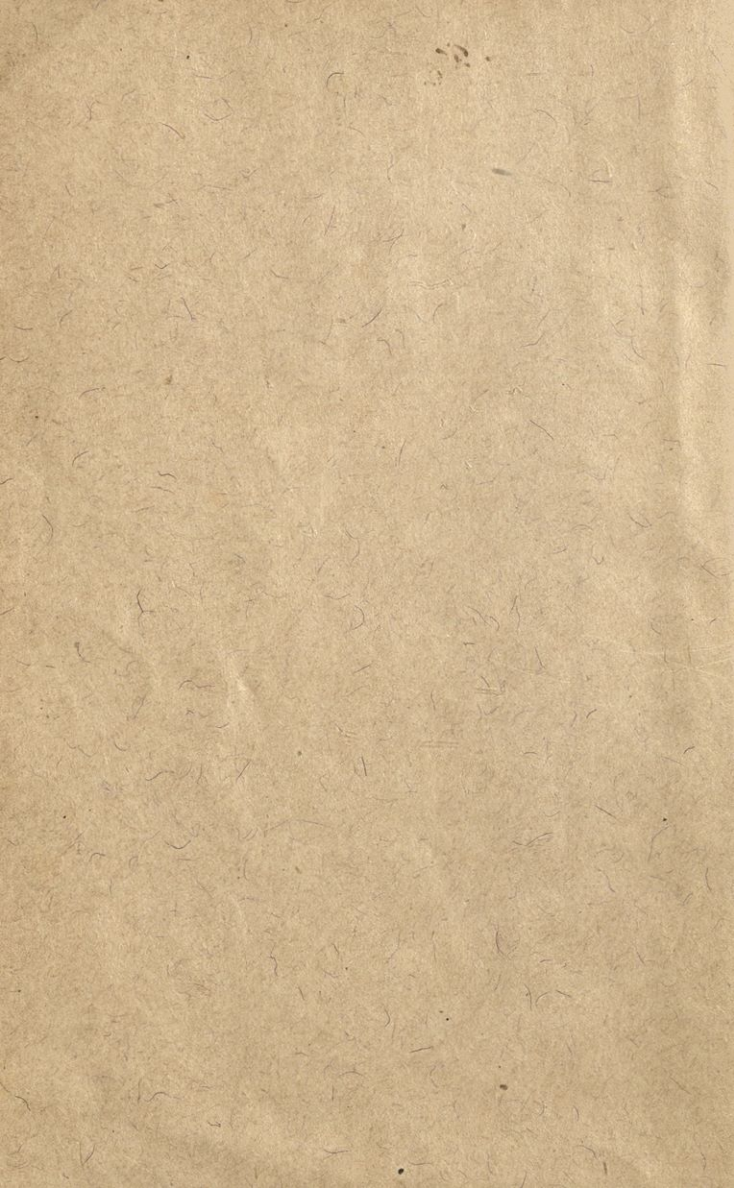
VII  
F 37.224  
c

...ericz.  
...ina  
...skih

37224, VIII, F, c.







37224, VIII, F, c

☞ II. zvezek ☞

# Rodbina Polaneških

Roman

ooo

Spisal H. Sienkiewicz

ooo

Po poljskem izvirniku poslovenil Podravski

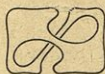


V Ljubljani 1904

Natisnila in založila Kleinmayr & Bamberg.

# Sienkiewicz, *Mali vitez.*

Roman iz poljske zgodovine,  
z mnogimi lepimi podobami.  
3 zvezki. Broširani 7 K, lično  
vezani 9 K 50 h. ∞∞∞∞∞





# Rodbina Polaneških.

Roman.

Spisal H. Sienkiewicz.

Po poljskem izvirniku poslovenil Podravski.

o o

II. zvezek.



V Ljubljani 1904.

Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.



0300h90h6

## I.

Navzlic vsem tem duševnim bojem, ki so se vršili v Polaneškem, se je razvijalo podjetje trgovskega zavoda kaj prijazno. Zdravo pamet, marljivost in bistrovidnost tovariša Bigiela je bilo treba zahvaljati, da so se nujna naročila reševala zmerom enako temeljito. Klientom se ni bilo bati, da bi se varali, da ne bi bili uzadovoljeni, ali da bi imeli vzrok za pritožbe. Dobro ime je raslo zavodu vsak dan; njegovo delovanje se je širilo polagoma, toda stopnjema, in uspeh je rasel. Polaneški sicer ni deloval tako mirno kakor prej, deloval pa je enako kakor Bigiel. Dopoldanske ure je prebil vsak dan v zavodu, in čim večje so bile njegove duševne muke, čim bolj se je uglabljal njegov nesporazumek z Marico od tedaj, ko je bila dospela v Varšavo, tem marljiveje je delal. To delo, najčešče težko, da, časih zahtevajoče dovolj duševnega napora, ki pa ni bilo v nikaki zvezi s tem, kar ga je bolelo, in ni prinašalo nobenih notranjih muk, se mu je naпослед pretvorilo v nekakšno zavetje, kamor se je zatekal pred burjo. Polaneški ga je začel ljubiti. „Tukaj vsaj vem, kaj delam in po čem težim“, je rekel Bigielu, „tu je vse zelo jasno. Ako le ne najdem v tem sreče, najdem vsaj razširitev življenja

in prostost, ki jo nudi denar, in tem bolje zame, ako utegnem biti zadovoljen s tem.“

Poslednji dogodki so ga še bolj utrdili v teh mislih. Saj so mu občutki res prinašali le trpljenje. Ta setev je dajala trpko žetev, dočim mu je edini uspeh, ki ga je dosegel in ki ga je vsekakor izpodbujal ter branil v življenju nesreče, prinesel le oni trgovski zavod. Polaneški je sam mislil nekamo začuden, da je temu tako, toda temu ni bilo tako. Sam je čutil, kako tesna je ta zadovoljnost, ki jo more dajati trgovina; toda obenem si je dejal — ako le ne more biti drugače — da mu je treba biti zadovoljnemu s tem, zakaj bolje je biti izključno trgovec, ki mu trgovina uspeva, nego romantik, ki ga vse vara. Zato je po Litkini smrti sklenil rajši zadušiti v sebi vsa ta genutja, ki se ne morejo uresničiti in ne prinašajo ničesar drugega nego bridkost. Bigiel je bil očitvidno hvaležen takšni razpoložnosti svojega tovariša, ki je mogla trgovini prinesiti le dobiček.

Polaneški pa vendar ni mogel biti v nekoliko tednih popolnoma malomaren za vse to, s čimer je bilo prej združeno njegovo srce. Zaraditega je časih zahajal k Litki, katere grob je zarana pokrivalo belo zimsko ivje. Dvakrat je srečal na pokopališču tudi gospo Emilijo in Marico. Enkrat ji je celo pospremil v mesto, in tu ga je gospa Emilija jela zahvaljati za spomin, ki ga posvečuje njeni hčerki. Polaneški je zapazil, da ga je zahvaljala dokaj mirno, vendar pa je razumel ta mir,





(Str. 4.) Polaneški je srečal na pokopališču gospo Emilijo in Marico.





ko mu je rekla pri odhodu: „Sedaj neprestano mislim, da ima ona, živeča sama v večnosti, to ločitev za tako kratko, za en sem trenutek — in ne veste, kakšna tolažba je to, da človek vsaj ne koprne.“ Polaneški si je rekel v duhu: „Ne, tega ne vem.“ Globoko pa ga je genilo prepričanje, s katerim je govorila gospa Emilija. Mislil si je: „Je li to iluzija, tedaj je prava iluzija življenska, ki celo iz groba zajemlje sok za življenje . . .“

Tudi Marica je potrdila pri prvem razgovoru s Polaneškim, da se gospa Emilija ukvarja zgolj s temi mislimi. Samo to je pomirjalo njeno žalost. Po cele dneve ni govorila z Marico ničesar drugega in ponavljala je tako trdovratno neprestano, da je smrt, ako zre človek nanjo skozi Boga, samo kratka ločitev, in ta trdovratnost je jela Marico vznemirjati.

„Govori o Litki“, je dejala končno gospodična Plavicka, „kakor dete ne bi bilo umrlo in kakor bi ga morala jutri videti.“

„To je še sreča“, odgovori Polaneški. „Vaskovski ji je res storil veliko uslugo. Takšen žrebelj v glavi ne boli.“

„A vendar govori prav, ker je temu tako.“

„Nečem vam nasprotovati, gospodična.“

Marico je sicer vznemirjala trdovratnost, s katero se je gospa Emilija neprestano vračala k istim mislim. Sicer pa je tudi sama imela prav take nazore o smrti, in zato jo je skepticizem, ki je očividni odseval iz besed Polaneškega, nekoliko dirnil in zbolel.

Ker pa mu tega ni hotela pokazati, je jela govoriti o nečem drugem.

„Dala sem napraviti povečano fotografijo Litkino“, je dejala. „Včeraj sem prejela tri izvode. Enega dam Emiliji. Bala sem se prej, da je ne bi preveč genilo, toda sedaj vidim, da ga ji dam lahko. Močno bo vesela.“

Po teh besedah je vstala in stopila k polici za knjige, na kateri so ležale fotografije, zavite v pivnik, nato je sedla poleg Polaneškega k mali mizi in jih jela razvijati, govoreč:

„Gospa Emilija mi je povedala o nekem vašem razgovoru, kratko pred dekličino smrtjo, pri katerem je dejala Litka, naj bi bili vi trije breze ter rasli drug poleg drugega. Ali se spominjate tega razgovora?“

„Dà, spominjam se ga. Čudila se je, da žive drevesa tako dolgo, in potem je premišljala, kakšno drevo bi hotela biti; najbolj všeč ji je bila breza.“

„Dà. A vi ste rekli, da bi tudi hoteli rasti ondi blizu. Zato sem hotela okrog teh fotografij na passe-partout naslikati breze. Tukaj, kakor vidite, sem jih poizkusila, toda neče se mi prav posrečiti; prvič, ker že davno nisem imela čopiča v rokah, drugič pa, ker ne morem slikati iz spomina.“

Po teh besedah je vzela eno fotografijo in jela kazati Polaneškemu breze, naslikane akvarelno; ker pa je bila nekoliko kratkovidna, se je nekoliko sklonila nad svojim delom, pri čemer se je s čelom približala čelu Polaneškega.



Ni mu že bila več nekdanja Marica, na katero je bil mislil, kadar se je vračal od gospe Emilije in ki mu je bila napolnjevala vso dušo. Ta čas je že minil. Njegove misli so se obrnile drugam. Toda Marica ni nehala biti oni ženski tip, ki je deloval z izjemno močnim vtiskom na njegove moške živce, in sedaj, ko se je njeno čelo skoro dotikalo njegovega čela, ko je z enim pogledom objel njeno obličje, slabo se lesketajoče in nekoliko zardelo, ter njeno postavo, sklonjeno nad sliko, je z nekdanjo močjo začutil ono mičnost, in vroča kri mu je jela poditi enako vroče misli v glavo.

„Ko bi ji jel sedaj poljubljati oči in usta“, si je dejal, „rad bi vedel, kaj bi storila?“

Za en trenutek ga je prevzela želja, da bi storil kaj takega, najsi bi Marico razžalil na smrt. Za to dolgo odpehovanje, za toliko nemira, skrbi in bridkosti je hotel imeti takšen trenutek nagrade a — morda obenem osvete.

V tem je nadaljevala Marica, zroča na svoje delo:

„Danes se mi zdi to še dokaj slabše nego včeraj. Na nesrečo drevje sedaj nima listja, in ne bom mogla najti vzorca.“

„Nikakor“, odgovori Polaneški. „Ta skupina resnično ni slaba. Samo to, ako naj ta drevesa predstavljajo gospo Emilijo, Litko in mene — zakaj ste potem, gospodična, naslikali štiri breze?“

„Četrta sem jaz“, odgovori Marica nekamo boječe. „Tudi jaz bi hotela tako rasti z vami.“

Polaneški jo bistro pogleda, ona pa jame zavijati fotografije in govoriti nekamo naglo:

„S spomini na to dete je toliko združenega z menoj . . . Bila sem v poslednjem času z Emilijo skoro neprestano pri njej . . . Emilija mi je sedaj ena izmed najbližjih oseb . . . Jaz sem enako pripadala k njima kakor vi . . . Ne vem dobro, kako naj to povem . . . Bili smo štirje, a sedaj smo ostali trije — združeni z Litko . . . zakaj ona nas je združila. Sedaj, kadar mislim nanjo, mislim obenem na Emilijo in na vas . . . Zato sem se odločila naslikati štiri breze, in vidite, tu imam tri fotografije. Ena je za Emilijo, ena zame in ena za vas.“

„Hvala vam, gospodična“, odgovori Polaneški ter ji poda roko.

Marica mu jo iznova krepko stisne in reče:

„Zaradi spomina nanjo morava pozabiti vso nekdanjo neslogo.“

„To se je že zgodilo“, odgovori Polaneški, „in kar se tiče mene, sem hotel, da bi bilo tako že dolgo pred Litkino smrtjo.“

„Takrat se je pričela moja krivda, ki mi jo oprostite.“

In iznova mu poda roko. Polaneški je za trenutek omahoval, ali si naj pritisne to roko k ustnicam; ni je pa pritisnil, nego je dejal:

„Torej je nastala med nama sloga?“

„In prijateljstvo?“ odgovori Marica.

„In prijateljstvo.“

V njenih očeh se je odbijala globoka, tiha radost, ki je ožarila vse njeno lice z nežno svetlobo. Bilo je v njej toliko dobrote in zaupnosti, da se je Polaneški nehote spomnil one nekdanje Marice, ki jo je bil videl v Kremenu, ko je sedela na vrtu v žarkih zahajajočega solnca.

Toda po Litkini smrti je bil v taki razpoloženosti, da je imel podobne spomine za nedostojne, torej je vstal in se jel poslavlјati.

„Ali ne ostanete pri nas ves večer?“ je vprašala Marica.

„Ne, gospodična, moram oditi.“

„Pa povem Emiliji, da odhajate“, reče Marica ter naravna svoje stopinje k vratom sosednje sobe.

„Gospa Emilija sedaj bodisi misli na Litko, ali pa moli, ker sicer bi sama prišla semkaj. Ne dramite je, gospodična, saj itak pridem jutri zopet.“

Nato je Marica iznova stopila k njemu, se mu ozrla v oči in dejala presrčno:

„Jutri in vsak dan? Ali pridete? Zapomnite si, da ste odslej za naji „gospod Stanko“.“

Po Litkini smrti ga je Marica že drugič imenovala tako; zato si je mislil Polaneški, na poti proti domu:

„Njeno razmerje do mene je sedaj povsem drugačno. Čuti se, kakor bi že pripadala meni, ker se je zavezala z obljubo, ki jo je dala umirajočemu detetu; dà, pripravljena se je celo zaljubiti vame ter se ne drzne, da ne bi imela ljubezni do mene... Takih se dobi pri nas na ducate.“



In zdajci se je jel jeziti:

„Poznam te pristne značaje z mrzlim srcem, a pri tem z navdušeno glavo, polno tako imenovanih načel. Vse le zaradi načel, vse iz dolžnosti — nič izvirnega v srcu! Utegnil bi poginiti ob njenih nogah, a vendar ne dosežem ničesar. Šele takrat, kadar ji veli dolžnost, da me ljubi, me hoče naposled v resnici ljubiti.“

Polaneški je bil očitvidno spoznal na svojem potovanju preko meje neko drugo vrsto žensk, saj o drugih je bil gotovo že mnogo čital v knjigah. Ker je pa imel pri tem mnogo zdravega razuma, mu je izpregovoril ta razum:

„Čuj, Polaneški“, je dejal, „prav zato so to izvrstni značaji, nenavadno trdni, na katere se je moči zanašati in si opirati življenje. Ali si zblaznel? Saj si hotel le imeti ženo, ne pa minljivih ljubezenskih pustolovstev.“

Toda Polaneški se ni nehal upirati in je odgovoril razumu:

„Ako le moram biti ljubljén, hočem biti ljubljén zaradi samega sebe.“

Razum mu je izkušal še pojasniti, da je to vse eno, kako se ljubezen prične, ker potem ne more biti drugače ljubljén nego zaradi samega sebe, v tem primeru, po onem trudu in razvnetosti, da je to obenem prirojena stvar in skoro nekako čudo, da bi se pripetilo kaj takšnega, kar bi takoj odpravilo ovire. Toda Polaneški se ni nehal pričati.

Razumu je prišla naposled na pomoč tudi ona mičnost in ona zaljubljenost v Marico, po katerih delovanju je Polaneški videl v njej več vabila nego v vsaki drugi ženski. Ta milina je nadaljevala:

„Ne vem, ali jo ljubiš ali ne, toda tu ne gre za to; danes pa, ko se ti je približala z roko in obličjem, si se premagal le iztežka. Zakaj se te takšni občutki ne polaste takrat, kadar sediš poleg drugih žensk? Pomisli, kakšna razlika je to!“

Toda Polaneški je odgovarjal na vse:

„Riba! Vse le zaradi dolžnosti.“

In iznova mu je šinilo v glavo: Ujemi jo, ker imaš te vrste rib rajši nego katere druge. Ljudje se vendar ženijo; tudi tebi je že napočil čas za to. Kaj bi še iskal? Ali takšno ljubezen, ki bi se ji smejal sam prvi? Tvoja ljubezen je ugasnila . . . Dobro! Toda ostala je mičnost in to prepričanje, ki ga vendar hraniš v sebi, da je to poštena in prava žena.“

„Dà“, si je mislil dalje, „toda iz ljubezni, najsi je že glupa ali razumna, izvira volja — in morda jo imam že sedaj? Nimam je, ker omahujem, ko prej nisem omahoval. Drugič je treba preudariti, kaj je bolje: Ali ta gospodična Plavicka, ali pa ‚ima dati‘, ‚dal je‘ v trgovini pod firmo Bigiel in Polaneški. Denar daje moč in prostost, in po prostosti najbolj teži človek, kadar nikogar ne nosi na rokah, niti v srcu.“

Tako premišljujoč, je dospel domov in šel spat. Ponoči se mu je sanjalo o brezah, ki so rasle na pesku, o mirnih, modrih očeh, o čelu, zasenčenem s temnimi lasmi, od katerega se je odbijala toplota.

## II.

Črez nekoliko dni zarana, preden je odšel v pisarno, je prišel k njemu Mašek.

„Prihajam k tebi zaradi dveh stvari“, je dejal, „toda najprej pričnem z denarno stvarjo, da ti dam na prosto voljo, izreči ‚da‘ ali ‚ne‘.“

„Dragi moj, denarne stvari se izvršujejo v trgovini, začni torej s tovarišem.“

„To ni stvar vajinega zavoda, nego zasebna, in zato hočem rajši govoriti o njej zasebno. Veš, da se ženim, in zato potrebujem denarja. Plačil imam kakor las na glavi. Bliža se obrok, ko imam plačati prvi znesek one vsote na Kremenu, ki sem jo prevzel od tebe. Ali me ne moreš počakati še četrť leta?“

„Hočem biti odkritosrčen“, odgovori Polaneški. „Mogel bi že, toda nečem.“

„No, pa hočem biti tudi jaz enako odkritosrčen ter te vprašam: Kaj hočeš učiniti, ako ti ne plačam?“

„Tudi to se zgodi na svetu“, odgovori Polaneški, „ali pa me morda imaš za večjega glupca, nego sem res, zakaj to vem, da mi plačaš.“



„Odkod imaš to zagotovilo?“

„Ker se ženiš in jemlješ bogato nevesto, torej se ne moreš delati za insolventnega človeka. Izkoplješ iz zemlje in plačaš.“

„Kjer ni nič, ondi ne vzame niti smrt.“

„Dragi prijatelj, nihče naju ne sliši, torej ti pravim, da prav vse življenje izkopavaš iz zemlje.“

„Torej si zagotovljen, da ti plačam?“

„Sem.“

„Prav praviš. Zaželel sem od tebe uslužnosti, do katere nimam pravice. Samo, da se naposled čutim po vsem tem nekamo utrujenega . . . Tu jemati, ondi mašiti, živeti večno v taki negotovosti, to naposled preseza človeške moči . . . Jadram nekam v pristajo . . . Črez dva meseca bom stal na drugih nogah, toda sedaj plovem že s poslednjo soparo . . . Ne moreš — to je nekaj težavnega. Na Kremenu je nekoliko gozdov; te posekam in te plačam, ako ne pojde drugače.“

„Kakšni gozdi so na Kremenu? Že stari Plavicki je posekal, kar se je dalo.“

„Za dvorom v smeri proti Nedzialkovu, je velika dobrava.“

„Seveda je.“

„Vem, da se vidva z Bigielom ukvarjata tudi s to trgovino. Kupita od mene to dobrovo. S tem mi prihranita trud, da bi iskal kupca, in lahko imata dobiček.“

„Izpregovorim o tem z Bigielom.“

„Torej ne odklanjaš ponudbe?“

„Ne. Ako daš poceni . . . morda bi to celo sam . . . Toda v tem primeru moram preračunati možni dobiček ali možno izgubo. Hočem pa tudi poznati tvoje pogoje. Napravi tudi ti račun. Pošlji mi izkaz, koliko je tam dreves in kakšnih. Sam se ne spominjam tega.“

„Pošljem ti ga čez eno uro.“

„V tem primeru ti odgovorim zvečer.“

„Na en pogoj te opozarjam že naprej. Pravico, da posekaš dobrovo, dobiš šele čez dva meseca.“

„Zakaj?“

„Kremen dokaj izgubi brez tega krasu, morda ti ga po poroki postavim na prodaj, seveda s primernim dobičkom.“

„Bomo videli.“

„Vrhutega imam v Kremenu kamenolom. Ali se spominjaš, kaj mi je o tem pravil Plavicki? Cenil ga je na milijone, toda to je glupost! Vendar pa v rokah razsodnih mož utegne nastati iz tega dobra kupčija. Preudarita to z Bigielom; rad vaju sprejemem v družbo.“

„Ako bo podjetje dobro. Saj je najin zavod ustanovljen pač zaraditega, da dela dobro kupčijo.“

„O tem se torej pomeniva pozneje, a sedaj se vrnem k dobri. Prvi pogoj najine pogodbe bodi ta, da ti namesto plačila, ki se bliža, dam dobrovo ali en kos, in sicer po ceni; dam ti jo nekako v zastavilo, ti pa se zavežeš, da ne posekaš nobenega hrasta, preden ne mine nastopajoče četrletje.“

„To lahko storim“, odgovori Polaneški. „Seveda nastanejo tudi takšna vprašanja, kakor vožnja hrastov na postajo in tako dalje, o katerih se pomeniva, kadar spiševa pogodbo, če jo sploh spiševa.“

„Torej sem se iznebil vsaj enega bremena“, reče Mašek ter si podrgne čelo. „Pomisli, da imam takih po deset do petnajst vsak dan, ne glede na razgovore o stvareh z gospo Kraslavsko, ki so težavnejši nego vse drugo, in usluge nevesti, ki...“

Mašek za trenutek preneha, potem pa zamahne z roko in pristavi:

„Ki tudi niso lahke.“

Polaneški ga pogleda nekamo začuden. V ustih Maška, tako skrbno preudarjajočega vsako besedo, je bila ta izpoved nekaj nezaslišanega.

Toda Mašek je nadaljeval:

„To pa je še najmanjša skrb. Ali se še spominjaš, kako bi se bila skoro sprla malo pred Litkino smrtjo... Nisem se zavedal, da si zelo ljubil to dete, da si bil nemiren, razvnet, in nastopal sem sirovo... Kriv sem bil docela jaz in zato te prosim, da mi odpustiš.“

„To sem že pozabil“, odgovori Polaneški.

„Omenil sem to zaradi tega, ker te hočem naprositi neke usluge. Stvar je takšna. Prijatelj nimam, sorodnikov tudi ne, ali pa le take, da ne morem biti ponosen nanje. Sedaj moram iskati druga in, žal, prav nič ne vem, kam naj se obrnem... Znaj, da sem že imel v rokah stvari



raznih mladeničev . . . Toda naprositi tega ali onega gospodiča zato, ker ima naslov, do tega mi ni dosti in ne ljubi se mi. Meni je zgolj do tega, da imam za druga poštenega človeka in, povem ti odkritosrčno, tudi mi je do dobrega imena . . . I damama je močno za to, in zato te vprašam: Ali bi mi hotel biti za druga?“

„Ne odklonil bi ti prošnje, da si dospel v drugih razmerah. Toda takoj ti povem, kako stoji stvar. Poglej — ne nosim sicer žalnega šaplja na klobuku, niti belega traku na suknji, nisem torej v žalni opravi, toda navzlic temu ti dajem svojo častno besedo, da čutim večjo žalost, nego bi mi bilo umrlo rodno dete.“

„Dà, na to nisem niti mislil“, reče Mašek. „Odpusti!“

Polaneškega so genile te besede.

„Sicer pa, ako ti je res toliko do tega . . . ako ne boš mogel dobiti nikogar drugega — pa se zgodi, kakor si želiš, toda odkritosrčno ti povem, da mi bo po takšnem pogrebu težko biti na svatbi.“

Polaneški sicer ni rekel „na takšni svatbi“, toda Mašek je pogodil njegove misli.

„Poleg tega“, je nadaljeval Polaneški, „je tu še nekaj drugega. Moral si že slišati, da je bil nekakšen siromak, zdravnik, ki se je do smrti zaljubil v tvojo nevesto. Imela je pravico prezirati njegovo ljubezen, in nihče ne bi ji mogel očitati ničesar, toda oni je odšel tjakaj, kjer ni muh, in

zlodej ga je vzel . . . Umeješ li? Jaz sem bil njegov prijatelj, zaupal mi je vso svojo nesrečo ter se izjokal na mojih prsih — ali umeješ? . . . Ob takih razmerah biti drug drugemu — reci sam?“

„Ali je oni res iskal smrti zaradi ljubezni do moje neveste?“

„Kaj, ali tega nisi slišal?“

„Ne samo, da nisem slišal, nego tudi ne verjamem svojim ušesom . . .“

„Ali veš kaj, Mašek, zakon izpremeni človeka, to vem, toda sedaj vidim, da ga izpremeni tudi zaroka. Niti ne poznam te več.“

„Kakor sem ti že dejal, sem tako utrujen, da komaj dišem, in ob takšnih odnošajih odpade krinka.“

„Kaj misliš s tem?“

„Mislim si, da je na svetu dvoje ljudi: nekateri se ne menijo za nič in uravnavajo svoje vedenje po razmerah, zopet drugi imajo drug sistem, ki se ga drže kolikor toliko dosledno. Jaz ne pripadam drugim . . . Navadil sem se mnogo veljati; dà, kar je še več, navadil sem se tega do te mere, da se mi je naposled izpremenilo v narav. Ali vidiš, kadar na priliko potujeta dva skupaj v veliki vročini — morejo najprej priti na človeka ‚comme il faut‘ trenutki, ko ne odpne le suknje, nego tudi telovnik. Tudi meni je prišel tak trenutek, torej se odpenjam.“

„To pomeni?“

„To pomeni: Presenetila me je novica, da se je kdo do smrti zaljubil v mojo nevesto, ki je,

kakor mi je dal nekdo razumeti v zlobi, hladna, otrpla in tako mehanična v svojem gibanju kakor ura, ki se navija. To je vse gola resnica, in potrjujem jo. Nečem, da bi me imel za večjega ničemurnika, nego sem res. Ne ljubim je, in moj zakon bo takisto otrpel, kakor je moja nevesta. Ljubil sem gospodično Plavicko, ki pa me je odklonila. Gospodično Kraslavsko jemljem zaradi njenega premoženja. Ako porečeš, da je to nekaj, kar se ne spodobi, ti odgovorim, da tako neumestno ravna na tisoče ljudi, katerim podajaš roko in ki ob tem ne živijo v razkošju, pa tudi ne v tragediji. Tak zakon sicer šepa, toda izhaja se vendarle. Pozneje mu pride na pomoč navada, skupaj prebita leta, ki prinašajo nekakšno naklonjenost, otroci, ki pridejo na svet — in tako nekamo že gre! Takšnih zakonov je velika večina, zakaj ljudje večinoma rajši hodijo po ravni, nego bi se vzpenjali v hribe. Dà, pogostoma se sklenejo še različnejši zakoni, na primer: kadar hoče žena leteti, mož pa hoče lesti po zemlji, ali narobe — tu ni nobene nade, da bi se vzajemno sporazumela. Kar se tiče mene, sem delal kakor vol. Kot potomec ubožne rodbine sem si hotel opomoči — sam priznavam to. Ako bi bil hotel ostati nepoznan in nespreten odvetnik, ki izgubi vsako pravdo, ter hotel samo kopičiti denar, morda bi se mi bilo posrečilo in odprl bi svojemu sinu vrata na stežaj. Toda nimam rad svojih otrok, kolikor jih še ni prišlo na svet, in zato sem hotel imeti sam ne le denar — ampak



hotel sem tudi nekaj biti, nekaj pomeniti, stati na nekakšnem stališču, nekaj veljati, kolikor je mogoče veljati pri nas, torej vsaj v društvenem življenju. Iz tega je izhajalo, da je to, kar je pridelal odvetnik, zapravlil grand seigneur. Noblesse oblige. Zato nimam denarja, vrhutega mi je jelo presedati, da bi izbijal klin s klinom — in zato vzamem v zakon gospodično Kraslavsko, ki zopet jemlje mene zategadelj, ker sem vsaj navidezno velik gospod ali vsaj igram nalogo velikega gospoda, ki mu je odvetništvo zabava . . . Partiji sta enaki, nikomur se ne zgodi krivica in nihče ne opehari nikogar, ali pa, če hočeš, oba se prevarata enako. To je vsa resnica, in sedaj, ako hočeš, pa me preziraj.“

„Bog sam ve, da te nisem nikdar cenil bolj“, odgovori Polaneški, „zakaj sedaj se ne čudim le tvoji odkritosrčnosti, nego tudi tvojemu pogumu.“

„Sprejemam ta poklon kot nekaj odkritosrčnega. Toda v čem vidiš pogum?“

„V tem, da vendarle vzameš gospodično Kraslavsko, ko veš, da ima tako malo vrlin.“

„Saj vem, kaj delam. Iskal sem denar — to je res; ali pa misliš, da bi se zaradi denarja oženil s prvo žensko, ki ga ima? Nikakor, dragi moj. Jemljem gospodično Kraslavsko in vem, kaj delam. Gospodična Kraslavska ima velike prednosti, ki so neizogibno potrebne v razmerah, v katerih jo jemljem, ali jemlje ona mene. Gospodična Kraslavska bo hladna, neprijetna, kislá — celo prezirljiva ženska, kolikor se me ne bo bala. Zato pa ima

gospodična Kraslavska takisto kakor njena mati nekakšno pobožno spoštovanje do oblik, do tega, kar je pristojno ali nepristojno, do tako imenovane dostojnosti. To je prvo. Drugič pa ni v njej niti zrna pustolovstva, in življenje z njo, najsi bi bilo še tako neprijetno, se nikdar ne konča s škandalom. A tretjič je v vsem pedantka, enako v pobožnosti kakor v izpolnjevanju vseh dolžnosti, ki jih prevzame nase. To pa je res že velika prednost. Ne bom srečen z njo, vendar pa bom lahko miren, in kdo ve, ali ni to največje, kar si je moči želeti v življenju. In še to ti povem, dragi moj: Kadar si boš iskal žene, pomisli pred vsem drugim na bodoči mir. V ljubljenci išči, česar hočeš, bistroumnosti, vročekrvnosti, veselja do poezije, rahločutnosti, toda z ženo je treba živeti leta in leta, zato išči v njej tega, ob kar se je moči opirati, išči načel.“

„Nisem te imel nikdar za glupega“, reče Polaneški, „toda zdaj vidim, da imaš več pameti, nego sem si mislil.“

„Znaj, naše ženske na primer iz imovitih krogov se vzgajajo po vzoru francoskih pripovedek, in ali veš, kaj izhaja iz tega?“

„Vem kolikor toliko, toda danes si tako zgovoren, da rad začujem tvojo definicijo.“

„Žena postane sama sebi Bog in postava.“

„A kaj možu?“

„Kameleon in drama.“

„To se tako časih dogaja v višjih denarnih krogih, ki so brez srca. Ondi je vse le oblika in toaleta, pod katero ne sedi duša, nego kolikor toliko plemenita žival.“

„Toda ta svet, ki je bogat, bleščeč in se zabava, ta svet, prenasičen z umetniškim, slovstvenim, dà, tudi z verskim diletantstvom, drži takt in vodi zbor.“

„Pri nas doslej še nikakor.“

„Pri nas še tudi ne docela. Sicer pa so izjeme tudi v tem svetu; tem večje morajo še biti zunaj teh krogov. Dà, v naših krogih so druge žene, na primer gospodična Plavicka. Oh, kakšen mir je to, kakšna brezskrbnost, a pri tem kakšno mično življenje s takšno, kakršna je ona. Žal — ustvarjena ni za takega, kakršen sem jaz.“

„Mašek! Duhovitost sem ti priznaval zmerom rad, nisem pa vedel, da tiči v tebi tudi navdušenost.“

„Kaj hočeš? Zmerom sem jo imel rad, a sedaj vzamem gospodično Kraslavsko!“

Poslednje besede je izrekel Mašek nekamo jezno. Nato je nastal za trenutek molk.

„Torej mi pojdeš za druga?“ vpraša naposled Mašek.

„Daj mi časa, da premislim.“

„Črez tri dni odidem.“

„Kam?“

„V Peterburg v trgovinskih poslih. Ondi prebijem kakih štirinajst dni.“

„Po vrnitvi ti odgovorim.“



„Dobro. Danes ti pošljem izkaz svojih hrastov v treh merah . . . Samo, da ne bom prisiljen izplačati oni znesek.“

„Jaz pa kupne pogoje.“

Nato se je Mašek poslovil od njega in odšel. Skoro nato se je napotil Polaneški v pisarno. Po dogovoru z Bigielom se je odločil, da kupi hosto sam zase, ako bi le količ kaj kazalo. Niti sam si ni mogel pojasniti, zakaj je čutil nekakšno težnjo, poseči po Kremenu. Po trgovinskih urah je premišljal tudi o tem, kar mu je bil govoril Mašek o gospodični Plavicki. Čutil je dobro, da je bil govoril resnico in da utegne biti zakon z žensko te vrste ne le brez skrbi in miren, nego tudi poln miline. Prepričal se je pa, da je pri takšnem premišljanju ocenjeval bolj tip, kakršnemu je bila Marica za vzorec, nego Marico samo. Dalje je zasledil v sebi tisočere nedoslednosti. Tičala je v njem res nekaka odpornost zoper ljubezen do tega ali drugega, zoper to, da bi zapletel srce v nekakšne vezi, ki so po navadi tako zamotane, da so kar bolestne. Ob samem pomisleku na to se je razjezil in si ponavljal v duhu: „Nečem! Imam že tega dovolj! To je ona nezdrava bujnost, ki tira ljudi k zmotam in skrbem. Obenem je nekamo zameril Marici, da se ni bila zaljubila vanj z nekakšno bujno, brezobzirno ljubeznijo, da mu je jela odpirati srce šele takrat, ko ji je to zapovedala dolžnost. Nato se je čudil, dasi ni želel ljubezni, da mu je bila jela ljubezen veniti tako kmalu in da

je bil dokaj bolj koprnel po Marici takrat, ko ga ni hotela, nego sedaj, ko mu je kazala več naklonjenosti. Naposled, si je mislil, — vede to vse do tega, da človek sam ne ve, kaj hoče in česa se ima držati, to je stanje, v katero naj udari strela! Gospodična Plavicka ima več mičnosti, nego si misli sama, gospodična Plavicka je čisto zlato, tiha in vestna v izpolnjevanju svojih dolžnosti; moji čuti me vlečejo k njej, toda obenem čutim, da mi gospodična Plavicka ni več to, kar mi je bila in da je nekaj vzel zlodej v meni.

Toda kaj?

Ako sem izgubil sposobnost ljubiti“, je dejal dalje Polaneški samemu sebi, „sem jo izgubil zato, ker sem došel do sklepa, da je ljubezen najčešče glupost, in zato bi moral biti zadovoljen — pa vendarle nisem zadovoljen.“

Črez trenutek mu je prišlo v glavo, da je to nekakšna onemoglost, kakršna se pojavi na priliko po zdravniški operaciji ali po prebiti bolezni — in da mu pozitivno življenje sčasoma napolni ono praznoto, ki jo je čutil.

Pozitivno življenje pa je bilo zanj trgovski zavod.

Prišedši k obedu, je našel Vaskovskega in dva točaja, ki sta pomežikovala drug drugemu, gledajoč, kako starček dviga časih vilice z mesom vred k ustom, se pri tem zamisli na smrt, ali pa se razgovarja sam s seboj. Profesor Vaskovski se je že nekaj časa razgovarjal sam s seboj, in sicer

glasno, da so ljudje kar na ulicah gledali za njim. Njegove modre oči so zrle za trenutek Polaneškega nekamo topo, nato se je prebudil kakor iz sna in rekel, dovrševaje v glavi zapričeto misel:

„Pravi, da jo to zbliža z otrokom.“

„Kdo pravi to?“ vpraša Polaneški.

„Gospa Emilija.“

„A kako?“

„Hoče iti med usmiljene sestre.“

Polaneški umolkne spričo vpliva te novice. Utegnil si je misliti, kar mu je prišlo v glavo, dušiti v sebi občutljivost, modrovati o nezdravih bujnostih vse družbe, v kateri je živel — v duši pa je vendarle nosil dve svetinji — Litko in gospo Emilijo. Litka mu je bila le drag spomenik — temu nasproti pa je ljubil gospo Emilijo z živimi, bratovskimi in najgenljivejšimi občutki, katerih se ni nikdar dotikal v svojem premišljanju.

Raditega nekaj časa ni mogel najti odgovora; potem je strogo pogledal Vaskovskega in dejal:

„Vi, profesor, ji še prigovarjate k temu. Ne spuščam se v vaš misticizem in vaše ideje, toda verjemite mi, da jemljete vi na svojo vest njeno življenje, zakaj ona nima v sebi toliko telesnih moči, kolikor jih ji nalaga ta težki poziv, in že črez leto dni umre — ali umejete?“

„Dragi moj!“ odgovori Vaskovski, „glejte, obsojate me kakor za obsednega stanja, pa me niti nečete zaslišati prej. Nikdar še niste premišljali, kaj pomeni to: ,pravičen mož‘!“



„Ako se tiče koga bližnjega, se smajem vsem izrazom.“

„Včeraj mi je na moje največje čudenje pravila o tem, in vprašal sem jo: ‚Drago dete, ali pa imate dovolj moči, zakaj to je težka naloga?‘ Tedaj se mi je nasmejala in rekla: ‚Ne odvracajte me, zakaj v tem tiči moje zavetje in moja sreča. Ako se pokaže, da nimam moči, me itak ne sprejmejo; ako me pa sprejmejo in mi poidejo moči, še tem prej odidem k Litki, po kateri koprnim tolikanj!‘ Kaj sem ji hotel odgovoriti na tak ukrep? Kaj bi ji bili rekli vi? Kdor na primer ne bi veroval v nič, bi se drznil reči, da morda Litke sploh ni in da bi jo naporno življenje, polno milosrčnosti in žrtvovanja same sebe in smrt v Kristusu morda ne dovedlo k Litki. Izumite drugačno tolažbo, toda kakšno? Dajte ji drugo nado, potolažite jo s čim drugim, toda s čim? Saj boste sami govorili z njo — povejte ji tedaj odkritosrčno: Ali se drznete, da bi jo odvrnili od tega?“

„Ne!“ reče Polaneški kratko.

Trenutek potem pa doda:

„Nič drugega nego le žalost od vseh strani.“

„Le nekaj bi bilo mogoče“, povzame zopet Vaskovski, „prigovarjati ji, da bi si namesto redu usmiljenih sester, ki je pretežak za njene moči, izbrala rajša kak kontemplativen red. So taki redovi, v katerih se bedni človeški atom tako raztopi v Bogu, da neha živeti svoje življenje, torej neha tudi trpeti.“

Polaneški zamahne z roko.

„Teh reči ne umejem“, reče rezko, „ter se ne spuščam vanje.“

„Prav tukaj nekje imam italijansko knjižico o nazarenčankah“, reče Vaskovski ter si razpne suknjo. „Ne vem, kam se mi je skrila. Odhajaje z doma, sem jo nekam vtaknil.“

„Kaj je meni do vaših nazarenčank?“

„Toda Vaskovski razpne za suknjo še telovnik, se zamisli in reče:

„Kaj sem iskal? Že vem, ono italijansko knjižico. Črez nekoliko dni pojdem v Rim — za dolgo, za zelo dolgo časa. Ali se še spominjate, kako sem vam rekel, da je to veža drugega življenja? Čas je že, da se jamem pripravljati na odhod v te božje dvorane. Kaj rad bi bil prigovarjal Emiliji, naj gre z menoj v Rim, toda neče iti od otroka. Kot usmiljena sestra ostane tukaj. Morda bi ji gódila pravila sester nazarenčank... Tako tiha in preprosta kakor pri prvih kristjanih... in jaz pojdem skoro... Ne z glavo, dragi moj, zakaj ondi vedo bolje, česa se je treba držati, nego s srcem — majhen, toda ljubeč.“

„Zapnite si telovnik, profesor“, reče Polaneški.

„Dobro, zapnem ga. Jaz, kakor vidite, imam nekaj na srcu in povedal bi vam to, zakaj vi ste nagli kakor potok, pač pa imate dušo... Vidite, krščanstvo se ni ne le preživelo, kakor se zdi nekaterim vrtoglaviim modrijanom, nego je prekoračilo šele polovico poti.“

„Ljubljeni profesor“, reče Polaneški mirneje, „rad zaslišim to, kar mi hočete povedati, rad in potrpežljivo, toda ne danes, zakaj danes hite vse moje misli le h gospe Emiliji, in to me stiska za grlo . . . To je vendarle katastrofa!“

„Zanjo ne. Koristno prebije življenje — in smrti se ne boji.“

Polaneški pa zagodrnja:

„Bog sam ve, da vodi ne le vsak močnejši občutek, nego tudi preprosto prijateljstvo do trpljenja . . . Nikdar mi še ni prinesla nobena ljubezen nič drugega nego žalost. Bukacki trdi prav . . . Če ljubimo vse, ali če ljubimo posameznike — je to vse sama beda — in potem živite v takšni sredi! . . .“

Razgovor se je ustavil ali bolje izpremenil v samogovor profesorja Vaskovskega, ki je jel govoriti sam s seboj o Rimu in krščanstvu.

Po obedu sta odšla na ulice, po katerih so žvenketali zvončki pri saneh in kjer je bilo vse polno veselega zimskega gibanja, zakaj od jutra je bilo tistega dne padlo dovolj snega, a proti večeru se je bilo razjasnilo. Bilo je tiho in mrzlo.

„Zapnite si, profesor, telovnik“, reče zdajci Polaneški, ko zapazi, da ima Vaskovski oprsnik odpet.

„Dobro, zapnem si ga“, odgovori Vaskovski. Nato si jame zapenjati gumbe na suknji.

„A vendarle imam rad tega Vaskovskega“, reče Polaneški sam sebi, vračajoč se domov. „Ako



bi se zaljubil vanj, bi ga gotovo vzel zlodej, zakaj taka je že moja usoda. Na srečo mi do tega doslej ni dosti.“

S temi besedami je izpovedal Polaneški precej neresnice, zakaj bil je odkritosrčen prijatelj profesorju Vaskovskemu, za čigar usodo tudi ni bil malomaren.

Ko je došel domov in stopil v sobo, se mu je nasmejala naproti glavica Litke iz velike fotografije, ki mu jo je bila Marica poslala za njegove odsotnosti. Ko jo je Polaneški ugledal, je bil globoko ginjen. Pogostoma je začutil genutja te vrste, kadar se je nenadoma spomnil Litke ali zdajci kje ugledal njeno podobo. Takrat se mu je vsekdar zdelo, da je ljubezen do tega deteta, pokopana nekje v globini srca, zdajci vstala z nekdanjo živahnostjo in močjo, zaplavlja vse njegovo bitje z neizrečno sentimentalnostjo in z neizmerno žalostjo. To ponavljanje bolesi je bilo celo tako bolešno, da se ga je izogibal, kakor se navadno človek ogiblje pravemu trpljenju. Sedaj pa je bilo v njegovi ginjenosti nekaj sladkega. Litka se je v svetilnični svetlobi smehljala nanj, kakor bi mu hotela reči: „Gospod Stanko!“ Okrog njene glave so na belem passe-partoutu zelenele štiri breze, ki jih je bila naslikala Marica.

Polaneški je stal in dolgo ogledoval sliko; naposled je dejal:

„Že vem, v čem tiči sreča življenja — v otrocih.“

Toda trenutek kesneje je pristavil:

„Samo da jaz rodnih nikdar ne bom ljubil tako, kakor sem ljubil to ubožico.“

V tem je vstopil sluga in mu oddal pismo Maričino, ki je bilo dospelo obenem s fotografijo. Marica je pisala tole:

„Oče me je napotil, naj vas povabim na večer k nam. Emilija se je danes že vrnila domov ter si želi, da ne bi je danes nihče vznemirjal s posetom. Pošiljam Vam fotografijo Litkino ter Vas iskreno prosim, da pridete, ker hočem z Vami izpregovoriti o Emiliji. Oče je pozval tudi gospoda Bigiela, ki je obljubil priti, torej bomo imeli kaj prijeten večer.“

Polaneški je prečital pismo, se oblekel in čital nekaj časa, nato je odšel k Plavickim.

Bigiel je bil pri njih že četrť ure ter je igral s Plavickim piké; Marica je sedela poleg njiju pri mizici ter se ukvarjala z ročnim delom.

Polaneški, ki so ga vsi pozdravili, je sedel k njej ter izpregovoril:

„Hvala vam najtoplejša, gospodična, za sliko. Ugledal sem jo nenadoma, in Litka mi je tako stopila pred oči kakor živa; nisem se mogel premagati. Veste, gospodična, takšni trenutki kažejo toliko mero žalosti, da se je človek niti ne zaveda. Hvala vam najtoplejša! Takisto za one štiri breze. Kar se tiče gospe Emilije, vem že vse od Vaskovskega. Ali je to le namen, ali že nepreklicen sklep?“

„Bržkone nepreklicen sklep“, odgovori Marica.

„A kaj sodite o tem, gospodična?“

Marica dvigne proti njemu oči, kakor bi pričakovala svet od njega.

„Moči nima dovolj“, reče naposled.

Polaneški je za trenutek molčal, nato pa je, ne vedoč, kaj bi, skomignil z rameni.

„Govorila sva o tem z Vaskovskim“, je dejal, „ozmerjal sem ga, ker sem si mislil, da je to njegovo maslo, toda prisegel mi je, da ni bil zakrivil ničesar. Vprašal me je sicer, kakšno tolažbo naj si izmislimo zanj, in nisem mu mogel odgovoriti. Res, kaj ji je še ostalo v življenju?“

„Dà“, odgovori Marica potihoma.

„Ali mislite, da ne umejem, odkod je prišla ta njena odločitev? Nikakor neče razžaliti svojih verskih načel, a vendar hoče umreti pred časom. Vé, da ta naloga preseza njene moči, a vendar si jo naprtuje.“

„Dà“, odgovori Marica.

In sklonila je glavo tako nizko na delo, da je Polaneški videl razčes njenih temnih las na drobni glavici. Imela je pred seboj škatlico z biseri, ki jih je šivala na različne stvari, namenjene za dobrodelno loterijo, in sedaj so ji na te bisere jele kapati solze, ki so ji vrele iz oči.

„Vidim docela dobro, da se jočete, gospodična“, reče Polaneški.

A ona dvigne k njemu solzne oči, kakor bi mu hotela reči: „Vpričo tebe ne bom skrivala svojih solzá.“



„Vem, da ravna Emilija prav, toda meni je tako žal zanjo“, je dejala.

Nato ji je Polaneški nekoliko od ginjenosti, nekoliko pa zato, ker ni vedel, kaj bi povedal, prvič v svojem življenju poljubil roko. Marici so jele vreti iz oči še gostejše solze, torej je vstala in odšla.

Polaneški stopi k igralcema v trenutku, ko je Plavicki rekel kislo soigralcu z odkritosrčnim glasom:

„Rubikon za Rubikonom. To je nekaj težavnega. Vi predstavljate novo dobo, jaz pa stare tradicije in zato moram biti premagan.“

„V kakšni zvezi je to s piketom?“ vpraša Bigiel mirno.

Marica se je čez trenutek vrnila in naznanila, da je čaj pripravljen. Oči je imela nekoliko rdeče, toda lice jasno in mirno. Ko sta pozneje Bigiel in Plavicki iznova sèdla h kvartam, se je razgovarjala s Polaneškim s takim tihim, zaupnim glasom, s kakršnim se razgovarjajo ljudje, ki so si zelo blizu ter imajo mnogo skupnega v življenju. To vzajemnost je bila osnovala med njima smrt Litkina in nesreča gospe Emilije, torej tudi njiju razgovor ni mogel biti vesel, a navzlic temu so se Marici oči, ako že ne usta, nasmihale Polaneškemu tožno in vljudno obenem.

Pozno zvečer, ko je Polaneški odšel, ga Marica, premišljujoča o njem, v duhu ni imenovala drugače nego „gospod Stanko“.

Polaneški se je takisto vrnil domov dokaj boljše volje, nego kdaj doslej po Litkini smrti. Hodeč po sobi, se je vsak hip ustavil pred fotografijo dekletovo in obenem ogledoval one štiri breze, ki jih je bila naslikala Marica. Mislil si je, da prihaja vez, s katero je združila Litka njega in Marico, skoro vsak dan sama po sebi tesnejša — kakor bi jo krepila tajna moč.

In mislil si je takisto, če morda nima nekdanje, prvotne želje, okrepiti to vez, da mu nedostaja poguma, da bi jo odločno raztrgal, zlasti še tako kmalu po Litkini smrti.

Pozno ponoči je sedel k izkazom, ki mu jih je bil poslal Mašek. Časih se je zmotil v računih, zakaj videl je pred seboj sklonjeno glavo Maričino in njene solze, padajoče na škatlico s steklenimi biseri. Drugo jutro je kupil dobrovo v Kremenu, in sicer še dokaj poceni.

### III.

Mašek se je vrnil čez dva tedna iz Peterburga, dovolj zadovoljen z obratom svojega kredita, ter prinesel važne vesti, ki jih je dobil, kakor je trdil, zaupno in ki doslej niso bile nikomur znane. Minulega leta so imeli namreč po vsej državi jako slabo žetev. Tupatam je jelo že nositi pokonci glavo strašilo gladu, in lahko je bilo pogoditi, da se do pomladi skladišča povsod izčrpajo in da utegne zavladati splošen glad. Zato so jeli šepetati

ljudje, ki so bili veščaki v teh stvareh, da se bržkone prepove izvažanje žita za mejo — in takšne novice je prinesel Mašek. Zagotavljal je obenem, da jih je začul od zelo verodostojnih oseb. Polaneškega je ta novica prešinila tako močno, da se je za nekoliko dni zaprl s svinčnikom v roki; potem je prišel k Bigielu s predlogom, naj vso svojo gotovino kakor tudi ves svoj kredit obrneta na nakup žita na debelo.

Bigiel se je ustrašil — toda prav s tem se je pri njem začela vsaka nova trgovina. Sicer pa mu Polaneški ni tajil, da bo to operacija v veliki meri, od katere uspeha ali neuspeha utegne biti odvisna njiju usoda. Popoln neuspeh ni bil lahko verjeten, uspeh pa ju je utegnil napraviti za bogata človeka. Dalo se je videti že naprej, da bodo cene žitu, ker ga je bilo premalo, rastle vsak dan; takisto je bilo moči videti, da zakon sicer omeji sklepanje novih dogovorov s trgovci po drugih deželah, da pa se ne bo raztezal na pogodbe, sklenjene pred proglasitvijo tega zakona; a ko bi se to tudi ponesrečilo, je bilo skoro docela gotovo, da poskočijo cene v deželi. Polaneški je pretehtal najprej vse, kolikor je bilo v človeški moči, vse preračunal — in Bigiel, ki je bil navzlic opreznosti jako pameten mož, je moral priznati, da se je bilo brez dvojbe nadejati uspeha in da bi bila škoda, ako se ne bi uporabila ta prilika.

Po nekaterih posvetovanjih, na katerih je Bigielov odpor slabel čimdalje bolj, je naposled ob-



veljalo to, kar je hotel Polaneški, in čez nekoliko dni je odpotoval glavni komisar Abdulski, da sklene dogovore v imenu trgovskega zavoda, tako za že gotovo zalogo, kakor za pridelek bodoče žetve. Za Abdulskim je odpotoval Bigiel v Prusijo. Polaneški je ostal doma sam ter delal od jutra do večera; zato ni zahajal k nikomur.

Tudi se ni dolgočasil pri tem, ker ga je oživljala nada na velik dobiček in na izdatnejše delovanje v prihodnosti. Polaneški se je bil spustil v ono spekulacijo in potegnil celo Bigiela za seboj zategadelj, ker je imel spekulacijo za dobroto. Navdajale pa so ga pri tem še druge misli. Trgovski zavod z vsemi svojimi stvarmi je bil za njegovo strokovno izobrazbo, za njega zmožnosti in energijo preozko področje — in Polaneški je to čutil. Sicer pa, kakšne so bile pravzaprav stvari te vrste, ki jih je izprovajal njegov zavod? Kupovati poceni in prodajati draže ter dobiček spravljati v blagajnico — to je bil edini smoter. Kupovati na svojo pest ali posredovati — nič drugega več. Polaneškemu ni bilo posebno ugodno ob tem delovanju. „Rad bi kaj produciral v tvornici“ — je dejal časih Bigielu, kadar je bil razdražen ali slabe volje, „zakaj pravzaprav se trudiš samo za to, da vsaj nekakšen vrelec tega denarnega potoka, ki teče skozi človeške roke, navrneva v svoje žepe, toda sama ne proizvaja ničesar.“ In to je bilo tudi res. Polaneški si je hotel pridobiti premoženje, nakopičiti kapital, potem pa se lotiti

kakega dela, rajši obsežnejšega, ki nudi širše polje podjetnosti in izumkov.

Prilika je nastala, kakor se mu je zdelo, torej se je je oprijel z obema rokama.

„Potem hočem misliti na vse drugo“, si je dejal.

„Vse drugo“ je pomenilo njegove stvari duha in srca, to je njegove razmere do vere, do ljudi, do domovine, do žene. Spoznal je, da mora, ako hoče biti miren, te razmere napraviti jasne in se postaviti na krepke noge. So ljudje, ki vse žive dni ne vedo, v kakšnih razmerah žive do teh osnov in ki jih vsak tok obrne na drugo stran. Polaneški je čutil, da ne sme biti tako. V sedanjem svojem položaju je videl že naprej, da morajo biti ta vprašanja rešena na trezen način, rešena na vsak način.

„Jasno hočem videti, kaj je moja dolžnost in kaj ni.“

V tem je delal in le malo zahajal med ljudi. Toda popolnoma se jih ni mogel izogibati. Prepričal se je takisto, da se najbolj zasebna vprašanja ne morejo reševati le v notranjosti, le v svojih možganih ali v srcu, zaprtem na vse štiri strani, nego da nekakšen zunanji vpliv, oddaljenejši ali bližnji ljudje dokaj bolj pospešujejo konec premišljanja, tako tudi sklepe, izvirajoče iz premišljanja. Zgodilo se je to ob slovesu od gospe Emilije, ki je sedaj skoro vsak dan prikrajševala obrok, ki ga je bila odločila za vstop v noviciat usmiljenih sester.

Polaneški ob vsem svojem delu ni nehal zahajati k njej, toda nekolikokrat je ni dobil doma, nekoč pa je našel pri njej gospo Bigielovo in obenem gospo in gospodično Kraslavsko. Ko mu je bila Marica poročila, da postane gospa že čez nekoliko dni novicka, je prišel po slovo od nje.

Dobil jo je mirno in skoro veselo, toda ko jo je ugledal, se mu je skrčilo srce. Obličja je bila prozornega, kakor bi bilo narejeno iz biserne snovi; modre žile so bile videti skozi kožo na sencih. Bila je zelo lepa, skoro nadzemeljska, toda Polaneški si je mislil: „Saj se ne ločim od nje za vselej, ker ne prebije ondi niti mesec dni; daljnja naklonjenost mi prinaša le novo trpljenje in novo nesrečo!“

Jela je z njim govoriti o svojem sklepu kakor o docela navadni stvari, ki se umeje sama po sebi in je prirodna posledica temu, kar se je zgodilo, prirodno zavetišče iz življenja, ki je izgubilo temelj. Polaneški je spoznal, da bi bil vsak poizkus, odvracati jo od njene namere, zanj naravnost brezvesten in popolnoma brez zmisla.

„Ali ostanete tukaj, milostiva gospa? V Varšavi?“

„Dà. Kaj rada bi ostala blizu Litke, in predstojnica mi je obljubila, da bom najprej doma, a potem, ko se nekoliko naučim, v neki tukajšnji bolnišnici. Samo, da se ne bi zgodilo kaj nenavadnega . . . Dokler bom doma, bom smela vsako nedeljo zahajati k Litki.“



Polaneški je stisnil zobe in molčal; zrl je le na nežne, kakor iz voska narejene roke gospe Emilije in si mislil v duhu:

„S temi rokami hoče streči bolnikom . . .“

Toda obenem je zasledil, da koprne gospa Emilija pred vsem po nečem drugem. Za njenim mirom in njeno vdanostjo je čutil neizmerno boleost, močno kakor smrt in kličečo smrt z vsemi močmi duše in telesa. Hotela je samo, da bi prišla smrt brez njene krivde, ne kot njen greh, nego kot zasluga, katere nagrada bi imela biti združitev z Litko.

Šele sedaj je spoznal Polaneški razliko med bolestjo in bolestjo, med žalostjo in žalostjo. Tudi on je imel Litko rad, toda pri njem je bilo poleg koprnenja in spominov nanjo še nekaj drugega, nekakšno životno zanimanje, nekakšna radovednost po bodočnosti, nekakšne težnje, misli, neko koprnenje. Gospe Emiliji ni ostalo nič, kakor bi bila umrla obenem z Litko, in če jo je zanimalo še kaj na svetu, če je še ljubila one, ki so bili njeni bližnjiki, jih je ljubila le za Litko, po Litki in to le toliko, kolikor je bilo to v zvezi z njo.

Polaneškemu se je zdel ta poset težaven, težavno to slovo. Močno je bil navezan na gospo Emilijo in sedaj je čutil, da se je nit, ki ju je bila vezala, raztrgala za vselej — da sta se njiju poti razšli v tem trenutku, zakaj on je korakal dalje po poti življenja, ona pa hoče, da bi njeno življenje dogorelo čim prej, ter si izbira delo —

sicer blagoslovljeno — toda presezajoče njene moči, samo da pospeši smrt.

Ta misel mu je zapirala usta. Toda v poslednjem hipu je zmagala naklonjenost, ki jo je že dolgo gojil do nje. Poljubil ji je roko in izpregovoril z drhtečim glasom:

„Draga gospa, predraga! Bog vas čuvaj in tolaži!“

Zdajci so mu pošle besede, ona pa je dejala, ne da bi izpustila njegovo roko:

„Do smrti vam ne pozabim tega, da ste imeli Litko tako radi. Vem od Marice, da vaju je združila, in zato vem, da bosta srečna, ker je sicer Bog ne bi bil privedel do tega. Kadarkoli vaju ugledam v življenju, si domislim vsekdar, da je vajina sreča — Litkino delo. Naj bi se njena želja izpolnila čim prej, naj vaju Bog blagoslovi oba!“

Polaneški ni odgovoril ničesar, toda na poti domov si je mislil:

„Želja Litkina . . . ! Niti ne misli na to, da bi Litkina želja utegnila ostati neizpolnjena — toda kako bi ji bil mogel povedati, da mi ona ni več to, kar je bila prej . . .“

A vendar je čutil čimdalje bolj jasno, da dalje ne sme ostati tako in da je treba ono vez, ki ga veže z Marico, takoj napraviti še tesnejšo ali pa jo raztrgati, da konča to čudno stališče, ta nesporazumek in te skrbi, ki so mogle nastati iz vsega; čutil je, da se mora odločiti hitro, ako hoče ravnati pošteno. In obšel ga je nov nemir,

zakaj zdelo se mu je, naj že stori karkoli, da mu ne prinese sreče.

Vrnivši se domov, najde Maškovo pismo, ki se je glasilo takole:

„Bil sem pri Tebi danes že dvakrat. Nekov glupec me je opsoval vpričo mojih praktikantov zaradi dobrane, ki sem ti jo bil prodal. Ime mu je Gontovski. V tej stvari moram izpregovoriti s Teboj in zato pridem k Tebi še enkrat pred večerom.“

Pritekel je, še preden je minula ura. Ne da bi bil odložil plašč, je vprašal:

„Ali poznaš tega Gontovskega?“

„Poznam. To je sosed in sorodnik Plavickemu. Iz česa je nastalo vse in kaj se je pripetilo?“

Mašek odloži plašč in reče:

„Niti ne umejem, odkod se je mogla razširiti novica o tej prodaji, zakaj jaz je nisem bil povedal nikomur, ker mi je bilo dokaj do tega, da se ne bi raznesla.“

„Naš agent Abdulski je odpotoval v Kremen gledat dobrovo. Gontovski je bržkone od njega pozvedel za prodajo.“

„Čuj, kaj se zgodilo. Danes so mi prinesli v pisarno posetnico Gontovskega. Ne vedoč, kdo je, sem ga sprejel. Vstopil je nekov capin in me vprašal, ali je res, da sem prodal dobrovo in da hočem dati razkosati del Kremena. Seveda sem mu odgovoril z vprašanjem, kaj je njemu do tega. On pa je dejal, da sem se zavezal plačevati iz Kremena dosmrtno rento staremu Plavickemu; ako pa



s takšnim gospodarstvom oskubim Kremen, ne bo ničesar, ob kar bi se opiral poškodovanec. Lahko umeješ, da sem mu nasvetoval, naj vzame klobuk in naj si dobro zapne suknjo, ker je mrzlo, ter odide, odkoder je prišel. Nato je začel vreščati in me je vpričo mojih uradnikov imenoval sleparja; naposled mi je dejal, da stanuje v Saskem hotelu, ter odšel. Ali mi moreš to pojasniti? Ali mi moreš povedati, kaj to pomeni?“

„Seveda morem. Najprej je Gontovski nekoliko slaboumen in sirovež od rojstva. Drugič je že dolgo let zaljubljen v gospodično Plavicko in zahotelo se mu je, da bi bil njen vitez.“

„Znaj, da sem dovolj hladnokrven človek, vendar pa se mi časih zdi, da je to le sen. Da bi me kdo ošteval zato, ker prodajam svoje imetje — to je naravnost neumevno.“

„Kaj hočeš storiti? Gontovskega pripravi bržkone stari Plavicki do tega, da te pride prosit oprostila.“

Na Maškovem licu se pojavi izraz tako hladnega in trdovratnega sovraštva, da je Polaneškemu nepričakovano prišla v glavo misel:

Ne, medved niti ne ve, kaj si je nakopal; sedaj pa mora izpiti ta med.“

„Nihče me še ni žalil v življenju brez kazni in me tudi ne bo“, reče Mašek, „toda ta človek me ni le osramotil, ampak mi je storil tako krivico, da niti sam ne ve.“

„To je siromak, ki ni pri pameti.“

„Saj tudi stekel pes ni pri pameti, a vendar ga ustrele. Vidiš, da govorim hladnokrvno; začuj torej, kaj ti pravim: Doletela me je katastrofa, iz katere se ne izkopljem.“

„Govoriš hladnokrvno, toda jeza te premaguje, in zato pretiravaš.“

„Nikakor. Bodi potrpežljiv in poslušaj me do konca. Položaj je tak: Ako se moja poroka ne uresniči, ali ako se odloži za nekaj mesecev, pa vzame zlodej mene, moje stališče, moj kredit, moj Kremen in vse, kar imam. Rekel sem ti že, da plovem s poslednjo soparo — in naposled moram obstati. Gospodična Kraslavska me ne vzame iz ljubezni, ampak zato, ker ima že 29 let in ker se ji zdim, ako že ne zaželen, pa vsaj primeren ženin. Ako se ji zazdi, da nisem tak ženin, za kakršnega me je imela, sva mahoma vsaksebi. Ako te dve dami danes pozvesta, da sem prodal dobrovo v Kremenu iz potrebe — mi jutri gotovo vrneta besedo. Sedaj pa pomisli: Osramotitev je bila javna, zakaj navzoči so bili moji pisarji. Stvar ne ostane skrita. Utegnil bi jima morda pojasniti, zakaj sem prodal dobrovo — vendar pa ostanem na sramoti. Ako Gontovskega ne pozovem na dvojbo, ustavita občevanje z menoj kot z ničemurnikom brez poštenja; ako ga pozovem, pa se spomni, kako sta te ženski pobožni, ki se zaradi tega držita društvenih oblik kakor nihče drug — ter se zato poslovita z menoj, kakor da sem pustolovec. Ako zadenem Gontovskega, bo tudi konec,

zakaj tedaj bom morilec; ako zadene on mene, me nevesta tudi ne bo hotela, češ, da sem ničemurnik, ki sem se dal ozmerjati in sem pri tem izgubil ravnotežje. Stavil bi sto na eno, da storita tako. Ali umeješ sedaj, zakaj sem ti dejal, da vzame zlodej mene, moj kredit, moje stališče in vrhu vsega še Kremen?“

Polaneški okrene roko z vsem egoizmom brez misli, kakršnega je zmožen zgolj mož proti drugemu možu, do čigar usode mu ni dosti.

„Pah“, reče. „Kremen kupim morda jaz od tebe. Toda položaj je težaven. Kaj namerjaš storiti z Gontovskim?“

Mašek mu odgovori:

„Doslej sem ravnal točno. Ker mi nisi hotel biti drug, mi hočeš biti morda priča?“

„Te prošnje ti ne morem odkloniti“, reče Polaneški.

„Hvala ti! Gontovski stanuje v Saskem hotelu.“

„Jutri pojdem k njemu.“

Takoj po Maškovem odhodu je odšel tudi Polaneški, da prebije večer pri Plavickih; spotoma pa si je mislil:

„Z Maškom se ni šaliti, in vsa stvar se ne konča kar tako. Toda kaj je meni do tega? Kaj je meni do njih vseh, in kaj je njim do mene? Vsakdo stoji, za vraga, sam na svojih nogah!“

Zdajci pa je začutil, da je vendar še bitje na svetu, do katerega mu je nekoliko in ki misli nanj bolj nego na koga drugega, in to bitje je Marica.



In res, ko je vstopil, je že spoznal iz tega, kako mu je stisnila roko, da je temu tako; takoj po pozdravu mu je dejala z nežnim in mirnim glasom:

„Slutila sem, da pridete. Glejte, čaša je že pripravljena za vas.“

#### IV.

Ko je Polaneški dospel k Plavickim, je dobil ondi Gontovskega. Mlada človeka sta se pozdravila očitvidno hladno in nejevoljno. Tega dne ni bilo na vsem svetu bolj nesrečnega človeka, nego je bil Gontovski. Stari Plavicki se mu je posmehoval bolj nego sicer, zakaj bil je kaj dobre volje, češ, da dobi po sorodnici bogato dediščino; Marico je težila njegova navzočnost, in zaman se je trudila prikrivati ta odpor z vljudnim vedenjem in z dobrosrčnostjo. Polaneški se je naposled delal, kakor ne bi ga videl. Bilo je tudi jasno, da Gontovski staremu Plavickemu še ni bil priznal ničesar; bal se je očitvidno tudi, da Polaneški ne bi kaj povedal o njegovi aferi z Maškom ter svojima gostiteljema podrobno ne popisal te stvari.

Polaneški je takoj zasledil ta strah in se je radoval moči, ki mu jo je nudilo njegovo molčanje proti „medvedu“. Da jo uporabi v Maškov prospeh, je torej rajši molčal, vendar pa si ni mogel kaj, da ne bi kaznoval Gontovskega drugače. Ves večer se je zabaval z Marico tako kakor še

nikdar po Litkini smrti, kar je navdajalo Marico z očitno radostjo. Prepustivši Gontovskega staremu Plavickemu, sta hodila oba v zaupnem razgovoru po sobi, nato sta sedla pod ono palmo, pod katero je bil videl Polaneški po svoji vrnitvi od pogreba gospo Emilijo — ter se razgovarjala, da skoro vstopi v red usmiljenih sester. Toda Gontovskemu se je časih zdelo, da se moreta tako razgovarjati le zaročenca, in je čutil pri tem, kar more čutiti duša, ne v vicah, zakaj duše v vicah imajo še nado, nego duša, ki prestopi vrata z nadpisom: „Lasciate ogni speranza.“ Zroč ju tako skupaj, si je tudi predstavljal, da je morda Polaneški kupil Dobravo obenem z zemljo, da tako pridobi vsaj kos Kremena za Marico, torej z njeno vednostjo in soglasno z njo. In ob samem pomisleku na to, kako se je bil zmotil v tem primeru, ko je ošteval Maška, so mu vstajali lasje na glavi. Polaneški pa je poslušal njegove kakor v polzavesti izgovarjane ali časih docela neprimerne odgovore in se čimdalje bolj zabaval ob troških „vaščana“, ki je bil v mestnih ulicah izgubil ostanek svojega razuma. Gospod Plavicki se je že imel za vzor velikega meščana.

Ko je prišel trenutek, da je Marica jela v drugi sobi pripravljati čaj in je gospod Plavicki odšel po smodko ter sta ostala oba mlada moža sama, se je Polaneški obrnil h Gontovskemu in mu dejal: „Pojdiva po čaju iz sobe; hočem izpregovoriti z vami o vaši aferi z gospodom Maškom.“

„I da“, odgovori Gontovski, razumevši, da je Polaneški že Maškova priča.

V tem pa sta še morala ostati pri čaju in potem sedeti še dolgo, zakaj stari Plavicki ni hodil rad zgodaj spat ter je povabil Gontovskega na partijo šaha. V tem pa sta gospodična Marica in Polaneški iznova sedela skupaj ter se živo razgovarjala, kar je „medveda“ res močno mučilo.

„Prihod gospoda Gontovskega“, reče zdajci Polaneški, „vam mora biti, gospodična, jako ljub, ker vas spominja Kremena.“

Maričino lice izpreleti izraz čudenja, češ, da se Polaneški prvi spominja Kremena. Sodila je, da na podstavi nemega dogovora to stvar pokrije večni molk. Trenutek kesneje pa mu odgovori:

„Sedaj že ne mislim več na Kremen.“

Ob tej izpovedi pa ni govorila resnice, zakaj v globočini srca ji je bilo srčno žal za krajem, kjer je bila dorasla in kjer se je bila marljivo trudila več let, toda sodila je, da ji vелеva tako govoriti dolžnost kakor tudi naklonjenost do Polaneškega, ki se je prebujala čimdalje bolj.

„Kremen“, je dodala z nekoliko ginjenim glasom, „je bil vzrok naše nesloge, jaz pa si sedaj želim sloge, stalne sloge.“

Po teh besedah je pogledala Polaneškemu v oči s takšno koketerijo, polno nežnosti, kakršne je zmožna slaba ženska zmerom, poštena pa samo takrat, kadar začne ljubiti. Polaneški pa si je mislil:

„Res je zelo dobrotna.“



Takoj pa ji reče glasno:

„Gospodična, zoper mene imate nenavadno orožje, zakaj z dobrotnostjo me utegnete zvabiti celo v pekel.“

Ona pa mu dé:

„Tjakaj vas pa nečem zvabiti.“

In v dokaz, da ga neče zvabiti v pekel, je jela potresati svojo temno, lepo glavico, in Polaneški ji je zrl v obraz, na nekoliko preširoka usta, okoli katerih je krožil nasmeh, ter si je dejal v duhu: „Najsi jo imam rad ali ne — vendar me nobena moč ne vleče tako kakor s kleščami.“

Nikdar pa ga tudi ni toliko zanimala in mu ni ugajala toliko kolikor to pot, ko ni bilo v njem niti sence dvoma o tem, da jo ljubi in ko se je boril s tem občutkom.

Vendar pa se je jel poslavljeti, zakaj bilo je že pozno, in trenutek pozneje sta bila z Gontovskim na ulicah.

Polaneški, ki nikdar ni utegnil krotiti svoje vroče krvi, zdajci ustavi nesrečnega „medveda“ in ga vpraša skoro izzivalno:

„Ali ste vedeli, da sem dobrovo v Kremenu kupil jaz?“

„Vedel“, odgovori Gontovski, „zakaj vaš komisar, oni, ki trdi, da je potomec tatarskega rodu . . . pozabil sem, kako mu je ime . . . je bil pri meni v Jalbrikovu in mi dejal, da ste jo kupili vi.“

„Zakaj ste torej razlili svojo jezo na Maška, a ne name?“

Gontovski odgovori:

„Ne tirajte me tako do skrajnosti, zakaj tega nimam rad. Razlil sem svojo jezo na onega gospoda, ne pa na vas zato, ker vi niste Plavickima nič dolžni, on pa jima ima plačevati vsako leto iz Kremenca toliko, kolikor se je bil zavezal plačevati; kadar pa Kremen oskubijo, ne bo imel več plačevati s čim. Hoteli ste vedeti, zakaj sem si ohladil svojo jezo na njem, no, sedaj veste, zakaj.“

Polaneški je moral v duhu priznati, da tiči v odgovoru Gontovskega resnica, torej je obrnil razgovor na drugo stvar.

„Gospod Mašek me je naprosil, naj mu bom za pričo“, je dejal, „in zato se tudi vtikam v to stvar. Kot priča pridem k vam jutri, danes pa vam morem kot zasebnik in kot daljen sorodnik gospoda Plavickega reči samo toliko: Gospodu Plavickemu ste storili najslabšo uslugo, in ako izgubita on in gospodična Plavicka poslednjo petico, bosta morala za to zahvaljati vas. Dà, samo vas.“

Gontovski odpre oči na stežaj.

„Poslednjo petico? Zahvaljati mene?“

„Dà“, ponovi Polaneški. „Dobro me poslušajte. Brez ozira na to, kako se izide ta afera... so okoliščine takšne, da morejo imeti najbolj usodne posledice. Pravim vam s častno besedo: Gospoda Plavickege ste izvestno uničili in pogubili njegovi hčerki vse pomočke.“

Ako Gontovski ni imel rad, da bi ga kdo pritiskal ob zid, je sedaj nastal trenutek, ko je

moral dati to na znanje. Toda Gontovski je bil že docela zbehan in je stal prestrašen z odprtimi usti pred Polaneškim, ker ni mogel najti primernih besed za odgovor. Šele čez trenutek je začel:

„Kaj? Kako? Na kakšen način? Bodite prepričani, da ne pride do tega, ko bi tudi imel dati svoj Jalbrikov.“

Toda Polaneški mu seže v besedo:

„Gospod Gontovski, škoda besed! Vaš kraj poznam izza mlada. Kaj je to Jalbrikov, in kaj je še na Jalbrikovu vašega?“

To je bilo tudi res. Jalbrikov je bila kmetija, sestavljena iz devetih pušč, in vrhutega je tičal Gontovski do vratu v dolgeh. Zato so mu popolnoma omahnile roke.

Toda šinilo mu je v glavo, da stvar morda ni taka, kakršno jo opisuje Polaneški, torej se je oprijel te misli kakor rešilne deske

„Ne umejem, kar pravite“, je dejal. — „Bog mi je priča, da bi rajši poginil sam, nego bi dopustil, da se pogubi Plavicka, in znajte, da gospodu Mašku rad zavijem vrat, toda ako gre za rodbino Plavickih in je tega res treba, pa naj rajši vzame zlodej prej mene. Bil sem takoj po tej aferi pri gospodu Jamišu, ki je sedaj tukaj pri obravnavi, in priznal sem mu vse. Rekel mi je, da sem storil neumnost, in me je ozmerjal — to je res! Ko bi šlo za mojo kožo, se ne bi dosti menil za to. Niti s prstom ne bi ganil. Ker pa je stvar drugačna, storim, kar mi bo nasvetoval gospod Jamiš,



naj tudi strela udari vame. Gospod Jamiš stanuje v Saskem hotelu kakor jaz.“

S tem sta se razšla, in Gontovski je odšel v svoje stanovanje, preklinjaje Maška, sebe in Polaneškega. Čutil je, da je vse gotovo tako, kakor je bil pravil Polaneški, da je to nekaka neodvračna nesreča ter da je povzročil veliko bridkost oni gospodični Marici, za katero bi bil rad prelił poslednjo kapljo krvi. Čutil je, da je ugonobil še to poslednjo nado, ako mu je bila sploh ostala katera. Plavicki zapre pred njim duri. Gospodična Marica vzame Polaneškega — ako se ji morda ne odreče sam. A kdo neki je ne bi hotel? Bedni Gontovski je razločno zapazil, da je bil on izmed tistih, ki bi se mogli uspešno potezati za njeno roko, v vsakem primeru med onimi, ki bi ga vzela poslednjega. „Kaj imam? Ničesar“ — si je dejal, „samo ta garjevski Jalbrikov in nič več; niti razuma, niti denarja. Vsakdo kaj ve, samo jaz ne vem ničesar. Ta Polaneški se odlikuje z znanjem in z denarjem, in najsi jo jaz ljubim bolj, mi to ne pomaga prav nič, zlasti ker sem takšen glupec, da ji še škodujem, nikar da bi ji pomagal.“

Polaneški si je na poti domov mislil isto o Gontovskem ter sploh ni čutil do njega niti iskrice sočutja. Doma je dobil Maška, ki ga je čakal že dobro uro in ki mu je dejal takoj po pozdravu:

„Drugi sekundant bo Kresovski.“

Polaneški se nekoliko zamrači in odgovori:

„Govoril sem z Gontovskim.“

„No?“

„To je glupec.“

„Gotovo. Ali si mu kaj rekel v mojem imenu?“

„Nikakor. Govoril sem z njim kot sorodnik za Plavicekega in mu zagotavljal, da mu je bil izkazal najslabšo uslugo.“

„Ali mu nisi ponudil nobenega pojasnila?“

„Nisem. Čuj, Mašek, tebi je do popolnega zadostila; tudi meni ni do tega, da si razstrelita glave. Na podstavi tega, kar sem povedal Gontovskemu, je pripravljen sprejeti vse tvoje pogoje. Na srečo se je napotil po svet k Jamišu, ki je razsoden in miren človek ter je tudi priznal, da je Gontovski ravnal kot glupec. Rad mu dá dober nauk.“

„Dobro“, odgovori Mašek. „Daj mi pero in kosček papirja.“

„Ondi leži na pisalni mizi.“

Mašek sede ter jame pisati. Ko spiše, poda listek Polaneškemu.

Polaneški prečita tole:

„Pričam s tem, da sem napadel gospoda Maška pijan v brezzavestnem stanju, ne vedoč, kaj govorim. Danes, ko sem se streznil, proglašam vpricho svojih in gospoda Maška svedokov to svoje dejanje za sirovo in brezpametno. Z največjim kesanjem se ponižno sklicujem na prizanesljivost in milost ter ga prosim oprostila. Javno priznavam, da je bilo njegovo ravnanje v vsakem oziru vzvišeno nad sodbo ljudi, meni podobnih.“

„To naj Gontovski prečita na glas in potem podpiše“, reče Mašek.

„To je za vraga neusmiljeno — temu se ne vda nihče.“

„Ali priznavaš, da mi je ta glupec storil nekaj nezaslišanega?“

„Priznavam.“

„Ali umeješ, kakšne nasledke bo imela ta afer a zame?“

„Tega ni moči vedeti.“

„Jaz pa vem in ti pravim le toliko: Tema dvema ženskama je v duhu že žal, da sta sklenili to zvezo; zato uporabita prvi pomoček, ki ji opraviči pred svetom. Toliko je gotovo, da sem uničen brez pomoči.“

„Za zloдея!“

„Ali umeješ sedaj, da moram to jezo razliti na kaj — in da me mora Gontovski nekamo odškodovati za to krivico?“

Polaneški skomizgne z rameni.

„Niti njega ne pomilujem. Bodi!“

„Kresovski pride jutri ob devetih k tebi.“

„Dobro!“

„Torej da se vidiva! Ako se snideta jutri s Plavickim, mu povej, da je umrla v Rimu njegova sorodnica Ploševska, po kateri upa nekaj podedovati. Poslednja volja je pri beležniku Podvojnem; jutri jo baje razpečatijo.“

„Dobro. Plavicki to že ve, zakaj Ploševska je umrla pred petimi dnevi.“



Polaneški je ostal sam. Nekaj časa je pre-mišljaj o svojem denarju; našel ni pomočka, kako bi ga dobil od prepadlega Maška, in ta misel ga je vznemirjala. Vendar pa si je domislil, da ta znesek ne more biti izbrisan iz zemljiške knjige, dokler ne bo vsota izplačana, in da bo on sam v najhujšem primeru zopet to, kar je bil prej, upnik Kremenu. Kremen sicer ni bil dosti boljši dolžnik nego Mašek, torej ta tolažba ni bila velika, vendar mu sedaj ni preostajalo drugega, nego biti zado-voljen z njo.

Pozneje mu je prišlo na misel nekaj drugega. Začel je misliti na Litko, na gospo Emilijo, na Marico, in osupnilo ga je, da se ta ženski svet, ki se daje voditi od občutkov in čigar glavno prizadevanje je ljubezen, namen pa sreča bližnjikova, tako močno razlikuje od moškega, ki je poln tek-movanja, boja in si tako rad poseza v lase, poln jeze, dvobojev in dirjanja za imovino. In spoznal je v tem hipu, česar ni bil čutil prej: Ako je na svetu počitek, sreča, pomiritev, je treba vsega tega iskati pri ljubeči ženi. Bil je to občutek, docela nasproten njegovemu modrovanju v poslednjih dneh; zato ga je tudi vznemiril. Toda primerjaje ta dva sveta, se ni mogel ubraniti prepričanju, da ima ta ljubeči ženski svet temelj in pravico. Ko bi bil Polaneški bolj več svetemu pismu, bi se bil izvestno spomnil besed: „Marija si je izvolila naj-boljši del.“

V.

Kresovski se je zakasnil drugo jutro skoro za celo uro. Bil je to po izrazu, ki je znan tudi pri nas, administrator svežega zraka v mestu, to je eden izmed onih ljudi, ki ne delajo ničesar. Njegovo ime je bilo splošno znano, in nakopičil si je precejšnje imetje. Na teh dveh temeljih je živel neprestano, zahajal kamorkoli ter užival ime vrlega človeka. Kako morejo ti naslovi zadoščati za vse to, je tajnost velikih mest — dovolj, da Krestovski ni bil samo na važnem in trdnem stališču, nego imeli so ga celo za človeka, h kateremu se je moči varno zatekati v delikatnih stvareh. V prepirih so ga volili za sodnika, v dvobojih za pričo. Visoki denarni krogi so ga radi vabili na obede, na gosti, krste in druge podobne slavnosti, ker je bil s patricijsko ploščo na glavi in pristno poljsko fiziognomijo za diko vsakemu omizju.

Bil je to človek, ki so ga v njega bistvu neizrečno varali ljudje, bolehaajoč za sušico in zato jako razdražen; imel pa je izvestno zalogo humorja, ki mu je dopuščal zaznavati smešno stran stvari, zlasti jako neznatnih — v čemer je nekoliko spominjal na Bukackega — ter se smejati svoji razdražnosti. Dopuščal pa je tudi drugim, da so z njim zbijali šale, toda le do izvestne mere. Kadar pa je kdo prestopil to mero, se je zdajci postavil po robu ter napadel ljudi skoro preveč brezobzirno, zato so ga imeli za nevarnega. Pripovedovali so o njem,

da je v nekaterih primerih imel pogum tudi tam, kjer ne bi ga imel marsikdo drug, in da je sploh dobro „vihal nos“. Ni prizanašal nikomur razen svoji res kaj plemeniti fiziognomiji ter zlasti ni ščedil s časom, ker je povsod prihajal jako pozno.

Prišedši sedaj k Polaneškemu, je jel takoj po pozdravu opravičevati svojo zakesnitev.

„Morda ste že zapazili“, je dejal, „da se človeku, kadar se mu mudi in mu je dokaj do tega, da ne bi zamudil, kakor nalašč izgubljajo najpotrebnejše reči, kakor bi bile padle v vodo. Sluga išče klobuk — a klobuka ni nikjer, išče nogavice, a nogavic ni nikjer; iščete denarnice, a denarnice ni nikjer. Stavil bi, da je temu zmerom tako!“

„Časih že“, odgovori Polaneški.

„Našel sem celo pomoč zoper to. Kadar mi tako kaj pride v izgubo, kakor bi bilo padlo v vodo, pa sedem, se nasmejem in rečem glasno: ‚Zelo me veseli, kadar tako kaj izgubim; človek išče, pride v nekakšen tok, pa se giblje in čas mu zbeži — to pa je neizrečno zdravo in prijetno.‘ A kaj pravite na to? Potem se najde takoj, kar se je izgubilo.“

„Vzeti bi morali patent na to iznajdbo“, odgovori Polaneški. „Toda govoriva rajši o Maškovi stvari.“

„Morava k svetniku Jamišu. Mašek mi je poslal preklic, ki ga je bil napisal za Gontovskega. Neče izpremeniti niti besedice — toda to je nemogoče — je preostro — to se ne dá podpisati.



Vidim, da nas čaka dvoboj, nič drugega — ne vidim drugega izhoda.“

„Gontovski se ukloni vsemu, kar mu nasvetuje in zapove Jamiš, in gospod Jamiš je tudi prvič razjarjen na Gontovskega, drugič pa je bolehav in miren človek, torej kdo vé, ali se ne sprejmejo tudi taki pogoji?“

„Gospod Jamiš je glupec“, mu seže Kresovski v besedo, „toda pozno je že, pojdiva.“

In šla sta. Trenutek kasneje so se njiju sani ustavile pred Saskim hotelom. Gospod Jamiš ju je že čakal, toda sprejel ju je v županu, ker je bil res bolan. Kresovski, zroč na njegovo sicer razumno, toda potrto in nabuljeno lice, si je mislil:

„Ta gotovo rad pritrdi vsemu.“

„Sedita, gospoda“, reče Jamiš. „Dospel sem semkaj šele pred tremi dnevi, in dasi mi ni dobro, me vendar veseli, da se mi morda posreči poravnati to afero. Verjemita mi, da sem že prvi potegnil za ušesa tega našega jezljivca.“

Nato skomizgne z rameni, se obrne k Polaneškemu in vpraša:

„Kako je Plavickima? Nisem še bil pri njiju, in kar dolgčas mi je po zlati Marici . . .“

„Gospodična Marica je zdrava“, odgovori Polaneški.

„A starec?“

„Pred nekoliko dnevi mu je umrla oddaljena sorodnica, ki je bila jako bogata; torej pričakuje dediščine. Še včeraj mi je rekel to, toda čul sem,

da je vso imovino izročila v dobrodelne namene... Oporoko odpro danes ali jutri...“

„Ko bi ji bil dal Bog to misel, da bi bila kaj izročila Marici!. Toda pristopimo k stvari. Gospoda, ni vama treba praviti, da je naša dolžnost, končati to stvar kolikor mogoče mirno.“

„Vsi se globoko zavedamo te dolžnosti...“

„Nisem se nadejal“, odgovori dobromiselno gospod Jamiš, „toda sam priznavam, da ni imel Gontovski najmanjše pravice ravnati tako, kakor je ravnal; zato se mi zdi docela prav, da se kaznuje. Zato ga tudi pripravim do vsega in do jako velikih koncesij, ki podado gospodu Mašku primerno zadostilo.“

Kresovski potegne iz žepa zganjeno polo pismovnega papirja in ga nasmehoma poda Jamišu, rekoč: „Gospod Mašek si tudi ne želi ničesar več nego to: Gontovski naj prečita to malo listino vpričo svojih in njegovih svedokov in njegovih uradnikov, ki so bili pri tej aferi, in naj jo potem podpiše.“

Gospod Jamiš poišče med papirji naočnike, si jih natakne na nos ter jame čitati. Čim dalje je čital, tem bolj se mu je rdelo lice, naposled pa je obledel in začel jezno pihati. Niti Polaneški, niti Kresovski nista hotela verjeti, da je to oni gospod Jamiš, ki je bil še pred trenutkom pripravljen za vsakršen odstop.

„Gospoda“, je dejal s pretrganim glasom, „gospod Gontovski je ravnal kot jezljivec, kot

glupec, toda gospod Gontovski je — plemič, in glejta, kaj odgovorim v njegovem imenu gospodu Mašku:“

Po teh besedah je raztrgal polo na štiri kosce in jo vrgel ob tla.

Tega ni bil pričakoval nihče. Kresovski je jel premišljati, ali ni gospod s tem ravnanjem razžalil njega kot pričo, in lice mu je za trenutek oledenelo ter se podaljšalo kakor zlobnemu psu; toda gospodu Polaneškemu, ki je imel Jamiša rad, je bilo njegovo ravnanje jako po volji.

„Gospod svetnik“, je rekel prepričevalno, „gospod Mašek je bil razžaljen na tako nezaslišan način, da celo ne more zahtevati manj, toda jaz in gospod Kresovski sva že naprej slutila vaš odgovor, ki le še povečuje najino spoštovanje do vas.“

„Lahko bi se potrudil, da Gontovski naprosi oprostila gospoda Maška, toda z docela drugimi besedami, sedaj pa vidim, da bi le tratil čas; govorimo torej rajši o zadostilu z orožjem v roki. Črez trenutek dospe semkaj gospod Vilkovski, druga priča gospoda Gontovskega, in ako utegneta počakati, določimo takoj pogoje.“

„To pomeni korakati naravnost k smotru“, odgovori Kresovski, popolnoma zadovoljen z gospodom Jamišem.

„Toda ravnati moramo tako iz potrebe, in sicer iz žalostne potrebe“, odgovori Jamiš.

Polaneški pogleda na uro.



„Ob enajstih moram biti v pisarni“, reče, „toda ako dovolite gospod svetnik, pridem semkaj ob eni uri, da prečitam in podpišem pogoje.“

„Dobro. Pred vsem drugim pa vas opozarjam na nekaj. Pogoji ne smejo biti taki, da bi se ljudje smejali Gontovskemu, računam pa tudi na to, da niti gospod Kresovski, niti vi, gospod Polaneški, ne pritirata stvari do skrajnosti.“

„Ne, lahko ste prepričani, da ne mislim biti prejezljiv, ko ne pojde za mojo kožo.“

Po teh besedah Polaneški odide ter se napoti v pisarno, kjer ga je pričakovalo dovolj važnih poslov, ki jih je moral ob odsotnosti Bigielovi opraviti sam. Opoldne je podpisal pogoje, ki so bili sicer važni, vendar ne nad mero rezki; nato je odšel na obed, ker je pričakoval, da dobi v gostilnici Maška. Mašek je bil izvestno pri Kraslavskih; zato je bil prva oseba, ki je je ugledal Polaneški, gospod Plavicki, oblečen skrbno, kakor po navadi, obrit, v tesni opravi in ves pomlajen, obenem pa mračen kakor noč.

„Kaj delate tukaj, spoštovani stric?“ ga vpraša Polaneški.

„Kadar me kaj skrbi, običajno ne obedujem doma, da ne žalostim Marice“, odgovori Plavicki. „Rajši grem kam drugam, in evo, perut kopunova in žlica kompota, to je vse, česar potrebujem. Sedi, ako ne dobiš veselejše družbe.“

„Kaj se je zgodilo?“ ga vpraša Polaneški.

„Stare tradicije pojemajo — to se je zgodilo!“

„Ha! Toda to ni le vaša nesreča, stric.“

Gospod Plavicki ga pogleda obenem slovesno in mračno ter reče:

„Danes so razpečatili oporoko.“

„No, in kaj?“

„In kaj? Sedaj govore po Varšavi: ‚Spomnila se je celo najbolj oddaljenih sorodnikov!‘ Lepo se jih je spomnila! Marici je poročila — dà — toda ali veš kaj? Po štiristo rubljev do smrti. A bila je vendar milijonarka. Služabniki se poroči takšno volilo, ne pa sorodnici.“

„A vam, stric?“

„Meni ničesar. Oskrbniku je poročila petnajst-tisoč rubljev; o meni ni bilo niti besede.“

„Kaj sedaj?“

Stare tradicije ginejo. Koliko ljudi je že obo-gatelo po volilih, in sicer zakaj? Bila je ljubezen in solidarnost v rodbini.“

„Še sam poznam take, ki so jim po volilu kar tisočaki padli v naročje.“

„Dà. So taki na svetu, so! Vse polno jih je, toda jaz ne pripadam k njim.“

Gospod Plavicki si opre glavo ob roko, in iz ust mu privre nekaj kakor samogovor.

„Da, drugi ljudje imajo srečo.“

Zdajci zdihne, a trenutek kesneje doda:

„Toda meni ne dá nihče ničesar . . .“

Polaneškemu šine hipoma enako kruta kakor prešerna misel v glavo; da bi razveselil Plavickega, mu reče:

„Ej, umrla je v Rimu, dočim je bila sedanja oporoka napisana prej ter je bila, kakor sem čul, docela drugačna. Kdo ve, ali ne dospe iz Rima še kak dodatek in se, stric, ne prebudite nekega krasnega dne kot milijonar?“

„Ne dospe!“ odgovori Plavicki.

Toda besede Polaneškega so vplivale nanj; jel ga je gledati, jel se obračati, kakor bi bil stol, na katerem je sedel, gledališka loža; naposled pa je dejal:

„A ti misliš, da je to mogoče?“

Polaneški pa mu odgovori z resnobo, res sleparsko:

„Ne vidim v tem nič nemogočega.“

„Ako bi Previdnost . . .“

„Tudi to je mogoče.“

Gospod Plavicki se ozre po dvorani; bila sta sama; nato odrine stol in pravi, kažoč telovnik:

„Dečko, pojdi sem . . .“

Polaneški skloni glavo, ki jo Plavicki dvakrat poljubi. Pri tem je izpregovori globoko ginjen:

„Dal si mi nove nade in moči . . . Naj se zgodi, kar Bog hoče, toda okrepčal si me. Pri-  
znavam ti, da sem ji pisal — za prazen nič;  
samo spomnil sem jo, da še živim. Pisal sem ji,  
kdaj poteče obrok najemščine nekega dvora. Nisem  
namerjal, umeješ, najeti tega dvora, toda to je  
bila ugodna pretveza . . . Bog ti povrni, da si me  
okrepčal . . . To poročilo je utegnilo biti napisano  
pred mojim pismom, nato je odšla v Rim, spo-



toma je bržkone mislila na moje pismo in takisto na naju — in — praviš, da je to mogoče. Bog ti povrni!“

Trenutek kesneje se mu je lice popolnoma razjasnilo; zdajci pa je položil dlan Polaneškemu na koleno, cmoknil z usti in zaklical:

„Ali veš kaj, dečko? Morda si govoril resnico! Kaj, ko bi na račun kodicila izpraznila steklenico Mouton-Rotschilda? Kaj misliš?“

„Res ne utegnem“, je dejal Polaneški, ki se je že nekoliko sramoval svojega domisleka, „ne morem in ne maram piti.“

„Moraš.“

„Na mojo čast, ne morem. Imam dela polne roke ter si ne morem kaliti jasne glave za prazen nič.“

„Ti trdoglavnež ti! Ga pa jaz sam izpijem pol steklenice na ta srečni domislek.“

Naročivši jo, je še vprašal:

„Kaj imaš toliko opravila?“

„Marsikaj. Takoj po obedu moram k profesorju Vaskovskemu.“

„Kakšen človek je ta Vaskovski?“

„A glejte le“, reče Polaneški, „ta je tudi po bratu, ki je bil rudokop, podedoval premoženje, in sicer znamenito. Toda vse razdaja med siromake.“

„Med siromake razdaja — sam pa zahaja na obed v gostilnico. Take človekoljube imam rad! Ko bi imel jaz kaj deliti med siromake, bi pritraval sebi vse.“

„Bil je dalje časa bolan, in zdravnik mu je zapovedal uživati krepko hrano. Ali tudi sedaj je edino to, kar je poceni. Stanuje v luknji ter redi ptice, toda ondi zraven nje ima dve veliki sobani in — ali veste, stric, kdo prenočuje v sobah? Otroci, ki jih nabira po ulicah.“

„Meni se je takoj zdelo, da tukajle nima vsega v redu.“

Gospod Plavicki se potrka s prstom po čelu.

Vaskovskega Polaneški ni dobil doma. Zato je po sosretu z Maškom ob petih popoldne zašel k Marici, ker ga je nekoliko grizla vest zaradi neumnosti, ki jih je bil natvezel Plavickemu. Rekel si je: „Starec hoče piti drago vino na račun tega kodicila, toda po mojem mnenju se že sedaj ne nosi tako, kakor zahtevajo njegovi pomočki. Ni treba, da bi ta šala trajala dolgo.“

Marico je dobil v klobuku. Namerjala je oditi k Bigielovim, toda pridržala ga je, on pa je tudi rad ostal, ker ni prišel na dolgo časa.

„Čestitam vam, gospodična, k dediščini,“ je dejal.

„Tudi jaz sem je vesela“, mu reče, „ker je to nekaj gotovega, in ob naših razmerah je to važno. Sicer pa bi hotela biti najbogatejša.“

„Čemu?“

„Ali se še spominjate, kaj ste dejali nekoč? Hoteli bi imeti toliko denarja, da bi si mogli osnovati tvornico ter bi vam ne bilo treba voditi trgovinskega zavoda. To sem si zapomnila in ker

ima vsak svoje težnje, bi hotela tudi jaz imeti mnogo, mnogo denarja.“

Zdajci pa se je domislila, da je morda pre-mnogo povedala prerazločno, in zato je jela ravnati gube svoje suknje, da je mogla skloniti glavo.

„Prišel sem tudi zato, da vas, gospodična, naprosim oprostila“, reče Polaneški. „Danes po obedu sem natvezel gospodu Plavickemu to ne-umnost, da je gospodična Ploševska morda izpre-menila svojo oporoko in mu sporočila vso imovino. Nisem pričakoval, da bi imel moje besede za resne. Ne bilo bi mi ljubo, ako bi se motil, in če dovo-lite, gospodična, odidem takoj v njegovo sobo, da mu to reč nekoliko pojasnim.“

Ali Marica se zasmije.

„Jaz sem mu že pojasnila — toda dobro me je oštel. Vidite, koliko zla ste storili; pač imate vzrok, da prosite oprostila.“

„Torej prosim oprostila.“

In prijemši njeno roko, jo jame poljubljati; ona pa mu jo pusti popolnoma, ponavljajoč kakor v šali, globoko ginjena:

„Toda pridni niste, gospod Stanko, pridni niste.“

Polaneški je tega dne, dokler ni zaspal, čutil toploto Maričine roke na svojih ustnicah ter ni mislil niti na Maška, niti na Gontovskega, ampak ponavljal je trdovratno:

„Čas je že, da se odločim . . .“



## VI.

Kresovski in zdravnik, ki sta imela pri sebi tok, v katerem sta bila spravljena samokresa, sta sedela v eni, Polaneški in Mašek pa v drugi kočiji. Drdrali so v Bielano. Dan je bil jasen in mrzel, rudasta megla je pokrivala doline. Kolesa so se škripaje vrtela po zmrzlem snegu, konji so sopli ter se pokrivali z ivjem; na drevju je viselo obilo ledenih sveč.

„Kako mraz je“, reče Mašek. „Kar prstje nama primrznejo k petelinu.“

„Sleči kožuh bo tudi prijetno.“

„Torej usmilita se in ne tratita besed. Dragi prijatelj, reci Kresovskemu, naj takoj prestopi k stvari.“

Mašek si jame čistiti ščipec, porošen z znojem, in reče:

„Preden dospemo tja, vzide solnce in od snega se bo širil lesk.“

„To se kmalu skonča“, odgovori Polaneški. „Ker je Kresovski došel pravočasno, tudi drugih ne bomo čakali, ker so vajeni vstajati zgodaj.“

„Ali veš, kaj mi sedaj tiči v glavi?“ reče Mašek. „To, da je na svetu en faktor, s katerim ne računa nihče pri svojih namerah in pri svoji delavnosti in zaradi katerega se lahko vse izkazi in razbije — in to je človeška glupost. Recimo, da imam desetkrat več pameti, nego je res, da

nimam na skrbi interesov gospoda Maška, vendar da sem, recimo, nekakšen velik politik, nekakšen Bismarck ali Cavour, ki mu je treba premoženja, da izvede svoje namene in ki ima preračunjen vsak korak, vsako besedo. A zdaj pride k njemu takšna žival, o kateri nihče ni mogel slutiti, kaj namerja — in vse se zdajci podere. To je nekaj neverjetnega. Najsi me že ustrelil ali ne, to je stranska stvar, toda žival mi je izkazila delo vsega življenja.“

„Kdo pa bi slutil kaj takega?“ reče Polaneški. „To je tako, kakor bi ti padla streha na glavo.“

„Prav to me tudi jezi.“

„Kar pa se tiče tega, da bi te ustrelil, bodi brez skrbi.“

Mašek se pomiri, iznova otare ščipec ter izpregovori: „Dragi moj, že vidim, da me od tedaj, ko smo se odpeljali, opazuješ pozorno; sedaj me hočeš celo ohrabriti. To je nekaj prirodnega. Kar se tiče mene, te moram tudi pomiriti, in porok sem ti s svojo moško besedo, da vam ne napravim sramote. Umevno je, da čutim nekoliko nemira, tule pri srcu, ali pa veš, zakaj? To, kar pomeni nevarnost življenja, streljanje drug na drugega, to ni nič! Ko bi dali meni in njemu orožje v roke ter naju izpustili v gozd, pa bi se pol ure s tem glupcem boril ondi in pol dneva bi se izpostavljaj njegovemu strelu. Bojeval sem se že enkrat, torej vem, kaj je to. Samo ta komedija, te priprave, ti sekundanti, ta misel, da bodo gledali nate, in bo-

jazen, kako se boš vedel, kako se odlikoval, to vznemirja človeka. To je izkratka javen nastop in vprašanje samoljublja — nič več. Za razdražne ljudi je to nekaj velikega. Toda jaz nisem prerazdražen. Umejem tudi, da imam v tem oziru prednost pred nasprotnikom, ker sem že bolj vaje ljudi nego on. Takšen osel ima sicer manj domišljije ter si na primer ne more predstavljati, kako bi bil videti kot mrlič, kako začel gniti i. t. d. Pač pa se jaz brzdam bolje . . . Poleg tega ti povem tole: Filozofija je filozofija, toda v takšnih primerih odločujeta le temperament in strast. Meni ta dvoboj ne pomore v ničemer, ne ohrani me v ničemer, pač pa me utegne zagnati v škripce. A vendar se mu ne morem odreči . . . Toliko se mi je v duši nakopičilo jeze, tako močno sovražim tega osla, tako rad bi ga raztrgal in poteptal, da kar nehavam misliti trezno. Lahko mi verjameš: Kadar ugledam tega malika, takoj pozabim nemir, komedijo in videl bom le njega.“

„To lahko umejem“, reče Polaneški.

Rdečica na Maškovem licu se je bila povečala in je na mrazu nekamo zmodrela, pri čemer je bil videti takisto uporen kakor grd.

V tem so dospeli k cilju. Skoro ob istem času je pridrdrala tudi kočija, v kateri so sedeli Gontovski, gospod Jamiš in Vilkovski. Stopivši na tla, so se jeli klanjati protivnikom, in potem se je vseh sedem z zdravnikom vred napotilo v globoki gozd, na kraj, ki ga je bil že prej poiskal Kresovski.



Kočijaži, zroči za onimi črnimi plašči, ki so se nekamo čudno razločevali na snegu, so pomežikovali drug drugemu.

„Ali veste, kaj to pomeni?“ vpraša eden.

„Ko pa vidim prvič kaj takega“, odgovori drugi.

„Naj se ljudje streljajo, naj se bijejo, tepci!“

V tem so oni hodili s težkimi škornji in izpuščali skozi nosnice stolpe bele sopare ter stopali na drugi konec gozda. Spotoma se je gospod Jamiš nekamo zoper pravila, ki so obvezna v podobnih stvareh, približal Polaneškemu in izpregovoril:

„Želel sem si odkritosrčno, da bi bil moj varovanec naprosil gospoda Maška oprostila, toda s takšnimi pogoji to ni mogoče.“

„Jaz sem takisto prigovarjal Mašku, naj oblaži, kar je napisal — toda ni hotel . . .“

„Zato ni pomoči. Vse to je glupo, ali pomoči ni nobene!“

Polaneški ni odgovoril, in stopali so molče dalje. Gospod Jamiš izpregovori iznova:

„Čul sem, da je gospodična Plavicka nekaj podedovala.“

„Dà, majhno volilo.“

„In starec?“

„Huduje se, ker ni podedoval vse imovine.“

Gospod Jamiš pokaže s prstom na čelo.

„Tukaj nima vsega v redu.“

Nato se ogleda in reče:

„Gremo nekamo daleč.“

„Takoj bomo na koncu.“

In stopali so dalje. Solnce se je prikazalo izza grmičja. Z drevja je padala na sneg zamodrela senca, toda v gozd je prodiralo čimdalje več svetlobe. Vrane in kavke, skrite nekje v drevesnih vrhovih, so stresale sneg, suh kakor perje, ki se je sipal brezglasno na tla ter napravljaj pod drevjem majhne koničaste kopice. Povsod je bilo vse tiho in mirno. Samo ljudje so dramili ta mir zato, da so se šli streljat.

Naposled so obstali ob gozdu, kjer je bilo jasno. Kratek govor gospoda Jamiša o tem, da je sloga boljša nego boj, sta zaslišala Mašek in Gontovski z ušesi, zakritimi z ovratniki; nato, ko je Kresovski nabil samokresa, sta ju vzela v roke, odložila kožuha in se postavila drug proti drugemu s cevema, obrnjenima kvišku.

Gontovski je dihal hitro, lice je imel rdeče in z brkov mu je viselo ivje. Z vse njegove postave in z obličja je bilo videti, da se neizrečno dolgočasi in da se mudi tu samo zato, ker ga je sram oditi, in da je voljan, ako bi smel slušati prirodni nagib, skočiti na nasprotnika ter ga nabiti z ročnikom samokresovim, dà, če treba tudi s pestjo. Mašek, ki se je bil prej delal, kakor ne bi ga videl, je zrl sedaj nanj z očesom polnim sovražtva, jeze in preziranja. Njegovo lice so pokrivale rdeče lise, toda premagoval se je bolje nego-

Gontovski. Ker pa je imel na sebi dolgo suknjo in cilindar na glavi, je bil videti s svojimi dolgimi brki nekamo preveč otrpel, prav kakor igralec v ulogi duelanta-gentlemana.

„Medveda ustreli kakor psa“, je mislil Polaneški.

Začulo se je povelje, in dva strela sta jeknila po gozdni tišini, nato se je Mašek obrnil h Kresovskemu in rekel hladno:

„Nabijte, prosim, samokresa.“

Toda v tem hipu se mu prikaže ob nogah na snegu krvava lisa.

„Ranjeni ste“, reče zdravnik ter se hitro približa.

„Morda . . . prosim, nabijte . . .“

V tem pa je strepetal, zakaj bil je res ranjen. Kroglja mu je odbila vrh jabolka na kolenu.

Dvoboj je bil ustavljen. Samo Gontovski je še stal nekaj časa nepremično z izbuljenimi očmi, osupel po tem, kar se je bilo pripetilo.

Ko je bila rana obezana, pa je pristopil, izpodbujen po Jamišu, k Mašku ter rekel takisto okorno kakor odkritosrčno:

„Sedaj priznavam, da sem vas napadel po krivici; preklicujem vse, kar sem rekel ter prosim oprostila. Nisem vas hotel raniti.“

Trenutek kesneje pa, ko je odhajal z gospodom Jamišem in Vilkovskim, je bilo slišati, kako je dejal:

„Kakor v resnici ljubim Boga, je bilo to samo naključje. To sta taka samokresa, zakaj ustreliti sem hotel nad glavo . . .“



Mašek tega dne ni izpregovoril in na zdravnikovo vprašanje, ali ga rana boli, je samo odkimal.

Bigiel, ki se je bil dan prej vrnil iz Prusije s polnimi žepi pogodb, je pozvedevši vse, kar se je bilo pripetilo, rekel Polaneškemu:

„Mašek je sicer razumen človek, toda Bog vé, pri nas ima vsakdo napako . . . Na primer on: Spoštujejo ga, mnogo pravdarskega posla ima, utegnil bi imeti znamenite dohodke in si pridobiti imenje. Vendar ne. Rajši se spušča v razne spekulacije, napenja kredit do skrajnosti, kupuje posestva, nastopa kakor veleposestnik, lord, Bog sam vé, kako še, samo to neče biti, kar je. Vse to pa je kaj čudno, tem čudnejše, ker je tako splošno! Često si mislim, da življenje samo ob sebi ni slabo, toda pri nas si ga vsakdo kazi z nedostajanjem ravnotežja in z nekako zlodejevo domišljijo, z nekakšno konjsko muho, ki sedi vsakomur za vratom. Umejem, da hoče človek več, nego ima, da hoče veljati več, nego velja, toda po tem naj ne teži prefantastično. Mašku brez pomisleka priznavam bistrournost in eneržijo — toda ako preudarim vse, pa si mislim, Bog vé, da v njegovi glavi ni vse v redu.“

Bigiel se nekolikokrat potrka s prstom po čelu.

V tem je Mašek trpel ter stiskal zobe, zakaj rana ga je bolela nenavadno, dasi ni bila nevarna življenju. Zvečer je vpričo Polaneškega dvakrat omedlel. Nato je prišla slabost, pri kateri je docela

izginil oni duševni ponos, ki je bil mladega odvetnika ves dan držal pokonci. Po prevezi, ko je zdravnik odšel, je ležal nekaj časa mirno, potem je dejal:

„Toda srečo imam.“

„Ne misli na to“, odgovori Polaneški, „vročnica bi narastla.“

Mašek pa je nadaljeval:

„Osramočen, ranjen, uničen — vse obenem.“

„Ponavljam ti, da sedaj ni čas misliti na to.“

Mašek se opre z laktom ob blazino, zastoče in reče:

„Daj mi mir. To je poslednja prilika, ko se morem pomenkovati s poštenim človekom. Črez teden dni ali črez dva bom pripadal k ljudem, katerih se je treba izogibati . . . Kaj meni do vročnice! Nekaj neznosnega je v takšni izprijenosti, v takšni razvalini človeške usode, zlasti ker bo pozneje dejal vsak glupec, trdila vsaka gos: ‚To sem vedel ali vedela že davno.‘ Dà. Vsi zmerom vidijo vse naprej . . . po faktu — in si iz človeka, ki je treščilo vanj, naredo glupca ali norca.“

Polaneški se je pri tem spomnil Bigielovih besed, Mašek pa je slučajno nadaljeval tako, kakor bi hotel odgovoriti nanje.

„Ali si misliš, da nisem vedel, da sem stavil vse na eno karto, da sem se zaletel predaleč, da sem hotel biti nekaj več, nego sem bil, da sem vihal nos previsoko?“

... Tega mi nihče ne prizna, toda znaj vsaj ti, da sem si govoril tako ... Rekel sem pa tudi: Tako mora biti, to je edina pot, da se izkopljem — in kaj? Morda te razmere niso prave, morda je vse naše življenje porušeno, toda izkopal bi se bil vsekakor; da ni bilo tega skrajnje neumnega, nepričakovanega in nenadnega pustolovstva — bi se bil izkopal prav zato, ker sem bil takšen, kakršen sem ... Ko bi bil prostak, ne bi bil dobil gospodične Kraslavske ... Pri nas se mora človek zmerom ponašati s čim — in ako me vzame zlo-dej, me ne vzame zaradi mojega napuha, ampak zaradi onega glupca.“

„Vendar, za vraga, še ne moreš vedeti za gotovo, da ti izpodleti poroka.“

„Dragi moj, ne poznaš teh žensk. Ker nimata ničesar boljšega, bi bili zadovoljni z gospodom Maškom, zakaj gospodu Mašku se je godilo dobro ... Brž pa, ko pade senca na moje imetje, na moje stališče, me bosta prezirali brez usmiljenja in potem bosta valili cele gore name, samo da si ohranita pred svetom dobro ime ... Kaj veš ti o njiju? Gospodična Kraslavska ni gospodična Plavicka!“

Nastal je za trenutek molk, potem je Mašek nadaljeval s slabotnim glasom:

„Ta bi me bila utegnila rešiti. Z njo bi bil začel novo, dokaj mirnejše življenje ... V takih okoliščinah bi bil ohranjen tudi Kremen ... Od-padel bi bil takoj njen dolg in renta Plavicega ...



Bil bi se izkopal . . . A vrhutega ti je znano, da sem bil zaljubljen vanjo kakor dijak . . . Evo, prišlo je to tako, kdo ve, odkod . . . Vendar, rajša se je hotela jeziti nate, nego ljubiti mene. Sedaj umejem. Toda tu ni pomoči . . .“

Polaneški, ki mu je bil ta razgovor kaj mučen, mu je segel v besedo ter dejal s prigrasom nestrpnosti: „Čudim se, da ima človek, tako energičen, kakor si ti, že vse za izgubljeno, ko še vendar ni nič izgubljenega. Gospodična Plavicka je minuloost, nad katero si sam napravil križ, ko si šel snubit gospodično Kraslavsko. Kar se tiče sedanjosti — si bil seveda napaden, imel si dvoboj, ranjen si, toda črez teden dni boš zdrav — sicer pa ti dami tudi še nista rekli, da ti vračata besedo. Dokler še nimaš črnega na belem, še nimaš pravice govoriti tako. Bolan si in zato delaš prezgodaj križ sam nad seboj. Toda povem ti nekaj drugega. Treba je damama poročiti o tem, kar se je pripetilo. Naj potem storita, kar hočeta, toda naj dobita poročilo od priče, ne pa od mestnih brbljavcev.“

Mašek je trenutek premišljal in potem dejal:

„Hotel sem itak pisati nevesti, toda ako greš ti tjakaj, bo to še bolje. Nimam nade, da bi se držali obljube — vendar pa moram učiniti, kar se spodobi. Hvala ti! Ti utegneš postaviti stvar v pravo luč . . . Toda nobene besede o kakih skrbih. To prodajo kremenske dobrave moraš zmanjšati na ničlo; opiši jo kot dobro voljo, ki sem ti jo hotel izkazati. Povej, da me je Gontovski naprosil oprostila.“

„Ali imaš koga, ki bi ti stregel?“

„Moj sluga in njegova žena. Zdravnik še pride z ranocelnikom . . . Ne čutim se sicer slabega, ali vražje me boli . . .“

„Torej da se vidiva!“

„Ostani zdrav! Hvala ti. Ti si . . .“

„Dobro spi.“

Polaneški odide. Spotoma je mislil na Maška ter se ni mogel ubraniti jezi: Mašek ni romantik — vse drugo prej nego romantik, a vendar se tudi on hoče delati za takega . . . Gospodična Plavicka! Ljubil jo je . . . začel bi bil drugačno življenje . . . mogla bi ga bila ohraniti . . . evo! Davek romantizmu je bil plačan in vrhutega s ponarejenim denarjem, zakaj črez mesec dni je poprosil roke one donde zaradi novcev. Morda sem jaz bolj glup, toda tega ne umejem; ne verjamem v odkritosrčnost takih naporov, ki se jih človek skesa tako lahko . . . Ako bi ljubil eno ter se ukanil pri tem, se ne bi oženil že črez mesec dni z drugo. Naj me zlodej vzame, ako bi se! Dà, prav pravi, Marica je popolnoma kaj drugega nego Kraslavška . . . Brez ugovora: popolnoma kaj drugega, popolnoma kaj drugega!“ . . .

Vendar mu je bila ta misel neizrečno prijetna. Dospevši domov, je našel ondi pismo Bukackega iz Italije in listek Maričin, poln nemira in poln vprašanj, kakšni so razlogi o dvoboju. Obsezel pa je prošnjo, naj ji poda jutri zarana poročilo o tem, kar se

je zgodilo, iz česa je prišlo ter zlasti še poročilo, ali je res že vse izvršeno in ali ne grozi še nova afeta.

Polaneški ji je pod vtiskom misli: „da je to popolnoma nekaj drugega, nego gospodična Kralavska“, odgovoril presrčneje, nego je sam hotel, ter je naročil svojemu služabniku, naj ji odda ta odgovor drugo jutro ob devetih. Nato je sedel, da prečita pismo Bukackega; pri tem je že od samega početka jel skomigati z rameni.

Bukacki mu je pisal tole:

„Naj ti Sakya-Muni izprosi blagoslovljeno nirvano. Vrhutega reci Kaplanerju, naj mi onih tritisoč rubljev, ki mi pripadajo, ne pošilja v Florenco, nego naj jih rajši pridrži doma, dokler ne odločim drugače. Te dni se namerjam poprijeti namere (ali vidiš, kako je to odločno!) postati vegetarianec. Če mi ta misel ne jame presedati in če se izpremeni moj namen v sklep ter ta sklep ne bo presežal moje moči, pa preneham biti mesojeda žival in življenje me bo stalo manj. To je vse. Kar se tiče tebe, te prosim na vse, pomiri se, zakaj življenje ni vredno, da bi se človek trudil zanje.

Ali veš kaj? Prepričal sem se, da imajo Slovani rajši sintezo nego analizo. Lenuhi so, analiza pa je kaj težavna stvar. Sinterizirati je moči tudi s smodko v ustih in pri obedu. Sicer pa ravnao tudi prav, da so lenuhi. V Florenciji je dovolj toplo, zlasti na Lung' Arnu. Izprehajam se in delam sintezo florentinske šole. Spoznal sem tu nadarjenega akvarelista, tudi Slovana, ki živi ob umetnosti, ki



pa dokazuje, da je umetnost — svinjarstvo, ki je nastalo iz težnje meščanov po razkošju in iz preobilnega denarja, ki ga nekateri spravljajo na kup na škodo drugih. Izkratka, umetnost je po njegovem mnenju podlost in krivica! Napadel me je kakor psa, češ, da je največja nedoslednost, ako je človek budhist ter se ukvarja z umetnostjo; še bolj pa sem planil nanj jaz ter mu odgovoril, da je vrhunec meščanskega obskurantizma, meščanskih predsodkov in podlosti, ako ima kdo doslednost za kaj boljšega, nego je nedoslednost. Ta človek je nato osupnil in izgubil govorico. Prigovarjal sem mu, naj se obesi, toda neče se. Povej mi, ali si res prepričan, da se zemlja vrti okrog solnca in da ni vse to le šala? Meni je to sicer eno! V Varšavi mi je bilo žal za onim dekletom, ki je umrlo, pa tudi tukaj pogostoma mislim nanje. To je tako glupo! Kaj dela gospa Emilija? Ljudem so že izpočetka dodeljene vloge, njej pa pripada vloga s krili in s trpljenjem. Zakaj je bila krepostna? Bila bi lahko veselejša drugače. Kar se tiče tebe, človek, mi izkaži neko prijaznost. Prosim te na vse, ne ženi se! Pomni, ako se oženiš in ako boš imel sina, ako boš delal v ta namen, da mu zapustiš imovino, boš delal samo zato, da bi bil ta sin izključno to, kar sem jaz, jaz pa, dragi dečko, imam nekatere dvome, ali nisem morda nepotreben. Bodi zdrava, navdušena energija, bodi zdravo, trgovsko podjetje, komisionarsko društvo, prehodna oblika, strastno delo, denarni napor, bodoči oče

rodbine, pestovalec otrók in skrbi! Objemi namesto mene Vaskovskega. To je tudi sintetik. Naj ti Sakya-Muni odpre oči; spoznaj, da je na solncu toplo, a v senci hladno, da je ležati bolje nego stati.

Tvoj Bukacki.“

„Ragout!“ si domisli Polaneški.

Nato jame govoriti sam s seboj:

„To vse je umetno, to vse je varanje samega sebe, nekakšna skrajnost. Toda kadar se človek privadi, se mu to izpremeni nekamo v narav, pri čemer vzame zlodej razum in eneržijo, in duša se razkraja kakor mrlič. Mogoče je skočiti do vratu v takšno luknjo, v kakršno se je vrgel Mašek, ali v takšno, v kakršni je Bukacki. V obeh primerih pride človek pod led. Toda za vraga — mora pa vendarle biti nekako zdravo normalno življenje — treba je samo imeti nekoliko olja v glavi. Temu Bigielu se tudi ne godi slabo na svetu. Ima ženo, ki jo ljubi, otroke, ki jih ljubi, dela kakor vol ter ima obenem veliko ljubezen do ljudi v svoji duši in svoj violončel, na kateri igra ob mesečini, pri tem pa rije z glavo v strop. Ne dá se reči, da bi bil to materialist. Ne. V njem se strinja drugo z drugim. A dobro se mu godi.“

Polaneški jame hoditi po sobi in se časih ozirati na Litkino lice, ki se je nasmihalo med brezami. Potreba, da pristopi k obračunu s samim seboj, ga je obladovala čimdalje bolj. Kot trgovec je jel preudarjati svoj „credit“ in „debet“, kar sicer

tudi ni bilo težko. V razpredelku pozitivnih strankic njegovega življenja so bili nekoč jemali prvo mesto njegovi občutki do Litke. Bila mu je svoje dni tako draga, da bi jo bil vzel, ko bi mu bil pred letom dni kdo dejal: „Vzemi jo za svojo“, in vedel, da ima živeti za koga. Toda sedaj je bila ta razmera le še spomin in iz razpredelka sreče je prešla v razpredelek nesreče. Kaj mu je torej še ostalo? Pred vsem drugim osamelo življenje, drugič pa oni diletantizem duha, ki je vsekakor razkošje, dalje prihodnost, ki dela človeka radovednega, še dalje materialistično uživanje in naposled trgovski zavod. To je sicer imelo svojo ceno, toda Polaneški je zapazil, da je brez namena. Kar se tiče trgovskega zavoda, je bil Polaneškemu vseh uspeh, ki ga je dosegel, nikakor pa ne način dela, kakršnega je zahtevala trgovina. Narobe, način dela mu ni zadoščal, bil mu je preozek, preslab, in hudoval se je nanj. A na drugi strani diletantizem, knjige, duševni svet — vse to je imelo pomen kot okrasje življenju, ni pa se moglo izpremeniti v njega temelj. „Bukacki“, si je dejal Polaneški, „je zlezel v to do ušes, je hotel živeti ob tem — toda prevrnil se je, se pojavil in polenil. Cvetke so same na sebi dobra stvar, toda kdor bi hotel dihati zgolj njih vonjavo, bi se zastrupil.“ In res mu ni bilo treba biti velikemu modrijanu, da ne bi bil videl okrog sebe množice razbitih ljudi, katerim je prav oni diletantizem duha tako izpodkopal duševno zdravje, kakor izpodkoplje morfij telesno zdravje.



Tudi njemu samemu je učinil že mnogo škode s tem, da je napravil iz njega skeptika. Hude bolezni ga je ubranil samo zdravi organizem, ki je začutil neizogibno potrebo, da odda od sebe preobilje eneržije — in dela. A kaj bo dalje — ali more iti tako dalje? Na to vprašanje si je odgovoril Polaneški sedaj odločno: Ne! Ker mu stvari trgovskega zavoda niso mogle napolniti življenja in ker ga je bilo naravnost nevarno napolniti z diletantizmom, zato ga je moral napolniti s čim drugim, si ustvariti nove svetove, nove dolžnosti, odpreti novo obzorje, in tu je bila edina pomoč ženitev.

Nekdaj, ko si je bil to rekal, je videl pred seboj nekakšno nerazločno podobo, združujočo vse mičnosti moralne in telesne, toda brez telesa in brez imena. Sedaj je bila ta podoba dejanska. Imela je mirne modre oči, črne lase, nekoliko široka usta in imenovala se je Marica Plavicka. O nikomer drugem se ni dalo govoriti tukaj; to pa si je predstavljal Polaneški tako realno, da so mu kar žile na sencih utripale živeje. Dobro se je zavedal, da sedaj nečesa še ni v teh njegovih občutkih do Marice, in sicer ne tega, okrog česar se sučejo sanje; tega, da ne sme zahtevati ničesar, a vendar pričakuje vse; tega, kar se boji, kar se trese, kar se uklanja in govori ljubljeni ženi: „Na kolena pred teboj“; tega, kar iz ljubezni, ki je koprnenje, dela sočasno kult, ki se časti, uvajajoč nekakšno mistično stenjavo v razmerah moža do žene, kar na-

pravljaja iz moža ne le ljubljenca, nego tudi spoznavalca. To je izginilo. Ko je Polaneški sedaj mislil na Marico, je mislil trezno, skoro drzno. Čutil je, da more priti ter vzeti in imeti jo, in kadar to stori, da se zgodi iz dveh vzrokov: prvič zato, ker je Marica zanj žena, ki ga vabi bolj nego vse druge, drugič pa zato, ker mu pamet veleva, da se oženi in da se oženi z njo.

„Saj je“, si je mislil, „vendarle neizrečno zanesljiva. Tu ni nič jalovega, nič uvelega. Egoizem ji ni ugonobil srca, in to je gotovo, da takšna žena ne bo mislila le na to, kar pripada njej. To je posebljena poštenost, z vsem preskrbljena dolžnost, in v življenju bo treba paziti celo na to, da ne bo mislila nase premalo. Ako mi le veleva razum, da se oženim, bi napravil neumnost, ako bi iskal druge.“

Potem se je vprašal, kaj, ko bi odstopil od Marice, ali ne bi storil nekaj nepoštenega? Litka ju je združila. Ob samem pomisleku na to se je nekaj v njegovem srcu uprlo temu, da bi nasprotoval volji in žrtvi tega dragega otroka. Ako bi pa le hotel ravnati proti tej volji, je li dolžan, da se vede tako? Ne. V tem primeru bi se po Litkini smrti ne bil smel pokazati Plavickim, ne smel bi zahajati k Marici, ne smel ji poljubljati roke, ne smel se dati odnesti temu valu, ki ga je odnesel morda s silo slučaja, toda zanesel ga že tako daleč, da bi danes provzročil Marici prevaro in se v njenih mislih ponižal do slabe naloge človeka, ki sam ne vé, kaj hoče. Saj bi res moral biti slep,

ko ne bi zapazil, da se ima Marica že za njegovo nevesto. Ako jo je doslej vznemirjal njegov molk, jo je le zato, ker je pripisovala to na rovaš žalosti, ki sta jo oba nosila v srcu po Litki.

„Ako pretehtavam to stvar s stališča razuma, se moram oženiti z njo,“ si je mislil Polaneški; „ako pa zrem nanjo z nagonskega stališča, mi tudi velewa čut, da se oženim z njo, a poštenost prav tako! Torej kaj? Bil bi ničemurnik in slepar, ako bi omahoval ter ne imel stvari za dognano. To je že gotova stvar!“

Nato se je oddahnil ter jel hoditi po sobi. Pri svetilnici je ležalo pismo Bukackega. Polaneški ga je vzel ter ga začel čitati od kraja, kamor so se mu slučajno zagledale oči.

„Prosim te na vse, ne ženi se. Pomni, ako se oženiš in ako boš imel sina, ako boš delal v ta namen, da mu zapustiš imovino, boš delal zgolj zato, da bi bil sin to, kar sem jaz . . .“

„Vidiš, dragi prekanjenec“, odgovori Polaneški nekamo uporno, „oženim se, oženim z Marico Plavicko, ali čuješ! Kopiciti hočem imovino in ako bom imel sina, ne napravim iz njega dekadenta — umeješ li?“ In bil je vesel samega sebe.

Trenutek kesneje je pogledal na Litko in začutil, da ga obhaja nekaka ginjenost. Val koprnenja po njej in nežnost do nje sta se mu z novo močjo dvignila v srcu. Začel se je razgovarjati z otrokom, kakor se navadno v važnejših trenutkih življenja razgovarjamo z dragimi rajniki.



„Ali je punčica zadovoljna? Zadovoljna?“ jo je vprašal.

A ona se mu je nasmihala med brezami, ki jih je bila naslikal Marica; zdelo se mu je, da pomežikuje in odgovarja: „Dà, gospod Stanko, dà!“

Polaneški se razsolzi.

Še zvečer, preden je šel spat, je vzel služabniku pismo, ki ga je imel oddati Marici drugo jutro, in je napisal drugo, še presrčnejše s tole vsebino:

„Draga gospodična! Gontovski je provzročil Mašku dovolj nepristojno afero, zaradi katere je prišlo do dvoboja. Mašek je lahko ranjen. Nasprotnik ga je takoj naprosil oprostila. To ne bo imelo nikakršnih daljnjih posledic, kvečjemu to, da sem se še enkrat prepričal, kako ste, gospodična, dobrotni, skrbljivi, popolni in da jutri, ako dovolite, pridem hvaležen v Vaše drage in ljubljene roke. Pridem popoldne, zakaj zarana, po opravkih v pisarni, moram oditi h gospodični Kraslavski in potem se posloviti s profesorjem Vaskovskim, dasi bi, ko bi bilo mogoče, rajši ne pričlenjal dneva z njimi.

Polaneški.“

Napisavši te besede, je pogledal na uro. Dasi je bilo že enajst, je zapovedal služabniku, naj odda dopis ne drugi dan, ampak takoj.

„Greš skozi kuhinjo“, mu je dejal, „in ako bi gospodična že spala, pustiš pismo ondi.“

Potem je, miseč na gospodično, izrekel še besede:

„Bila bi res zelo kratkega uma, ako si ne bi domislila, zakaj pridem jutri!“

## VII.

Gospa Kraslavska je sprejela Polaneškega jako začudena, ker je bilo še tako zgodaj; vendar pa ga zaslišala, češ, da prihaja zaradi kakega nenavadnega dogodka. Brez dolgega uvoda ji je tudi povedal, kaj se je bilo pripetilo, zatajivši resnico le toliko, kolikor je bilo treba, da ne bi imela Maška na sumu, da je ob kraju prepada ali da se mu godi slabo.

Opazil je pri tem, da je stara gospa ob njegovem pripovedovanju zrla vanj uporno s svojimi zelenimi očmi, kakor izklesanimi iz kamena in da se ji na licih ni zgenila nobena mišica.

Šele, ko je končal, je rekla:

„Ob vsem ne umejem ene reči: Zakaj je gospod Mašek prodal te hraste? To je vendar lepo okrasje vsake stolice.“

„Ti hrasti stoje dalje od hiše“, odgovori Polaneški, „in so kvarili polje, ker ni v njih senci nič hotelo roditi, gospod Mašek pa je praktičen človek. Sicer pa, ako naj govorim odkritosrčno, sva si že stara znanca, in storil mi je to ljubav iz prijateljstva. Milostiva gospa veste, da sem trgovec, potreboval sem dobrovo, in Mašek mi je prepustil toliko, kolikor je mogel.“

„V takem primeru ne umejem, zakaj je oni mladi človek . . .“

„Ali poznate, milostiva gospa, svetnika Jamiša?“ ji seže Polaneški v besedo. „Kot bližnji sosed Kremenu in Jalbrikovu vam pojasni, da mladenič ni pri pravi pameti in da je to znano vsej okolici.“

„Pa bi se gospod Mašek ne bil smel boriti.“

„Milostiva gospa“, reče Polaneški nekoliko nestrpno, „v podobnih primerih imamo moški druge nazore nego ženske.“

„Dovolite, da porečem nekoliko besed svoji hčerki.“

Polaneški si je mislil, da bi bil že čas vstati in se posloviti, ker je pa prišel ogledovat torišče ter je hotel prinesiti Mašku poročilo, je dejal:

„Ali imata dami kaj naročila za gospoda Maška; odtod pojdem naravnost k njemu.“

„Črez trenutek“, odgovori gospa Kraslavska.

Polaneški je ostal sam in čakal dovolj dolgo, celo tako dolgo, da se je že dolgočasil.

Naposled vstopita obe dami Kraslavski.

Gospodična, ki je imela na sebi bel telovnik z mornarskim ovratnikom, in katere lasje niso bili dovolj skrbno počesani, se je zdela Polaneškemu celo lepa, ako se ni oziral na lahen očesni katar in na nekoliko krast na čelu, posutih s pudrom. Tičala je v njej nekaka mična okornost, ki se je še ni mogla otresti, ker je bila vstala zelo pozno, in nekakšna takisto mična jutranja malomarnost. Sicer pa na njenem slabokrvnem licu ni bilo videti nobenega genutja.

Po vzajemnem poklonu je dejala s hladnim, mirnim glasom:



„Bodite tako prijazni in povejte gospodu Mašku, da sem se močno užalostila in prestrašila. Ali je rana res lahka?“

„Docela gotovo.“

„Poprosila sem mater, naj gre posetit gospoda Maška, in tudi jaz pojdem z materjo ter hočem v vozu čakati obvestila. Potem pa iznova pridem po mater in tako hočem čakati vsak dan, dokler Mašek ne bo popolnoma zdrav. Mati je tako dobra, da je privolila; povejte to gospodu Mašku.“

Pri tem ji izpreleti blede lice lahna, komaj vidna rdečica. Polaneškemu, čigar besede so jo bile nepričakovano osupnile, se je zdela sedaj docela lepa. Trenutek kasneje, na potu k Mašku, si je dejal:

„No, toda ženski sta lepši, nego se zdi človeku. Sicer sta dve steklenici mrzle vode, toda ta deklič ima vendarle nekoliko srca. Mašek si je še ni dobro ogledal ter bo prijetno razočaran po njej. Stara pojde k njemu, ugleda ondi vse te škofo in kastelane s krivimi nosovi, ki se jih je tako radoval Bukacki, ter naposled verjame v velikost Maškovo.“

V takih mislih je dospel v Maškovo stanovanje, pa je moral nekoliko počakati, zakaj zdravnik je Mašku ravno prevezoval rano. Komaj pa je odšel, je že Mašek poslal po Polaneškega in ga vprašal, ne da bi ga bil pozdravil:

„Kako, ali si bil pri nji?“

„Kako se imaš, kako si spal?“

„Dobro. To je postranska stvar . . . Ali si bil tam?“

„Bil. Povem ti nakratko: Črez četrť ure pride gopa Kraslavška k tebi. Gospodična ti sporoča, da pride semkaj z materjo in da hoče počakati obvestila, kako ti je. Sporoča, da se je močno prestrašila, da je močno nesrečna, in hvali Boga, da se ni zgodilo še kaj hujšega. Vidiš, Mašek! . . . Še to ti povem, da je lepa, da me je prevzela — toda sedaj grem po opravkih, ker ne utegnem.“

„Za Boga te prosim, počakaj nekoliko. Počakaj, dragi moj; vročnice nimam, ali pa govoriš iz strahu . . .“

„Kako si dolgočasen!“ mu seže Polaneški v besedo. „Dam ti častno besedo, da govorim resnico in da si prezgodaj črnil svojo nevesto.“

Mašku omahne glava na blazino; nekaj časa je molčal, naposled pa je dejal, kakor sam sebi:

„Utegnil bi se res zaljubiti vanjo . . .“

„Bilo bi dobro,“ reče Polaneški, „zdravstvuj. Grem se poslavljat od Vaskovskega.“

Namesto k Vaskovskemu pa je odšel k Plavickima. Ni ju dobil doma. Plavicki nikdar ni posedal doma, o Marici pa so mu povedali, da je bila odšla pred eno uro. Kdor gre k ženski, ki je prebudila v njem živo zanimanje, si spotoma zbira besede, da jih pove, a potem, ko je ne dobi doma, je videti dokaj glup. Polaneški je to čutil in se hudoval. Krenil pa je v prodajalnico cvetic, nakupil množico cvetk in ukazal, naj jih pošljejo Plavickima. Misel, kako veselo jih sprejme Marica in s kako utripajočim srcem ga bo čakala zvečer,

mu je napravila toliko prijetnost, da je po obedu najboljšje volje prišel k Vaskovskemu.

„Prišel sem se poslavljal od vas, gospod profesor,“ je dejal; „kdaj odidete?“

„Kako se imaš, dragi moj?“ odgovori Vaskovski. „Moral sem odložiti svoj odhod za nekoliko dni, zakaj, kakor vidiš, prezimuje tu pri meni različna drobnica . . .“

„Mladi Arijci, ki v prostih trenutkih izmičejo denarnice iz žepa?“

„Ne . . . To so, kakor vidiš, dobre duše, toda brez nadzorstva jih človek ne sme puščati. Moral sem poskrbeti za namestnika, ki bo stanoval tukaj namesto mene.“

„Ki se tu speče. Kako, gospod profesor, morete prebiti v taki vročini?“

„Saj sedim brez suknje, in dovoliš, da ostanem tak. Tu je res nekoliko toplo, toda potenje je zdravo, in ta krilata drobnica ima rada toploto.“

Polaneški se ozre po sobi. V njej je bilo za pol ducata strnadov, čopastih škrjančkov, sinic in čížkov, ne glede na vrabce, ki so, očividno vajeni krmljenja, kukali skozi okno. Profesor je redil v sobi samo te ptiče, ki jih je kupoval od ptičarjev; vrabcev pa ni spuščal v sobo, češ, da bi jih nikdar ne bilo konec in da bi bilo krivično, nekatere sprejeti, drugih pa ne. Ptiči, ki so bili v sobi, so imeli kletke pripete ob zid in v okenskih dolbinah, vendar so prebivali v kletkah le ponoči, podnevi pa so prosto letali po vsej sobi, jo napolnjevali z



gostolenjem in puščali sledove po knjigah in rokopisih, s katerimi so bile obložene mize in napolnjeni vsi kotje.

Nekateri že bolj udomačeni ptiči so sedali Vaskovskemu celo na glavo. Na podu so hreščale pod nogami lupine konopnega semena. Polaneški, ki je dobro poznal to stanovanje, je skomizgnil z rameni in dejal:

„To je vse jako lepo, ali to, da jim, profesor, dovoljuate razgrajati ali na vašo glavo spuščati odpadke, to je, za Boga, preveč. A vrhutega je tu soparno.“

„Tega je kriv sv. Frančišek asiški,“ odgovori Vaskovski, „zakaj od njega sem se naučil ljubiti to drobnico. Imam celo nekaj golobov, toda ti so zapečniki.“

„Srečate se še z Bukackim, profesor,“ reče Polaneški, „prejel sem od njega pismo. Tukaj je.“

„Ali ga smem čitati?“

„Prav zato ga vam dajem.“

Vaskovski jame čitati in ko prečita, reče:

„Še zmerom imam rad tega Bukackega, ki je kaj dobra duša, toda ... vidite ... tukaj nima vsega v redu.“

In Vaskovski se potrka po čelu.

„To me že zabava!“ zakliče Polaneški. „Mislite si, profesor, že nekoliko dni se neprestano kdo trka po čelu ter pravi o znancu: ‚Tukaj nima vsega v redu.‘ Lepa družba!“

„Ker je tudi nekoliko res, nekoliko res!“ odgovori Vaskovski nasmehoma. „Ali veš, kaj je to? To je zopet ta arijski duševni nemir, pri nas pa, kakor pri Slovanih, je tega več, nego na zapadu, ker smo najmlajši izmed Arijev, in zato še pri nas nista niti razum, niti srce v ravnotežju. Mi najmlajši Ariji čutimo najživeje, si jemljemo vse navdušeni in vneti k srcu, vse izvajamo praktično v življenju. Dokaj sem videl, to sem zapazil že davno . . . Kakšni čudni značaji se dobivajo! Evo, nemški dijaki na primer, knajpajo — toda glej, to jih ne ovira niti pri delu, niti jim ne brani, da ne bi postali praktični ljudje. Kadar se pa Slovan poprime te šege ter začne, knajpati, je že po njem —, uknajpa‘ se na smrt. In tako je z vsem. Nemec ti je lahko pesimist, piše po cele foliante o tem, češ, življenje je obup — ob tem pa pije pivo, vzgaja otroke, si prideluje denar, zaliva svoj vrt in dobro spi. Slovan pa se obesi ali se ugonobi z ekscentričnim življenjem in z razbrzdanostjo; utopi se v blatu, v katero zagazi sam . . . jaz, dragi moj, se spominjam ljudi, ki so bili Byronu do pičice podobni. Dokaj sem že videl . . . Videl sem ljudi, ki so se zaljubili, na primer kmete, pa so jeli piti žganjico po krčmah. Ne poznamo mere in ne moremo je imeti, ker se pri nas damo premagati vsaki ideji, a pri tem smo še lahkomiselní, dà, lenobni. Oh, Bog, kakšni poležuhi smo vsi! Hočemo se vsekdar vzpeti v ospredje, da bi nas ljudje videli in se nam čudili! Vzemi na primer Bukackega:

zlezel je — zlezel v pravem pomenu besede — do ušes v skepticizem, pesimizem, budhizem, dekadentizem in sam Bog vé, v kaj še vse! Saj sedaj vlada mešanica v tem — zlezel je tako globoko, da ga ti miazmi res zastrupljajo; ali si misliš, da pri tem ne pozira? Kakšni čudni značaji so to! Obenem najbolj odkritosrčni, najživeje čuteči, ki si najprej ženejo vse k srcu, in komedianti. Kadar človek premišlja o tem, jih ima rad, toda obenem bi se smejal in jokal.“

Polaneški se je spomnil, kako je bil pri svojem prvem posetu v Kremenu pripovedoval Marici o svojem bivanju v Belgiji. Ukvarjajoč se z nekaterimi mladimi Belgijci s pesimizmom, je bil ondi končno zapazil, da si vse te teorije dokaj bolj žene k srcu in da mu zato dokaj bolj kaze življenje. Zato reče sedaj:

„To, kar pravite, gospod profesor, je res. Takšne reči sem videl tudi jaz, in zato nas vse skupaj vzame zlodej.“

Toda Vaskovski upre svoje mistične oči v zamrzla naokenska stekla in dé:

„Ne, mi imamo drugo nalogo. Ta vroča kri, ta zmožnost, da se razvneumljemo po ideji — to je velik temelj naloge, ki jo je Kristus naložil slovanskemu svetu.“

Vaskovski pokaže na rokopis, ki so ga bili omadeževali ptičji odpadki, in reče tajnostno:

„Vidiš, tole vzamem s seboj na pot. To je trud vsega mojega življenja. Ali hočeš, da ti prečitam?“



„Bog vé, da ne utegnem. Pozno je že.“

„Res. Mračí se že. Torej ti povem s kratkimi besedami . . . Ne le mislim, ampak najgloblje sem uverjen, da imajo Slovani izvršiti to veliko nalogo.“

Vaskovski umolkne, si z roko podrgne čelo in reče:

„Kako čudna številka je to, ‚tri . . .‘ Vendar pa tiči v tem nekaj tajnostnega!“

„Hoteli ste, gospod profesor, govoriti o nalogi“, reče Polaneški nestrpno.

„Počakaj, toda to je v zvezi drugo z drugim. Saj so trije svetovi v Evropi: romanski, germanski in slovanski. Prva sta že izvršila, kar sta imela izvršiti. Bodočnost — to je tretji svet.“

„A kaj izvrši tretji?“

„Družabne razmere, zakon, razmere človeka proti človeku, življenje posameznikov in to, kar se imenuje zasebno življenje, vse je zgrajeno na krščanskih osnovah. Človeške napake prevračajo ta nauk, vendar pa vse stoji na njem. Toda s tem je izpolnjena šele polovica naloge — prva stopnja! So ljudje, ki mislijo, da se krščanstvo že bliža koncu. Kristus je v življenju posameznikov, toda ni ga videti v zgodovini, umeješ li? Uvesti ga v zgodovino, pozidati nanj zgodovinske dotike, ustvariti ljubezen do bližnjika tudi v zgodovinskem pomenu — to je naloga, ki jo ima izvršiti slovanski svet . . . Samo, da se še ne zaveda te naloge; zato mu je treba odpreti oči.“

Polaneški je molčal, ker ni vedel, kaj bi odgovoril.

Vaskovski pa je nadaljeval:

„Evo, o čemer sem mislil vse življenje, to sem opisal v tem delu . . . (Pokaže na rokopis.) To je trud vsega mojega življenja. To je ona nam odločena naloga.“

„Na katero v tem strnadi . . .“ si pomisli Polaneški, „in gotovo bo tako še dolgo.“

Glasno pa reče:

„In vi seveda pričakujete, da se ta stvar natisne . . .“

„Ne, ničesar ne pričakujem. Imam samo nekoliko ljubezni, toda človek sem brez pomena, preneznatna duša . . . To propade kakor kamen v vodo, vendar pa nastanejo valčki, nastanejo kolo-barji. Naj potem pride nekdo, ki je poklican za to . . . Kaj morem vedeti jaz? Kar je odločeno, to se tudi zgodi. Ne morejo se odreči nalogi, ko bi se tudi hoteli. Ali vidiš, človeških značajev ni treba trgati od njih poziva, niti jih izpreminjati siloma. Kar je dobrega drugje, more biti slabo pri nas, zakaj nas je ustvaril Bog za kaj drugega. Sicer pa je vse to prazno delo. Tudi vi si govorite zaman, da hočete le pridelovati denar; tudi vi morate korakati za glasom poziva in prirode . . .“

„Že korakam, ker se ženim . . . To je: oženim se, ako me bodo hoteli.“

Vaskovski ga objame.

„Da bi te! A to je lepo! Naj te Bog blagoslovi . . . Vem, to vam je naročilo ono dete. Ali se spominjaš, kako sem ti dejal, da ima tudi ona



(Str. 98.) Ali hočete, gospodična, ustreči Litkini želji? . . .





nekakšno nalogo, da ne umre, dokler je ne izvrši? Večna luč naj ji sveti in naj vaju oba Bog blagoslovi . . . Marica . . . je vendarle zlato.“

„A ljubljenu profesorju naj podeli srečno pot in srečno nalogo.“

„A vama, vama — česar si želita sama.“

„Jaz? Kaj si želim jaz?“ reče veselo Polaneški. „Kakih pol ducata majhnih misionarjev.\*

„A, ti lopov! Zmerom si bil malopridnež!“ odgovori Vaskovski. „No, podvizaj se, podvizaj; obiščem vaju še.“

Polaneški oddirja, sede v koleselj ter se dá odpeljati k Plavickima. Spotoma je premišljal, kaj pove Marici, in sestavil si je že govor, nekoliko občutljiv, nekoliko trezen, kakor se to spodobi za pozitivnega človeka, ki je sicer našel, kar je iskal, ki pa se tudi ženi iz razumnih razlogov.

Marica ga je pričakovala očitvidno dokaj pozneje, zakaj luči v sobah še niso bile prižgane, dasi je zunaj že gasnil poslednji odsev zahajajočega solnca.

Polaneški ji jame pri sestanku poljubljati roke in, popolnoma pozabivši sestavljeni govor, jo vpraša z nekoliko negotovim in ginjenim glasom:

„Gospodična, ali ste prejeli cvetke in pismo?“

„Sem . . .“

„In ste li ugenili, zakaj sem vam poslal oboje?“

Marici je utripalo srce tako močno, da mu ni mogla odgovoriti.

\* Besedna igrača, ki je nastala iz besede „misya“ (naloga).

Zato jo je izpraševal Polaneški dalje z glasom, čimdalje bolj pretrganim:

„Ali hočete, gospodična, ustreči Litkini želji? Ali hočete biti moja?“

„Hočem“, odgovori Marica.

Sedaj, čuteč, da se mora zahvaliti, je zaman iskal besed. Stiskal je čimdalje močnejše njene roke k ustom in jo držal obenem za obe ter jo lahko vlekel čimdalje bliže. Zdajci ga je prevzel plamen; objel jo je ter jel z usti iskati njenih ust. Toda ona je obrnila glavo, tako da ji je mogel poljubljati samo lase na senceh. Časih je bilo v mraku slišati samo njiju pospešeno dihanje, dokler se mu ni končno Marica izvila iz naročja.

Nekoliko minut pozneje je prinesla služabnica luč. Polaneški se je zavedel in prestrašil svoje drznosti; nemirno je zrl Marici v oči. Bil je prepričan, da jo je razžalil, in jo je hotel naprositi oprostila. V tem pa je začuden zapazil, da na njenem licu ni bilo niti sledu o jezi. Oči je imela povešene, lice ji je gorelo, lasje so ji bili v neredu, bilo je videti, da je v zadregi in nekamo opojena — toda pri tem premagana le s takšno razkošno bojaznijo ljubeče žene, ki prestopa novi prag in čuti, da je treba nekaj žrtvovati, toda ki ga je prestopila in se vdaja zato, ker hoče, ker ljubi in ker mora ravnati tako z ozirom na prava, ki jih priznava možu.

Polaneški pa je imel, ko se je oziral po njej, srce polno hvaležnosti. Zdelo se mu je sedaj, da



ljubi Marico tako, kakor jo je bil ljubil prej, pred Litkino smrtjo. Začutil je takisto, da proti njej ne more biti dovolj nežen, niti dovolj plemenit. Zato jo prime za roko, jo dvigne jako spoštljivo k ustnicam in reče:

„Vem, gospodična, da vas nisem vreden — to je gotovo. Toda Bog ve, da storim za vas vselej vse, kar mi bo le mogoče.“

A Marica ga pogleda z rosnimi očmi:

„Samo da bi bili srečni!“

„Ali more biti človek z vami nesrečen? Videl sem to že prvi hip v Kremenu. Toda potem — saj veste: Vse se je izpridilo. Mislil sem si, da vzamete Maška, in koliko sem se namučil! . . .“

„Tega sem bila kriva jaz in prosim vas oprostita, dragi moj — gospod Stanko! . . .“

Polaneški pa zakliče ves razvnet:

„Prav danes je rekel profesor: ‚Marica, to je zlato!‘ In prav pravi. Vsakdo pravi tako — ne le zlato, ampak zaklad, jako drag zaklad!“

In njene dobrotne oči se mu nasmehnejo.

„Morda tudi jako težak . . .“

„Tega si ne dopuščajte v srce; dovolj močan sem, da vas bom nosil na rokah . . . Sedaj imam vsaj živeti za koga.“

„Jaz tudi“, odgovori Marica.

„Ali veste, gospodična, da sem bil že tukaj? Potem sem poslal te krizanteme. Po včerajšnjem vašem pismu sem si dejal: To je naravnost angel, in človek ne bi imel zbranih vseh pet počutkov, ako bi še odlašal.“

„Bila sem tako nemirna in nesrečna zaradi tega dvoboja. Ali je stvar res že dognana?“

„Dam vam svojo besedo — popolnoma.“

Marica ga je hotela še izpraševati dalje, toda v tem je vstopil gospod Plavicki. Bilo je moči razločno slišati, kako je, nekoliko kašljajoč, odložil palico v kot in slačil plašč v prednji sobi; nato je odprl duri in dejal, ugledavši ju sama:

„Tako sama sedita tukaj?“

Marica prihiti k njemu mu položi roko na ramo, nastavi čelo v poljub in odgovori:

„Kakor zaročenca, oče.“

Gospod Plavicki nekoliko odstopi ter vpraša:

„Kaj praviš?“

„Pravim,“ mu odgovori in mu mirno pogleda v oči, „da me hoče gospod Stanislav vzeti in da sem zelo srečna . . .“

Polaneški stopi k njemu, objame na vso moč gospoda Plavickega in reče:

„Hočem jo za ženo z vašim soglasom in z vašo dovolitvijo, stric.“

Plavicki pa zakliče: „Moje dete!“ stopi k zofi in težko sede nanjo.

„Odpustita“ — je dejal — „to genutje . . . To ni nič — ne ozirajta se name . . . Draga otroka! Ako vama je tega treba, vaju blagoslovim iz vsega srca.“

Nato ju je blagoslovil, pri čemer ga je obšla še večja ginjenost, zakaj Marico je imel resnično rad. V tem času mu je glas obtičal v grlu, in oba

mlada človeka sta čula samo takšne ulomke misli ali besed, kakor na primer „nekakšen kotiček pri vaju — za starca, ki se je trudil vse življenje . . .“ „edino dete . . .“ „sirotek“.

A ona sta ga tolažila in pomirila tako dobro, da je čez pol ure Plavicki potrkal Polaneškemu na rame in rekel:

„Ti lopov! Torej si mislil na Marico, jaz pa sem mislil, da si nekoliko . . .“

Drugo je šepnil na uho Polaneškemu, ki se je zardel od jeze in odgovoril:

„Kako si le morete misliti kaj takega, stric? Da mi je dejal kaj takega kdo drug . . .“

„No, no, no!“ ga ustavi Plavicki smehoma. „Ni ga dima brez ognja . . .“

Še tega večera je vprašala Marica, ko se je poslovila od Polaneškega:

„Ali mi ne odklonite nekaj?“

„Zapovejte!“

„Davno sem že rekla: Kadar pride tak trenutek, kakršen je prišel danes, da pojdeva skupaj k Litki.“

„Vi, draga moja gospodična!“ odgovori Polaneški.

Ona pa je nadaljevala:

„Ne vem, kaj poreko k temu ljudje, toda kaj je nama do ljudi, kaj ne?“

„Seveda! Da bi se še ozirala na ljudi! Iz globine svoje duše sem vam hvaležen za to misel. Dragi moja gospodična, moja . . . Marica.“

„Mislim si, da naju gleda in da moli za naju.“

„Da, to je najina draga zavetnica.“



„Lahko noč!“

„Lahko noč!“

„Jutri da se vidiva!“

„Da se vidiva!“ ji odgovori, poljublja jo njene roke, „jutri, pojutrišnjem, vsak dan do . . .“

Dodal je tiše:

„Do poroke.“

„Dà!“ odgovori Marica.

Polaneški je odšel. V glavi in v srcu je čutil veliko brozgo misli, občutkov, vtiskov, ki jih je pa nadvladoval edini glavni pojem, da se je zgodilo nekaj nezaslišano odločnega, da je bila njiju usoda dognana, da je minila doba razmišljanja, omahovanja in izprememb in da je treba pričeti novo življenje. A ta zavest mu ni bila neprijetna, ker se je dotikala nekake opojnosti, zlasti ko se je spominjal, kako je bil Marici poljubljal lase in sence. To „nekaj“, ki ga ni bilo v njegovih občutkih, je prihajalo manjše in manjše ter izginilo, ko se je spomnil tega, skoro popolnoma — in Polaneškemu se je zdelo, da je našel vse, česar je treba za popolno srečo. „Tega se ne preobjem nikdar!“ si je mislil in zdelo se mu je, da bi bilo to naravnost nemogoče. Pri tem se je spominjal Maričine dobrote, kako je krepka, kako je moči zaupati takšnem srcu in značaju, kako mu v življenju z njo nikdar nič ne more groziti, kako v njem ničesar ne potepta, ničesar ne izkazi, kako vzame za zlato to, kar je v njem zatega, kako bo živela zanj, ne pa zase. — In ko je tako premišljal, se je

vprašal v duhu, kaj je mogel najti boljšega, ter se pri tem čudil prejšnjemu omahovanju.

Toda obenem je čutil, da je to, kar ima priti, tako neizmerno odločna izpremembra, da se mu je nekje, na dnu, v najglobljem kotičku njegove duše zbujal nekakšen nemir pred to nepoznano srečo.

Toda ni razmišljal. „Nisem niti plašljivec, niti ničemurnik“, si je mislil. „Sedaj je treba korakati naprej — in zato pojdem.“

Vrnivši se domov, je pogledal Litko in takoj se je odprlo pred njim novo jasno obzorje. Domislil si je, da utegne imeti otroke. Takšno jasno, drago glavico — in to z Marico! Ob sami misli na to mu je jelo srce utripati živeje — a čutnemu zanosu se je pridružilo nekakšno zaupanje v življenje, kakršnega že davno ni bil čutil. Bil je skoro popolnoma srečen. Pogledavši slučajno na pismo Bukackega, ki mu je bilo pri slačenju padlo iz žepa, se je nasmejal tako odkritosrčno, da je služabnik začuden pogledal v sobo. Polaneški bi mu bil že skoro zaupal, da se oženi.

Zaspal je šele proti jutru, toda vstal je krepak in spočit. Ko se je oblekel, je stekel v pisarno, da naznani novico čim prej Bigielu.

Bigiel ga objame, potem začne premišljati mirno kakor po navadi in reče naposled:

„Če sodim s stališča razuma, je to najpametnejše vsega, kar si že ukrenil v življenju.“

Potem pokaže na pisalno mizo in na papirje ter doda:

„Te pogodbe bodo, mislim, ugodne — toda ta je še boljša.“

„Kaj! Ali ni res?“ zakliče Polaneški ponosno.

„Pohitim pravit ženi“, reče Bigiel, „ker ne morem dočakati; pojdi pa tudi ti, samo da dobro opraviš. Hočem te nadomeščati do poroke in v medenih mesecih.“

„Dobro,“ odgovori Polaneški; „pohitim k Mašku in potem odideva z Marico k Litki.“

„Saj je zaslužila to.“

Polaneški je kupil spotoma zopet cvetic, jim dodal poročilo, da pride skoro, in nato je stekel k Mašku.

Mašku je bilo ob varstvu gospe Kraslavske dokaj bolje in vsak hip je pričakoval njenega prihoda. Zaslišavši novice, je močno ginjen stisnil Polaneškemu roko in dejal:

„Samo nekaj ti pravim: Ne vem, ali bo srečna s teboj — ti boš z njo gotovo.“

„Ker so ženske boljše nego mi,“ odgovori Polaneški; „upam, da si po tem, kar te je doletelo, tudi takega mnjenja.“

„Priznavam, da se še doslej nisem otrešel čudenja. Sočasno so boljše od nas, a dokaj bolj tajnostne. Misli si . . .“

Mašek obtiči, kakor bi premišljal, ali naj govori dalje ali ne.

„Kaj?“ ga vpraša Polaneški.

„Dà! Ti si zamolčljiv človek, a vrhutega si mi podal že takšne dokaze prijaznosti, da ni treba



med nama nobene tajnosti. Misli si torej: Včeraj po tvojem odhodu sem prejel brezimno pismo — tukaj, kakor veš, vlada ta plemeniti običaj, da pišejo ljudje brezimna pisma — in v njem novico, da je oče Kraslavski še živ in da se mu godi dobro.“

„Kaj še? To utegne biti klepetanje.“

„Lahko je pa tudi res. Živi baje v Ameriki. Pismo sem prejel, ko je bila gospa Kraslavska tukaj. Nisem ji rekel ničesar, toda čez nekaj časa, ko je pregledala te slike tukaj in me jela izpraševati tudi po bližnjih rodbinskih razmerah, sem jo vprašal nasprotno jaz, ali je že dolgo vdova. Odgovorila mi je na to: ‚Že sva s hčerko sami na svetu devet let, toda to so otožne dogodbe, o katerih nečem govoriti danes.‘ Glej, odgovorila ni naravnost, kdaj ji je mož umrl.“

„A kako se postaviš proti temu?“

„Mislim si, ako živi oče, da mora biti tak individuum, ki se ne govori o njem, in da utegnejo to biti res ‚otožne dogodbe.‘“

„Pa bi bila ta tajnost že davno prišla na dan.“

„Te ženski sta živeli več let v tujini. Kdo ve? Sicer pa to ne razdere mojih načrtov. Ako živi gospod Kraslavski v Ameriki ter ne pride sem, mora imeti dobre razloge; tedaj ostane stvar tako, kakor ne bi ga bilo. Seveda, sedaj se že tolažim z nado, da se morda poroka uresniči, zakaj mislim si, da stavijo ljudje, ako morajo kaj prikrivati, manjše zahteve.“

„Odpusti mi mojo radovednost,“ reče Polaneški, jemaje klobuk, „toda meni gre tu za moj denar; ali veš zanesljivo, da imata te ženski denar?“

„Odgovarjam ti odkritosrčno: Zdi se mi, da ga imata mnogo, vendar pa stavljam na karto, ki je še nekoliko prikrita. Verjetno je, da imata precej gotovine. Mati mi je dejala večkrat, da njeni hčerki ni treba iskati imovine pri možu. Videl sem železno blagajno. Hišo imata veliko. Poznam skoro vse žide in nežide v Varšavi, ki posojajo denar, in vem za gotovo, da nista nikomur dolžni niti beliča. Kakor sam veš, imata lepo vilo nedaleč od Bigielovih. Ob kapitalu ne živita, za to sta prepametni.“

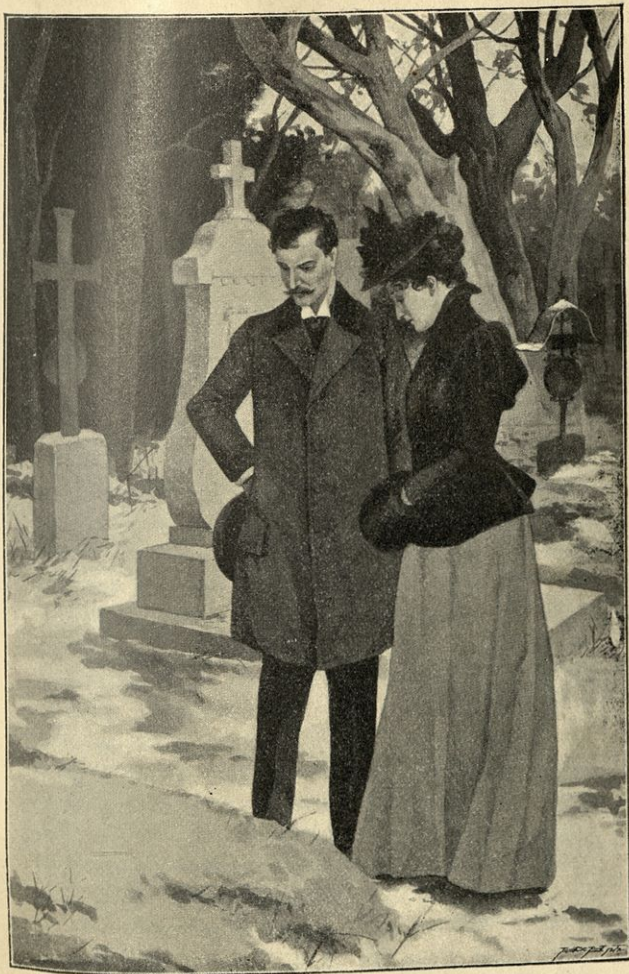
„Ali pravega števila ne poznaš?“

„Izkušal sem pozvedovati, toda od daleč. Ker še moje razmere z njima niso bile pretrdne, nisem mogel siliti vanji. Dali sta mi razumeti, da imata okoli dvestotisoč rubljev in nekoč celo več.“

Polaneški se poslovi. Stopajoč k Plavickima, si je mislil:

„To je vse nekaka tajnost, to so nekaki oblaki, to je nekakšen riziko. Rajši imam Marico.“

Pol ure pozneje sta se odpeljala z Marico na pokopališče k Litki. Dan je bil topel kakor spomladi, toda oblačen; mesto je bilo videti mračno in umazano. Sneg, ki se je tajal na pokopališču, je padal v debelih ploščah na tla z grobov ter odkrival žolto travo, že na pol zgnilo. S prečnic na križih in z brezlistnatih drevesnih vej so padale debele kaplje, ki jih je časih dih toplega vetra



(Str. 109.) Naposled sta obstala pri Litkinem grobu . . .





metal Polaneškemu in Marici v obraz. Ta pih ju je tudi oviral pri hoji; zato je morala Marica svojo suknjico spraviti v svitek. Naposled sta obstala pri Litkinem grobu.

A tu je bilo vse mokro, vlažno, tožno, šele na pol prosto snega. Nikakor se nista mogla spoprijazniti z mislijo, da leži dete, tako ljubko in ljubljeno, ki sta bila nekoč tako skrbela zanje, sedaj v tej vlažni, obokani gomili. „Morda je to vse prirodno,“ si je mislil Polaneški, „toda s smrtjo se ni mogoče spoprijazniti.“ In res je bilo temu tako. Kadarkoli je prišel k Litki, se je vračal s pokopališča z nepremagljivim odporom, s strastnim protestom v duši. Te misli so ga jele mučiti tudi sedaj; zdelo se mu je naravnost strašno, ljubiti Litko in mirno sprejemati na znanje to, da leži ondi, vsa črna in razpadajoča. „Ne smem hoditi semkaj,“ si je dejal, „zakaj tu se le razvneumljem, izgubljam glavo in trdno podstavo za življenje.“ Pred vsem drugim pa se je mučil. Ako ni mogoče ne misliti na smrt, je takisto nemogoče kaj iznajti, in zato je vse, kar se pojavlja v glavi o smrti, obenem obupno in plitvo, ogoljeno in običajno, dokler človek ne iztegne roke po veri sami. „Meni je tu za nekaj več, nego samo za eksistenco in lahko si odgovorim le s splošnim stavkom: Pravi circulus vitiosus!“ In to je bilo tudi res. Ako si je na primer mislil, da se ob prvem spominu na smrt izpremeni vse v dim, in ako je čutil, da je, žal, temu tako, je takisto čutil, da je že na tisoče ljudi pred njim

dospelo do te predstave in da nihče ni dobil v njej niti tolažbe, dà, niti takšne pomiritve, kakršno ima človek, ki je spoznal resnico. Vse, kar si je mogel reči, je bilo obenem grozno in plitvo. Lahko je umel, da je vse človeško življenje, občna zgodovina, vsa filozofija pravzaprav le neprestan, obupen, povsem zaveden, a obenem neizmerno glup in brezpomemben boj s smrtjo, a to zato, ker se ve že izpočetka, da bo izgubljen. Toda takšno pojmovanje mu ni moglo prinesiti nič olajšave, ker je bilo le potrdilo novih zmed. Ako je edini smoter vsega človeškega napora življenje in edina posledica smrt, tedaj je to brezmejen nezmisel, ki bi ga izkratka ne bilo mogoče dopustiti, ko ne bi bilo one gnusne in neusmiljene istinitosti, ki izpreminja živeča in ljubljena bitja v gnilobo.

Polaneški se je po vsakem posetu na pokopališču zastrupljal s podobnimi mislimi. Danes na vožnji si je mislil, da ga Maričina navzočnost reši teh misli, ali zgodilo se je ravno narobe. Smrt Litkina, ki je bila pretrgala v njem zaupanje v zmisel življenja, in nravstvena njegova prikladnost sta izpodkopali v njem tudi to prvo, nekdanjo ljubezen do Marice, tako naivno in prosto vsakega dvoma; sedaj pa, ko je stal skupno z Marico ob Litkinem grobu, ko se je ta smrt, ki je pričenjala biti le še spomin, izpremenila v skoro nekaj genotnega, se je iznova ojačilo njeno strupeno vplivanje. Iznova se mu je zdelo, da je vse življenje, takisto ljubezen, le blodnja, da so koraki življenja nekaj praznega



in ničnega. Ako ni izvun življenja, niti razuma, niti usmiljenosti — čemu se truditi, čemu ljubiti, čemu se ženiti? Morda zato, da bi človek imel otroke, se navezal nanje z vsako kapljico krvi in potem gledal brez svéta, kako jih ona slepa, glupa, omračujoča in brutalna moč davi kakor volk jagnjeta — ter zahajal na njih grob z mislijo, da gnijejo v tej temi in vlagi. Zakaj Litka že leži ondi?

Čudovito tožni dan je še povečaval bridkost teh občutkov. Časih, za prejšnjih posetov se je zdelo Polaneškemu pokopališče nekaka velika ničnost, kjer se raztopi življenje, kjer se pa tudi raztope vsakršne muke v nečem neizmerno uspa-vajočem in pomirjajočem. A danes v njem ni bilo miru. Snežne plasti so se usipale z dreves in grobov, na mokrih drevesih so se prerivale kro-kajoče vrane. Nagel in močan veter je metal vodene kapljice, utrgane z vej, in ko jih je pre-ganjal, je napravljaj nekakšno obupno gonjo med nepremičnimi kamenitimi in malomarnimi križi.

V tem je Marica nehala moliti in rekla z glasom, s kakršnim se govori na pokopališčih:

„Sedaj mora njena duša bivati med nama.“

Polaneški ji ni odgovoril ničesar, nego si je domislil pred vsem drugim, da sta on in Marica kakor dvoje bitij iz dveh posebnih svetov, in na-dalje, da bi imeli vsi njegovi duševni razpori, ako bi bilo le kosček resnice v tem, kar govori ona, manjšo ceno nego sneg, ki se mu topi pod nogami.

Bilo bi, je dejal sam v sebi, zgolj umiranje, bila bi pokopališča, in smrti niti ne bi bilo.

Marica je jela sedaj pokladati na grob vence iz suhega cvetja, ki sta jih bila kupila pred pokopališčem, on pa si je mislil hitro, več z občutki nego z razumom:

„V mojem svetu ni odgovora na nič, to so le brozge, ki se vale v prepast.“

In prišlo mu je na misel: Če bi takšni pojmi o smrti, kakršne je imela Marica, ne izvirali iz vere, ali če bi bili docela neznani in bi jih nepričakovano postavil kak filozof kot hipotezo, bi to hipotezo spoznali za najgenialnejšo izmed genialnih, ker osvetljuje vse, daje odgovor na vse, osvetljuječ ne le življenje, nego tudi smrt, ki je tema. Ljudstvo bi kar pokleknilo od čudenja pred takšnim modrijanom in takšno naučno teorijo.

Vendar pa je čutil, da je bilo nekaj od Litke med njima. Ona sama je razpadala v prah, toda nekaj jo je preživelo; ostali so nekakšni valčki njenega duha, njene volje, njenih čutov. To pa zato, ker se je bil zbližal z Marico, ker sta bila zaročena, ker sta stala sedaj ob Litkinem grobu, ker se združita, ker pojdeti po isti potih v življenju, da bosta imela otroke, ki bodo zopet živeli, se ljubili in množili — kaj je bilo to drugega negoli takšen val, ki je došel iz tega deteta, ter mogel iti in iti v brezkončnost, kažoč se v tej brezsmrtni verigi prikazov. Kako je torej treba razumeti, da bi iz umrljivega bitja prišla

neumrljiva in brezkončna energija? Marica je v preprostosti svoje vere dobila odgovor, ne pa Polaneški.

A vendar je mislila Marica prav. Litka je bila med njima. Polaneškega je izpreletelo sedaj po glavi nejasno in pristno, neizrazno mnenje, da je morda vse, kar človek misli v življenju, vse, kar hoče, vse, v kar se zaljubi, takšna snov, še stokrat tanjša od etra. Ni je moči prijeti, toda iz nje nastane nekakšno nadzemsko bitje, ki se zaveda in je ali večno ali pa se preraja v bitje čimdalje popolnejše, subtilnejše, do brezkončnosti. In zdelo se mu je, da se atomi misli in občutkov morejo skupljati v posebno enoto, prav zato, ker prihajajo iz istih možgan ali istega srca, ker so si sorodni in zato teže drug k drugemu iz onega tajnostnega vzroka, iz katerega se družijo tudi fizični elementi, da naposled naredo fizično enoto. Sedaj ni utegnil premišljati o tem, toda zdelo se mu je, da je v zavesi, ki jo imata pred očmi, nastala nekakšna drobna odprtina. Utegnilo se je to izkazati kot laž, toda takrat, ko je čutil, da je Litka med njima, si je mislil, da je njena navzočnost na ta način le navidezna.

V tem se je vršil nekov pogreb, zakaj v zvoniku sredi pokopališča so jeli zvoniti. Polaneški je podal Marici roko, in odšla sta k vratom. Spotoma je dejala Marica, misleča očitvidno še dalje na Litko:

„Sedaj sem docela prepričana, da bova srečna.“



In stisnila se je močnejše k Polaneškemu, zakaj veter se je jel tako močno zaletavati vanjo, da se mu je bilo težko upirati. Ob enem popihu je njen ogrtač okrožil vrat Polaneškemu. Torej se je jel vračati v istinitost. Stiskal je ob bok roko ljubeče žene ter čutil, da se ljubezen, dasi ne more zakriti z zavezo smrti, vsaj more spoprijazniti z življenjem.

Ko sta sedla v kočijo, je prijel Marico za roko ter je ni izpustil na vožnji. Časih se mu je vračala tolažba skoro popolnoma, zakaj mislil si je, da more ta sladka in v svojem bistvu dobrotna deklica napolniti vse one nedostatnosti, ki so bile v njegovih občutkih, in oživiti vse, kar je izginilo. „Moja žena! Moja žena!“ si je ponavljal v duši, zroč nanjo. In njene poštene, jasne oči so mu odgovarjale: „Tvoja!“

Ko sta dospela domov, se gospod Plavicki še ni bil vrnil z izprehoda pred obedom, torej sta ostala sama. Polaneški je sedel k Marici in dejal pod vplivom misli, ki so mu rojile po glavi:

„Rekli ste, da je bila Litka med nama — in bila je res! Vsekdar sem se vračal s pokopališča kakor potr; seveda pa je dobro, da sva bila ondi.“

Marica mu odgovori:

„Zdi se mi, kakor bi bila šla tja po blagoslov.“

„Tudi jaz čutim nekaj takega, in vrhutega se mi zdi, kakor bi bila že združena, ali vsaj bližja drug drugemu nego prej.“

„Dà — in to bo tožen in prijeten spomin obenem.“

On jo zopet prime za obe roki in reče:

„Ako torej upate, da bova srečna, zakaj bi torej še odlagala to srečo? Preblaga, najboljša deklica moja, tudi jaz upam, da se nama bo godilo dobro; ne odlagajva poroke. Če le imava pričeti novo življenje, začniva ga takoj.“

„To odločite vi. Jaz sem z vso dušo vaša.“

Nato jo on stisne k sebi kakor prej. Trenutek kesneje je jel iskati z usti njena usta; ona pa, morda pod vplivom prebujajoče se čutnosti, ni več odmikala glave, nego je zatisnila oči in mu sama podala usta, kakor bi bila že davno koprnela po tem.

## VII.

Polaneškemu se je sedaj pričel čas priprav za poroko. Stanovanje je imel pripravljeno že dalje nego leto dni, to je še prej, nego je bil spoznal Marico. Ob svojem času, ko se mu je Bukacki rogal zaradi tega stanovanja, češ, da opaža v njem, kako zelo koprne Polaneški po ženitvi, mu Polaneški ni ugovarjal.

„Tako je“, je dejal. „Imam toliko, da si lahko dovolim kaj takega, in takole se mi zdi, da se že pričenjам bližati temu smotru in da se začne že uresničevati moj namen.“

Bukacki je imenoval to opreznost hvalno in je izrekel celo čudenje, da si človek, ki tolikanj

skrbi za prihodnost, ne naroči takoj tudi babice in pestunje. Polaneški namreč ni mogel trpeti, da bi mu kdo odrekal trezne nazore o svetu. Bukacki pa je sodil, da je to ptičji romantizem, vreden strnada, ki se ukvarja s poetičnim gnezdrom. Eden je trdil, da ne more biti nič bolj pametnega, nego pripraviti kletko, ako hoče človek imeti ptiča; a drugi je omenil, da je kletka, dokler ptič še ni ujet in lov še ni dovršen, le nezmerna strast okusa. Končal pa je razgovor tako, da so se jeli spotikati ob tanke noge Bukackega, ki mu ne dovoljujejo, da bi se spuščal na lov za vsakovrstnimi ptiči, bodisi tudi brez kril. Bukackega je obšla naposled pri tem kaj dobra volja.

Ali sedaj, ko je bila kletka že dodelana in ptič ne le ujet, nego tudi udomačen, je preostajalo še toliko dela, da se je Polaneški večkrat čudil, kako je postalo dejanje, v bistvu tako preprosto, kakor je ženitev, v olikani družbi tako zapleteno. Zdelo se mu je: Ako kdo ni opravičen, nadzirati нравstvene strani te zveze, ker je to posledica čiste, proste volje, tem manj sme biti pod nadzorstvom njegova formalna stran.

Toda mislil je tako prvič zato, ker ni bil postavodajalec, drugič zato, ker je bil vročerkren človek, ki ga je jezilo, da je moral iskati listin, in tretjič zato, ker je, ko se je bil sklenil oženiti, tudi sklenil, opustiti premišljanje in analiziranje — in težil je na to kot delaven mož. To ga je napolnjevalo večkrat celo s ponosom, ko se je



primerjal na primer Ploševskemu, čigar dogodbe so jele krožiti med ljudmi, še preden so jih spoznali iz njegovih spisanih spominov. „Toda jaz sem iz druge kovine“, si je mislil Polaneški nekamo pomirjen. — Časih pa, kadar se je spomnil podobe Ploševskega, njegovega plemenitega in nežnega, toda obenem rezko očrtanega profila, njegove izobrazbe, njegove finosti in duševne prožnosti, njegove nenavadne umetnosti, kako si je pridobival ljudi, zlasti ženske, se mu je zdelo, da je on, Polaneški, manj izbran, manj plemenit tip ter sploh človek, izklesan iz sirovejše tvarine. Toda očital si je, da je očitno glede na življenske pogoje in na kljubovanje, ki ga zahteva življenje, prepogubno biti prevelik „filigran“, kakor v duševnem, tako v telesnem oziru. Našel je v sebi tudi množico večje življenske sposobnosti. „Sicer pa“, si je mislil, „utegnem biti sposoben še za marsikaj, njega pa je moči postaviti samo na stopnice skupno z biblotami. Jaz vem, kako se prideluje kruh, on pa je le iz gotovega testa gnetel kroglice. Jaz barvam perkal, in sicer dobro, on pa je barval samo lica ženskam. Oh, kolika je razlika med nama v razmerah do žene! Ta človek je preanaliziral svoje življenje in življenje ljubljene žene, ugonobil njo in sebe, ker se ni mogel otresti dvoma, ali jo ljubi dovolj; pa tudi mene nadleguje dvom, ali je pač moja ljubezen popolna, a vendar jemljem to svojo ženico in bil bi ničemurnik, ne pa mož, ako bi na preprost način ne izžmel iz nje

toliko dobrote in sreče, kolikor se je sploh dá izžmeti.“

Tukaj je Polaneški, dasi se je odrekal analizi, jel analizirati, ne sicer sebe, pač pa Marico. Drznil pa se je tega le zato, ker je bil že izpočetka uverjen o prijaznem zaključku. Umel je, da pri ocenitvi bodočnosti dveh ljudi ne zadošča dobra volja ene stranke in da se pretvori v ničlo, ako ni dobre volje na drugi strani. Zagotovljen je bil, da ne jemlje mrtvega srca, ko se ženi z Marico. Marica ni prinesla na svet le prave naravi, nego je že izza mlada živela vedno v dotiki z delom in v razmerah, v katerih je morala pozabljati nase ter misliti na druge. Vrhutega je plaval nad njo kot neprestan zagrobni blagoslov spomin na mater, na nje mir, prostoto in poštenost ter obenem življenje polno otožnosti, čigar so se še sedaj kar najspoštljiveje spominjali bivalci v Kremenu. Polaneški je to vedel ter bil prepričan, da gradi, zidajoč na Maričino srce in njen značaj, na podstavo, ki se skoro ne dá omajati. Čestokrat mu je prihajala na misel znanka in prijateljica njegove matere. Ko so jo vprašali, ali jo bolj skrbi bodočnost njenih sinov ali hčera, je odgovorila: „Mene skrbe le sinovi, zakaj moje hčerke morejo v najhujšem primeru biti le nesrečne.“ Da! Sinove vzgaja šola in svet — in oba ta činitelja lahko napravita iz njih lopove — hčerke, ki se jim doma vcepi poštenost, „morejo biti v najhujšem primeru le nesrečne. Polaneški je umel, da je bilo tako tudi pri Marici.

Ako jo je analiziral, je bila zato tudi ta analiza bolj podobna razgledu jubilentovemu po dragotinah nego metoda učenjaka, ki bi rad došel k nepoznanim in nepričakovanim zaključkom.

Toda nekoč sta se sprla z Marico dokaj resno, in sicer zaradi pisma Vaskovskega, ki ga je bil Polaneški prejel iz Rima čez nekoliko tednov po profesorjevem odhodu in ki ga je docela prečital Marici. Pismo se je glasilo takole:

„Dragi moj! Stanujem via Tritone, pension française. Stopi v moje varšavsko stanovanje ter poglej, ali Snopčinski dobro oskrbuje mojo drobnico, ali ima ta dovolj vode in zrnja. Ko napoči pomlad, je treba odpreti okna in kletke — kdor hoče, naj ostane, kdor neče, naj izleti. Mladiči iz vrste homo sapiens morajo imeti dobro hrano, ker sem v ta namen zapustil denar, a poleg tega malo morale in mnogo ljubezni. Snopčinski je vrl človek, toda melanholik. Kadar ga napade melanhlija, kar po cele tedne gleda svoje škornje in molči — toda z otroki je treba govoriti, da so naposled zaupnejši. — To je vse, kar se tiče Varšave.

Trud svojega življenja, o katerem sem ti pravil, tiskam v francoščini v tiskarni ‚L' Italie‘. Nekoliko se posmehujejo moji francoščini in meni, toda tega sem že vajen. Bukacki je došel semkaj. Dobri, vrli mladenič je postal tukaj pravi čudak; pravi, da vlačí noge za seboj, toda tega ne vidim. Močno ljubi tebe in Marico in tudi vse druge, dasi taji. Zato pa, kadar jame govoriti, človeku kar sahnjejo



ušesa. Bog te blagoslovi, dragi mladenič, tebe in tvojo pošteno Marico. Rad bi bil na vajini svatbi, toda ne vem, ali dokončam do Velike noči svoje delo; zato začuj sedaj, kaj ti povem, in znaj, da ti iz tega namena pišem to pismo. Ne misli: Starec govori, da bi govoril, ko vendar veš, da sem bil učitelj in da me je tega poziva otela zgolj dediščina po bratu, da sem pridobil izkušenj ter videl marsikaj. Ako bosta imela otroke — ne muči jih z ukom, naj rajši rasto po volji božji. Sedaj bi že lahko končal, toda ti imaš rad številke; dam ti torej številk. Majhno dete ima toliko ur dela kolikor odrasel človek uradnik, s tem razločkom, da uradnik ob uradnih urah govori s tovariši ali puši cigarete, dete pa mora ves čas napenjati pozornost, ker sicer izgubi osnovo in neha umevati to, kar mu pripovedujejo. Uradnik, končavši delo, gre domov, otrok pa se mora pripravljati na prihodnji dan, kar stane sposobnega štiri ure, manj sposobnega pa — šest. Vrhutega ubožni otroci pogostoma uče druge bogatejše kar znaša skupaj dvanajst ur. Dvanajst ur dela za otroka! Ali umeješ to, dragi moj? Ali umeješ, kako morajo v takih razmerah zrasti bolna bitja, omahujoča, naklonjena najbolj divjim manijam — prevračljiva, uporna? Ali umeješ, kako polnimo s svojimi otroki pokopališča — zakaj le najbolj spačene ideje dobivajo priznavalcev? Oh, danes omejujejo celo delo odraslih ljudi v tvornicah — toda o tem molči človekoljubje. A to je vendar

ugodno polje za delovanje — to je gotova zasluga — to je bodoča svetinja in slava. Ne muči svojih otrok z vedo, prosim te! Prosim tudi Marico — obljubita mi oba. Ne govorim, samo da bi govoril, kakor časih govori Bukacki, ker govorim iz srca. To je največja preobrazba, ki jo čaka velika prihodnost, največja po nastopu Kristusovem v zgodovini. Pripetilo se mi je še pred nekoliko dnevi v Perugiji nekaj čudnega, toda to ti povem drugič, sedaj pa poljubljam oba.“

Marica ga je poslušala in zrla pri tem kakor oni Snopčinski na konice svojih črevljev. Polaneški se je nasmejal in rekel:

„Ali ste že čuli kaj podobnega? Do poroke je še daleč, toda profesor že stoče zaradi najinih otrok ter se poteza zanje. To me nekoliko spominja zgodovine mojega gnezdeca.“

Trenutek pozneje pa je dodal:

„Pravzaprav je to moja krivda, zakaj obljubil sem mu marsikaj.“

In sklonil se je tako, da je mogel zreti Marici v oči ter jo začel izpraševati:

„A kako sodite vi o tem pismu?“

Ko je Polaneški povpraševal na ta način, je imel tak nesrečen trenutek, ko človek ni sam svoj ter ne ravna soglasno s svojo naravjo. Njegov značaj je bil prej rezek, ne pa sirov ter časih sposoben celo prave ženske nežnosti. Sedaj pa je bilo takisto v njegovem pogledu kakor v vprašanju, zastavljenem dekletu, ki je tako

spominjalo mimoze, nekaj naravnost brutalnega. Tudi ona je vedela, da z zakonom pridejo otroci, toda zdelo se ji je to nekaj neodločnega, o čemer se ne govori, ako se pa že govori, je ta dotika tako nežna kakor dotika zobcev; ali v trenutku nekake ginjenosti se govori o tem z močno utripajočim srcem in s poželjivimi usti na ušesu v skoro slovesni razpoloženosti, kot o nekakšnem „najsветеjšem“ društvene bodočnosti. Zato jo je tudi malomarni ton, ki je z njim govoril o tem Polaneški, enako zbolel kakor razburil. Nehote ji je prišlo v glavo: Zakaj ne umeje tega? Pa tudi ona ni ravnala soglasno s svojo naravjo, zakaj, kakor se pogostoma pripeti bojazljivim ljudem, je kazala tudi ona v trenutku razjarjenosti in zadrege večjo jezo, nego jo je čutila v resnici.

„Ne smeli bi tako ravnati z menoj!“ je zaklicala razburjena. „Ne smeli bi tako govoriti z menoj!“

Polaneški se je smejal dalje in se delal veselejšega, nego je bil.

„Zakaj se jezite?“ jo je vprašal.

„Ne ravnajte z menoj tako, kakor ne bi smeli.“

„Ne umejem, kaj je povod temu?“

„Tem huje.“

Zdajci mu izgine smeh z ustnic in lice se mu jezo zamrači. Izpregovoril je hitro kakor človek, ki je hipoma nehal misliti na to, kar govori.

„Morda sem glup, vendar pa vem, kaj je dobrota in kaj ne. Tako postane življenje neznosno. Kdor dela iz komarja velbloda, naj sam sebi



pripiše krivdo; ker pa vam je moja navzočnost nadležna, rajši grem.“

Vzel je klobuk, se priklonil in odšel. Marica ga ni poizkušala pridržati. Za trenutek je še razžalitev in jeza zadušila v njej vse druge občutke, potem pa ji je ostal samo en vtisk, kakor bi jo bil kdo udaril s čakunom. Njene misli so se razpršile kakor krdelo ptičev, nad nje pa se je povzpел en nejasen pojem: „Zgodilo se je! Ne vrne se!“ Tako se je podiralo na njo stanovanje, ki si ga je bila naslikala v tako lepih črtah. Puščoba, ničnost, mučno, brezkoristno življenje, srce polno bridkosti — to bilo vse, kar ji je še ostalo! A bila sta že tako blizu sreče! Toda to, kar se je zgodilo, se je zgodilo tako naglo, bilo je nekaj tako neumevnega, da se ni zavedela takoj. Stopivši k pisalni mizi, je jela na njej mehanično uravnnavati papirje nekamo nezmiselno naglo, kakor bi bilo od njih ureditve kaj zavisno v tem hipu. Potem je pogledala fotografijo Litkino, si zakrila lice in oči z dlanjo in zdajci sedla. Trenutek kesneje ji je prišlo v glavo, da mora biti Litkina volja močnejša nego volja njiju obeh — in zdajci se ji je zablisnil žarek nade. Nato je jela hoditi po sobi in se spominjati tega, kar se je bilo zgodilo, pri čemer se je spominjala Polaneškega, ne le, kakršen je bil v tem poslednjem trenutku, nego tudi pred tem, pred dvema, tremi dnevi, pred tednom dni. Njena žalost je bila sedaj že večja nego pohujšanje in rasla je čimdalje bolj — skupno z zvestobo do Polaneškega. Črez

nekaj časa si je dejala, da se ni smela dati razdražiti, da je bila to njena dolžnost sprejeti in ljubiti Polaneškega takega, kakršen je bil, a ne zahtevati, naj se ravna po njenih nazorih. „Saj je živ človek, ne pa igrača“, si je ponovila nekolikokrat. In čim dalje živeje se je zavedala krivice in s tem tudi kesa. Srce, po prirodi dovzetno in močno naklonjeno ljubezni, se je umikalo v boju s treznim razumom, ki ga je imela brezdvomno in ki ji je sedaj govoril zaman, da Polaneški ni ravnal prav in da mu vendar ni rekla nič takega, česar bi ji ne bil mogel oprostiti. Pa si je dejala: „Ako je nekoliko dobrega srca, se vrne“, toda obenem jo je obhajala bojazen pred samoljubjem moških sploh in Polaneškega posebe. Bila je preveč inteligentna, da ne bi zapazila, kako mu je bilo dokaj do tega, da bi ga imeli za neupogljivega moža. Toda premišljanje te vrste, ki bi neljubeče srce naklonilo v njegov neuspeh, jo je razvnemalo njemu na ljubo.

Pol ure pozneje je bila že do dna srca prepričana, da je krivica na njeni strani in „da ga je v življenju že toliko namučila“, da mora sedaj odnehati ter mu prva podati roko v spravo. To pa je pomenilo po njenih pojmi, napisati mu nekoliko besed v spravo. „Toliko je že prebil zaradi tega Kremena, da je zaslužil nekaj besed.“ In skoro bi se bila razjokala zaradi njegove usode. Pri tem pa je pričakovala, da on, ta malopridni, odurni človek, oceni to, koliko jo stane zatajevanje same sebe, da mu je napisala te vrstice in da pride že ta večer.

Zdelo se ji je, da ni nič lažjega, nego napisati nekoliko presrčnih stavkov, ki bi prišli iz srca ter tudi sezali naravnost v srce. Toda kako je to težko! Pismo nima oči, ki se zalivajo s solzami, nima lica, ki se smehlja obenem tožno in sladko, nima glasu, ki se trese, nima rok, ki se iztezajo. Pismo je moči čitati in ga razumeti, kakor kdo hoče, zakaj to so zgolj črne črke na papirju, malomarnem kakor smrt.

Marica je trgala uprav tretjo polo, ko se ji lice gospoda Plavicekega, nagubano kakor pečeno jabolko, z brki, sveže navoščeni, prikazalo pri odprtih vratih.

„Ali Polaneškega ni tukaj?“ je vprašal.

„Ni, oče.“

„Ali še pride?“

„Ne vem, oče“, mu odgovori vzdihnivši.

„Drago dete, ako pride, mu povej, da se najkeseje čez eno uro vrnem in da hočem govoriti z njim.“

„Oh, tudi jaz hočem govoriti z njim“, pomisli Marica.

In raztrgavši tretjo polo, vzame četrto ter jame premišljati, ali nima vsega prepira izpremeniti v šalo, ali ga preprosto naprositi oprostive. Ta šala bi mu utegnila biti neljuba, v prošnji je bilo nekaj toplejšega. Samo da je to — tako težko! Ko ne bi bil odšel, bi bilo dosti, ako bi mu bila podala roko, toda zletel je kakor kamen s prače, tako jezen, tako drag . . .



Dvignivši čelo, je jela na vso moč delovati s svojo temno glavico, kar se je v prvi sobi oglasil zvonček. Marici je jelo utripati srce kakor žepna ura in glavo ji je izpreletelo vprašanje, kakor blisk:

„Ali je on? Ali ni on?“

Vrata so se odprla — bil je on.

Vstopil je kakor volk s povešeno glavo in z mračnim licem, očividno v negotovosti, ali ga sprejme; toda ona, ugledavši ga, je vstala, dočim ji je utripalo srce kakor ujeti ptici, z razjasnjenim pogledom, srečna in neizmerno ginjena, da se je vrnil. — Prihitela je sama k njemu in mu položila roko na ramo.

„A kako ste dobri! Kako plemeniti!“ je dejala. „Ali veste, že sem vam hotela pisati.“

Polaneški si je pritisnil njeno roko k ustom, molčal nekaj časa, naposled pa dejal:

„Morali bi me dati vreči črez stopnice...“

Prevzet od hvaležnosti, jo je pritisnil k sebi, ji jel poljubljaati usta, oči, sence in lase, ki so se ji razkodrali v njegovem objemu. — V takšnih trenutkih se mu je zmerom zdelo, da nahaja vse, kar dela ljubezen popolno in veliko. Naposled jo izpusti ter povzame:

„Predobri ste. Dasi je to bolje, vendar me to vklepa neizmerno. Prišel sem vas prosit oprostila — ničesar več. Takoj sem se bil zavedel. Oštel sem se zaradi poslednjih besed in ne morem povedati, kako mi je bilo žal. Hodil sem po ulicah, mislil

sem si, da vas morda ugledam pri oknu in da spoznam z vašega obraza, ali se morem vrniti. Potem nisem mogel prebiti več in prišel sem . . .“

„Jaz vas prosim oprostila, tega sem bila kriva jaz. Ali vidite ta raztrgani papir — pisala sem vam in pisala.“

On pa je požiral z očmi njene lase, ki si jih je hitro uravnavala. Z rdečim licem, od katerega se je odbijala radost, in z očmi, ki so se smehljale od sreče, se mu je zdela lepša nego kdaj prej in tako mična kakor še nikdar.

Marica je tudi opazila, da ogleduje njene lase, in njena zbežanost se je bojevala s čisto žensko koketnostjo. Uravnavala si jih je nalašč tako nespretno, da so ji s čimdalje večjim naplivom pokrivali ramena, in obenem je govorila:

„Ne glejte me, sicer odidem.“

„Saj je to moje bogastvo“, odgovori Polaneški, „in vrhutega žive dni nisem videl nič podobnega.“

Iznova je iztegnil roke po njej, toda ona se mu je jela braniti.

„To ne sme biti, to ne sme biti“, je ponavljala, „sram me je. Morala bi bila oditi.“

Lasje so bili naposled polagoma urejeni. Nato sta oba sedla in se jela razgovarjati mirneje, le z očesom v oko.

„Ali ste res že hoteli pisati?“ jo vpraša Polaneški.

„Vidite li raztrgani papir?“

„Odkritosrčno povem, predobri ste.“

Ona dvigne oči in jih upre ob polico, pri-  
trjeno nad pisalno mizo, potem odgovori:

„Ker je bila to moja krivica. Dà! Samo moja.“

In misleča, da ne more biti dovolj veliko-  
dušna, je dodala, zardevši se do ušes in pove-  
sivši oči:

„Zakaj profesor Vaskovski govori prav v tem,  
kar piše o — učenju.“

Polaneški je bil v tem hipu voljan poklekniti  
in ji poljubiti noge. Njena mičnost in dobrota ga  
nista le razorožili, nego ga popolnoma premagali.

„Ker sem že izgubil, sem izgubil“, je zaklical  
kakor bi končal misel, ne izraženo z besedami:

„Vi me vladate popolnoma.“

Toda ona je veselo stresnila z glavico.

„Oj, ne vem. Takšna plašljivka, kakršna sem jaz.“

„Plašljivka in vi? Naj vam povem pripovedko.  
V Belgiji sem poznal dve gospodični Wautersovi,  
ki sta imeli zaljubljenega mačka. O tej dobri stvarci  
se je zdelo, da dá počenjati s seboj vse. Potem  
je še ena izmed njiju dobila v dar domačega  
kunca. Neverjetno je skoro, vendar pa je res:  
maček se ga je bal tako, da je od strahu skakal  
po vsej sobi in zbežal na peč. Nekoč sta odšli  
Wautersovi gospodični na izprehod in se zdajci  
spomnili, da sta maček in kunec ostala sama.  
„Samo da Matou ne bi poškodoval kunca!“ — „Matou?  
Saj se ga vendar toliko boji.“ — In šli sta mirno  
dalje. Črez eno uro sta potem prišli domov — in  
ugenite, gospodična, kaj se je zgodilo? Od kunca



so bila ostala samo ušesa. Takšne so razmere dâm do nas. Izpočetka kakor bi se bale — potem pa nam ostanejo samo ušesa.“

Sicer pa ni govoril resnice, ker se je zavedal, da bo temu drugače. Marica pa se je zamislila in mu odgovorila:

„Ne. Jaz nisem take naravi.“

„Tem bolje“, odgovori Polaneški, „povem vam odkritosrčno, kakšen zaključek sem izvedel iz tega svojega opazovanja; večji egoizem zmeraj zavlada manjšemu.“

„Ker se tudi večja ljubezen vda manjši“, odgovori Marica.

„To je, kakor bi šel peš za vozom. Kar se tiče mene, priznavam, da bi me kakega Heroda že veselilo držati takole v rokah (Polaneški iztegne prste in jih stisne v pest), toda z takšnim golobom, kakršen ste vi — je to docela nekaj drugega. Z vami, mislim, se bo treba bojevati zato, da se ne boste preveč žrtvovali in vdajali. Vaša narav je že takšna, in vem, koga jemljem. Sicer pa si ljudje govore tako; tudi ta Mašek, ki ni Salomon, mi je rekel tole: Ona utegne biti nesrečna s teboj, ti pa z njo nikdar. In prav je dejal. Sedaj sem le radoveden, kako se bo vedel Mašek proti svoji ženi. To je trda roka.“

„Ali je močno zaljubljen?“

„Ne tako, kakor je bil pred nekaj časa, ko se je z njim nekoliko koketiralo.“

„Ker ni bil tako vrl kakor nekov gospod Stanko.“

„To bo kaj čuden zakon. Ona ni odurna, dasi je bleda ter ima neprestano rdeče oči. Toda Mašek se ženi zaradi denarja. Domišljal si je, da ga ne ljubi, in ko je imel afero z Gontovskim (to je tak vitez!) je bil uverjen, da ženski uporabita priliko in pretrgata razmere. Vendar se je zgodilo prav nasprotno, in premislite Mašek je sedaj iznova nemiren zato, ker mu gre vse kakor po maslu. To se mu zdi sumnivo. To so čudne reči. Pravijo, da gospod Kraslavski še živi . . . Bog vé, kaj se je zgodilo! . . . Vse skupaj je to glupo. Ondi ne bo sreče, vsaj take ne, kakršno si mislijo.“

„Kako pa si jo mislite vi?“ vpraša Marica.

„Mislim si, da tiči sreča v tem, dobiti značajno ženo — kakršna ste vi — in videti jasno bodočnost.“

„Jaz pa si mislim: Sreča tiči v tem, da bi bil človek ljubljen, toda to še ni dovolj.“

„Kaj še?“

„Da je žena tega vredna in da bi . . .“

Gospodična Marica za nekaj časa ni mogla dobiti besed, naposled pa je rekla:

„Da bi verjela možu . . . in da bi obenem delala z njim.“

# VIII.

Polaneški se ni motil. Mašku se je godilo tako dobro, gospa in gospodična Kraslavska sta se vedli tako zgledno, da je prihajal čimdalje nemirnejši. Časih se je sam smejal temu, ker pa nekaj časa ničesar ni prikrival Polaneškemu, mu je rekel nekega dne s pravim cinizmom:

„Dragi moj — to sta, izkratka rečeno, angela, meni po vstajajo lasje na glavi, zakaj v tem tiči nekaj.“

„Rajši zahvali Boga.“

„Ker sta preidealni, brez napake, dà, tudi brez ničemurnosti. Včeraj, na primer, sem jima dal razumeti, da sem odvetnik, a to le zato, ker se morajo po mojem mnenju sinovi boljših rodbin s čim ukvarjati in kaj biti. Ugani, kaj sta mi odgovorili. Da je to prav tako ugoden posel kakor vsak drug, da je za njiju dobro vsako delo, najsi kakršnokoli, in da se morajo le ničemurni in ne vredni značaji sramovati dela. Izstrelili sta toliko nabojev, napolnjenih s splošnimi frazami, da me je že kar mikalo odgovoriti z nekakšno sintezo iz krasnopisnih vzorov, na primer: „Čast je skala, viseča nad prepadom“, ali kaj podobnega! Polaneški, pravim ti, da v tem tiči nekaj. Mislim sem si, da oče, toda to ni oče. Imam že o njem poročilo; živi v Bordeauxu, imenuje pa se M. de Canglais ter ima svojo rodbino. Ni tako legalna kakor



številna, živi pa ob renti, ki mu jo pošilja gospa Kraslavska.“

„To te vendar ne ovira?“

„Prav nič.“

„Ako je tako, sta to nesrečni ženski, in to je tudi vse.“

„Dà, ali pa imata tudi primerne dohodke? Pomni, da imam bremena. Vrhutega — ako sta taki ženski, kakršni se kažeta, torej bogati, tedaj sem tudi jaz prepričan, da se res zaljubim, toda to bo glupo; ako se pa pokaže, da nimata ničesar ali le malo, sem tudi pripravljen, da se zaljubim, to pa bi bilo še neumnejše. Ona se mi zdi jako mična.“

„Ne. To bo vsekakor edina pametna stvar. Toda ti, Mašek, misli le nase in nekoliko name in na Plavicka. Znaj, da se nisem vaju šaliti v takšnih rečeh, in obrok poteče kmalu.“

„Še kurim pod kotlom — s kreditom. Sicer pa, vi sedite na zemljišču v Kremenu. Črez nekoliko dni se bo pri gospe Kraslavski slavila zaroka, po kateri upam, da zvem kaj gotovega.“

Zdajci prične Mašek samogovor:

„Da je tako pozitiven človek, kakršen sem jaz, zabredel v tako zmedo, to je neumevno. Na drugi strani pa tudi ni človeka, niti med temi, ki vedo najboljše, kako kdo stoji, ki bi si dovolil dvojiti o imovini gospe Kraslavske. A vendar sta tako plemeniti!“

„Tvoja bojazen je verjetno neupravičena,“ mu seže Polaneški nekamo nestrpno v besedo.

„Toda ti, dragi moj, nisi docela pozitiven človek, ker si zmerom kaj pripovedoval in še zmerom pripoveduješ, nikar da bi iskal tega, kar bi ti dajalo kruh.“ —

Črez nekoliko dni se je res praznovala Maškova zaroka, katere se je udeležila tudi Marica, zakaj gospa Kraslavska, ki ji je bil gospod Plavicki všeč in čigar sorodnike je poznala, se ni ogibala dotike z njim, pravitako kakor ne z Bigielovimi. Mašek je pozval vse znance slovečih imen s ščipci na nosu in z brazdami na laseh, večinoma še mlade in pretežno ne preeterične. Med njimi je bilo pet bratov Vižev, ki so se imenovali: Mizio, Kizio, Bizio, Breloček in Tatuš. Ljudje so jih imeli za speče brate, zakaj čuteči življenski nagib zgolj v nogah, so se prebujali le o pustu, omedleli pa so, zlasti v duševnem oziru, popolnoma o postu. Bukacki jih je imel rad in se je dobro zabaval z njimi. Bil je tu baron Kot; zaslišavši nekoč o nekovem starodavnem Kotu iz Denbna, je dodajal vsekdar, kadar so ga predstavili: „Iz Denbna“ in pristavljajl vsemu, kar je kdo govoril z njim, „Quelle drôle d'histoire“. Mašek se je tikal z njimi vsemi, dasi je občeval z vsemi nekamo brez čislanja, enako kakor z mladim Kopovskim, ki se je odlikoval s prekrasno idealno glavo in takisto lepimi kakor neizraznimi očmi. Vrsto razumnejših prijateljev sta predstavljala Polaneški in Kresovski. Gospa Kraslavska je bila povabila zopet nekoliko gospá s hčerkami, okrog katerih so se sukali malomarno

in flegmatično Viži in katerih deviška srčeca so utripala, brž ko se jim je približal Kopovski, manj glede na njegovo duševno podobnost s Hamletom, ki je tičala v tem, da bi se, ako že ne sam, njegovi možgani lahko spravili v „orehovo lupino“. Nekoliko dostojnih pleš je še spopolnjevalo salon.

Gospodična Kraslavška, belo opravljena, je bila navzlic svojim rdečim očem videti zelo dražestna. Tičala je v njej res neka ženska mičnost, ki je počivala v čudovitem, skoro zaspalem miru. Spominjala je nekoliko na podobe Perugininove. Časih je zagorela nalik alabastrovi svetilnici, v kateri se zdajci zablisne luč, čez trenutek pa zopet ugasne, in sicer ne brez čaru. Tega večera je imela na sebi lahko belo obleko ter bila videti lepša nego sicer . . . Polaneški si je mislil, ko je gledal nanjo, da mora imeti dovolj suho srce in dovolj prazno glavo, da pa utegne biti kaj lična žena, zlasti za Maška, ki je cenil društveno dostojnost nad vse. Njiju skupno življenje je obetalo biti nekakšen hladen dan, ko ne pripeka solnce, pa tudi ne grozi uima. Sedaj sta sedela na koncu salona, ne preblizu, pa tudi ne predaleč od ostale družbe; ukvarjala sta se drug z drugim ne več, ne manj, nego se je spodobilo; v njegovem občevanju z njo je bilo videti le toliko občutkov, kolikor jih je bilo treba, pred vsem drugim pa težnjo, da bi se kazal kot korekten zaročenec, in ona mu je to vračala z enako mero. Nasmihala sta se prijateljski drug drugemu, on je govoril več nego ona kot bodoči



vodja in glava rodbini; časih sta zrla drug drugemu v oči, izkratka: predstavljala sta najrednejša in najvzornejša zaročenca, kakršna si je le moči misliti v društvnem pomenu te besede. „Jaz bi tega ne prebil“, si je mislil Polaneški. Toda zdajci se je spomnil, da sedaj, ko ona sedi tu s konvečnim nasmehom, mirna in bela, oni zdravnik, ki „ni mogel odtrgati duše od nje“ — trohni nekje v tropični krajini, pozabljen enako mirno v zemlji, kakor bi ga nikdar ne bilo na svetu. In polastila se ga je jeza. Začutil je ne le preziranje do srca gospodične Kraslavske, nego tudi ta njen mir se mu je zdel nekaj zoprnega, nekaka duševna otrplost, ki je bila ob svojem času v modi in na katero so sedaj hrumeli pesniki, videč v njej nekaj demonskega, ki pa se je v svojem času povsakdanjila ter postala enaka npravni ničnosti in gluposti. „To je pred vsem drugim goska in vrhutega goska brez srca“, si je mislil Polaneški. Šele sedaj je toliko razumel Maškov nemir, ki ga je provzročalo plemenito vedenje teh dam, da se je njegova sodba o Mašku dokaj izboljšala in da ga je imel celo za bistrournega in iznajdljivega človeka.

Potem je jel primerjati svojo nevesto gospodični Kraslavski in si dejal z velikim notranjim zadoščenjem: „Marica je docela drugo bitje.“ Čutil je, da se duševno oživlja, kadar jo gleda. Dočim je bila ona nekakšna umetna cvetka, vzgojena ne na prostem zdravem vetru, nego več v rastlinjaku, je iz te dihala življenje in toplota in vrhutega se je ta primera

izšla dobro za Marico tudi v konvenčnem oziru. Polaneški nikakor ni preziral tako imenovane distinguiranosti, ker je umeval, da se v njej, ako ne zmerom, pa vsaj časih skriva neka duševna postrežnost, zlasti pri ženskah. Zroč zdaj na eno, zdaj na drugo, se je prepričal, da je bila ona postrežnost, ki je bila pri gospodični Kraslavski pridobljena in prisiljena, Marici prirojena. Pri oni je bila to vrhnja oprava, oblečena v naglici, pri tej pa duša in nekakšna prirojena lastnost rodu, oplemenitenega z dolgimi stoletji olike. Posnemši od nazorov Bukackega toliko, kolikor je potreboval, to je, kolikor je bilo v njih ugodnega, se je spomnil Polaneški, kako je Bukacki večkrat ponavljal, da se ženske, neglede na rod, dele na patricijke, ki imajo oliko, načela in duševne potrebe v krvi, in na novo povzdignjene, ki jih oblačijo nase nalik plaščem, gostom na ljubo. Prav sedaj, zroč na plemeniti Maričin profil, si je Polaneški mislil samozavestno kakor malomeščan, ki jemlje damo iz knežje rodbine, da jemlje patricijko v celotnem pomenu te besede.

A vrhutega patricijko jako lepo. Često potrebuje ženska le nekoliko prilike in nekoliko sreče, da se razcvete. Marica, ki se je bila Polaneškemu tedaj, ko se je vračal od Litkinega pogreba, zdela skoro grda, je zbujala obče čudenje s svojo lepoto. Gospodična Kraslavska je bila videti poleg gospodične Plavicke kakor ogoljena obleka poleg nove, in ako bi bilo imenje gospodične Plavicke toliko,

kolikršna je bila nje lepota, bi jo bili gotovo vsi imeli za lepo. Tudi Viži, ki so si natikali ščipce na nos, so jo gledali z občudovanjem, in baron Kot iz Denbna je izrekel zaupno, da je prava sreča, ker je že zaročena, sicer, kdo ve, ali ne bi on skočil v past.

Polaneški je mogel na ta večer zapaziti črto svojega značaja, ki se je ni bil zavedal doslej. Bil je ljubosumen. Ker je bil prepričan, da je Marčin značaj čist, da ji je bilo moči zaupati, pa je bila ta ljubosumnost izkratka prava nedoslednost. Svoje dni je bil ljubosumen tudi na Maška, toda to je bilo lahko umevno; vendar sedaj si ni mogel niti sam pojasniti, zakaj ga na primer takšen Kopovski s svojo arhangelško glavo in s ptičjimi možgani more razvnemati zato, ker sedi poleg Marice ter ji stavlja kolikor toliko glupa vprašanja, na katera mu ona odgovarja kolikor toliko odkritosrčno. Izpočetka je jel očitati sam sebi. „Težko je zahtevati od nje, naj mu pokaže jezik.“ Pozneje pa je zasledil, da se Marica prepogostoma obrača h Kopovskemu, da zre nanj preradovedno in da mu odgovarja preodkritosrčno. Ko je bil pri večerji sedeč poleg nje, kaj slabe volje ter je le molčal in ko ga je vprašala, zakaj molči, ji je odgovoril docela neumestno:

„Nečem kvariti vtiska, ki ga je napravil gospod Kopovski.“

Toda njej je bilo to všeč, da je bil ljubosumen nanjo. Torej je stisnila ustnice, da je zadušila smeh, ga pogledala in rekla resno:



„Ali mislite, da tiči v gospodu Kopovskem kaj nenavadnega?“

„Seveda, seveda! Kadar gre po ulicah, se zdi človeku, kakor bi nosil glavo na sveži zrak iz strahu, da mu je ne požro molji.“

Kotička Maričinih ust sta prebila preizkušnjo, toda njene oči so se očitno smejale, dokler ni rekla naposled potihoma, ko se ni mogla več premagati:

„Oduren ljubosumnež!“

„Jaz? Še na misel mi ne hodi!“

„No, naj vam povem izvod iz najinega razgovora. Veste, da se je včeraj pripetil na estradi pri koncertu slučaj katalapsije. Danes se je o tem govorilo v našem krogu, in vprašala sem med drugim gospoda Kopovskega, ali je videl katalaptika. Ali veste, kaj mi je odgovoril? Da ima lahko vsakdo drugačno prepričanje. No, ali ni to nenavaden človek?“

Polaneški se udobri ter se spusti v smeh.

„Porok sem vam, gospodična, da on niti ne umeje, kar mu kdo pravi, in da odgovarja, kar mu pride na misel.“

Ostanek večera sta prebila skupaj v lepi slogi. Ker sta imela Plavicka kočijo le za dve osebi, nista mogla pri odhodu vzeti Polaneškega s seboj. Marica se je sklonila k njemu in ga vprašala:

„Ali pride odurni mračnjak jutri na obed?“

„Pride, ker ljubi“, odgovori Polaneški, zavijajoč njene noge s kužuhovino.

Ona pa mu šepne na uho kakor nekako veliko novico:

„Tudi jaz.“

Dasi je bil on, ko je to izrekel, docela odkritosrčen, je vendarle ona izrekla večjo resnico.

Mašek je spremil Polaneškega domov. Spotoma sta se razgovarjala o današnjem večeru. Mašek je pripovedoval, da je bil, preden so prišli gostje, poizkušal izpregovoriti z gospo Kraslavsko o imovini, da se mu pa ni posrečilo.

„Bili so trenutki“, je dejal, „ko sem hotel jasno zastaviti to vprašanje, odevši ga seveda v kolikor mogoče nežno obliko. Toda bal sem se. Sicer pa, zakaj bi dvojil o premoženju svoje neveste? Samo zato, ker ravnata dami z menoj dostojneje, nego sem pričakoval? Bojim se zaiti predaleč, zakaj ako se pokaže, da je moja bojazen neupravičena in da imata res denar, bi bili razžaljeni, ako bi kazal preveliko radovednost. Treba je misliti tudi na to, da ne staremo broda v sami pristaji.“

„Dobro torej“, odgovori Polaneški, „priznajmo to; sicer je pa tudi verjetno, da imata denar — toda ko bi se pokazalo, da ga nimata, kaj storiš potem? Ali imaš že gotov načrt? Ali razdereš razmere z gospodično Kraslavsko, ali jo vzameš?“

„Razmer ne razderem nikdar, ker s tem ne pridobim ničesar. Grozi mi prepad, ko tudi ne bi prišlo do poroke. Potem porečem jasno, kakšne so moje finančne razmere; slutim, da tedaj gospodična Kraslavska sama konča te razmere.“

„Če jih pa ne?“

„Zaljubim se vanjo ter se jamem pogajati z upniki. Neham se ‚hliniti‘, kakor praviš, in se hočem truditi, da pridelam kruh za naju oba. Saj nisem slab odvetnik. To veš.“

„To je dovolj lepo“, odgovori Polaneški, toda mene to ne pomirja z ozirom na Plavicka in z ozirom na moje interese.“

„Vi ste v tem na boljšem nego drugi, ker imate poroštvo v Kremenu. Če bo treba, vzameš vse ti v svoje trde roke in nekaj že izžmeš. Huje se bo godilo onim, ki so mi zaupali na besedo, in povem ti v oči, da mi je dokaj bolj do njih. Ponašal sem se, pa se ponašam še sedaj z nenavadnim zaupanjem . . . To je sedaj moja boleost. Vendar, ako mi dovolijo časa, se še nekamo izvijem. Ako bi pa imel nekoliko sreče doma in v njem prožnost za delo . . .“

Dospela sta do stanovanja Polaneškega, in zato Mašek ni končal svojih misli. Ko sta se pa imela že posloviti, je rekel zdajci:

„Čuj me. Imaš me nekoliko za licemerca, toda licemeren sem manj, nego si misliš: Hlinil sem se, kakor praviš — to je res! Moral sem se zvijati kakor jegulja in pri tem zvijanju sem časih zapustil trdno pot . . . Toda utrudilo me je, in povem ti odkritosrčno, da si želim nekoliko sreče, ki je še nisem imel. Zato sem se hotel oženiti s tvojo sedanjo nevesto, dasi ni imovita. Kar pa se tiče gospodične Kraslavske, ali veš, da pridejo



časih trenutki, v katerih bi imel rajši, ko bi se pokazalo, da nima nič, nego da bi narobe ona zapustila mene, ko zve, da nimam nič. To ti govorim odkritosrčno — in sedaj lahko noč!“

„Tako vidiš!“ reče sam sebi Polaneški. „To je nekaj novega od Maška.“

In stopil je skozi vrata. Obstavši pri njih, je začul ves osupel v svojem stanovanju klavir. Sluga mu naznani, da ga čaka Bigiel že dobri dve uri.

Polaneškega je to vznemirilo, toda domislil si je, da ne bi igral klavirja, ko bi bilo vzrok Biegelovega poseta kaj neprijetnega. Pokazalo se je tudi skoro, da je potreboval Bigiel v naglici le podpis Polaneškega, o neki stvari, ki je morala biti rešena drugo jutro.

„Lahko bi mi bil tukaj pustil papirje in odšel spat“, reče Polaneški.

„Saj sem se že naspal pri tebi na zofi in šele potem sedel h klavirju. Nekdaj sem igral tako dobro, kakor na vijolončel, toda sedaj imam že težke prste. Tvoja Marica baje tudi igra; to je kaj prijetna reč v hiši.“

Polaneški se nasmeje s svojim odkritosrčnim, prijateljskim smehom.

„Moja Marica? Moja Marica ima evangelijski dar: Levica ne vé, kaj dela desnica, ljubljena sirota. Pa se tudi ne ponaša s tem ter igra samo takrat, kadar jo kdo naprosi.“

Biegel odgovori:

„Kakor bi se ji posmehoval, toda tako se posmehujejo zgolj zaljubljeni.“

„Saj sem tudi zaljubljen dodobra. Vsaj meni se zdi tako in sploh moram reči, da se mi dozdeva to čimdalje bolj pogostoma. Hočeš li čaja?“

„Dà. — Kaj je z Maškom? Ali se že bliža k smotru?“

„Ravnokar sva se razšla. Pospremil me je celo do vrat. Časih govori že res takšne reči, kakršnih ne bi bil pričakoval od njega.“

Polaneški je bil vesel, da se more s kom porazgovoriti, in vrhutega je čutil potrebo zaupnega razgovora. Zato mu je jel pripovedovati, kaj je bil slišal od Maška in kako se je bil začudil, ko je našel pod kožo takega človeka — romantika.

„Mašek ni slepar“, reče Bigiel. „Samo na poti je do različnih nepravilnosti. Vzrok temu pa je njegova ničemurnost in težnja, da bi se kazal v dobri luči. Prav ta težnja ga čuva končne propasti. Kar se tiče romantika, ki si ga odkril v njem . . .“

Bigiel je odgriznil konec smodke in si jo prižgal jako važno, pri čemer je premikal obrvi. Ko je sedel zložno, je nadaljeval:

„Bukacki bi izrekel o tej stvari vsaj deset ironičnih paradoks o naši družbi. Zapomnil sem si, kaj si mi pripovedoval, kako naju je ošteval zato, ker je tu zmerom kdo zaljubljen. Njemu se zdi to glupo in ničemurno, jaz pa vidim v tem veliko mičnost. Treba je za koga živeti na svetu, a kaj

imamo? Denarja nimamo, razuma kolikor toliko, daru, da bi se zavedali v položaju, nemnogo, varčnosti — malo; imamo že samo to, da ljubimo koga nekoliko skoro nehote iz splošne navdušenosti; ako ga pa ne ljubimo, vsaj čutimo potrebo, da bi ga ljubili. Saj veš, da sem razsoden človek in trgovec, torej govorim trezno. Proučaval sem nekoliko to stvar Bukackemu na ljubo. Mašek na primer bi bil drugače pravi capin. Tudi jaz poznam nekaj takih. Pri nas lahko tudi v sleparju najdeš človeka — a to je kaj preprosto! Za kolikor ima še človek kakšno iskro v sebi, za toliko še ni povsem govedo — a tukaj jo imajo ljudje prav zato, ker še nekaj ljubijo.“

„Spominjaš me Vaskovskega. To, kar praviš, ni dosti daleč od njegovih nazorov o nalogi najmlajših Arijcev.“

„Kaj je meni do Vaskovskega! Govorim to, kar si mislim. Vem samo nekaj: Vzemi nam to, pa se razletimo kakor sod brez obročev.“

„Čuj torej, kaj ti povem. Ta stvar je meni že davno rešena. Ljubiti koga, ali ne ljubiti — to je zasebna stvar, toda vidim, da je treba koga ljubiti v življenju. Tudi jaz sem že pogosteje premišljal o tem. Tako sem čutil po smrti tega otroka, da so nekatere stranke izginile v meni, a časih čutim to še doslej. Sedaj nikakor, toda nastanejo trenutki — kakor si ti dejal: odtoka, izčrpanosti, dvoma — in ako se navzlic temu vendarle ženim, se zaradi tega, ker je treba dati živ in močan temelj vsevladajoči ljubezni . . .“



„Najsi je že vzrok tak ali drugačen,“ odgovori Bigiel, neizprosno v svoji sodbi, „nikakor se ne ženiš iz čisto razsodnih vzrokov. Jemlješ v zakon lepo in vrlo deklico, ki te vabi k sebi, in nikar ne misli, da je drugače, sicer bi se hlinil tudi ti. Tole, dragi moj, ta dvom pred ženitvijo ima vsakdo. Jaz, kakršnega me vidiš tukaj, nisem filozof in kakih desetkrat na dan sem vpraševal samega sebe, ali dovolj ljubim svojo zaročnico, ali jo ljubim, kakor se spodobi, ali je ne ljubim premalo duševno, a premnogo čutno. Nato sem se oženil, dobil vrlo ženo, in dobro se nama godi. Tudi vama se bo godilo dobro, samo ako bosta jemala reči tako, kakor so, zakaj to neprestano premišljanje in proučevanje nekaterih srčnih tajnosti, to je, Bog me ne udari, neumnost.“

„Morda je neumnost“, odgovori Polaneški. „Jaz tudi nisem zaljubljen v modrovanje in analiziranje samega sebe od jutra do večera, ali ni mi dano, da ne bi videl dejstev.“

„Kakšnih dejstev?“

„Na primer tega, da moje poti niso take, kakršne so bile izpočetka. Mislim si, da že bodo take in da težé na to. Ženim se navzlic tem vtiskom, kakor jih niti ne bi bilo, a vendar jih poznam.“

„To je dovoljeno.“

„In vidiš, kaj si še mislim poleg tega. Treba je, da so hišna okna obrnjena proti solncu, sicer bo v stanovanju hladno.“

„To si dobro povedal“, odgovori Bigiel.

IX.

V tem se je umikala zima, bližal se je konec posta, in tako se je približal čas poroke Polaneškega in Maška. Bukacki, ki so ga bili povabili, naj pride za druga, je odpisal med drugim tole: „Dramiti tvorno moč iz splošnega stanja, to je iz stanja popolnega miru, in siliti jo po zakonskih zvezah, sklepanih na zemlji, naj se vtelesuje v podrobnosti, kolikor toliko vreščeče, ki zahtevajo zibelk in se ukvarjajo s tem, da se drže palci na nogah v ustih, je zločinstvo. Pridem pa vendarle, ker imate pri vas boljše peči, nego so tukaj.“ — Teden pred svatbo je tudi res dospel ter prinesel Polaneškemu v dar mojstrsko okrašen list, podoben osmrtnici, na katerem je bil napis „Stanislav Polaneški, po dolgem in težavnem samskem stanu“ itd.

Polaneški, ki mu je bil listek všeč, ga je prinesel drugi dan opoldne Marici. Pozabil pa je, da je nedelja, in ker je hotel prijetno prebiti trenutke do obeda, je bil nekamo razočaran, ko je dobil Marico v klobuku.

„Ali odhajate?“ jo vpraša.

„Dà. V cerkev. Danes je nedelja.“

„Oh, res! Nedelja! Jaz pa sem si mislil, da posedeva nekoliko skupaj. Bilo bi tako prijetno.“

Dvignila je k njemu svoje mirne, modre oči in rekla preprosto:

„A služba božja?“

Polaneški je zaslišal te besede tako, kakor bi bil zaslišal vsake druge, ne sluteč, da jim bo v duševnem pohodu, ki ga je nastopil pozneje, zaradi njih preprostosti prisojena izvestna uloga. Dejal ji je nekamo mehanično:

„Seveda, služba božja. Čas imam; pojdiva skupaj.“

Marica je zaslišala ta odgovor jako zadovoljna. Spotoma je dejala:

„Čim srečnejša sem, tem rajša imam Boga.“

„To je tudi dokaz dobre naravi; nekateri mislijo na Boga samo takrat, kadar se jim godi slabo.“

A v cerkvi mu je prišlo iznova v misel to, o čemer je bil premišljal za prvega bivanja v Kremenu, ko sta bila s starim Plavickim skupaj na pobožnosti v Vantorih. „Vsi filozofi in sistemi ginejo drug za drugim — samo maša se še vrši po starem obredu.“ Zdelo se mu je, da je v tem vendar nekaj neumevnega. On, ki je bil Litki na ljubo trčil ob smrt na tako bolesten način, se je neprestano vračal k tem tajnostnim vprašanjem, kadar koli je bil na pokopališču ali v cerkvi pri maši ali v kakršnihkoli drugih okoliščinah, v katerih se je godilo kaj, kar ni bilo v zvezi z vsakdanjimi življenjskimi potrebami, kar je merilo na bodočnost za grobom. Osupnilo ga je, koliko se v življenju stori za to bodočnost in kako navzlic vsemu modrovanju in vsem dvomom živimo tako, kakor bi bila docela nedvomljiva in kako se mnogo



žrtvuje zanjo iz osebnega egoizma, koliko se ukrene človekoljubnih dejanj, kako se zidajo sirot-niščnice, bolnišnice, cerkve, a vse to na račun, ki se poplača šele za grobom.

Še bolj ga je osupnila ta misel, da se nam je treba, ako se imamo spoprijazniti z življenjem, najprej spoprijazniti s smrtjo, toda brez vere v življenje za grobom je to nemogoče.

Vendar, kadar ima človek vero, pade to vprašanje. kakor ne bi ga bilo. Vzemi zlodej žalost — radujmo se! Ako je temu tako, kaj je moči hoteti več? ... Imamo pred seboj zgolj linico do nekake nove eksistence, v najhujšem primeru neizmerno zanimive — in ta gotovost je enaka miru in tišini. Zgled tega je videl Polaneški sedaj v Marici. Ker je bila nekoliko kratkovidna, je imela glavo povešeno k molitvi, toda, ko jo je časih dvignila, je Polaneški videl lice tako mirno, polno cvetičnega miru in tako zadovoljno, dà, naravnost angelsko. — „To je srečna ženska, ki tudi ostane zmerom srečna!“ si je dejal, „in vrhutega ima razum, zakaj ko bi na drugi strani bila vsaj gotovost, bi bila obenem tudi ta tolažba, kakršno nudi človeku resnica — toda mučiti se z različnimi vprašanji, to je samo glupost.“

Na poti proti domu je dejal Polaneški, neprestano misleč na ta izraz Maričin:

„V cerkvi ste bili videti kakor profil Fra Angelica. Vaše lice se mi je zdelo kakor lice žene, ki je popolnoma srečna.“

„Saj sem tudi srečna. Ali veste, zakaj? Zato, ker sem boljša, nego sem bila. Takrat sem imela v srcu zavest nadležnosti in odpornosti, nisem imela pred seboj nobene nade, in to vse skupaj mi je napravljalo toliko bridkosti, da je strah. Pravijo, da nesreča oplemenituje izborne duše, toda jaz nisem izborna duša. Sicer pa morda poplemenituje nesreča, toda bridkost, ponižanje in odpor — kazi . . . To je kakor strup.“

„Ali ste me sovražili takrat?“

Marica ga pogleda in reče:

„Tako sem vas sovražila, da sem po cele dneve mislila le na vas.“

„Mašek je bistroumen človek,“ odgovori Polaneški, „nekoč mi je povedal tole: Rajša je hotela sovražiti tebe, nego ljubiti mene.“

„Oh, je že res tako.“

Ob takih razgovorih sta dospela domov. Polaneškemu se je sedaj ponudila prilika, da je razvil svoj pergamentni mrtvaški list in ga pokazal Marici. Toda njej ta napis ni bil po volji. Imela je zakon ne le za stvar srca, nego tudi za svetotajstvo. „S takšnimi rečmi se ni šaliti“, je dejala in trenutek pozneje priznala Polaneškemu, da jo je Bukacki razžalil.

Po obedu je dospel Bukacki. Za teh mesecev svojega bivanja v Italiji se je bil še bolj stanjšal, kar je pričalo, da „chianti“ ni ugodno vplival na želodčni katar. Njegov nos je s svojo medlostjo spominjal rezila pri nožu in lice, ki se je nasmihalo

humoristično, ironično, je bilo videti, kakor bi bilo iz porcelana in ne večje od pesti doraslega človeka. Bil je sorodnik Polaneškemu in Marici, zato je govoril vpričo njiju, kar mu je bilo po volji. Že na pragu ju je zagotovil, da ju mora, ker je duševna izprijenost čimdalje bolj vsakdanji prikaz, le obžalovati, da se pa ne čudi, ker sta se zaročila. Dospel je sicer z nado, da ju še otme, toda sedaj vidi, da je dospel prepozno in da mu ne ostaja nič drugega razen resignacija. Marico so te besede razžalile, toda Polaneški, ki ga je imel rad, mu je dejal:

„Ohrani si svoje misli za svatovski govor, ki mi ga moraš govoriti; sedaj pa nama povej, kako se ima najin profesorček?“

Na to vprašanje odgovori Bukacki resno:

„Zbledlo se mu je.“

„Ne šalite se“, reče Marica.

In Polaneški doda:

„ . . . tako brezkoristno.“

Toda Bukacki povzame resno kakor prej:

„Profosorju Vaskovskemu se je zbledlo, in to so moji dokazi: Prvič hodi po Rimu brez klobuka, ali pravzaprav je hodil, ker je sedaj v Perugiji; drugič je naskočil mlado in dostojno Angležinjo, češ, da so Angleži v zasebnem življenju kristjani, da pa razmere Anglije do Irske niso krščanske; tretjič tiska ondi brošuro, češ, da je bila naloga, oživiti in prenoviti zgodovino s krščanskim duhom, naložena najmlajšim Arijcem. Dovolita, to so vendar dokazi.“



„Vedela sva vse pred odhodom gospoda profesorja. Če mu ne preti nič hujšega, upam, da ga še ugledamo docela zdravega.“

„Toda ne misli na vrnitev.“

Polaneški pa potegne beležnico iz žepa, napiše nekoliko besed s svinčnikom in jo poda Marici, rekoč:

„Prečitajte in recite, ali je to prav?“

„Ako se piše vpričo mene, rajši odidem“, reče Bukacki.

„Ne, ne, saj ni tajnost!“

Marica se je zardela od veselja kakor črešnja in kakor ne bi hotela verjeti svojim očem, je jela vpraševati:

„Ali res? Dà?“

„To je zavisno od vas.“

„Oh, gospod Stanko! Niti sanjalo se mi ni kaj takega. Moram to povedati očetu, moram!“

In stekla je iz sobe.

„Ko bi bil pesnik, kar obesil bi se“, reče Bukacki.

„Zakaj?“

„Če utegne nekoliko besed, ki jih napiše tovariš firme Bigiel in družba, napraviti večji vtisk nego najlepši sonet, je bolje biti moka v mlinu nego pesnik.“

Toda Marica, prevzeta od veselja, je pozabila beležnico, in Polaneški jo pokaže Bukackemu, rekoč:

„Čitaj!“

Bukacki čita:

„Po svatbi Benetke, Florenca, Rim, Neapolj — ali je prav tako?“

„To pomeni potovanje v Italijo?“

„Dà. Misli si, da ta ubožica žive dni še ni bila na tujem, in Italija se ji je zdela zmerom obljubljena dežela, a še v sanjah ji ni prišlo v glavo, da jo ugleda kdaj. To je zanjo velika radost — kaj je čudnega na tem, da mislim tudi nekoliko na to, kar bi ji bilo prijetno?“

„Ljubezen in Italija! O Bog, kolikokrat si že gledal na to! To vse je tako staro kakor svet.“

„Ni res! Zaljubi se in videl boš, da dobiš v tem kaj novega.“

„Dragi moj, to se ne tiče tega, da še ne bi ljubil, nego da že več ne ljubim. Že dolgo je, kar sem izkopal iz peska to sfingo, ki zame ni več uganka.“

„Bukacki, oženi se.“

„Ne morem. Imam preslab pogled in preslab želodec.“

„To nič ne ovira.“

„Glej, žena je kakor listek papirja. Angel piše na eni strani, zlodej pa na drugi, papir se pretrga, besede se zmedejo in nastane ragout, ki ga ne bi mogel niti prečitati, niti prebaviti.“

„Ali da bi ti zadoščale take misli za vse življenje?“

Umrem takisto kakor ti, ki se ženiš. Nam se zdi, da mislimo na smrt, toda ona prej misli na nas.“

V tem se vrne Marica z očetom, ki objame Polaneškega in reče:

„Marica mi je povedala, da hočeta iti po poroki v Italijo.“

„Ako privoli moja bodoča gospa . . .?“

„Bodoča gospa ne le dovoljuje“, odgovori Marica, „nego je vsa iz sebe od veselja. Skakala bi po sobi, kakor da ji je šele deset let.“

Plavicki reče:

„Ako vama utegne križ osamelega starca koristiti na daljnem potovanju, pa vaju blagoslavljam.“

Nato dvigne oči in roko proti nebesom na neizrečno veselje Bukackega, toda Marica potegne Plavickega za roko, jo smehoma poljubi in reče:

„Oče, temu je še čas, šele po poroki se napotiva tjakaj.“

„A pravzaprav ni to nič drugega“, pristavi Bukacki, „nego da človek kupi listek, dene prtljago na tehtnico in se odpelje.“

Plavicki se obrne k mlademu ciniku in odgovori nekamo slovesno:

„Ali ste že zavozili tako daleč, da se vam zdi blagoslov osamelega starca in očeta nepotreben?“

Toda Bukacki, nikar da bi odgovoril, objame Plavickega okrog pasu, ga poljubi na telovnik in reče:

„Ali bi ta ‚osameli starec‘ ne hotel iti igrat piké, da bi se lahko nagovorili te dve zblazneli glavi?“



„Toda z Rubikonom“, odgovori Plavicki.

„Z vsem, kakor hočete.“

Po teh besedah se obrne k mlademu paru:

„Najmita me za kaŹipota po Italiji!“

„To mi Źe ni priŹlo v glavo“, reče PolaneŹki.

„Bil sem samo v Belgiji in Franciji; Italije niti ne poznam, toda videti hočem, kar bo zanimalo naju, ne pa tega, kar bi tebe. Videl sem več takih, kakršnen si ti, in vem, da s preveliko rafiniranostjo dospete do tega, da ne ljubite umetnosti, nego svoje znanje.“

Nato je govoril PolaneŹki dalje Marici:

„Dà, k temu dospo. Izgube zmisel za veliko in prosto umetnost in iščejo nekaj, kar more Źe zanimati njih prenasiećenost ter podati dokaze o njih znanju. Ne vidijo dreves, gledajo samo grče. Ne skrbе za največje, kar si greva ogledovat midva, nego samo za najmanjše, o čemer ni slišal nihče; izkopljejo nepoznano veličino, se ukvarjajo s to ali z ono Źego, govore sebi in drugim, da so slabše in izpodletele reči zanimivejše nego one boljše in popolnejše. Ko bi naju vodil on, bi se utegnilo zgoditi, da ne bi videla celih cerkev, pač pa videla razne reči, ki se ogledujejo le mimogrede. Pravim vam, da je to vse prenasiećenost, prevelika rafiniranost spričo prevelikega uživanja.“

Marica ga ponosno pogleda, kakor bi hotela reči: „Tako se govori!“ Njen ponos je Źe bolj zrastel, ko je dejal Bukacki:

„GovoriŹ popolnoma prav.“

Toda jezilo jo je, ko je dodal trenutek kesneje:  
„A drugič, ko tudi ne bi govoril prav, pred  
temle tribunalom bi gotovo izgubil pravdo.“

„Prosim, prosim, nikakor nisem prenapeta.“

„Jaz pa zopet nisem veščak v umetnosti.“

„Narobe, veščak ste.“

„Ako sem, pa proglašam, da obseza znanje  
samo več podrobnosti, nikakor pa ne ovira ljubezni  
do velike umetnosti, in verjemite, gospodična,  
meni, a ne Polaneškemu.“

„Ne. Rajša hočem verjeti Polaneškemu.“

„To je bilo pričakovati“, odgovori Bukacki.

Marica je pogledovala zdaj enega, zdaj drugega  
z nekoliko obupnim izrazom, toda v tem je dospel  
Plavicki s kartami. Zaročenca sta hodila z roko v  
roki po sobah. Bukacki pa se je jel skoro dolgočasiti  
in dolgočasil se je čimdalje bolj. Proti koncu večera  
mu je humor, ki ga je bil držal pokonci, zdajci  
ugasnil; malo lice se mu je zmanjšalo še bolj, nos  
je dobil še bolj koničasto podobo in videti je bil  
kakor uvel list. Zvečer, ko sta odšla skupaj s  
Polaneškim, ga je ta vprašal:

„Kam se je skrila tvoja dobra volja?“

„Sem kakor stroj“, odgovori Bukacki, „dokler  
imam v sebi netivo, dotlej grem; toda ko se zvečer  
izčrpa jutranja zaloga, se ustavim.“

Polaneški ga pozorno pogleda.

„Kakšno netivo rabiš?“

„So različne vrste premoga. Pojdi k meni;  
dam ti čašo dobre kave, ta naju okrepča.“

„Čuj, to je kaj kočljiva stvar, toda meni je nekdo dejal, da se že dolgo morfiniziraš.“

„O še ne dolgo“, odgovori Bukacki. „Da veš, kakšno obzorje to odpira človeku!“

„In ubija. Da se ne bojiš Boga!“

„In ubija. Povej mi odkritosrčno, ali ti je prišlo kdaj v glavo, da je mogoče imeti nostalgijo po smrti?“

„Ne“, reče Polaneški, „jaz umevam nasprotno.“

Za trenutek umolkneti.

„Toda ne dam ti niti morfija, niti opija,“ reče naposled Bukacki, „nego le dobro kavo in steklenico poštenega bordeauxa. Ta orgija ne bo kvarna.“

Črez nekaj časa dospeta k stanovanju Bukackega. To je bilo stanovanje res premožnega človeka, ki je nekoliko osupnilo s svojo praznoto, ki pa je bilo polno malenkosti, spojenih z umetnostjo, slik in rezb. Svetilnice so gorele v nekaterih sobah, zakaj Bukacki ni mogel trpeti teme niti ponoči.

Vino je bilo pripravljeno, a pod strojem za kavo je zaplapolal črez trenutek modrikast plamenček. Bukacki se zlekne na zofo ter izpregovori hipoma.

„Ti morda ne umeješ nekaj, da se jaz, kakor me vidiš, takšen filigranek, prav nič ne bojim smrti.“

„To edino sem si mislil časih,“ odgovori Polaneški, „da zbijaš šale, zabavaš samega sebe in druge, dočim ni v tebi nič takega — da je vse to le umetno.“

„Človeška glupost me mika nekoliko.“



„A ti, ako se imaš za modrega, kako si si mogel pripraviti tako ničevo življenje?“

Polaneški se ozre po biblotih in slikah ter doda:

„Saj v vsem tem, kar je okoli tebe, živiš kaj ničevo.“

„Dovolj ničevo.“

„Ti torej spadaš k ljudem, ki se hlinijo? Kakšna bolezen tiči v tej družbi! Sodiš, in to je vse!“

„Časih. Toda proti koncu se izpremeni to v narav.“

Bukacki se je pod vplivom bordeauxovim iznova oživil ter postal zgovornejši, dasi se mu ni vrnila prejšnja veselost.

„Vidiš,“ je dejal, „ene reči ne opisujem. Vse, kar sem si mogel povedati sam, ali kar mi kdo more povedati, sem premislil in si rekel že davno. Življenje mi je najbolj glupo in najbolj jalovo, kar si ga moreš misliti. Okrog mene je velikanska ničevost, ki se je bojim in v katero mečem šaro, kakršno vidiš v tej sobi, da bi se je bal manj. Ne bati se smrti, to je nekaj drugega, zakaj po smrti človek ne čuti, niti ne misli. Pa bom tudi jaz tvoril del ničevosti, toda Bog ve, da ne more biti nič bolj ničemurnega, nego jo čutiti in se je zavedati še v življenju. Pri tem pa je še moje zdravje kaj slabo in mi pobira vso energijo. Nimam v sebi netiva, torej si ga dodajam. V tem je manj pozivanja in hlimbe, nego si misliš. Če gledam, kadar se založim z netivom,

življenje s humoristične strani, posnemam v tem oziru bolnika, ki leži na oni strani, na kateri leži najlaže. Tako mi je tudi najprijetneje; priznavam, da je moja poza umetna, toda vsaka druga bi bila še mučnejša. A s tem je predmet izčrpan.“

„Ko bi se poprijel kakega posla . . .“

„Daj mi mir. Najprej znam marsikaj, a ne umejem ničesar; drugič sem bolan, tretjič svetuj hromcu, naj mnogo hodi, ko pa ne more. S tem je povedano vse. Napij se tule vina, in govoriva o tebi. To je kaj vrla deklica, gospodična Plavicka, in prav storiš, da jo vzameš. Kar ti kvasim v nemar, za to se ne brigaj. Vrla deklica je in rada te ima.“

Zdaj začne Bukacki, razgret in očitno oživiljen po vinu, govoriti urno:

„Kar govorim podnevi, s tem se ne računa. Sedaj je noč, popivam vino in nastajajo prijetnejši trenutki. Ali še hočeš vina ali kave? Ljubim to vonjavo; treba je zmerom mešati mokko in ceylon enakomerno . . . Sedaj nastaja prijetnejši trenutek. Ali veš, kaj imam pravzaprav v mislih? Nimam pojma, koliko sreče prinaša slava, ker je nisem imel; ker je pa svetišče v Efezu že požgano, nimam nič upanja . . . Toda mislim si tako pri sebi, da bi to srečo utegnila snesti miš, a ne le na tešči želodec, nego celo po dobri južini v jedilni shrambi . . . Vem pa, kaj je blagost, ker je imam nekoliko; vem, kaj je potovanje, ker sem se že klatil po svetu; vem, kaj je svoboda, ker sem še svoboden,

vem, kaj so ženske — oj, za zloдея, še preveč! — in vem, kaj je književnost. Vrhutega imam v tej sobi nekoliko slik, nekoliko rezb in nekoliko porcelana . . . A sedaj poslušaj, kaj ti povem: Vse to ni nič, vse ničemurnost, vse je glupost, prah in pepel proti enemu srcu, ki ga ljubim. To je posledica mojega opazovanja, samo da sem s tem že dospel na konec, kar je normalnim ljudem šele početek.“

Po teh besedah je jel marljivo mešati z žlico po kavi, a Polaneški, ki je bil jako čil, je vstal in rekel:

„O ti lopov presneti! Kaj si pa dejal pred nekoliko meseci, da odpotuješ v Italijo zato, ker te tu nihče ne ljubi in ker sam nimaš nikogar rad? Ali se spominjaš; morda boš celo tajil?“

„A kaj sem rekel danes zarana tebi in tvoji nevesti? Da sta zblaznela. Sedaj pa ti pravim, da storiš prav. Čemu hočeš logike od mene? Povedati in govoriti — to sta dve različni stvari. In sedaj sem odkritosrčnejši, ker sem že izpil dve steklenici vina.“

Toda Polaneški jame hoditi po sobi in ponavljati:

„No, za Boga! To je nekaj neverjetnega! Glej, tako stoji stvar, a kaj govore vse, kadar jih kdo pritisne ob steno.“

Bukacki naliže z nekoliko drhtečo roko drugo čašo kave ter nadaljuje:

„Ljubiti, to je že dobro, toda nekaj je še boljšega — biti ljubljen. Nad to ni ničesar več!



Kar se tiče mene, bi dal to vse . . . Toda ne izplača se, da bi tako govoril o sebi. Življenje je komedija, napisana slabo in brez nadarjenosti, in to, kar neizrečno boli, je časih ponesrečena melodrama; vendar pa je v življenju nekaj dobrega, to je biti ljubljen. Misli si, da tega nisem spoznal — ti pa si našel, ne da bi bil iskal . . .“

„Ne govori tako, ker ne veš, kako je prišlo vse.“

„Vem. Povedal mi je Vaskovski . . . Sicer to ne izpremeni stvari. Meni je le do tega, da bi tudi ti cenil to.“

„Kaj hočeš? Umejem tudi, da me nekoliko ljubi, zato se ženim, in dosti.“

Bukacki mu položil roko na ramo.

„Ne, Polaneški. Jaz sem glupec proti samemu sebi, toda nisem slab opazovalec tega, kar se godi okrog mene. To ni konec — to je začetek . . . Možje večinoma govore tako kakor ti: „Ženim se — in dovolj!“ A večinoma se motijo.“

„Te filozofije ne umejem.“

„Vidiš, to je tako: Ni dosti, da si človek vzame ženo, mora ji tudi kaj dati — treba je, da ona to čuti. Ali umeješ?“

„Ne posebno.“

„No, delaš se glupega; treba je, da se žena ne čuti le za imetje, nego tudi za lastnico. Dušo za dušo! — drugače si utegne človek zlomiti vrat. Zakoni so časih dobri, časih slabi. Maškov bo slab zaradi stotero vzrokov, med drugim tudi zaradi tega, o katerem hočem govoriti.“

„On je drugega mnenja. Žal, škoda res, da se nisi oženil, ker umeješ tako dobro, kako mora vse biti.“

„Ko bi razumeti in ravnati po razumu pomenilo eno in isto, ne bi bilo različnih — pre-različnih primerov, po katerih nas bole vse kosti. Sicer pa si me predstavljaš, da se ženim!“

Bukacki se zasmee s svojim tankim glasom. Vrnila se mu je zdajci veselost in obenem zmožnost, da je gledal stvari s komične strani.

„Ti boš smešen, a kaj šele jaz . . . Kar za trebuh bi se človek prijel o taki priliki! Črez štiri-najst dni boš videl . . . Na primer, kadar se boš odpravljaj v cerkev. Tu ljubezen, srčno utripanje, važne misli, novo življenje; ondi vrtnar s kiticami, frak, izgubljeni gumbi, zavezovanje ovratnika, obuvanje lakiranih črevljev — vse skupaj ena zmota, križem kražem . . . Čuvajte me, nebeški angeli! Pomilujem te, dragi moj, in prosim, ne jemlji resno tega, kar sem povedal. Zdi se mi, da imamo mlaj; jaz pa imam o mlaju manijo, da predavam sentimentalne razprave. Vsakršno neumnost! . . . To je mlaj — nič več! Bil sem ganjen kakor ovca, ki je izgubila svoje prvo jagnje — in zlodej me vzemi, če nisem govoril razprav.“

Toda Polaneški se zadere nanj:

„Videl sem že dokaj ničnih stvari, toda ali veš, kaj se mi zdi najbolj nično pri tebi in ljudeh, tebi podobnih? To, da vi, ki se povsod izmuzujete, ne priznavate ničesar nad seboj; bojite se kakor

ognja vsake poštene resnice, samo zato, ker jo je že kdo utegnil izpovedati. To je tako nično, da mi celo pohajajo besede. Kar se tiče tebe, si bil še pred trenutkom odkritosrčnejši nego sedaj... Sedaj si zopet kužek, ki pleše po dveh nogah. Toda pravim ti: Celo deset takih, kakršen si ti, me ne prepriča, da nisem zadel velike srečke v loteriji.“

In odšel je od Bukackega nekoliko razjarjen; spotoma pa se je pomiril in je ponavljal neprestano:

„Kje je resnica! Evo, kaj pravi tale Mašek, pa tale Bukacki, kadar hočeta biti odkritosrčna — jaz pa sem zadel velik dobitek ter ne zapravim tega, kar sem zadel.“

Nato je prišel domov. Pogledavši na sliko Litkino, je zaklical glasno: „Ljubljena moja punca!...“ Ves čas pa, dokler ni zaspal, je mislil na Marico razkošno in mirno kakor človek, ki čuti, da je bila nekaka velika življenska naloga definitivno dovršena, in sicer dobro dovršena.

Bil je, navzlic besedam Bukackega, prepričan, da bo, kadar se oženi, vse dognano in končano.

## X.

„Katastrofa“, kakor je rekel Bukacki, je naposled napočila. Tudi Polaneški se je prepričal, da pripada sosebnostno svatbeni dan tistim dnevom, ko človek ne more slediti svojih misli, ako je v življenju res več takih dni. Časih se mu je v možganih



obenem sukalo toliko misli, tako neodločnih, da so bile bolj podobne vtiskom, ki se jih ne zavedamo docela, nego mislim. Čutil je tudi, da je nastala v njegovem življenju nova doba, da jemlje nase velike obveznosti, ki jih je treba izpolniti vestno in resno obenem, dà, docela obenem se je čudil, da še zmerom ne pride kočija, in je izražal svoje čudenje v obliki grožnje: „Le naj se mi zakesne lopovi, pa jim zavijem vrat!“ Časih ga je obšla nekakšna slovesna razpoloženost in nekaka poštena bojazen pred to bodočnostjo, za katero je bil prevzel odgovornost — čutil je v sebi izvestno vzvišenost. Zavedajoč se te vzvišenosti, si je jel drgniti z milom brado ter je premišljal, ali bi morda ne pozval na tako izreden dan nalašč lasničarja na svoje nekoliko uporne lase. V vse njegove vtiske pa je bila zapletena Marica. Videl jo je tako, kakor bi stala pred njim. Mislil si je, da se v tem hipu tudi oblači, da stoji v svoji sobi pred zrcalom, da govori s služabnico, njena duša pa leti k njemu in srce ji utriplje nemirno. V takih trenutkih ga je obhajala razneženost in dejal je sam sebi: „Le ne boj se me, dobra moja duša, ker ti gotovo ne storim nič žalega.“ Videl se je že v bodočnosti dobrega, prizanesljivega in jel nekako ginjen zreti na loščila, stoječa poleg zofe, kjer je ležala sva-tovska obleka. Zdaj pa zdaj si je ponavljal: „Ker se imam le oženiti, pa se oženim!“ Rekel je, da je bil glup, ker je omahoval, zakaj druge take Marice ni na svetu. Čutil je, da utegne celo pršeti, da

utegne biti v Vizitkovski cerkvi hladno, da bo črez eno uro klečal poleg Marice, da je bolje vzeti bel robec nego ovratnik; da je poroka gotovo najvažnejši obred v življenju in da v tem tiči res nekaj svetega in da za zlodeja nikakor ni treba izgubljati glave v nikakršnih okoliščinah, zakaj črez eno uro bo vse končano, jutri odideta in potem se začne normalno in mirno življenje moža z ženo.

Te misli pa so se časih razpršile tako kakor krdelo vrabcev, v katero kdo zdajci ustrelil izza plota — in v glavi Polaneškega je nastala praznота. Mehanično so mu prihajale na ustnice fraze kakor na primer: „Osmega brezna, jutri je sredo! Jutri je sredo! Moja ura! Jutri je sredo.“ — Pozneje se je zavedel in si ponavljal: „Človek je glup!“ in razpršeni ptiči so se mu iznova krdeloma vračali v glavo ter počeli gostoleti v njej.

V tem je došel Abdulski, opravnik firme „Polaneški, Bigiel in dr.“, ki je imel biti poleg Bukackega drugi drug. Ker je bil tatarskega rodu in zagorele polti, dasi čeden, je bil videti v fraku in v belem ovratniku tako ugleden, da je Polaneški izrekel nado: „Gotovo se tudi kmalu oženi.“ Abdulski mu odgovori: „Hotela bi iti duša v raj“, potem pa je začel nemo igro, ki bi bila imela predstavljati, kako se šteje denar, in je jel govoriti o Bigielovih. Vsi otroci bi se bili radi udeležili svatbe, Bigielova pa sta sklenila vzeti s seboj le dvoje najstarejših, iz česar so poleg nesloge nastala razna mnenja, ki jih je poravnala gospa Bigielova

s pomočjo uzde. Polaneški, ki je imel otroke zelo rad, se je nenavadno razvnel in rekel:

„Bigielovim pripravim šalo. Ali so se že odpeljali?“

„Ravnokar se hočejo.“

„Dobro, skočim k njim na poti k Plavickima, poberem vse otroke in jih pri svoji nevesti izsujem pred gospo Bigielovo.“

Abduski je izrazil prepričanje, da Polaneški ne stori tega, toda s tem ga je šele bolj utrdil v nakani. Sedši v kočijo, sta se odpeljala po otroke. Učiteljica pri Bigielovih, ki je vedela, v kakšnih razmerah je Polaneški do te rodbine, se ni drznila nasprotovati; tako je torej pol ure pozneje Polaneški na nemalo osuplost gospe Bigielove stopil k Plavickima na čelu vsega krdela Bigielčanov, oblečenih v domače suknjice s podrapanimi ovrtniki in z lasmi, večinoma nepočesanimi, ter z obrazi, napol srečnimi in napol osuplimi.

In pridirjal je k Marici, ji poljubil roko v beli rokavici in dejal:

„Hoteli ste storiti krivico otrokom. Recite, da sem učinil prav.“

Marico je ganil in resnično potolažil ta dokaz njegovega dobrega srca, zato je imela odkritosrčno veselje z otroki; dà, veselilo jo je tudi to, da so imeli zbrani gostje njenega bodočega moža za original in da je gospa Bigielova, gladeča v naglici zgubane ovrtnike, ponavljala v zadregi:





(Str. 168.) Naposled sta se držala za roke in si zrla v oči...



„No, kaj naj počnemo s takim glupcem?“

Takega mnenja je bil nekoliko tudi gospod Plavicki. Polaneški in Marica sta se ukvarjala trenutek pozneje zgolj drug z drugim, da, izginilo jima je vse drugo izpred oči. Srce jima je utripalo nekoliko nemirno. On jo je ogledoval nekamo za-  
 začuden. Vsa bela, pričenši od čreveljcev do rokavic, z zelenim vencem na glavi in z dolgo tenčico, se mu je zdela docela drugačna nego sicer. Tičalo je v njej nekaj nenavadno slovesnega, takisto kakor v Litki, ko je bila umrla. Polaneški sicer ni rabil te primere, toda čutil je, da ga v tem hipu ta bela Marica, dasi mu ni bolj oddaljena, dela vendarle bolj bojazljivega nego včeraj, ko je bila opravljena v vsakdanjo obleko. Zdela se mu je pri tem manj lepa nego navadno, zakaj svatovski venec pristuje izključno ženam in vrhutega se ji je bilo od vznemirjenosti in genutja zardelo lice, ki je bilo videti ob beli barvi svatovske obleke še bolj rdeče, nego je bilo res. Toda čudna stvar! Prav to je genilo Polaneškega. V njegovem srcu, dobrem že od rojstva, so nastali nekakšni občutki, podobni genutju ali všečnosti. Vedel je, da tej Marici sedaj gotovo utriplje srce kakor ujetemu ptiču, in jel jo je miriti, jel ji govoriti tako dobrotne in izpodbudne besede, da se je kar sam čudil, kje jih jemlje toliko in kako mu tako lahko prihajajo v glavo. Toda prihajala so mu lahko zgolj na ljubo tej Marici. Bilo je tudi moči spoznati na njej, da se mu vdaja z utripajočim srcem, toda obenem z



zaupanjem, da mu daje srce, dušo in vse bitje, a ne le za dobre čase, nego za vsak trenutek življenja — do konca dni, da se v tej smeri ni porajala nobena senca v mislih Polaneškega in ta gotovost ga je delala v tem hipu še lepšega, nežnejšega in zgovornejšega, nego je bil sicer. Naposled sta se držala za roke in si zrla v oči ne le z ljubeznijo, nego z največjim prijateljstvom in s tolažbo za bodočnost. Oba sta se zavedala vzajemne odkritosrčnosti. Nekoliko trenutkov še — in ta bodočnost se je imela pričeti. A sedaj so se jele obema jasni misli in ta notranji nemir, ki se ga nista mogla iznebiti, je odstopal čimdalje bolj in se izpreminjal, ko se je bližal verski obred, v resno razpoloženost. Misli Polaneškega se niso več razpršile nalik vrabcem, ostalo je v njem le nekako čudenje, da ob vsem skepticizmu tako močno čuti tudi verski pomen dejanja, ki se ima izvršiti. Pravzaprav ni bil skeptik. V duši mu je tičala celo težnja po verskih občutkih in ako se ni vračal k njim, se ni vračal samo zato, ker se je bil temu odvadil in se duševno nekamo polenil. Skeptizem je največ vznemiril gladino njegovih misli, tako kakor veter vznemiri gladino vodi, ki pa ostane v globeli mirna. Takisto se je bil odvadil oblik, toda to je bila stvar bodočnosti in Maričina — sedaj pa se mu je že ta obred, ki se mu je moral podrediti, kazal tako vzvišen, tako poln resnobe in svetosti, da je bil pripravljen stopiti k njemu s povešeno glavo.

Še prej pa se je bilo treba podrediti drugemu obredu, ki je bil, dasi sam po sebi enako slovesen, Polaneškemu dovolj zopern: bilo je treba poklekniti pred gospoda Plavicega, ki ga je Polaneški imel za glupca, sprejeti njegov blagoslov ter zaslišati govor, ki ga gospod Plavicki, kakor je bilo pričakovati, izvestno ne opusti. Polaneški pa si je dejal že prej: „Hočem se oženiti, torej moram prebiti vse, česar je treba, in to vljudnega lica, a kakšen izraz bo imela v teh trenutkih ta opica, Bukacki, do tega mi je malo.“ Zato je pokleknil sedaj docela rado-  
voljno poleg Marice pred gospodom Plavickim, začul njegov blagoslov in govor, ki pa ni bil pre-  
dolg. Gospod Plavicki je bil sam res ginjen, glas se mu je tresel, takisto roke in komaj je mogel izreči nekaj takega, kakor bi rotil Polaneškega, naj vsaj dovoli v prihodnosti, da bo Marica pri-  
hajala molit na njegov grob, preden ga popolnoma ne pokrije trava.

Žal, da je nekoliko izkazil svečani značaj tega trenutka Pepe Bigiel. Videč gospoda Plavicega plakajočega, Marico in Polaneškega pa klečeča pred njim, kar se je v stanovanju Bigielovih imelo ne le za kazen, nego pogostoma tudi za predgovor še strožjim pedagoškim pomočkom, je izrazil svoje sočutje in svojo bojazen s tem, da je zaprl oči, odprl usta in se spustil v tako silen jok, da se ni dal potolažiti. Drugi njegovi sorodniki so veči-  
noma posnemali njegov zgled in se že vsi gibali, ker se je bil približal trenutek za odhod; zato ni

mogel napraviti grob, zarasel s travo takega vtiska, kakršnega bi bil moral.

Polaneški je z Abdulskim in Bukackim sedel v kočijo ter odgovarjal njiju vprašanjem le s kratkimi stavki; ni se udeleževal razgovora, pač pa se je razgovarjal sam s seboj. Mislil si je, da se črez nekoliko minut zgodi to, o čemer je bil sanjal že dolge mesece in po čemer je bil najmočnejše koprnel po Litkini smrti. Naposled ga je pretresla zavest, kakšna razlika je med minulostjo, ki je bila ravnokar prešla, in med sedanjim trenutkom. Toda to je bila razlika. Prej je bil koprnel in si želel, sedaj pa je samo hotel in dovoljeval. Ta misel ga je izpreletela kakor mravljinci; zagomazelo mu je po glavi, da morda nima osnov, ki sme zidati nanje. Toda to je bil človek, ki je vladal svojo vznemirjenost in jo, kadar je bilo treba, zapodil na vse štiri strani sveta. Torej si je dejal: „Najprej sedaj ni časa misliti na to, drugič pa istinitost vsekdar ne ustreza sanjam, to je gotovo.“ Nato mu je prišlo v spomin še to, kar je bil dejal Bukacki: „Ni dovolj jemati, treba je tudi dati samega sebe“, toda domislil si je, da je to nekakšna preja, tako tanka, da je sploh ni in da je treba življenje jemati bolj enostavno, zakaj dolžno ni, da bi se strinjalo s prej nabavljenimi teorijami. Ponovil je, kar je bil govoril pogostoma: „Ženim se, in dosti!“ Potem ga je prevzela istinitost, ali bolje pričujoči trenutek, da ni imel v mislih ničesar drugega nego Marico, cerkev in poroko.



V tem je ona, stopajoča v cerkev, na tihem prosila Boga, naj bi ji pomagal osrečiti moža; tudi zase si je prosila nekoliko sreče, sicer pa je bila prepričana, da ji to izprosi pokojna mati.

Potem sta šla oba, držeč se za roke, skozi spalir radovednežev in povabljenih gostov. Videla sta kakor skozi meglo v dalji sveče, prižgane na oltarju, v bližini pa lica znancev in tujcev. Razločneje od drugih sta ugledala lice gospe Emilije, oblečene v belo opravo usmiljene sestre, in njene oči, ki so se nasmihale in obenem rosile s solzami. Oba sta se spomnila Litke in prišlo jima je na misel, da ju prav ona vodi pred oltar. Trenutek kasneje sta že klečala; pred seboj sta imela duhovnika, nad seboj plamen sveč, jasne zlate okvire in sveta lica oltarne slike. Obred se je pričel. Jela sta govoriti za duhovnikom obične besede poročne prisege, in Polaneškega, ki je držal Marico za roko, je obšlo zdajci takšno genutje, kakršnega še ni bil začutil od onega časa, ko ga je bila mati spremila k prvemu svetemu obhajilu. Začutil je, da to ni zgolj navaden, zakonit obred, s čigar močjo si pridobi mož pravico do žene, nego da tiči v tej združitvi rok, v tej prisegi tajnostna nadzemeljska moč — da je to izkratka Bog, ki se mu uklanja duša in pred katerim trepeče srce. Obema so sedaj na ušesa zvenele v tišini slovesne besede: „Quod Deus junxit, homo non disjungat“, in Polaneški je čutil, da se je ta Marica, ki jo jemlje, izpremenila v njegovo telo in njegovo dušo in v del

njegove duše in da mora tudi on biti njej isto. V tem je zapel na koru pevski zbor: „Veni Creator“, in čez nekoliko trenutkov sta Polaneška odšla iz cerkve. Na poti pa je že objela Maričino roko roka gospe Emilije: „Blagoslovi vaju Bog!“ in ko sta šla domov na ženitovanje, je odšla ona na pokopališče pravit Litki novico, da se je „gospod Stanko“ danes poročil z Marico.

## XI.

Štirinajst dni pozneje je podal vratar Baurovega hotela v Benetkah Polaneškemu pismo z varšavskim pečatom. Bilo je to v tistem trenutku, ko sta oba z ženo hotela sesti v gondolo, da se odpeljeta k Sveti Mariji della Salute, kjer se je tega dne na obletnico smrti Maričine matere imela služiti maša za njeno dušo. Polaneški, ki ni pričakoval nič važnega iz Varšave, je vtaknil pismo v žep ter vprašal ženo:

„Ali ni še prezgodaj za mašo?“

„Dà, časa je še dobre pol ure.“

„Morda bi se hotela napotiti na izprehod proti Rialtu?“

Marica je bila vsekdar pri volji. Ni še bila žive dni v tujini in je živela v nekaki opojnosti; zdelo se ji je, da je vse, kar je okoli nje, le sen.

Često je od neizmerne navdušenosti objela moža okrog vratu, kakor bi bil on sezidal Benetke in kakor bi se bilo treba njemu zahvaliti za njih lepoto, često pa je tudi ponavljala:

„Gledam, vidim in ne verjamem, da je to res.“

Torej sta se odpeljala v Rialto. Dotlej je bilo še malo življenja, ker je bilo še zgodaj. Voda kakor bi spala, dan je bil tih, prozoren, toda ne presolnčen, eden izmed onih, ko kaže Canal Grande ob vsej lepoti pokopališki mir. Palače so videti prazne in pozabljene in ko se nepregledno odbijajo v vodi, se vidi v tem nekaka globoka otožnost mrtvih reči. Tu zremo na nje molče in kakor boječe, da ne bi z besedami zdramili tišine, vladajoče povsod.

Tako je zrla predse tudi Marica. Toda Polaneški, manj občuten, se je spomnil, da ima pri sebi pismo, torej ga je potegnil iz žepa in jel čitati; trenutek pozneje pa je dejal:

„Oh! Mašek je tudi že oženjen. Njiju poroka je bila tri dni pozneje nego najina.“

Marica, kakor prebujena iz sna, ga vpraša pomežikovaje:

„Kaj si povedal?“

„Rekel sem, sanjava glava, da se je Mašek tudi že poročil.“

Oprla mu je glavo ob ramo, se mu ozrla v oči in odgovorila:

„Kaj je meni do Maška, ko imam svojega Stanka.“

Polaneški se je nasmejal kakor človek, ki milostno dovoljuje, da ga ljubijo in se ne čudi temu. Potem je poljubil ženo na čelo nekamo razmišljen, ker ga je začelo pismo zanimati, in



čital dalje. Zdajci se zgane, kakor bi ga bilo nekaj pičilo in zakliče: „Ali to je prava katastrofa!“

„Kaj se je zgodilo?“

„Gospodična Kraslavška ima devettisoč rubljev do smrti, ki ji jih je sporočil stric. Sicer nima niti beliča dote.“

„Saj je tudi to dosti.“

„Dosti? Čuj, kaj piše Mašek: ‚Glede na to je moja prepast dognana reč in razglasitev insolventnosti je le še vprašanje časa.‘ Ukanila sta se oba, umeješ li! Zakaj on je računal na njeno imovino, ona pa na njegovo.“

„Imata vsaj živeti ob čem.“

„Imata živeti ob čem, toda Mašek nima s čim plačati dolgov, in to se tiče nekoliko tudi nas — mene, tebe in očeta . . . Vse utegne prepasti.“

Sedaj se je Marica resnično vznemirila.

„Stanko moj“, je dejala, „morda je tam treba tvoje navzočnosti, vrniva se torej . . . To bo udarec za očeta!“

„Sporočim takoj Bigielu, naj me nadomešča in otme, kar se še dá oteti . . . Toda ne jemlji si, dete moje, tega preveč k srcu. Tudi jaz imam kosček kruha za naju oba in za tvojega očeta.“

Marica ga objame okrog vratu.

„Ti si moja najbolja duša. S človekom, kakršen si ti, utegne biti človek miren.“

„Vrhutega se dá še kaj oteti . . . Ako dobi Mašek denar, nas plača. Morda tudi dobi kupca za Kremen. Toda . . . Piše mi, naj vprašam Bu-

kackega, ali ne bi kupil Kremena, in naj ga napotim k temu. Nocojšnji večer se odpelje v Rim, in povabil sem ga na zajtrk ... Pa ga tudi vprašam. Precejšnje premoženje ima — in imel bi vsaj kaj delati. Radoveden sem, kako se bo godilo Maškovim. Proti koncu dopisa mi piše: „Ženi sem pojasnil svoje denarne razmere; to jo je močno užalostilo, toda mati se močno jezi.“ Naposled dostavlja, da se je v poslednjem času zaljubil v ženo in da bi bila največja nesreča v njegovem življenju, ako bi se bila razšla. Za to liriko se menim le malo — toda radoveden sem, kako se vse izide.“

„Ona ga ne zapusti“, reče Marica.

„Ne vem, sam sem si misli tako ob svojem času, toda rad bi ugovarjal. Ali hočeš staviti?“

„Ne, nečem zadeti. Ti odurnež ne poznaš žensk.“

„Poznam jih in zato vem, da niso vse take, kakršna je ta, ki se sedaj vozi v gondoli ...“

Ona pa mu odgovori:

„V Benetkah, v gondoli, poleg svojega Stanka!“

V tem sta dospela v cerkev. Vrnivši se po maši iz cerkve, sta že našla Bukackega opravljenega kakor za na pot v kratko, sivo obleko, ki je bila na njegovem nežnem telesu vse preohlapna, v žoltih črevljih in s fantastičnim ovratnikom, privezanim takisto fantastično kakor malomarno.

„Danes grem“, je dejal, ko sta se pozdravila z Marico. „Ali naj vama preskrbim stanovanje v Florenci? Ali smem najeti palačo?“

„Ali se ustavite na potu v Rim?“

„Ustavim. Prvič zato, da naznanim na Galeriji, da prideta — in da vama polože preproge na stopnice; drugič pa črni kavi na ljubo, ki je sploh v Italiji slaba ter izjemoma v Florenci pri Giacosu dobra . . . via Tornabuoni . . . To je sicer edina stvar, ki ima svojo ceno v Florenci . . .“

„Kakšno veselje pač imate, da govorite drugače, nego mislite?“

„Resnica — odkritosrčno namerjam najeti za vaju lepo stanovanje na Lung-Arnu.“

„Midva se ustaviva v Veroni.“

„Romeju in Juliki na ljubo? Seveda, seveda! Dokler še ne skomigata z rameni, kadar mislita nanju, pojdiva. Črez mesec dni bi bilo morda že prepozno.“

Marica se je namrdnila nanj kakor mačka, potem se je obrnila k možu in dejala: „Stanko, ne dovoli temu gospodu, da bi me tolikanj izkušal.“

„Dobro“, odgovori Polaneški. „Odsekam mu glavo, toda šele po zajtrku.“

Bukacki pa jame deklamirati:

„ . . . Ne! Še ne svita!

To ni škrjančev, to je slavčev glas.“

Nato se obrne k Marici in vpraša:

„Ali vam je napisal Polaneški kak sonet?“

„Ne.“

„O, to je slabo znamenje! . . . Balkon imate na ulice . . . Ali mu ni prišlo kdaj v glavo stopiti pod vaš balkon z mandolino?“

„Ne.“



„O to je zelo slabo.“

„Tu vendar nima kje stati, ker je povsod le voda.“

„Utegnil je dospeti pod balkon v gondoli. Vidite, pri nas je to kaj drugega, toda tukaj v Italiji je že takšen zrak, da tisti, ki res ljubi, piše sonete, ali pa stoji z mandolino pod balkonom. To je docela gotova stvar, izvirajoča iz zemljepisne leže, morskih tokov, kemijske sestave zraka in vode — in ako ne piše kdo sonetov ali ne stoji z mandolino, pa izvestno ne ljubi. Morem vama pokazati odlična dela, ki razpravljajo o tem predmetu.“

„Zdi se mi, da mu bom moral odsekati glavo pred zajtrkom“, reče Polaneški.

Obglavil ga pa le ni, in sicer ne zato, ker je bil že čas za zajtrk. Sedeli so pri posebni mizi, ali v oni dvorani, kjer je bila table d'hôte, kar je bilo za Marico, ki jo je vse zanimalo, vrelec razkošja. Videla je namreč pristne Angleže. To je delalo nanjo tak vtisk, kakor bi bila dospela v eksotične kraje, da še noben bivalec v Kremenu ni bil zašel tako daleč. Bukackemu, dà, tudi Polaneškemu je dajala ta njena navdušenost povod za neprestano šalo in jima delala pravo radost. Prvi je rekel, da ga spominja njegove mladosti, drugi pa je imenoval ženo poljsko marjetico ter dejal, da se taki že izplača kazati svet.

Celo sam Bukacki je opazil, da je imela poljska marjetica obilo umetniškega čuta ter dovolj odkritosrčnosti. Mnogo reči je poznala iz

knjig ali iz slik; ako kaj ni poznala, je to priznala odkritosrčno, toda v njenih predstavah ni bilo nič ponarejenega, niti prisiljenega. Nekaj jo je bilo pograbilo za srce; njena navdušenost ni poznala mej, tako da je imela zmerom rosne oči. Bukacki je časih neusmiljeno zbijal šale z njo in ji časih zatrjeval, da imajo vsi tako imenovani veščaki v umetnosti eno kolesce, preveč v glavi in da je ona kot dovzetna in plemenita, doslej še ne izprijena narav v umetniških stvareh zanj največja avtoriteta in da bi bila še večja, ako bi štela šele deset let.

Pri zajtrku se niso menili o umetnosti, zakaj Polaneški se je spomnil varšavskih novic in dejal:

„Prejel sem pismo od Maška.“

„Jaz tudi“, odgovori Bukacki.

„Ti tudi? Tem ondi se res mudi. Na Maška je treba res pritiskati. Ali torej veš, česa se tiče vsa stvar?“

„Prigovarja mi, ali bolje, roti me, naj kupim — veš li kaj?“

Bukacki nalašč ni imenoval Kremena, dobro vedoč, kakšno neslogo je bil provzročil med Polaneškim in Marico, in iz prizanesljivosti do Marice.

Toda Polaneški je razumel njegovo namero, in se oglasil takole:

„Oh Bog! Nekdaj smo se izogibali te besede, kakor bi se bili bali, da se ne dotaknemo nekakšnega vreda, toda sedaj — ko sva svoja — je to vendar kaj drugega . . . Težko je, da bi se človek mučil vse življenje.“

Bukacki ga bistro pogleda, a Marica se zardi in reče:

„Stanko govori popolnoma prav. Sicer pa tudi vem, da se tiče vsa stvar Kremenena.“

„Dà, Kremenena.“

„No in kaj?“ vpraša Polaneški.

„Ne kupil bi ga, že zato ne, da bi to na vas, milostiva gospa, ne napravilo vtiska, kakor bi ljudje ravnali z njim liki z žogo.“

Marica se zardi še bolj in reče:

„Toda jaz že več ne mislim na Kremen.“

Nato pogleda moža, ki ji prikima, češ, da je zadovoljen in jo hvali.

„To je dokaz,“ ji reče, „da si pametno dete.“

„Vrhutega“, nadaljuje Marica, „ako se Mašek ne vzdrži, Kremen ali razpade, ali pa pride v ode-ruške roke. To pa ne bi mi bilo prijetno . . .“

„Aha!“ reče Bukacki, „ako pa sploh ne mislita na Kremen?“

Marica iznova pogleda moža, a sedaj že nemirno, on pa se spusti v smeh in reče:

„Marica se je ujela.“

Nato se obrne k Bukackemu:

„Izvestno te ima Mašek za edino rešilno desko.“

„Toda nisem deska — le oglej me — prej slama. Kdor se hoče rešiti, poprijemši se take slame, ta se pogubi, utone . . . Sicer pa mi je Mašek sam često dejal: ‚Tope živce imaš.‘ Morda jih imam res! Toda prav zato mi je treba močnih vtiskov . . .



Ko bi Mašku pomagal, bi se izkopal, se postavil na noge, igral dalje lorda, njegova žena bi bila velika gospa, bila bi okrutno *comme il faut* . . . in imel bi dolgočasno komedijo, ki sem jo že videl in na katero sem se jezil. Ako pa mu ne pomagam, pride na kant, izgine, pripeti se nekaj zanimivega in nepričakovanega, utegne se zgoditi kaj tragičnega, kaj takega, kar napravi name večji vtisk. Sedaj pa pomislita: Slabo komedijo bi mu moral drago plačati — tragedijo pa imam lahko zastonj. Kako bi torej še omahoval?“

„Fej, kako le morete govoriti tako!“ zakliče Marica.

„Ne samo govorim, nego celo pisal bom Mašku tako. Vrhutega me je opeharil kar najnedostojneje.“

„V čem?“

„V čem? V tem, da sem si mislil: To je pravi snop. To je snov za črni značaj! To je človek res brez dvoma in srca! Vendar se je v tem pokazalo, da ima na dnu srca nekakšno poštenje, da bi hotel plačati upnike, da pomiluje to dondo z rdečim licem, da jo ljubi, da bi bila ločitev od nje zanj grozen udarec . . . Sam mi je docela drzno pisal tako . . . Besedo zastavljam, da ni v tej skladnosti moči računati na nič! . . . Bivam v tujini, ker tega ne morem prenašati.“

Sedaj se gospa Polaneška razsrdi dodobra.

„Ako boste tako govorili, naprosim Stanka, naj razdere vsako dotiko z vami.“

Polaneški skomizgne z rameni in doda:

„Da se ti ljubi govoriti tako vnemar in da nikdar ne misliš resno in človeško! Umeješ, ne prigovarjam ti, da bi kupil Kremen, najsi bi imel od njega gotovo korist ali — imel bi kaj posla, imel bi kaj dela . . .“

Nato se Bukacki spusti v smeh; trenutek pozneje pa odgovori:

„Dejal sem ti že enkrat, da sosebno rad delam to, kar mi ugaja, in da mi ugaja najbolj, ako ne delam nič. Zakaj, ako ne delam nič, delam to, kar mi ugaja najbolj. Ako si pameten, dokaži, da sem izrekel neumnost. Drugič pa — jaz in kmet! . . . To vendar preseza vsako domišljijo! Jaz, ki mi znači dež in lepo vreme le toliko, ali naj vzamem palico ali dežnik, naj bi na stara leta stal na eni nogi kakor čaplja ter gledal, ali sije solnce, ali rosi dež! Jaz naj bi trepetal, ali bo plenjala pšenica, ali ne jame gniti krompir, ali obrodi grah, ali se mi posreči poslati Iciku v Pasjo Lhoto toliko loncev žita, za kolikor sva se pogodila, ali ne zbole konji za smrkavostjo in ovce za metljaji? Jaz naj bi na starost doživel to, da bi iz duševne toposti rekal po vsaki tretji besedi ‚Panie dobrodzieju‘, ali: ‚Kaj sem hotel reči?‘ Voyons, pas si bête.\* Jaz, samostalen človek, naj bi se izprevrgel v podložnika grudi, v milostivega gospoda, soseda, capinskega brata, gospoda Matijo, Poljaka?“

---

\* Glejmo, to ni tako glupo.

Nekoliko razvnet po vinu, jame citirati polglasno besede Šlezove iz „Lile Wenede“:

„Czy ja Lechita? Coż to? czy mi z oczu  
Patrzy gburostwo, pijanstwo, obżarstwo,  
Siedm śmiertelnych grzechów, gust do wrzasku,  
Do ukwaszonych ogorków, do herbów?“\*

„Govori z njim,“ reče Polaneški, „zlasti ko ima stvar v bistvu nekaj resnice!“

Toda Marica, ki se je bila od tega trenutka, ko je jel Bukacki govoriti o skrbah na kmetih, nekoliko zamislila, si je otresla s senc zamišljenost in rekla:

„Ko je bil oče bolan (v Kremenu nikdar ni bil tako zdrav kakor v poslednjem času), sem mu bila pri gospodarstvu nekoliko na roko, in pozneje se mi je to izpremenilo v navado. Dasi mi, Bog vé, ni nedostajalo skrbi, mi je bilo to vendarle tako prijetno, da ne morem povedati. Toda nisem razumela zakaj, in razumela sem šele takrat, ko mi je gospod Jamiš pojasnil to reč. Rekel mi je, da je to pravo delo, na katerem stoji svet in da je vsako drugo delo le nadaljnja posledica ali kaj umetnega . . . Pozneje sem umela celo takšne reči, katerih ni omenjal. Večkrat, kadar sem šla spomladi na polje ter videla, kako vse raste, sem čutila, da tudi meni srce raste pri tem. A sedaj vem zakaj;

---

\* Ali sem Leh? Kaj je to? Ali mi iz oči  
Zre neolika, pijanstvo, požrešnost?  
Sedem smrtnih grehov, slast do prepira,  
Do kislih kumar in do grbov?



v vseh drugih človeških razmerah utegne tičati prevara, toda zemlja je resnica . . . Zemlje ni moči varati, pa tudi ona ali dá ali ne dá . . . Zato ljudje ljubijo zemljo kot resnico — in ker jo ljubijo, jih uči ljubiti tudi ona . . . A rosa pada ne le na setev, ne le na livade, nego nekamo tudi na dušo in človek se izboljša, zakaj ako ima opravka z resnico in ljubi, se s tem približa Bogu . . . Zato sem imela Kremen tako rada.“

Zdajci se je gospa Polaneška prestrašila svojih besed in tega, kaj si utegne misliti Stanko; obenem pa so jo prevzeli spomini, in vse to je odsevalo kakor zarja v njenih očeh, na njenem mladem licu — pa tudi sama je bila kakor zarja.

Bukacki jo je gledal, kakor bi ogledoval nepoznan, nedavno odkrit umotvor beneške šole; naposled je zamižal, zakopal do polovice svoje ličece v ogromni fantastični ovratnik in šepnil:

„Delicieuse!“ . . .

Nato je potegnil brado iz ovratnika in dejal:

„Govorite popolnoma prav . . .“

Ali logična ženka se ni dala odpraviti s poklonom.

„Ako govorim jaz prav, ne govorite vi prav.“

„To je nekaj drugega. Govorite prav zato, ker vam to pristuje, in tu govori ženska zmeraj prav.“

„Stanko!“ zakliče Marica, obrnivši se k možu.

Toda to pot je bilo na njej toliko mičnosti, da jo je tudi on ogledoval ves navdušen; oči so

se mu smejale in nosnice so se mu gibale od hitrega dihanja. Trenutek potem je pokril njeno roko z dlanjo in dejal:

„Oh, dete! Dete!“

A potem se je sklonil k njej in je šepnil:

„Ko ne bi bili v dvorani, bi ti poljubil oči in usta.“

S temi besedami pa je storil Polaneški veliko pomoto, zakaj ni zadoščalo prebuditi deloma mičnost Maričino, vzplamenivšo do rdečice na njenem licu, na očeh ali ustnicah, nego treba je bilo razumeti in prebuditi v njej dušo. Kako daleč je še ni prebudil, so dokazovale njegove prizanesljive besede: „Oh, dete! Dete!“ Bila mu je v tem hipu zgolj mično dete in žena — na kaj drugega ni mislil.

V tem so dobili kavo na mizo. Proti koncu razgovora je dejal Polaneški:

„Tako se je Mašek izpremenil v lirika, in to po poroki.“

Bukacki je posrkal steklenico grenke pijače in odgovoril:

„Neumnost tiči v tem, da je to Mašek, ne pa v tem, da po poroki . . . Nekoliko lirike precej po svatbi . . . Toda prosim vaju oprostila! Skoro bi bil rekel nekaj brezpametnega . . . Prosim vaju iskreno oprostila in obetam, da ne storim več kaj takega . . . Oparil sem si izvestno jezik z vročo kavo, ker mi je bilo rečeno, da je to dobro za bolečine v glavi, mene pa boli glava, boli . . .“

Bukacki si pritisne dlan na vrat in tilnik, zatisne oči, ostane nekaj minut nepremičen in reče naposled:

„Človek govori in govori, a glava boli. Šel bi že po svojih potih, toda dospeti ima slikar Švirski, znamenit akvarelist, res znamenit, in z njim odpotujeva skupaj v Florenco . . . Nihče še ni z vodnimi barvami ustvaril mičnejših slik. Toda ravnokar prihaja . . .“

In res se prikaže Švirski prav kakor duh v tistem trenutku, ko ga zarotiš, ter se jame ozirati, išoč Bukackega. Ko ga naposled ugleda, se približa k mizi.

Bil je to trščat človek nizke rasti, debelega vratu, močnih prsi, nenavadno zagorele polti in tako črnih las, kakor bi bil Italijan. Lice je imel običajno, toda pogled razumen in globok in pri tem vljuden. Pri hoji se je na širokih bedrih gugal na obe strani.

Bukacki ga predstavi gospe Polaneški s temi besedami:

„Predstavljam vam gospoda Švirskega, slikarja, neke vrste genija, ki ima ne le talent, nego je imel tudi najnesrečnejšo misel, da ga ni ugonobil, kar bi bil utegnil storiti takisto dobro in človeštvu enako v prosep kakor vsak drug . . . Toda rajši polni svet z akvareli in s svojo slavo.“

Švirski se nasmeje, pokaže dve vrsti drobnih, toda zdravih zob, belih kakor slonova kost, in reče:

„Rad bi, da bi bilo to res.“



„Povem vam, zakaj še ni izpridil svojega talenta“, nadaljuje Bukacki, „iz vzrokov tako filistrskih, da bi se vsak redni umetnik sramoval priznati kaj podobnega. Ljubi Pognenbin nekje blizu Poznanja, ali ni res? Ljubi ga pa zato, ker se je ondi rodil. Ko bi se bil rodil na Guadelupi, bi ljubil Guadelupo — in ljubezen do Guadelupe bi ga bila takisto ohranila živega. Ta človek me draži, recite, milostiva gospa, da to ni prav.“

Marica, dvigne svoje modre oči k Švirskemu in reče:

„Gospod Bukacki ni tako zloben, kakor se dela, zakaj povedal je o vas vse, kar je mogel najboljšega.“

„Umrem nepoznan“, zamrmra Bukacki sam zase.

A Švirski pogleda sedaj Marico tako, kakor si more to dovoliti samo slikar, ne da bi razžalil ženo. V njegovih očeh se je zrcalilo očividno zanimanje, naposled je zamrmral:

„Tukaj v Benetkah nepričakovano ugledati tako glavo — to je vendar nekaj basenskega.“

„Kaj?“ vpraša Bukacki.

„Pravim, da imate nenavadno značilen poljski tip — na primer tukajle (pri tem potegne s prstom preko nosa, ust in brade). A kako so ob tem čiste črte!“

„Kaj, ali ni res?“ reče iskreno Polaneški, „zmerom sem si mislil tako!“

„Staviva, da na to še nisi mislil nikoli“, mu odgovori Bukacki.

Toda Polaneški je bil razveseljen in obenem ponosen na to zanimanje, ki ga je slovečemu umetniku zbujala Marica, in rekel je:

„Ko bi vam bilo ljubo naslikati njen portret, bi mi bilo še ljubše, ko bi ga imel.“

„Iz srca rad“, odgovori Švirski preprosto, „toda sedaj odpotujem v Rim. Imam ondi pričeti portret gospe Osnovske.“

„A midva dospeva v Rim najkeseje v desetih dneh.“

„Torej velja!“

Marica se je zahvalila, zardevši se do ušes. Toda Bukacki se je jel priporočati, vzel s seboj Švirskega in dejal:

„Imamo še čas. Pojdi k Florijanu na čašico konjaka.“

Bukacki ni znal piti in tudi ni rad pil, toda odkar se je morfiniral, je pil več, nego je prenašal, ker mu je bil nekdo povedal, da en strup nevtralizira drugega.

„Kako prijeten par sta ta Polaneška“, reče Švirski.

„Še ni dolgo temu, kar sta se vzela.“

„Videti je, da jo ima neizrečno rad. Kar oči so se mu smejale, ko sem mu jo pohvalil, in rasel je kakor kvas.“

„Ona ima njega stokrat rajša.“

„Odkod veš to?“

Bukacki ne odgovori, nego samo dvigne svoj koničasti nos in reče kakor sam sebi:

„To mi je pristudilo zakonski stan in ljubezen, da je na eni strani zmerom izkoriščanje, na drugi pa žrtev. Ta Polaneški je dober človek, toda kaj! Prav toliko razuma ima in prav toliko značaja, samo da bolj ljubi, in zato si ustvarita življenje takole: On bo solnce, ki bo ljubeznivo svetilo, ljubeznivo grelo, jo smatralo za svoje imetje, za planet, ki se mora sukati okrog njega. To vse se dá spoznati že sedaj . . . Ona je že stopila v njegovo ozračje. V njem tiči nekakšna samozavest, ki me jezi. On bo imel njo in vse drugo, ona pa samo njega — brez vsega drugega. On dovoljuje, da ga sme ljubiti, smatra svojo ljubezen za krepost, dobroto in ljubeznivost, ona se bo trudila, smatrajoča svojo ljubezen za srečo in dolžnost . . . Glejte ga, tega svetega malika . . . ! Kar mika me, da bi se vrnil in jima povedal kaj takega; morda bosta potem manj srečna.“

V tem sedeta pred Florijanom, in trenutek kesneje jima prineso konjak. Švirski je mislil nekaj časa na Polaneškega, nato je vprašal:

„No, ali ji bo pri tem dobro?“

„Vem, da je kratkovidna, zato bi ji utegnilo biti enako dobro, ko bi nosila naočnike.“

„Pojdi k vragu! Na tako lice . . . !“

„Tebe jezi to, mene pa ono.“

„Zato ker imaš v glavi nekakšen mlin za kavo, ki melje in melje, dokler ne zmelje vsega v droben prašek. Kaj sploh zahtevaš od ljubezni?“



„Jaz od ljubezni? Ničesar nečem od ljubezni! Vzemi ga zlodej, kdor hoče kaj od ljubezni! Od nje imam predbežne bolečine v hrbtu. Toda ko bi bil drug, nego sem, ko bi imel določiti, kakšna bodi ljubezen, ko bi od nje kaj zahteval, bi hotel . . .“

„Kaj? Hop! Preskoči!“

„Da bi bila sestavljena iz enakih delov, iz težnje in iz časti.“

Nato je izpil čašico konjaka in pristavil:

„Zdi se mi, da sem nekaj povedal, kar utegne biti pametno, ako ni glupo . . . Toda meni je eno . . .“

„Ne! To ni glupo!“

„Bog vé, to mi je eno!“

## XII.

Po sedemdnem bivanju v Florenci je prejel Polaneški prvo pismo od Bigiela v trgovskih stvareh in v njem nenavadno ugodno poročilo, kakršnega ni bil niti pričakoval. Zaradi nastopivšega gladu je bil razglašen zakon zoper izvaževanje žita. Toda firma je imela nakupljene ogromne zaloge in že prej odpeljane; ker pa so cene v tujini nenavadno poskočile v prvem hipu, sta Bigiel in Polaneški iz tega prejemale znamenit dobiček. Preudarjena spekulacija, izvedena v velikem merilu, se je posrečila tako, da sta se iz imovitih ljudi, kakršna sta bila prej, pretvorila skoro v

bogatina. Polaneški si je bil sicer svoje stvari že davno svest ter se ni bal ničesar, toda ta novica ga je takisto razveselila tudi iz denarnih razlogov, kakor je ugajala njegovemu samoljubju. Uspeh napaja in okrepčuje zaupanje v samega sebe. Zato se tudi v razgovoru z ženo ni mogel zdržati docela, in ji je dal razumeti, da je nenavadna glava, višja nego vsa okolica, kakor drevo, ki v vsem gozdu seza najviše; da je človek, ki dospe zmerom tja, kamor hoče; izkratka, da je nekak feniks v svoji družbi, v kateri je vse polno ljudi, ki si ne morejo pomagati. Ni pa tudi mogel najti na vsem svetu hvaležnejšega in zvestejšega poslušalca, ki bi verjel vse najgloblje prepričan.

„Ti si žena“, ji je dejal ne brez neke sence visokosti, „torej čemu bi ti opisoval stvar od začetka in se spuščal v podrobnosti? Kot ženski ti povem vse najbolje, če ti rečem samo tole: Onega medaljona s črnim biserom, ki sem ti ga bil pokazal pri Godoniju, včeraj nisem mogel kupiti, danes pa ga lahko, in zato ga kupim.“

Marica ga je jela zahvaljati in ga prositi, naj ne stori tega, toda on jo je objemal in jo uverjal, da ga nič ne odvrne od tega, da je ta stvar že dognana in da se Marica lahko ima za lastnico velikega črnega bisera, ki se bo krasno prilegal tako belemu vratu. Nato je jel poljubljati ta vrat in ko se je nasitil tega poljubljanja, je začutil potrebo nekakega poslušalca. Jel je hoditi po sobi, se smejati ženi in samemu sebi ter govoriti:

„Ne govorim o teh, ki ne delajo ničesar, na primer Bukacki, ki se, kakor je znano, ne poprime ničesar — ne govorim o oslih; ta Kopovski je, kakor vemo, mačja glava, toda vzemimo ljudi, ki kaj delajo in niso brez razuma — Bigiel se ne bi nikdar poprijel prilike mahoma; jel bi premišljati, danes bi se odločil, jutri bi se bal — in ugodna prilika bi minila. A česa se tiče vse to? Prvič, da je človek bistre glave in drugič da sede in računa. A kadar napoči čas za delo, naj dela. Biti mora pri tem trezen in ne sme uganjati burk. Mašek vendar ni glup, a glej, kaj je izvedel s svojo modrostjo . . .! Jaz nisem šel in tudi ne pojdem po njegovih stopinjah.“

Ob teh besedah je hodil po sobi ter potresal svoje bujne, črne lase. Marica, ki bi bila na vsak način verno poslušala njegove besede, jih je sprejemala sedaj kot čisto gotovost, tem bolj, ker so imele podstavo v dejanskem uspehu.

Naposled je obstal pred njo in dejal: „Ali veš, kaj si mislim? Da je treznost razum. Mogoče je imeti inteligentno glavo, to je požirajočo znanje kakor goba, a ne imeti pri tem svojega treznega razuma. Temu dokaz je Bukacki. Ne misli, da si mnogo domišljam o sebi, toda ko bi na primer vedel toliko o umetnosti, kolikor ve on, bi bolje sodil o njej. Toliko je čital in si nabral toliko mnenja, da naposled nima nobenega. Jaz bi iz tega gradiva, ki ga je nakopičil, dosegel vendar kaj svojega.“

„O to“, odgovori Marica, „popolnoma gotovo!“



Polaneški je utegnil govoriti v nekem oziru prav. Nikakor ni bil glup, in morda je bila njegova razumnost bolj zgoščena in trdnejša nego razumnost Bukackega, toda proti temu je bila manj prožna in manj obsežna — a to mu ni prišlo na misel. Ni mu tudi prišlo v glavo, da tu pod vplivom bahaštva govori vpričo Marice reči, ki bi mu jih vpričo tujih, skeptičnejših ljudi ne dopuščala izgovarjati bojazen, da ne bi se osmešil in da bi ga tako kritizirali. Toda na Marico se ni oziral več. Sodil je, ako si sme dovoliti vpričo koga takšno bahaštvo, da si ga sme dovoliti vpričo svoje žene. Saj jo je bil vendar, kakor se je izražal sam, „vzel“, torej je bila tudi njegova.

Sploh ni bil še nikdar tako srečen in tako zadovoljen z življenjem kakor sedaj. Dosegel je moralen uspeh in je smatral bodočnost za zagotovljeno. Dobil je mlado, mično in pametno ženo, ki ji je postal dogma, kar ni moglo biti drugače, zakaj njena usta se po cele dni niso posušila od njegovih poljubov, a zdravo in pošteno srce ji je bilo hvaležno za ljubezen. Česa je še pogrešal, česa si mogel še želei? Poleg tega je bil zadovoljen sam s seboj, ker je pripisoval večinoma vse svojemu razumu in svoji zaslugi, da mu je obetalo življenje biti tako uspešno in mirno. Videl je, da se drugim godi slabo, njemu pa dobro, in tolmačil si je to razliko v svoj prospeh. Časih si je mislil, da mora človek, ako hoče biti miren, urediti razmere proti samemu sebi, proti ljudem in proti Bogu.

Razmere v prvih dveh ozirih je imel za uravnane. Imel je ženo, delo in bodočnost; dal in zagotovil si je torej vse, kar si je mogel dati in si zagotoviti. Kar se tiče ljudi, si jih je dovolil kritizirati in jih časih celo oštevati, toda čutil je, da jih na dnu svoje duše ljubi odkritosrčno, ne da bi mogel ravnati drugače, ko bi tudi hotel, in da bi skočil v vodo ali ogenj, če bi ravno moral; torej je sodil, da je s te strani vse uravnano. Ostale so edino razmere do Boga. Čutil je, da bi utegnil, ko bi se tudi te razmere razjasnile in utrdile, vso nalogo življenja smatrati za poravnano in si končno reči: Vem, čemu sem živel, kaj sem hotel in zakaj moram umreti. Dasi ni bil učen, se je vendar toliko bavil z znanostjo, da je vedel, da v tako imenovani filozofiji ni moči najti pojasnila in odgovora, nego prej v svojih nazorih, a sosebnost v zavesti, koliko je to ali ono preprosto, ker sicer se človek izprevrže v čudaka.

Ker se še ni bil docela iznebil domišljije, je videl sedaj pred seboj nekakšno sliko poštenega, z vsem spravljenega človeka, ki je dober soprog, dober oče, ki dela in moli ter vodi ob praznikih otroke v cerkev in ima življenje neizmerno zdravo v nравstvenem oziru. Taka slika se mu je smehljala — in v življenju se vendar toliko stori za slike! Mislil si je takisto, da bi bila družba, ki bi imela veliko množico takih občanov, krepkejša in zdravejša nego družba, ki se sestavlja v najnižjih vrstah iz zatemnelih glav, v najvišjih pa iz modrujočih diletantov,

dekadentov in različnih takih prepovedanih figur s pohabljenimi možgani. Nekoč, skoro potem, ko se je bil seznanil z Marico, je obetal sebi in Bigielu, da se, brž ko bo gotov s svojo osebo in z ljudmi, vneto poprime tudi teh tretjih razmer. Sedaj je prišel ta čas ali se je vsaj že bližal. Polaneški je spoznal, da je treba temu večjega miru, nego mu ga nudijo v ta namen ženitovansko potovanje, vtiski novega življenja, novih deželá in to potikanje med hoteli in galerijami, kakršno sta živelá z Marico. Toda razen teh razmer se je v redkih trenutkih, ko je ostal sam s svojimi mislimi, obračal k tej nalogi, ki je bila zanj poglavitna. Vdajal pa se je pri tem raznim vplivom, ki so, dasi drobni sami po sebi, vendar delovali nanj že zaradi tega, ker se jim nalašč ni upiral. Tak je bil vpliv Maričin. Polaneški se ga ni zavedal in ne bi ga bil niti spoznal, toda neprestana družba te jasne, odkritosrčne, kaj pobožne in Bogu vdane duše mu je nehote podajala mir in ugodnost, kakršno dobiva človek le v veri. Kadarkoli je spremljal ženo v cerkev, se je spominjal besed, ki mu jih je bila izrekla v Varšavi: „Kako? Kaj pa služba božja?“ Navadil se je zmerom hoditi z ženo v cerkev, izpočetka zato, ker je ni hotel puščati same, pozneje pa tudi zato, ker mu je to prinašalo neko notranjo pomiritev, kakršno ima na primer učenjak, kadar se približa prikazom, ki ga posebno zanimajo. Tako je neprestano korakal dalje po novi poti, navzlic neugodnim razmeram,



navzlic temu, da sta bila na potovanju in so bile njegove misli razpršene po različnih vtiskih. Njegove misli v tej smeri so bile časih jako energične in odločne: „Sicer“, si je dejal, „častim Boga! Častil sem ga ob grobu Litkinem, častil sem ga, dasi tega nisem priznaval, v besedah Vaskovskega o smrti, častil sem ga pri poroki, častil sem ga doma na ravninah in tukaj v gorah nad snegom, in še enkrat se vprašam: Kako naj ga proslavljam, častim in ljubim? Ali tako, kakor je vseč meni samemu, ali tako, kakor ga časti moja žena in kakor me je učila mati?“

V Rimu pa je izpočetka nehal misliti na te reči. Toliko zunanjih vtiskov se je hipoma nakopičilo v njegovih mislih, da mu ni ostajalo prostora za refleksije. Vrhutega sta bila z Marico na večer tako utrujena, da sta se skoro strahoma spominjala besed Bukackega, ki jima je časih, ponudivši se jima prostovoljno za cicerona, dejal ob vsaki ugodni priliki: „Nista še videla niti tisočinke tega, kar si je vredno ogledati; toda to je vse eno, ker se tudi ne izplača potovati zaraditega semkaj — takisto kakor nima cene to, ako sedi človek doma.“

Bukacki je bil sedaj v stadiju, ko je v vsaki naslednji sodbi tajil to, kar je trdil v prejšnji.

Profesor Vaskovski je tudi prišel k njima na poset v Perugijo. To je Marico tako razveselilo, da ga je pozdravila, kakor bi ji bil najbližji sorodnik. Toda ko so potihnili prvi izbruhi ra-

dosti, je zapazila v profesorjevih očeh nekakšno žalost.

„Kaj vam je?“ ga je vprašala, „ali vam ni dobro v Italiji?“

„Drago dete,“ odgovori profesor, „v Perugiji je dobro, tudi v Rimu je dobro . . . oh, kako dobro! Veruj mi, da teptaš prah sveta, ko stopaš po teh ulicah . . . To je, kakor pravim, veža v drugo življenje — samo da . . .“

„Kaj samo?“

„Samo da ljudje . . . vidite . . . ne godi se to iz zlobe — zakaj tukaj kakor povsod drugje je več dobrih nego hudobnih, toda časih me vendarle užali to, da me imajo kakor doma tudi tukaj ljudje nekoliko za glupca.“

Bukacki, ki je slišal razgovor, reče:

„Torej nimate, gospod profesor, tukaj večjega vzroka za žalost nego doma?“

„Nimam“, odgovori Vaskovski, „samo da imam ondi prijatelje, ki me ljubijo kakor vi, tukaj pa ne. A vrhutega mi je tu dolgčas.“

Nato se obrne k Polaneškemu.

„Tukašnje novine so priobčile poročilo o moji razpravi. Nekateré se mi celo rogajo — Bog jim odpusti! Nekateré se strinjajo s tem, da se ima nova doba pričeti z uvedbo Kristusovo in njegovega duha v zgodovino. En dnevnik je priznal, da posamezniki žive skupaj po krščansko, narodi pa še na poganski način — imenoval je naposled to misel veliko, pa tudi ta in vsi drugi, ki umejejo

to, kar trdim, da je to naloga, ki jo je Bog zaupal nam in ostalim najmlajšim Arijcem, se smejejo, da se kar prijemajo za trebuh . . . In to me boli . . . Očitajo mi, da nimam tukajle vsega v redu . . .“

In bedni Vaskovski se jame trkati s prstom po čelu. Trenutek kesneje pa dvigne glavo in reče:

„Človek seje zrnje v žalosti in večkrat v dvomih, toda zrnje pade na polje, in Bog mu dá zrasti.“

Potem jame vpraševati po gospe Emiliji; na posled obrne k njima oči kakor prebujene iz sanj ter vpraša naivno:

„Ali se imata dobro skupaj?“

Marica, nikar da bi odgovorila, skoči k možu, mu položi glavo na ramo in reče:

„Vidite, gospod profesor, takole se imava skupaj, takole!“

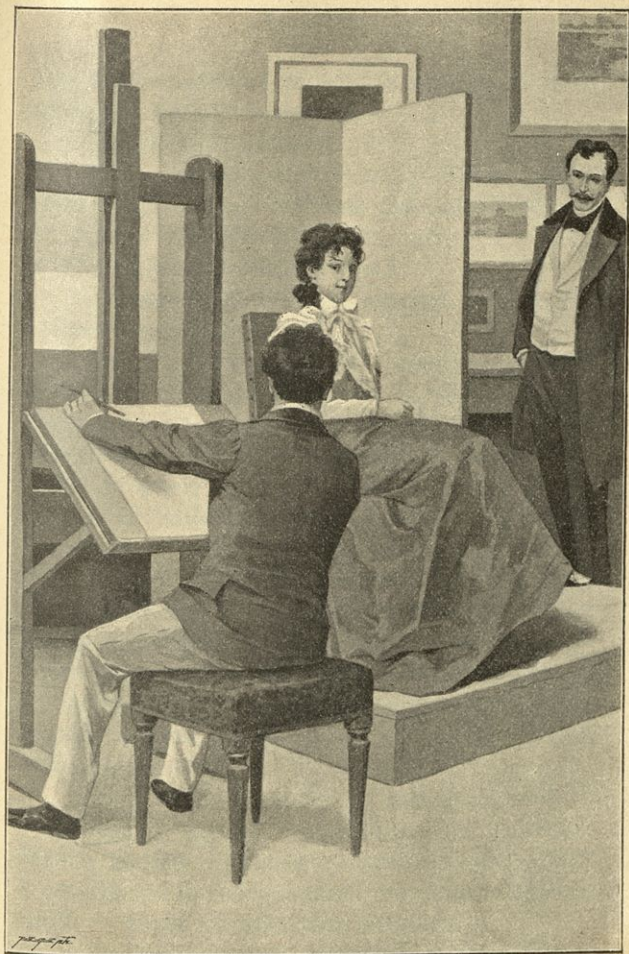
Polaneški pa jo jame gladiti po črnih laseh.

### XIII.

Teden dni potem je vzel Polaneški ženo na via Margutta k Švirskemu. Videli so se bili prej skoro vsak dan; seznanila in spoprijateljila sta se bila in sedaj naj bi pričel njeno sliko. Našla sta ondi Osnovska in se seznanila z njima, a to tem laže, ker sta bili dami pred nekoliko leti že skupaj na neki veselici; dà, Polaneški se je bil svoje dni tudi že predstavil gospe Osnovski, in sedaj



je bilo trebo samo to, da jo je opomnil tega. Polaneški se sicer ni spominjal, ali je tedaj, ko je bil ugledal mlado, čedno opravljeno žensko, vprašal sam sebe: Ali ni to prava? ali se je vprašal tako tudi vpričo današnje gospe Osnovske, toda utegnilo je biti tako, zakaj slovela je takrat za jako lepo gospo. Danes je bila to ženska šestindvajset ali osemindvajset let, jako visoka, sveža, dasi zagorele polti, z ustnicami rdečimi kakor črešnje, z lasmi spredaj nekoliko kodrastimi, z očmi nekoliko poševnimi, vijoličastimi, ki so delale njeno lice nekoliko kitajsko, pa so obenem izražale nekovo zlobo in duhovitost. Nosila se je na čuden način, držeč roke na hrbet, a prsi naprej; Bukacki je govoril o njej, da nosi prsi „en offrande“. Skoro obenem je dejala Marici, ker sedi z njo v istem atelieru, da se mora imeti za tovarišico, Polaneškemu pa, da se ga spominja od plesa v Ostendi kot dobrega plesalca in dobrega causerja in da ne opusti uporabiti te prilike tudi sedaj, obema pa, da jo zelo veseli, da jo Rim povznaša, da čita „Cosmopolis“, da je zaljubljena v vilo Doria ob pogledu s Pincija, da upa, da si skupaj ogledajo katakombe, da pozna umotvore Rossijeve v Allardovem prevodu. Nato je stisnila roko Švirskemu in se koketno nasmehnila Polaneškemu, pa odšla, češ, da odstopi prostor redkejši tovarišici, ter pustila za seboj vtisk vetrovnega popiha, Kitajke in cvetke. Gospod Osnovski, jako mlad mož, z licem ponosnega blondina, ki je bilo sicer dobrosrčno,



(Str. 201.) Potem je posadil Marico na pripravljeni stol in jo začel bistro ogledovati.





toda brezpomembno, je odšel z njo, ne da bi se bil mogel vtekniti v besedo.

Švirski se je oddahnil.

„To je prava uima!“ je dejal, „kakšno težavo imam z njo, da mi sedi vsaj dve minuti mirno.“

„Kako zanimivo lice je to“, reče Marica. „Ali si je dovoljeno ogledati portret?“

„Ne nedostaja mu več mnogo, torej je dovoljeno“, odgovori Švirski.

Marica in Polaneški sta stopila k portretu in mogla, ne da bi bilo treba iz vljudnosti pretiravati, izreči z dobro vestjo Švirskemu svoje občudovanje. Ta glava, naslikana z vodnimi barvami, je imela moč in toploto oljnate slike, a obenem je tičalo v njej vse duševno bitje gospe Osnovske. Švirski je mirno poslušal pohvalo in bilo mu je videti, da je sam vesel svojega dela. Nato je sliko zastrl in jo odnesel v temen kot sobane, potem je posadil Marico na pripravljeni stol in jo začel bistro ogledovati. Njegov bistri pogled jo je spravil nekoliko v zadrego, njeno lice je pokrivala rdečica, toda Švirski se je zadovoljno smehljaj, mrmrajoč:

„Dà! To je drug tip — zemlja in nebo!“

Časih je zapiral eno oko, kar je spravljal Marico še huje v zadrego; časih se je približal k papirju, pa se zopet umaknil, se iznova zagledal vanjo in zopet govoril kakor sam sebi:

„Ondi je bilo treba uprizoriti zlodeja, tu pa ženskost.“

Polaneški reče:

„Ker ste to zapazili na mah, sem prepričan da zmorete mojstrsko delo.“

Švirski zdajci neha zreti na papir in na Marico, se obrne k Polaneškemu in pokaže v veselem nasmehu svoje zdrave zobe.

„Dà, gospod, ženskost — a to poljska ženskost, to je glavna črta vašega obraza, milostiva gospa.“

„Ali jo pogodite tako, kakor ste na oni sliki zajeli zlodeja?“

„Stanko!“ reče Marica.

„Tega si nisem izmislil jaz nego gospod Švirski.“

„Ako želite, pa rečem zlodejček, ne zlodej... In sicer lep zlodejček, toda nevaren. Jaz pri slikanju opažam različne reči. To je zanimiv tip gospa Osnovska.“

„Zakaj?“

„Ali ste si ogledali njenega moža?“

„Imela sem toliko opravka z njo, da nisem utegnila.“

„Vidite, milostiva gospa, tako ga zakriva, da ga skoro ni videti in kar je še huje, niti ga ne vidim, dasi je to najbolj pošten dečko, kar jih je na svetu, neizrečno dobro vzgojen, nezaslišano nežen, jako bogat, nikakor ne glup in vrhutega res zateleban vanjo.“

Švirski prične slikati in ponovi kakor v mislih:

„Ljubi jo do blaznosti . . . Popravite si nekoliko las pri ušesu . . . Ako je vaš soprog tako zgovoren, obupa, zakaj Bukacki trdi, da se mi usta več ne zapro, kadar se poprimem dela, in da nikomur ne dam do besede . . . Ona, vidite, utegne biti doslej čista kakor solza, toda koketka je . . . To je mrzlo srce in vroča glava . . . Nevaren tovariš! Oh! Nevaren! Na ducate požira knjig — seveda francoskih! . . . Uči se iz njih dušeslovja, pozveduje po ženskih temperamentih, po ženski zagonetnosti, katere v njej sploh ni, nahaja aspiracije, o katerih ni vedela še včeraj, kazi sebe duševno in to izkazo smatra za razum, a moža prezira.“

„Toda strašen človek ste“, proglasi Marica.

„Vi, vi“, reče Polaneški, „žena se mi jutri skrije od strahu, ko bo morala sedeti.“

„Naj se ne skriva — to je drug tip . . . Osnovski nikakor ni glup, toda ljudje in zlasti, oprostite, ženske so tako brezpametne, da ne cenijo dosti človeškega razuma, če ne bije koga po glavi, če mu nedostaja nekoliko samozavesti, če ne praska kakor maček in ne reže kakor nož. Bog vé, opazoval sem to v življenju že stokrat . . .“

Trenutek kesneje je zopet zamižal na eno oko, pogledal Marico in nadaljeval:

„Sploh, kako je človeška družba glupa! Često sem se že vprašal, zakaj se čistost značaja, srca in takšna reč, kakršna je dobrota, ceni manj nego tako imenovani razum. Zakaj prevladujeta



v društvenem življenju dve etiketi: razumniki in glupci in zakaj ni običajno govoriti: pošteni in nepošteni — to ni običajno zato, ker bi se sedaj že ta dva izraza zdela smešna.“

„Zato, ker je razum svetilnica,“ odgovori Polaneški, „s katero si mora svetiti poštenje, dobrota in srce — sicer bi si lahko razbili nosove — in kar je še huje — razbili nosove tudi drugim.“

Marica ni rekla ničesar, toda z lica ji je bilo razločno čitati:

„Kako je ta Stanko moder, da je kar groza!“

„Modri Stanko“ pa je dodal: „Sicer ne govorim o Osnovskem, ker ga ne poznam.“

„Osnovski“, odgovori Švirski, „ljubi ženo kot svojo ženo, kot svoje dete in kot svojo srečo, ona pa ima prepleteno glavo Bog vé s čim ter mu tega ne vrača z enako ljubeznijo. Jaz kot samec se močno zanimam za ženske in zato tudi večkrat govoriva po cele dneve, ali pa sva govorila z Bukackim o njiju, ko se je bolj zanimal zanje nego se dandanes. Bukacki deli ženske na duševne plebejke, s čimer umeje plitke in plahe duše, in na duševne patricijke, to je poplemenitene značaje, polne višjih aspiracij in oprte na načela, ne pa na fraze. V tem tiči nekoliko resnice, toda jaz dajem prednost svoji delitvi, ki je bolj preprosta — na srca hvaležna in nehvaležna.“

Zdajci za hip odstopi od skice, zameži, vzame zrcalce, se obrne proti sliki ter jame zreti na sliko v zrcalu.

„Vprašujete, kako umejem hvaležno in nehvaležno srce?“ reče Marici, dasi ga ni vprašala.

„Hvaležno je takšno srce, ki čuti, kadar je ljubljeno, ki je vse razburkano od ljubezni in v nagrado za ljubezen ljubi čimdalje bolj, se ji vdaja čimdalje bolj in jo ceni ter visoko spoštuje. Nehvaležno pa je ono, ki le zajema iz ljubezni in jo, čim gotovejša je ljubezen, ceni tem manj in tepta po njej . . . Žensko nehvaležnega srca zadošča ljubiti, da potem neha ljubiti tudi ona. Ribič se ne meni za ribo v mreži — zato se gospa Osnovska ne meni za gospoda Osnovskega. V bistvu stvari je to najsirovejša oblika egoizma, ki se sploh dobiva — naravnost zamorska! In zato naj Bog čuva gospoda Osnovskega, njo pa vzemi zlodej z njenimi kitajskimi očmi vijoličaste barve in z nepočesanimi lasmi. Ljubiti takšno — to še gre — toda oženiti se z njo bi bilo glupo. Ali mi verjamete: Tako se bojim nehvaležnega srca, da se doslej zaradi tega nisem oženil, dasi mi je že davno minilo štirideset let!“

„To se vendar lahko spozna“, reče Marica.

A Švirski odgovori:

„I zlodeja! Zlasti kadar kdo izgubi čustvo in razum.“

In sklonivši atletsko postavo, je nekaj časa ogledoval osnutek, potem pa dejal:

„No, za danes dovolj! Nagovoril sem se tudi toliko, da se le čudim, da niso muhe popdale s stene. Jutri, kadar vam bo dovolj, samo

zatleskajte . . . Sicer pa jaz samo z gospo Osnovsko ne govorim, ker tudi ona pripoveduje rada . . . Koliko čujem naslovov raznih knjig! No, to je postranska reč! Hotel sem reči še nekaj, toda pozabil sem . . . Aha, vi ste hvaležno srce, milostiva gospa!“

Polaneški se spusti v smeh in povabi Švirskega na obed, obljubivši mu družbo Bukackega in profesorja Vaskovskega.

„Jako vesel sprejem vabilo“, odgovori Švirski; „tako sem osamel kakor zver. Ker je lepo vreme in ščep, si pojdemo potem ogledovat koloseum v mesečini.“

Vendar je obed minil brez duševnih kozelcev Bukackega, zakaj ta se ni čutil zdravega ter je poslal dopis, da ne pride. Zato pa sta se Švirski in Vaskovski skoro izborna razumela in se zdajci spoprijateljila. Švirski samo pri delu nikomur ni dal do besede in dasi se mu je profesor s svojimi nazeri zdel časih komičen, je bilo vendar moči zapaziti na starcu toliko odkritosrčnosti in dobrote, da si je lahko pridobil vsakogar. Nekoliko si ga je slikal v duši in poslušal pripovedovanje o Arijih, češ, kakšna bi bila taka glava, ko bi dobro zajel vse, kar tiči v njej.

Proti koncu obeda jame profesor izpraševati Marico, ali ne bi hotela videti papeža. Povedal je, da pridejo čez tri dni belgijski božjepotniki, katerim bi se bilo lahko pridružiti. Švirski, ki je poznal ves Rim in vse monsignore, je bil porok za to



da se mu posreči izvesti ta namen. Ko profesor to zasliši, ga pogleda in vpraša:

„Torej ste že skoro Rimljan.“

„Od šestnajstega leta sem že v Rimu.“

„Kaj pravite? . . .“

Profesorja obide nekakšna zadrega, češ, da se ne bi pregrešil zoper skromnost, ker je pa vendarle hotel vedeti, kaj naj si misli o človeku tako simpatičnem, premaga bojazljivost in vpraša:

„A . . . ste li iz Kvirinala ali iz Vatikana?“

„Iz Pognebina“, odgovori Švirski, nagubavši čelo.

Nadaljnjih pojasnil in daljnjih razgovorov ni bilo več, ker je bil obed končan. Marica ni mogla mirno sedeti ob misli, da ugleda ob ščepu kapitol, forum in koloseum. Črez nekaj časa so se odpejlali črez električno osvetljeni Corso k razvalinam.

Noč je bila tiha in topla, a okrog foruma in koloseja je bilo vse prazno, kakor je časih tudi podnevi. V senci cerkve Svete Marije Liberatrice je nekdo igral pri odprtem oknu na piščalko in v tišini je bilo moči slišati vsak glas. Na prednji del foruma je padala globoka senca od gričev in kapitolske stavbe, toda nadaljnji okraji so bili zaliti z jasno, zelenkasto svetlobo, enako kakor kolosej, ki so se od daleč zdeli srebrni. Ko se je voz ustavil pri svodih velikanskega cirkusa, so Polaneški, Švirski in Vaskovski prekoračili prag ter jeli korakati proti središču arene; pri tem so se izogibali gramozu, stebrskim ulomkom, kupom opeke in kamenja in

nizkim tuintam stoječim orehom. Pod vplivom tišine in samote potnikom besede niso silile na usta. Skozi okna velikih svodov so prodirali v notranjost celi toki mesečne svetlobe, o kateri se je zdelo, da tiho spi na tleh pozorišča, na nasprotnem zidovju, v stenskih špranjah in razpokah, v kotih na posrebrnem mahu in bršlinu, tuintam pokrivajočem razvaline. Drugi deli stavbe, pogreznjeni v nepredorno temo, so delali vtisk črnih in tajnostnih votlin. Iz nizko ležečih kunikulov je pihal rezek dih praznote. Resničnost je bila izbrisana sredi tega labirinta in te zmesi sten, svodov, svetlobnih pasov in globokih senc. Velikanska razvalina je kar izgubljala svoje realno bistvo ter se jela izpreminjati v sanjski prikaz ali boljše čudovit vtisk, sestavljen iz tišine, noči, meseca, iz žalosti in spominov na minulost, veliko in polno krvi.

Švirski je prvi izpregovoril z zamolklim glasom:

„Koliko je tu bolečin, koliko zla, kakšna neizmerna tragedija! . . . Reci kdo, kar hoče, toda v krščanstvu tiči nekaj nadzemeljskega — in tej misli se ni moči upirati.“

Obrne se k Marici in šepne dalje:

„Predstavljajte si to moč: ves svet, na milijone ljudi, železni zakon, moč, kakršne ni videl še nihče ne prej, ne pozneje, organizacijo, kakršne še ni bilo nikdar, velikost, slavo, sto legij, velikansko mesto, ki je vladalo svet — in ondi le ta Palatin, ki je vladal nad mestom, zdelo se je, da nobena človeška moč ne prevrže tega — a v tem sta prišla dva

žida: Peter in Pavel — ne z orožjem, nego z besedo — in glejte — tukaj je razvalina, na Palatinu razvalina, na Foru razvalina, a nad mestom križi, križi, križi in križi . . .“

Iznova je nastala tišina, samo od Svete Marije Liberatrice je zvenela naprestano piščalka.

Črez trenutek reče profesor Vaskovski, kažoč na areno:

„Tudi tukaj je bil križ, toda odpravili so ga . . .“

Vendar Polaneški je premišljal besede Švirskega, ker so imele zanj dokaj večji pomen, nego bi ga mogle imeti za človeka, ki je končal duševni boj v sebi. Naposled, prevzet od toka svojih misli, je dejal:

„Dà, v tem tiči nekaj nadzemeljskega. Nekaka resnica sveti tu v oči kakor ta mesec.“

Polagoma so se odpravljali k izhodišču, kar je zunaj zadrdral koleselj in nato je bilo v temnem hodniku, držečem na sredo cirkusa, slišati korake; dve visoki postavi sta se prikazali iz sence v svetlobo.

Ena izmed njiju, oblečena v sivkasto suknjo, ki se je v mesečni zarji lesketala kakor jeklo, se je približala za nekoliko korakov, da bi bolje videla posetnike. Zaklicala je naglo:

„Dober večer! Noč je tako lepa, da sva se tudi midva napotila v Kolosej. Kakšna noč je to!“

Polaneški je spoznal glas gospe Osnovske.



Ona pa mu podala roko in govorila z glasom, ki je bil tako mehak kakor glas piščalkin, ki je zvenel semkaj od cerkve.

„Začenjam že verjeti v slutnje, zakaj res mi je nekaj dejalo, da najdem tukaj znance. Kako krasna noč je . . .!“

#### XIV.

Vrnivši se v hotel, sta našla Polaneška nekamo začudena posetnici gospoda in gospe Osnovske. Njiju čudenje je izviralo odtod, ker je njima, kot novoporočencema, pripadala naloga, da prva posetita svoje znance. Na presrčnost, zlasti tako nenavadno, je bilo treba odgovoriti z enako presrčnostjo — torej sta že naslednje jutro vrnila ta poset. Bukacki, ki ju je bil prej obiskal, dasi je bil močno bolan in je komaj vlekel noge za seboj, je poiskal enega svojih navadnih dovtipov in dejal Polaneškemu, ko sta bila za trenutek sama:

„Koketirala bo s teboj, toda motiš se, ako si boš mislil, da se zaljubi vate. Nekoliko je podobna britvi in potrebuje jermena, da se poostri in v najboljšem pomenu boš ti oni jermen zanjo.“

„Prvič nečem biti njen jermen“, odgovori Polaneški, „drugič pa je temu še prezgodaj.“

„Prezgodaj? To pomeni, da si pridržuješ prihodnost.“

„Ne, to pomeni, da mislim na nekaj drugega; to pa tudi pomeni, da čimdalje bolj ljubim svojo

Marico, da bo takrat, ko se konča oni ,prezgodaj' že ,prepozno' — in da bi se utegnila gospa Osnovska ob meni otopiti, ne pa nabrusiti.“

Pri teh besedah je bil Polaneški odkritosrčen; njegove misli so se vse bavile z nečim drugim; v vsakem primeru je bilo zato „prezgodaj.“

Zanašal se je tako močno na samega sebe, da je obenem čutil voljo prebiti preizkušnjo. Z drugimi besedami: provzročilo bi mu veliko zadovoljnost, ko bi se gospa Osnovska otopila ob njem.

Po zajtrku sta šla z Marico k Švirskemu, toda seja je to pot trajala le malo časa, zakaj umetnik je bil član porote pri nekem umetniškem konkurzu ter je hitel na sejo.

Ko sta se vrnila domov, je prišel čez četrte ure gospod Osnovski.

Polaneški je po razgovoru s Švirskim začutil do njega nekakšno sočutje, obenem pa je izgubil tudi spoštovanje do njega. Toda Marica je gojila živo sočutje zanj. Genilo jo je to, kar je bila čula o njegovi dobroti, nežnosti in ljubezni do žene. Sedaj se ji je zdelo, da se vse te prednosti nekamo zrcalijo na njegovem licu, ki nikakor ni bilo zoprno, dasi je bilo tupatam pokrito z opriščem.

Ko sta ga pozdravila, je začel Osnovski govoriti počasi kakor človek, ki je vaje odlične družbe.

„Prihajam na nasvet svoje žene z izvestnim predlogom. Hvala Bogu, da so posetne formal-

nosti med nami že opravljene, dasi ljudje v tujini ne pazijo tako strogo nanje. Stvar pa je taka: Danes se odpeljemo k Svetemu Pavlu in potem v Tre Fontane. To je že zunaj mesta; zanimiv samostan in krasen razgled. Bilo bi nama jako prijetno, ko bi se hotela udeležiti z nama tega izleta.“

Marica je bila zmerom pripravljena za vsakovrstne izlete, zlasti v družbi in ob prijetnem razgovoru, zato je jela sedaj gledati moža, češ, kaj poreče. Polaneški je to zapazil, da jo je volja, a vrhutega si je mislil: „Ako se hočeš nekoliko otopiti, pa se otopi.“

In zato je dejal:

„Jaz bi rad privolil, toda to je zavisno od moje višje instance.“

Višja instanca še ni bila uverjena, ali njen pokorni podložnik govori to odkritosrčno, toda videč na njegovem licu nasmeh in dobro voljo, se je drznila naposled izpregovoriti:

„Jako sva vam hvaležna — ako vam ne bova nadležna.“

„Nikakor ne, nego prijetno nama bo“, odgovori Osnovski. — „Torej izborno! Črez četrto ure bova tukaj.“

Črez četrto ure so se odpeljali. Kitajske oči gospe Osnovske so bile polne zadovoljnosti in miru. Imela je na sebi svilnato obleko perunikove barve z ovratnikom, ki se je lahko smatrala za osmo čudo sveta, da je bila videti v njej kakor nekaka rusalka. In preden so dospeli do San Paola, Pola-



neški sam ni vedel, kako mu je gospa Osnovska, ki ni govorila v tem zmislu, mogla povedati ali mu dala razumeti tole:

„Tvoja žena je taka prijetna vaščanka — o svojem možu niti ne govorim. Umevati se in razodevati drug drugemu svoje vtiske utegneva samo midva.“

Toda on se je odločil, da jo jezi.

Ko so dospeli do Svetega Pavla, ki ga gospa Osnovska ni imenovala drugače nego „San Paolo fuori le Mura“, je njen mož hotel ustaviti voz, toda ona je rekla:

„Pomudim se takrat, ko se bomo vračali, zakaj takrat bomo vedeli, koliko časa nam še ostane, toda sedaj se popeljimo v Tre Fontane.“

Nato se je obrnila k Polaneškemu in nadaljevala:

„To so tudi različne reči, o katerih bi vas hotela vprašati.“

„To pot naletite slabo, milostiva gospa“, odgovori Polaneški, „zakaj jaz v teh rečeh nikakor nisem veščak.“

Pri ogledovanju različnih spomeniških mest se je takoj pokazalo, da je v starinarstvu najbolj večč gospod Osnovski. Siromak je bil proučeval svoj kažipot od jutra do večera samo zato, da je mogel sam biti vodnik ženi, a deloma tudi zato, da bi se ji prikupil s svojim znanjem. Toda ona se ni zmenila za pojasnila, ki jih ji je dajal, prav zato ne, ker so prihajala od njega. Dokaj bolj ji je bila

po volji ponosna samozavest, s katero je Polaneški priznal, da o starinarstvu nima niti pojma.

Za Svetim Pavlom se jim je odprl razgled na Kampanijo z njenimi vodovodi, ki so bili videti, kakor bi hiteli v mesto in na gorovje albansko, pokrito z modrikasto meglo, toda obenem mirno in dovolj osvetljeno. Gospa Osnovska se je ozirala tjakaj nekaj časa s sanjavi pogledom, potem je vprašala:

„Ali ste bili v Albani ali v Nemiju?“

„Ne“, odgovori Polaneški, „seja pri Švirskem nama tako jemlje čas, da ne moreva napravljati večjih izletov, dokler slika ni dovršena.“

„Midva sva bila že ondi, toda kadar pojedete vi tja, vzemite naju še enkrat s seboj . . . Dà? Ali dovolite?“ je dejala, obrnivši se k Marici. „Res bom nekakšno peto kolo pri vozu, toda to nič ne de. Sicer hočem tiho, docela tiho sedeti v kotu voza, da se niti ne oglasim! Ali se strinjate s tem?“

„Oh, ti mala, mala!“ reče Osnovski.

Ona je nadaljevala:

„Moj mož neče verjeti, da sem se zaljubila v Nemi. Dà, zaljubila. Ko sem bila ondi, se mi je zdelo, da krščanstvo še ni prodrlo tja, da prihajajo ponoči nekaki svečeniki in opravljajo nad jezerom poganske obrede. Izkratka — tišina in tajnost — to je Nemi. Verjemite mi, ko sem bila ondi, sem začutila voljo postati puščavnica, in volja me ni zapustila niti še doslej. Postavila bi si celico

nad jezerskim obrežjem in hodila bi v dolgi sivi halji, podobni halji svetega Frančiška Asiškega — in bosa. Kaj bi dala za to, da bi bila puščavnica... Vidim se nad jezerom...“

„Anica, kaj pa bi se zgodilo z menoj?“ vpraša napol šaljivo, napol resno gospod Osnovski.

„Ti bi si že dobil tolažbo“, odgovori ona kratko.

Polaneški pa si je mislil:

„Ti bi bila puščavnica, toda le proti temu, da bi na nasprotnem obrežju stalo nekoliko ducatov gizdalinov, ki bi zrli skozi kukalca, kaj dela puščavnica in kakšna je videti.“

Bil je predobro vzgojen, da bi ji bil povedal naravnost, kaj si je mislil, toda dejal ji je nekaj podobnega, kar je bilo moči tako razumeti; ona pa se je zasmejala in rekla:

„Kajpada. Živela bi ob miloščini, torej bi morala zahajati med ljudi, in ako bi vi prišli v Nemi, bi prišla tudi k vam ter ponavljala potihoma: „Un soldo! Un soldo!““

Po teh besedah je iztegnila k njemu svojo drobno roko in jo počela tresti, ponavljajoč pokorno:

„Un soldo per la povera! Un soldo...“

In zrla mu je v oči.

V tem je gospod Osnovski pravil Marici:

„Ta kraj se imenuje Tre Fontane, ker so ondi trije vrelci. Ondi so obglavili svetega Pavla



in pripovedujejo, da je njegova glava trikrat odskočila in da je na treh mestih privrel vrelec na dan. Sedaj imajo to zemljišče trapisti. Prej ondi niso mogli prenočevati, tako močno je gospodovala mrzlica, toda sedaj nima več take moči, ker so zasadili na gričih gozd evkaliptov. O, mogoče ga je videti odtod!“

Gospa Osnovska, sklonjena nazaj, je zaprla za trenutek oči in rekla Polaneškemu:

„Mene kar opaja to rimsko ozračje. Nekamo vsa sem iz sebe. Doma ne zahtevam od življenja ničesar več nego to, kar mi daje; tukaj pa se izprijam, tukaj čutim, da nečesa nimam. Kaj pa vem, kaj mi nedostaja? Tukaj ima človek slutnjo po nečem, tukaj išče nečesar, koprne po nečem... Morda je to slabo. Morda po nepotrebnem govorim tako? Toda vedno govorim to, kar mi prihaja na misel. Doma, ko sem bila še majhna, so mi dejali, da sem odkritosrčna. Poprosim moža, naj me vzame odtod. Morda je najbolje živeti v svoji tesni lupini kakor želva ali polž.“

Polaneški odgovori resno:

„V lupini utegne biti dobro polžu ali želvi, ne pa ptiču, in sicer ne znani rajski ptici, o kateri pripoveduje legenda, da nima nog in da ne more zato počivati nikjer, nego le letati in letati...“

„Kako lepa legenda je. to...“ odgovori gospa Osnovska. Pri tem dvigne roke in jame mahati z njimi, posnemaje gibanje ptičjih kril. Ponavljala je:

„Tako zaporedoma v ozračju!“

Ta primera ji je ugajala, obenem pa se je čudila, da je Polaneški govoril s tako važnim glasom in obenem malomarnega in nekamo ironičnega lica. Jel jo je zanimati, ker se ji je kazal razumnejšega in manj dostopnega, nego si je bila mislila.

V tem so dospeli v Tre Fontane. Ogledali so si vrt, cerkev in kapelico, v katere oboku izvirajo trije vrelci. Gospod Osnovski jim je pojasnjeval s svojim dobrosrčnim, nekoliko enoličnim glasom, kar je bil čital prej. Marica ga je pozorno poslušala, in Polaneški si je mislil:

„Toda živeti z njim tristopetinšestdeset dni na leto, mora biti nekoliko težavno.“

To mu je nekoliko opravičevalo gospo Osnovsko. Ta je sedaj prevzela novo nalogo rajske ptice in ni počivala niti za trenutek na zemlji, ne na drugi stvari. Najprej se je napila evkaliptove soline, ki jo izdeluje samostan kot izboren pomoček zoper mrzlico; nato je izrekla odločno, da bi šla med trapiste, ko bi bila moški; pozneje se je zopet spomnila, da bi ji bil všeč posel mornarski „neprestano med morjem in nebom — kakor v življenju v brezkončnosti“; naposled pa je vse drugo prevladala težnja, da bi bila velik, jako velik pisatelj, ki slika najneznatnejše gibanje misli, napol se zavedajočih občutkov, neizvedne težnje, vsa lica, vse barve, vse sence. Zbrani potniki so pod zastorom tajnosti tudi zvedeli, da piše svoje spomine,

ki jih „pošteni Joža“ smatra za mojstrsko delo, toda sama vé, da ni to nič; nima niti najmanjše zahteve ter se posmehuje Jožetu in spominom.

Joža je zrl nanjo s koprnečimi očmi, z veliko ljubeznijo na opriščastem licu ter je neprestano ugovarjal:

„Toda kar se tiče spominov, te prosim, lepo prosim!“

Odpeljali so se, ko je že solnce zahajalo. Od drevja so se raztezale dolge sence; solnce je bilo videti veliko in rdeče. Daljni vodovodi in albansko gorovje se je svetilo nekamo rožnato. Bili so na pol pota, ko se je iz stolpa Svetega Pavla oglasil zvon — in takoj za tem zvonom je zapel drugi, tretji, deseti. Vsaka naslednja cerkev je povzela glas za prejšnjo, in nastal je zbor tako velik, da se je zagugalo vse ozračje, kakor bi zvonilo na „Ave Marijo“ ne le vse mesto, nego vsa okolica, vse ravnine in gore.

Polaneški je pogledal Maričino lice, osvetljeno od zlate svetlobe. Videl je na njenem licu veliko mirnost in zbranost duha. Bilo je moči razločno videti, da sedaj moli „Angel Gospodov“, kakor je bila molila na Kremenu, ko se je oglasil zvon v Vontorih. Vedno in povsod enako. Polaneški se je iznova spomnil „službe božje“. Zdelo se mu je to tako preprosto in pomirjajoče kakor še nikdar. Toda obenem je sedaj, ko se je bližal mestu, umel stalnost, živотно moč in velikost te vere. „To vse“, si je mislil, „traja vendar že poldrugo



tisoč let, a v ničemer drugem ne tiči moč in neugonobljivost tega mesta kakor v teh stolpih, zvonovih, v tej krepkosti križa, ki traja in traja.“ Pa so mu prišle na um besede Švirskega: „Tu je razvalina, na Palatinu je razvalina, na Foru razvalina in nad mestom križi, križi in križi.“

Zdelo se mu je nedvojbeno, da v tej stalnosti tiči nekaj nadzemeljskega. V tem so peli zvonovi in nebo se je zalivalo z večerno zarjo. Pod vtiskom moleče Marice in zvonov in te predvečerne ubranosti, ki se je povznašala nad mestom in nad vso krajino, se je jela Polaneškemu, ki je gojil v duši dokaj prostote, porajati misel: „Kolik glupec in ošabnež bi moral biti, ko bi ob tej potrebnosti vere in tej zavesti, da je Bog iskal nekakšnih svojih oblik časti in ljubezni, nikar da bi sprejel one, ki jih imenuje Marica ‚službo božjo‘ in ki so gotovo najboljše, ker živi svet v njih že skoro dvetisoč let...“ Nato ga je osupnila kot praktičnega človeka razumska stran te misli in jel je govoriti dalje sam sebi skoro veselo: Na eni strani tisočletna tradicija, življenje Bog vé kolikih rodov, Bog vé kolikih društev, ki se jim je godilo dobro v teh oblikah; priznanje Bog vé kolikih glav, ki jo imajo za edino — a na drugi strani kdo? — jaz? društvenik trgovskega zavoda pod firmo Bigiel in Polaneški! jaz bi si drznil umeti nekaj boljšega, s čimer bi se Bog izrazil bolje? Ha, moral bi biti glup! Saj sem odkritosrčen do samega sebe in ne prebil bi, ko bi mi prišlo na misel, da sem res glup. A

vrhutega je tako verovala moja mati, tako veruje moja žena — in nikjer nisem videl več miru nego pri njiju.“

Drugič pogleda Marico, ki je očitvidno končala svojo molitev, ker se mu je nasmejala in ga vprašala:

„Zakaj si tako umolknil?“

„Vsi molčimo“, ji odgovori.

Res je bilo temu tako, toda iz raznih vzrokov.

Ko se je Polaneški bavil s svojimi mislimi, se je gospa Osnovska nekolikokrat s pogledom in z besedami obrnila nanj. Toda odgovarjal je na njene besede kaj malomarno — za poglede se niti ni menil — in s tem jo naravnost razžalil. Utegnila mu je oprostiti, dà, utegnilo ji je tudi ugajati, ko ji je bil na izrecilo, da bi hotela biti redovnica, odgovoril s primernimi besedami odkrito nevljudno; razžalil pa jo je smrtno s tem, da se je nehal zanimati zanjo — in za kazen se je nehala zanimati tudi ona zanj.

Toda kot dobro vzgojena oseba je bila tem vljudnejša z Marico. Pozvedovala je, kaj namerja storiti jutri, in ko je začula, da pojdeti jutri z možem v Vatikan, je izrekla, da imata tudi ona in mož vstopnice in da uporabita to priliko.

„Ali veste, kako se je treba obleči?“ je vprašala: „črno obleko in s črnim robcem na glavi. Človek je v tej opravi sicer videti nekamo star, toda neizogibno je tako.“

„Vem, opozoril me je na to gospod Švirski“, odgovori gospa Polaneška.

„Gospod Švirski mi pri sejah neprestano pripoveduje o vas. Čuti do vas veliko simpatijo.“

„Tudi jaz do njega“, reče Marica.

Ob tem razgovoru so dospeli k hotelu. Polaneškemu je ta lepa gospa stisnila roko tako lahno in hladno, da je to vendar zapazil, dasi je imel v glavi nekaj drugega.

„To je nekakšna nova šega“, si je mislil, „ker sem ji nekaj rekel, kar ji ni bilo po volji.“

Zvečer je vprašal Marico:

„Kaj si misliš o gospe Osnovski?“

„Mislim si“, mu odgovori, „da je utegnil gospod Švirski trditi prav.“

Polaneški pa reče:

„Sedaj piše spomine, ki jih smatra ‚Joža‘ za mojstrsko delo.“

## XV.

D drugega dne, ko je Marica prišla oblečena k možu, jo je komaj spoznal. Ker je imela na sebi črno obleko in črn robec na glavi, se mu je zdela večja, vitkejša, nežnejša in starejša. Toda ugajala mu je na njej ona resnoba, ki ga je spominjala časa njegove poroke. Pol ure pozneje sta se odpeljala. Marica mu je spotoma priznala, da čuti strah, da ji utriplje srce, toda on jo je pomirjal in se šalil, dasi je bil sam takisto nekoliko



razvnet. Ko sta po kratki poti naposled dospela na veliki polkrog pred Svetim Petrom, je čutil, da tudi njemu žila ne utriplje kakor navadno, in vrh tega je imel tako čuden vtisk, kakor bi bil manjši nego navadno. Pri stopnicah, kjer je stalo nekoliko gardistov v sijani opravi, ki jo je bil izumil Mihael Angelo, sta našla Švirskega. Spremil ju je navzgor obenem s krdelom ljudi, večinoma Belgijcev. Marica, nekoliko zmočena, sama ni vedela, kako je dospela v prostrano dvorano, kjer je bilo krdelo še večje, razen onega na središču, kjer so se gardisti postavili v vrsto ter vzdrževali široki prostor prazen. Krdelo, v katerem se je čul jezik francoski in flamski, je šepetaje, z zamolklim glasom obračalo glave proti prostoru, v katerem so se pojavljale časih pri vratih sosednje dvorane postave v čudni opravi, ki so prenašale misli Polaneškega v ant-verpske ali bruseljske galerije. Zdelo se mu je, da je vstal srednji vek od smrti. Vsak hip se je pojavil ondi nekak vitez iz srednjega veka, sicer v drugačnem šlemu nego v srednjem veku, toda z jeklenim oklepom na prsih; časih se je prikazal nekakšen glasnik v kratki, rdeči dalmatiki z rdečim baretom na glavi; časih je zamigotal med polodprtimi durmi škrlat kardinalov ali vijoličasta škofovska oprava; videla so se nojeva peresa, zobci na črnem žametu in glave močno osivele ali z belimi lasmi, ali lica kakor vzeta iz rakev. A vendar se je zdelo, da pogleduje krdelo na to nenavadno opravo, na te barve in na ta lica le mimogrede, da iščejo

oči nekaj drugega, da se pozornost v mislih zbira ob zavesti v dušah, pričakovaje nekakšen trenutek, ki se ne pozabi nikdar. Polaneški, držeč Marico za roko, da je ne bi izgubil v množici, je čutil, kako se mu ta roka trese od razburjenosti, toda sam je v tem tihem krdelu, sredi te zgodovinske resnobe in sredi teh časov, kakor vstalih od smrti, v tem druženju in pričakovanju čutil zopet tako čuden vtisk, da prihaja sam pod njega vplivom čimdalje manjši, dà, tako majhen kakor še nikdar vse žive dni.

V tem začuje tih in nekoliko zasopel glas poleg njiju.

„Oziral sem se po vaju in le iztežka sem vaju našel. Zdi se mi, da bo skoro.“

Toda še ni bilo skoro. V tem je pozdravil Švirskega znan monsignor. Izpregovorivši z njim nekoliko besed, je sam spremil vso družbo v sosednjo dvorano, pokrito s preprogami iz rdečega žameta. Polaneški je začuden opazil, da je bilo tudi tukaj vse polno ljudi, razen na enem koncu dvorane, kjer je stala častna straža, na sredi pa na podiju naslanjač, pred katerim se je zaupno razgovarjalo nekoliko prelatov in škofov. Tukaj sta se še jasneje kazali pričakovanje in pozornost. Bilo je videti, da ljudje pridržujejo sapo in da imajo vsa lica nekakšen slovesen in tajnosten izraz. Svetla podnevna jasnost, ki se je družila z rudastim odleskom preprog, je polnila to dvorano z nenavadno svetlobo, v kateri so prihajali solnčni žarki, prodirajoči tupatam skozi okna, še bolj

rdeči. Čakali so še nekaj časa naposled se je v prvi dvorani zaslišal šum, potem mrmranje in naposled se pri odprtih stranskih durih prikazala bela postava, ki so jo nesli plemiči-gardisti. Maričina roka je nervozno stisnila dlan Polaneškemu, on pa je ponovil ta stisk. Hitro so se vrstili in zlivali vtiski v eno samo zavest nekakega izrednega in slavnostnega trenutka ter tako silili v njegovo dušo kakor ob poroki.

Eden izmed kardinalov je začel govoriti, toda Polaneški ni slišal in ni umel njegovih besed. Oči, misli in duša, vse mu je bilo ob postavi v beli obleki. Nič na njej ni ušlo njegovi pozornosti. Osupnila ga je neizmerna suhota, šibkost in medlost ter lice, tako blede in obenem tako prozorno, kakor so lica mrliška. Bilo je na tej postavi nekaj netelesnega, ali vsaj zdela se mu je na napol telo in napol prikaz, kot svetloba, prodirajoča alabaster, kot duh, zaprt v prozorno tvarino, kot posredujoč člen verige, ki veže dvoje svetov in naposled kot nekaj nadčloveškega, doslej še pozemeljskega, toda obenem nadzemeljskega. V čudnem nasprotju se je tvarina izpremenila v nekaj idealnega in duh v nekaj realnega.

Potem, ko so se mu ljudje jeli bližati po blagoslov, ko je Polaneški ugledal ob njegovih nogah svojo Marico, ko je začutil, da se je k tem kolenom, ki pohajajo napol že z drugega sveta, moči prikloniti kakor k očetovskim, ga je obšlo genutje močnejše od vseh, oči mu je zakrila nekakšna megla — in



resnično, nikdar se vse žive dni ni bil čutil za tako neznatno zrnce peska; obenem pa je čutil, da je zrnce peska, v katerem utriplje srce hvaležnega otroka. Pri odhodu so vsi molčali. Marica je imela oči kakor prebujene iz sna, profesorju Vaskovskemu so drgetale roke. K zajtrku se je privlekel tudi Bukacki, ker pa je bil bolan, ni mogel z nikomer pričeti razgovora, in Švirski je pri slikanju govoril le malo, se neprestano vračal k temu predmetu in ponavljal časih:

„Dà, dà. Kdor tega ni videl, ne more imeti niti pojma. To ostane.“

Zvečer sta šla Polaneški in Marica gledat na Trinità dei Monti, kako je zahajalo solnce. Dan se je končal jako lepo. Vse mesto je bilo pogreznjeno v razpršeno zlato svetlobo; pod njiju znožjem spodaj, na Piazzzi d' Espagna, se je že mračilo, toda ta mrak je bil še svetel in v njegovih nežnih barvah sta lahko videla bezeg, perunike in bele lilije v cvetičnjakih na obeh straneh Condotte. V vsej sliki je bil videti nekak nevzdramen mir, kot pomirjajoča napoved noči in spanja. Nato se je Španski trg čimdalje bolj ugrezal v senco, samo Trinità se je lesketala v rudasti zarji.

Marica in Polaneški sta čutila v sebi ta mir. Stopala sta sedaj z velikanskih stopnic, in nekakšna čudna zavest tišine je bila v njiju dušah. Vsi dnevni vtiski so jima vrezavali tako velike in mirne črte, kakor so bile one proge večerne zarje, ki se je še lesketala nad njima. Naposled je dejal Polaneški:

„Ali veš, česa se spominjam še izza otroških let? Da smo doma molili večerno molitev zmerom skupno.“

In jel je zreti z vprašujočim pogledom v njene oči.

„Toda, Stanko moj“, mu odgovori ona z glasom, ki je razodeval ginjenost, „nisem se drznila govoriti o tem — ti moj najboljši!“

On pa ji reče:

„Služba božja — ali še pomniš?“

Ona pa je bila povedala to takrat tako preprosto, kot nekaj, kar je bilo tako umevno samo po sebi, da se sedaj ni spominjala ničesar.

## XVI.

Polaneški je bil pri gospe Osnovski neprestano v nemilosti. Če se je srečala z njim pri Švirskem, je med posameznimi sejami govorila z njim samo toliko, kolikor sta ji velevali dobra vzgoja in vljudnost. Polaneški je to dobro opazil; časih pa se je vprašal: „Kaj neki hoče od mene?“ in ni se dosti menil za to, a bil bi se menil še manj, ko bi bila gospa Osnovska namesto osemindvajset štela osemindvajset let in ko ne bi bila imela tako vijoličastih oči in tako črešnjevih ustnic. Človeška narav je že taka, da se, najsi ni ničesar hotel in pričakoval od nje, vendar ni mogel ubraniti misli, kaj bi utegnilo biti, ko bi se resnično potezal za njeno ljubezen, a kam bi bila zmožna zaiti tudi ona.

Nekoč so se napotili v katakombe svetega Kaliksta. Polaneški je namreč hotel vrniti vljudnost za vljudnost, to je kočijo za kočijo. Toda ta izlet ni prinesel sprave. Razgovarjala sta se le toliko, da nista obračala nase pozornosti — a naposled ju je začelo to jeziti. Takšno vedenje gospe Osnovske je uvedlo med njiju posebne razmere nejevolje, ki pa so bile znane le njima, torej nekaj izključnega med njima, neko vrsto tajnosti, ki je ni poznal nihče drug. Polaneški si je mislil, da vse to preide, ko bo njen portret dodelan, toda dasi je bilo obličje že davno dovršeno, je preostajala še obilica drugih podrobnosti, zaradi katerih je bila navzočnost lepega modela neizogibno potrebna.

Pripetilo se je zopet, ko sta Polaneška odhajala, da sta Osnovska še bila v delavnici, to pa iz tega preprostega vzroka, ker Švirski ni hotel zapravljati časa. Časih so za trenutek počakali, da so se kratko pomenili o včerajšnjih vtiskih; časih je gospoda Osnovskega odposlala žena zaradi kake stvari ali po kako poročilo, da je odšel prej ter ji pustil svoj voz pred delavnico.

Nekoč, ko je Marica že sedla, da bi se dala slikati, se je pripetilo, da gospa Osnovska še ni odšla. Ko je zvedela, da sta bila Polaneška prejšnji večer v gledališču, je povpraševala po pevcih in po operi, si pri tem devala klobuk na glavo in natikala rokavice. Obrnivši se k Polaneškemu, je dejala:

„Sedaj pa vas prosim, da me spremite k vozu.“



In ogrnivši plašček črez rame, je jela iskati traku, prišitega k podvleki, da si ga priveže k pasu, toda v prednji sobi je zdajci obstala.

„Zaradi rokavic ne morem najti traku“, je rekla, „usmilite se me!“

Polaneški ga je začel iskati in pri tem jo je moral skoro objeti. Za trenutek ga je zalil ogenj poželenja, a to tem bolj, ker se je sklonila k njemu, da je toplota njenega lica in telesa jela vplivati nanj.

Ona pa ga je vprašala polglasno: „Zakaj se jezite name? To ni lepo! Tolikanj potrebujem prijateljskih duš! Kaj sem vam storila?“

V tem je našel trak, odstopil, se ohladil ter ji odgovoril kar predrzno z mirnostjo nekoliko sirovega človeka, ki hoče imeti dobiček od svoje zmage ter dati na znanje, da se ni vdal: „Ničesar mi niste storili — in ničesar mi ne morete storiti.“

Toda ona je odbila nevljudnost kakor žogo pri lawn-tennisu.

„Tako malo gledam na ljudi, da jih skoro niti ne vidim.“

Nato sta odšla molče k vozu.

„Tako torej stoji stvar!“ si je mislil Polaneški, vračajoč se v atelier, „z njo je mogoče iti tako daleč, kakor le človek hoče!“

In iznova ga je izpreletela vročina od glave do nog.

„Tako daleč, kakor le človek hoče...“ je ponavljal.



(Str. 228.) Polaneški ga je začel iskati in pri tem  
jo je moral skoro objeti.





Pri tem pa se ni zavedal, da se je motil, kakor se moti na ducate moških, ki radi love v tujih okoliših.

Gospa Osnovska je bila koketka, imela je mrzlo srce in je bila slabovoljna, vendar pa je bila še za sto milj daleč od fizičnega propada.

Polaneški se je vrnil v atelier z zavestjo, da je storil Marici veliko žrtev, in z velikim pomilovanjem v srcu, posebno zato, češ da bi smatrala njegovo ravnanje za docela enostavno, ko bi to tudi zvedela o njem. Ta zavest ga je jezila in ko je pogledal na njo, na čiste njene oči, na njeno mirno lice, ki je bilo dično od stidne krasote, mu je prišlo nehote na misel, primerjati te dve ženski, in rekel si je v duhu:

„Ah, Marica! Ta bi se rajša pogreznila v zemljo! Na takšno se človek lahko zanaša.“

In čudno! Bilo je v tem neko gotovo priznanje, toda obenem senca pomilovanja in nekakšne razvnetosti. Bila je to duša, ki je bila njegova tako močno, da ni čutil dolžnosti, neprestano občudovati njeno ceno.

Ko je umetnik slikal Marico, se je Polaneški neprestano v duhu vračal h gospe Osnovski. Pričakoval je, da mu odslej neha podajati roko, toda pokazalo se je, da se je zopet zmotil. Prav nasprotno; hotela mu je pokazati, da ji ni dosti do njega, niti do njegovih besed, in zato je bila še vljudnejša nego prej. Samo gospod Osnovski se je kazal razžaljenega in je prihajal do njega vsak

dan hladnejši — izvestno spričo razgovorov z Anico.

Vendar črez nekoliko dni so vtiski drugačnega značaja Polaneškemu potisnili ta dogodek iz spomina. Bukacki je bil že dalje časa stalno bolan; čim dalje bolj je tožil o bolečinah v tilniku in o čudnih občutkih mišične otrplosti. Njegov humor se je res še oglašal časih, toda izbruhnil in ugasnil je kakor bengaličen ogenj. K skupnemu obedu v hotel je zahajal čimdalje bolj poredkoma. Naposled je nekega jutra prejel Polaneški od njega listek, napisan z jako negotovo roko, in na njem besede:

„Dragi prijatelj, zdi se mi, da sem od današnje noči na odhodu. Ako hočeš videti ta odhod, pridi k meni, zlasti ako nimaš boljšega posla.“

Polaneški je Marici zatajil ta listek, toda takoj je odšel k njemu. Dobil je Bukackega v postelji in pri njem zdravnika, ki ga je Bukacki zdajci odpustil.

„Grozno si me prestrašil“, reče Polaneški, „kaj ti je?“

„Nič velikega; majhna otrplost levega telesa.“

„Bog te ne kazni!“

„Prav praviš! Ako je bil kdaj čas za to, je napočil sedaj. Leve roke in leve noge ne morem geniti — tudi stati ne morem. Takšen sem se prebudil danes zarana. Mislil sem si, da sem izgubil tudi govorico in začel sem deklamirati: ‚Per ma si va...‘ toda kakor vidiš, se to ni bilo zgodilo.

Jezik je ostal, in sedaj se trudim, da bi dobil jasne misli.“

„Ali si prepričan, da je to mrtvoud? Morda je le začasna ohabljenost?“

„Kaj je življenje? Oh, samo trenutek!“ je jel deklamirati Bukacki. „Ne morem se geniti — in končalo, ali, če hočeš, začelo se je.“

„To bi bilo grozno, toda ne verjamem. Vsakdo utegne otrpniti za nekaj časa.“

„Časih nastanejo v življenju pikri trenutki“, je rekel karas, s katerega je kuharica skubla luskinе. Priznam ti, da se me je v prvem hipu polastil strah. Imel si že časih občutke, da ti vstajajo lasje na glavi? To se nikakor ne dá šteti med prijetne občutke. Toda sedaj sem dobil zopet ravnotežje in po teh urah se mi zdi, da sem prebil s svojim mrtvoudom že deset let. „To je vprašanje navade!“ je dejala platničarica v kozici. Govorim mnogo, ker mi ne preostaja več mnogo časa. Ali veš, dragi moj, da umrem čez nekoliko dni?“

„Kaj praviš? Mrtvoudni ljudje žive časih še po trideset let.“

Buckacki odgovori:

„Dà, celo štirideset! Mrtvoud je nekakšen luksus, ki si ga morejo dovoljevati ljudje, toda ne takšni, kakršen sem jaz. Močnemu človeku, ki ima reden vrat, redna pleča in redna meča, utegne biti to nekakšen počitek, nekakšno spanje po veseli mladosti in prilika za premišljanje — toda meni? Ali se spominjaš, kako si se posmehoval mojim



mečam? Pravim ti, da sem imel takrat elefantiazo proti temu, kar je sedaj. To ni res, da je vsak človek tvarina, jaz sem samo črta, in sicer črta, ki gre — brez šale — v neskončnost . . .!“

Polaneški se je začel hudovati, nasprotovati in se sklicevati na njemu znana dejstva, toda Bukacki mu je dejal:

„Daj mi mir! Čutim in vem, da črez nekoliko dni udari kap na možgane. Nisem rekel nikomur, da sem že pred letom dni vedel to naprej, da sem že leto dni čital zdravniške knjige . . . Pride druga kap in konec bo.“

Zdaj umolkne, toda trenutek kesneje izpregovori iznova:

„Ali si pa misliš, da tega nimam rad? Pomisli, da sem kakor prst, odsekan od roke. Nimam nikogar . . . Tukaj, dà, tudi v Varšavi bi mi mogli streči zgolj plačani ljudje. To je neizmerno bedno življenje, brez gibanja in brez žive bližnje duše. Ko izgubim govorico, kakor sem izgubil gibanje, me utegne vsaka postrežnica ali vsak strežnik bít po licu, kakor jima bo všeč. Treba je, da veš eno reč. Prestrašil sem se v prvem hipu mrtvo-uda, toda v mojem bednem telesu tiči ponosna duša; spomni se, kaj sem ti dejal, da se smrti ne bojim — in ne bojim se je!“

Bukackemu se v očeh zalesketa nekaj žolt odsev poguma in energije, skrite nekje na dnu te omahujoče in omehčane duše.

Toda Polaneški, ki je bil dobrega srca, mu je položil roko na otrplo dlan in dejal jako presrčno:

„Dragi Adam! Nikar ne misli, da te pustimo tako, kakor si, in ne govori, da nimaš nikogar. Imaš mene in razen mene mojo ženo in Švirskega, Vaskovskega in Bigielove. Nisi nam tujec. Pripeljem te v Varšavo, te dam v sanatorij, kjer bomo prihajali k tebi, in noben postrežnik te ne bo bil preko ust — prvič ne zato, ker bi jaz vsakemu polomil kosti, drugič pa, ker so pri nas usmiljene sestre in med njimi gospa Emilija.“

Bukacki umolkne in nekoliko prebledi. Tudi on je bil bolj razvnet, nego je hotel kazati. Preko oči mu zleti senca. Po daljšem molčanju reče:

„Vrl dečko si. Toda niti sam ne veš, kakšno čudo si provzročil, da še nekaj hočem . . . Tako neizrečno rad bi šel v Varšavo med vas vse! Neizrečno bi se veselil Varšave . . .!“

„Treba je, da se preseliš v kak sanatorij pod stalno nadzorstvo. Švirski utegne vedeti, kje so tu najboljši. V tem se zaupaj mojim rokam; ali hočeš? Dovoli, da preskrbim zate vse.“

„Stori, kar hočeš“, odgovori Bukacki, ki ga je jela obhajati tolažba spričo novih načrtov in energije Polaneškega.

Polaneški napiše dvoje pisem Švirskemu in Vaskovskemu ter takoj odpošlje poslanca. Čez pol ure dospeta oba, Švirski s slovečim ondotnim zdravnikom, in še dopoldne je bil Bukacki v sanatoriju, v svetli in veseli sobani.

„Kako nežna in topla barva je to“, je dejal, ogledujoč zlato žolto barvo na steni in na stropu. „Tu je lepo.“

Nato se obrne k Polaneškemu.

„Pridi zvečer k meni“, je dejal, „a sedaj pojdi k soprogi.“ Polaneški se poslovil od njega in odide. Dospevši domov, pove oprezno Marici ves dogodek, ker je ni hotel strašiti z nepričakovano novico, češ, da utegne že biti v drugem stanu. Marica ga naprosi, naj jo vzame s seboj k Bukackemu, ako ne zvečer, pa jutri zarana — in to ji je tudi obljubil. Odšla sta tudi takoj po zajtrku, zakaj tega dne ni sedela v atelierju.

Toda profesor Vaskovski ni bil v tem zapustil niti za trenutek Bukackega. Ko je bolnik dodobra legel na novi postelji v sanatoriju, mu je jel starček pripovedovati, kako si je že nekoč mislil, da umre, toda po opravljeni izpovedi in po sv. obhajilu mu je čudovito odleglo.

„Znana metoda, dragi profesor“, odgovori Bukacki nasmehoma; „vem, za kaj gre tukaj.“

In profesorja je obšla zadrega, kakor bi ga bil zasačil pri slabem dejanju, in sklenil je roke.

„Stavim, da bi ti pomagalo!“ je dejal.

Bukacki pa odgovori s senco starega humorja:

„Dobro. Črez nekoliko dni se prepričam, koliko mi pomore — na drugem bregu reke.“

Marica ga je s svojim posetom razveselila tem bolj, ker se je ni bil nadejal. Jel ji je govoriti, da ni upal na tej strani reke ugledati več nobene žen-



ske, zlasti ne rojakinje. Nekoliko se je pri tem ujedal na vse, toda bil je očitno ginjen.

„Kakšni romantiki so ti ljudje!“ je dejal. „To kaže naravnost, da ni dovolj razuma, ako se ukvarjajo s takšnim do kosti shujšanim dedcem, kakršen sem jaz. Nikdar ne morete biti pametni. Zakaj to, čemu to? Takole še pred smrtjo vam moram biti hvaležen — in sem vam hvaležen — odkritosrčno, zelo odkritosrčno hvaležen! . . .“

Toda Marica mu ni dovolila govoriti o smrti, nasprotno pa je jako mirno govorila o nujni potrebi, da ga prepeljejo med prijatelje v Varšavo. Govorila je o tem kakor o stvari, ki jo je brez dvojbe mogoče izvesti, in posrečilo se ji je vcepiti to prepričanje polagoma tudi Bukackemu. Svetovala mu je, kako naj se to zgodi, in on jo je naposled pohlepno poslušal. Njegove misli so se mu nekamo olajšale, tako da so se dale obladati. Čutil se je kot dete, in sicer kaj slabotno dete.

Tega dne je prišel k njemu še gospod Osnovski, in tudi ta mu je izkazal toliko zanimanja in presrčnosti, kolikor bi mu je mogel izkazati le rodni brat. Bukacki kaj takega niti ni bil pričakoval ter niti ni bil računal na kaj podobnega. Zato je dejal, ko je prišel Polaneški zvečer še enkrat in ko sta bila sama:

„Povem ti sedaj odkritosrčno: Nikdar nisem čutil bolje, da sem napravil iz življenja glupo frazo in da sem ga zapravil kakor pes.“

Trenutek kesneje je dostavil:

„A ko bi bil našel vsaj priljubljenost v tej metodi, po kateri sem živel — pa še tega ne. Naš čas je res glup. Človek se razdvaja: Vse, kar je v njem boljšega, spravlja in tlači nekam v kot ter se izprevrže v nekakšno opico ali v dondo, in sicer v rezko dondo, a vrhutega pogostoma hinavsko. Neče govoriti o ničemurnosti življenja, nego jo čutiti — kako čudno je to! To me veseli, da je nekaj res dejanskega v življenju le smrt — dasi po drugi strani ni pametno, preden pride, rekati vinu, da je kis.“

„Dragi moj“, odgovori Polaneški, „zmerom si se mučil, da si navijal misli na nekaj klobčič. Ne delaj tega sedaj.“

„Prav govoriš. Toda ne morem misliti na to, da sem se rogal življenju, dokler sem še hodil in bil kolikor toliko zdrav, a sedaj — povem ti to kot nekakšno tajnost — imam še veselje do življenja.“

„In živel boš.“

„Ej, miruj. Tvoja žena mi je tudi govorila tako — toda sedaj spet ne verjamem. Ali težko mi je. Ugonobil sem se . . . Ali čuj, zakaj sem hotel govoriti s teboj. Ne vem, ali me pričakuje račun ali ne. Odkritosrčno ti pravim: Ne vem, a vendar čutim čuden nemir, kakor bi se nečesa bal — a povem ti, česa: da nisem ničesar storil za svoje brate, dasi bi bil lahko, lahko . . .! Te misli me je strah — verjemi! To je slaba reč. Ničesar nisem storil; zaman sem jedel kruh — in

sedaj . . . smrt. Ako je kaka kazen in ako me čaka, čuj me, Stanko, mi je težko zaradi tega!“

Dasi je govoril z navadnim, malomarnim glasom, se mu je na licu prikazal resničen nemir, usta so mu nekoliko obledela in na čelo se prikradlo nekoliko kapljic znoja.

„Ej, miruj!“ reče Polaneški. „Glejte, kaj mu vse ne prihaja v glavo! Škoduješ si!“

Toda Bukacki je nadaljeval:

„Počakaj in poslušaj! Imetje mi je dovolj znamenito — naj to kaj stori zame. Del premoženja zapustim tebi, drugo pa uporabi za kaj koristnega! Ti in Bigiel, oba sta praktična človeka. Preudarita to, zakaj jaz ne vem, ali še utegnem. Ali storiš tako?“

„Storim in vse drugo, kar boš hotel.“

„Hvala ti! Kako je čuden ta nemir in tak očitek! Res se ne morem iznebiti zavesti, da sem kriv. Tako neprijetno stanje! Treba je zvršiti nekaj zaslužnega vsaj pred smrtjo. To ni šala! Smrt! Ko bi bilo to kaj vidnega, pa je tako temno. Treba se je razkropiti, izpriditi se in segniti v temi. Ali si ti veren kristjan?“

„Sem.“

„Jaz pa ne morem reči niti dà, niti ne. Zbijal sem šale z Nirvano kakor z drugimi rečmi. Veš, ko se ne bi zavedal te krivde, bi bil mirnejši. Nisem slutil, da bi me to utegnilo mučiti. Domišljam si, da sem čebela, ki je oplenila svoj lastni panj, in to je ničemurnost. Toda po meni vsaj



ostane premoženje. Kaj ne? Nekoliko sem ga za-  
pravil, vendar ne premnogo — a to za slike, ki  
tudi ostanejo tukaj, ne li? Oh, kako rad bi živel  
še sedaj, bodisi leto dni, bodisi samo tako dolgo,  
da ne bi umrl tukaj . . .“

Zamislil se je za trenutek in potem dejal:

„Sedaj umejem eno: Življenje more biti slabo,  
ker si ga je človek neumno uravnal, vendar pa je  
dobra reč.“

Pozno ponoči je Polaneški odšel. Naslednji  
teden je viselo zdravje bolnikovo na lasu. Zdrav-  
niki niso mogli izreči nič odločnega, toda sodili  
so, da bi pot nikakor ne povečala nevarnosti.

Švirski in Vaskovski sta se odločila odpeljati  
bolnika, ki je bolj koprnel od dne do dne in se  
skoro vsak dan spominjal Emilije — usmiljene  
sestre. Toda dan pred odhodom je izgubil govor.  
Polaneškega je kar grabilo nekaj za srce, ko se  
je oziral v njegove oči, v katerih se je kazal  
zdaj grozen nemir, zdaj velika, nema prošnja.  
Poizkušal je pisati, toda ni mogel. Zvečer so mu  
otrpnili možgani in — umrl je.

Začasno so ga pokopali na Campo Santo,  
zakaj Polaneški je sodil, da so njegovi pogledi  
izražali prošnjo, naj ga prepeljejo v domovino, in  
tudi Švirski je bil tega mnenja.

Tako je izginila ta milova pena, ki se je  
časih žarila v barvah mavrice, toda prazna in  
minljiva kakor pristna milova pena . . .

Polaneški se je res mučil z njegovo smrtjo ter po cele ure premišljal o tem čudnem življenju. Svojih misli pa ni razodeval Marici, ker se je bil nekamo privadil, da ji je prikrival to, kar se je godilo v njem.

Naposled, kakor se pogostoma pripeti ljudem, ki mislijo na mrliča, je izvajal iz tega premišljanja različne zaključke v svoj prid.

„Bukacki“, si je dejal, „se ni mogel nikdar ujemati s svojim razumom; imel ni zmisla za življenje, ni se mogel zavedati v tem gozdu in korakal je zmerom le po taktu začasnega razpoložaja. A ko bi mu bilo dobro pri tem, ko bi imel dobiček od takšnega življenja, pa bi mu še ne odrekal pameti. Toda njemu je bilo slabo. Res si je to glupo govoriti, preden pride smrt, da je vino kis. Toda jaz zrem jasneje na reči in razen tega sem bil sam proti sebi dokaj odkritosrčnejši. Vsekakor imam poravnane svoje račune z Bogom in s svojim življenjem.“

Bilo je v tem nekoliko resnice, toda tudi nekaj prevare. Polaneški ni imel razmer urejenih niti do svoje žene.

Mislil si je: ako skrbi zanjo in za njeno hrano, ako dobro ravna z njo, ako pritiska časih na njena usta poljubce, da že izvršuje s tem vsakršne možne obveznosti, ki jih je bil prevzel glede nje. Toda razmere med njima so se uravnavale čimdalje razločnejše tako, da jo je on blagovolil ljubiti in sprejemati njeno ljubezen. Ob njegovih študijah o

življenju ga je večkrat osupnil čudni prikaz, da ljudje, kadar na primer človek, ki je znan kot poštenjak, zvrši plemenito dejanje, nekamo malomarno zamahnejo z roko in reko: „Oh, kaj pa, g. X.! To se umeje samo ob sebi!“ Kadar se pa pripeti, da stori kaj dobrega capin — takrat govore z velikim priznanjem: „Vidite, pa vendarle še tiči nekaj dobrega v njem!“ Stokrat je opazil, da petica, ki jo daruje lakomnik, napravi večji vtisk nego cekin, ki ga podari darežljiv človek. Ni se pa zavedal, da v razmerah proti Marici tudi sam sodi in ocenjuje tako. Dajala mu je vse svoje bitje, vso svojo dušo . . . Oh, Marica! To je prirojeno. In mahal je prav tako z roko. Ko bi njeŋa ljubezen ne bila tako brezpogojna, ko bi si jo moral pridobivati težavneje, ko bi se mu v prepričanju, da je to zaklad, vdajala kakor zaklad; ko bi v prepričanju, da je boginja, zahtevala sklonjeno glavo in spoštovanje — bi jo Polaneški sprejemal s povešeno glavo in jo spoštoval. Takšno je vsako človeško srce, in le najbolj redki značaji, stkani iz žarkov, se morejo vzpeti nad ta nivó. Marica je dajala Polaneškemu svojo ljubezen kot nekaj, do česar je imel pravico — torej jo je sprejemal kot svoje pravo. Njegovo ljubezen je imela za srečo — za to jo ji je dajal kot srečo — sam pa se je čutil za malika na oltarju. En njegov žarek je padal na srce ženino in ga osvetljeval — druge žarke pa si je malik prihranjal zase. Sprejemal je vse, dajal pa ji je samo čast. V njegovi ljubezni ni bilo tiste



bojazni, ki izvira iz spoštovanja, in ni bilo tega, kar se ob vsaki priliki govori ljubljeni ženi: „Klečim pred teboj!“

Toda oba se še nista zavedala tega.

## XVIII.

„Še ne vprašam te“, je dejal Bigiel Polaneškemu po njegovi vrnitvi v Varšavo, „ali si srečen. S takšnim bitjem, kakršno je tvoja žena, človek ne more biti nesrečen.“

„Dà“, odgovori Polaneški. „Marica je tako dična ženska, da bi le iztežka našel boljšo.“

Nato se obrne h gospe Bigielovi:

„Nama obema se godi dobro“, je dejal, „in ne more biti drugače. Ali se še spominjate, draga gospa, najin角度 starih razgovorov o zakonu in o ljubezni? Ali se spominjate, kako sem se bal, da ne bi zadel ob žensko, ki bi hotela s svojo osebo možu zakriti ves svet, zavzeti vse njegove misli, vse njegove občutke, biti edini smoter njegovega življenja? Ali se spominjate, kako sem dokazal tudi gospe Emiliji, da ljubezen do žene ne more in ne sme biti človeku vse in da so razen nje še druge reči na svetu?“

„Dà. Toda spominjam se tudi tega, kako sem vam govorila, da me na primer moji domači opravki nikakor ne ovirajo ljubiti otroke... Saj vem! Toda meni se nekamo zdi, da te stvari niso

kakor na primer škatlice — če jih nekoliko postavite na mizo, pa ni prostora drugim.“

„Moja žena govori prav“, reče Bigiel. „Zapazil sem, da se ljudje pogostoma motijo, primerjajoč telesne razmere občutkom ali idejam. Kadar se govori o njih, ni primerno govoriti o prostoru . . .“

Nato reče Polaneški veselo:

„Tiho, ti podjarmljena dežela!“

„Ker mi je dobro pri tem“, reče Bigiel živahno. „Sicer pa boš podjarmljen tudi ti.“

„Jaz?“

„Dà. S poštenostjo, dobroto, presrčnostjo.“

„To je kaj drugega. Mogoče je biti podjarmljen, toda ne biti pod copatami. Marice res ne morem prehvaliti. Pogodil sem tako, da nisem mogel bolje, prav zato, ker so ji že dovolj občutki, ki jih gojim do nje in ker neče biti le moja boginja. Zato jo ljubim! Bog me je obvaroval ženske, ki bi zahtevala zase vso dušo, ves razum, vse bitje in tako dalje — in odkritosrčno sem mu hvaležen, zakaj take ne bi prenašal. Prej umejem, da je to vse mogoče dajati z dobro voljo, zlasti takrat, kadar ni zaželeno.“

„Verjemite mi, gospod Stanislav“, odgovori gospa Bigielova, „da imamo v tem oziru enake zahteve, samo da izpočetka smatramo pogostoma ta del, ki ga nam dajo, za celoto in potem . . .“

„In potem kaj?“ ji seže Polaneški nekamo smešno v besedo.

„Potem oni, ki goje v srcu pravo krepost, ukrenejo nekaj, kar je za vas brezpomembna beseda, za nas pa pogostoma življenska osnova.“

„Kakšen talisman je to?“

„Resnacija.“

Polaneški se spusti v smeh.

„Pokojni Bukacki je rekel, da ženske pogostoma jemlje nase resignacijo kot klobuk zato, ker se jim prilega. Klobuk iz resignacije, ogrtač iz lahke melanholije — ali je to morda zoprno?“

„Ne, ni. Kaj hočete? Morda je to obleka, toda v taki obleki je lažje priti v nebesa nego v drugačni.“

„Tedaj je moja Marica že obsojena v pekel, zakaj upam, da je ne bo nosila nikdar. Sicer jo ugledate čez trenutek, zakaj obljubila mi je, da pride po naših uradnih urah k nam. Zakesnila se je, sicer bi bila že tukaj.“

„Gotovo jo je zadržal oče. Toda ostanita pri nas oba na obedu, brez ceremonij — ali ni res?“

„Ostaneva pri obedu. Strinjam se.“

„Tudi poleg vaju nam je nekdo obljubil, torej bo družba večja. Sedaj grem ukazati, naj pripravijo za vaju nož in vilice.“

Po teh besedah Bigielova odide. Polaneški vpraša Bigiela:

„Kdo bo pri vas na obedu?“

„Zavilovski, bodoči dopisnik naše firme.“

„Kdo je to?“

„Oni že znani — poet!“



„S Parnasa v pisarno? Kako to?“

„Ne spominjam se, kdo je dejal, da ima naša družba svoje genije na dieti. Pravijo, da je jako sposoben človek, toda s stihii si ne more pridobivati kruha. Znaj, naš Čiškovski je prestopil k zavarovalnici, služba se je izpraznila, in oglasil se je Zavilovski. Bilo me je nekoliko strah, toda dejal mi je, da mu je to vprašanje za obstanek in pogoj, da more delati. Pri tem mi je prijal, ker mi je takoj priznal, da piše v treh jezikih, toda nobenega ne govori dobro, drugič pa da o trgovinski korespondenci nima niti pojma.“

„Eh, neumnosti“, odgovori Polaneški; „v tednu dni se nauči vsega. Samo ako bo dalje vztrajal in ne bo zanemarjal dopisovanja . . . S pesniki je križ!“

„Pa se razidemo. Toda znaj, ker se je oglasil sam, dam to službo rajši Zavilovskemu nego kateremukoli drugemu. Črez tri dni ima začeti z delom. V tem sem mu izplačal naprej mesečno plačo, ker jo je potreboval.“

„Bil je suh.“

„Zdi se mi. Tukaj je še stari Zavilovski, oni, ki ima hčerko, jako bogat človek. Pa sem vprašal našega, ali ni njegov sorodnik? Dejal mi je, da ne, pri tem pa ga je oblila rdečica, torej si mislim, da je.“

„Toda tako je pri nas! — V ničemer ni ravnotežja.“ Nekateri zatajujejo sorodnike, ker so ubožni,

drugi pa zato, ker so bogati. Vse iz strahu in radi ničemurnega ponosa. Sicer se ti prikupi hipoma. Moji ženi je bil jako po volji.“

„Kdo je bil tvoji ženi po volji?“ vpraša gospa Bigielova, zdajci vstopivši.

„Zavilovski.“

„Čitala sem njegovo lepo pesem z naslovom: ‚Na pragu.‘ Zavilovski je videti, kakor bi nekaj prikrival ljudem.“

„Prikrival je siromaštvo, ali bolje, siromaštvo je prikrivalo njega.“

„Ne, videti je, kakor bi bil doživel veliko prevaro.“

„Vidiš jo, romantistko! Rekala mi je, da je mnogo trpel, ter se je čutila razžaljeno, ko sem izrekel mnenje, da je trpel morda za črvi kakor otrok ali za uroki. To ji ni dovolj poetično.“

Toda Polaneški pogleda na uro ter se jame hudovati.

„Marica se ni izkazala“, reče, „kako je netočna.“

Toda prav v tem trenutku je ona „netočna“ prišla, pravzaprav se pripeljala. Sestanek se je zvršil brez razvnetja, zakaj z gospo Bigielovo so se bili sešli že na kolodvoru. Polaneški pove ženi, da ostaneta pri obedu; radostno je privolila, nato pa se jela ukvarjati z otroki, ki so kakor nevihta pridrli v sobo.

V tem je dospel Zavilovski, ki ga je Bigiel predstavil Polaneškima. Bil je še jako mlad človek, pri sedemindvajsetih ali osemindvajsetih letih; ko ga je Polaneški ogledoval, je zapazil, da ni videti kakor človek, ki bi bil mnogo trpel. Bil je očitno zmeden v družbi, ki je na pol ni poznal. Izraza je bil nervoznega; brada mu je kipela močno naprej kakor Wagnerju. Oči je imel črne, vesele in čelo neizrečno nežno, bolj belo nego drugo obličje, a na njem so bile razločno videti žile v podobi črke Y. Pri tem je bil dokaj visok in precej okoren.

„Čul sem“, reče Polaneški, „da postanete čez tri dni naš kolega?“

„Da, gospod principal“, odgovori mladi mož, „bolje je služiti v pisarni.“

Polaneški se spusti v smeh.

„Samo dajte mi mir s principalom. Pri nas nismo vajeni rabiti naslovov . . . Ne vem, ali bi moji ženi ne bil naslov po volji zato, ker bi se imela samo sebe za veljavnejšo.“

Zdajci se obrne k Marici:

„Čuj, gospa principalova, ali hočeš, da bi te klicali za gospo principalovo? To bo nova zabava.“

Zavilovskega prevzame zadrega, vendar se tudi zasmije, ko odgovori gospa Polaneška:

„Ne, ker se mi zdi, da mora imeti principalka takšno čepico (tu pokaže z roko, koliko), jaz pa nimam rada čepice.“



Zavilovskemu je bilo takoj ugodneje ob veseli dobrosrčnosti teh ljudi, toda iznova ga je obšla zadrega, ko mu je rekla Marica: „Moj stari znanec ste. Sedaj nisem čitala nič novega, ker sva se šele ravnokar vrnila. Ali je izšlo kaj v tem času?“

„Ne, milostiva gospa“, ji odgovori, „s tem se ukvarjam tako kakor Bigiel z godbo; v prostem času in za zabavo.“

„Ne verjamem“, odgovori gospa Polaneška.

In imela je pravico, da ni verjela, ker temu res ni bilo tako. V odgovoru Zavilovskega tudi ni bilo odkritosrčnosti, toda hotel ji je dati z njim razumeti, naj ga imajo najprej za korespondenta trgovskega zavoda in naj ravnajo z njim kot z uradnikom, ne pa kakor s pesnikom. Dajal je tudi Bigielu in Polaneškemu naslove, a to ne samo iz vdanosti, nego ker je hotel pokazati, da ima pisarniško delo, prevzemši ga nase, za tako dobro kakor vsako drugo, da se pripravlja na to nalogo in se hoče pripravljati še dalje. Tičalo pa je v njem tudi nekaj drugega. Zavilovski, dasi je bil še mlad, se je zavedal, kako so smešni tisti ljudje, ki napišejo eno ali dve pesmi, pa se zleknejo v gube prerokov ter hočejo, da bi jih ljudje imeli za take. Njegova velika samozavest se je tresla od strahu pred smešnostjo — padel je v drugo skrajnost ter se skoro sramoval, da se bavi s pesništvom. V poslednjem času, ko je trpel veliko bedo, je bil celo čudak, in najmanjša opomnja od katerekoli strani o tem, da je pesnik, mu je zbujala pritajeno jezo.

Obenem pa je čutil, da ni logičen, zato bi bilo najbolj enostavno to, da ne bi pisal pesni in jih ne objavljaj; toda tega se ni mogel zdržati. Njegova glava še ni bila ovita s sijem, toda padlo je nanjo nekoliko žarkov, ki so mu kmalu ozarili čelo ter kmalu gasnili po tej meri, kakor je deloval ali pasel lenobo. Po vsaki novi pesmi se je jel žarek novič lesketati, in Zavilovski, enako sposoben kakor častiželjen, je cenil prav ta blesk slave bolj nego vse drugo na svetu. Hotel je, naj ljudje med seboj govore samo o njem, toda ne vpričo njega. Ko je slutil, da ga jamejo pozabljati, mu je to skrivoma zamrzelo. Bila je v njem nekakšna razdvojenost samoljubja, ki koprni po slavi, a jo obenem odganja zaradi izvestne divjosti in izvestnega ponosa in bojazni, da nihče ne bi rekel, da je premnogo. A vrhutega je tičala v njem množica upora kot v človeku mladem in oprijemljivem, na katerega vpliva vse in ki čuti vse izjemno, a pri tem čutenju pogostoma ne more najti svojega „jaz.“ Iz tega vzroka se umetniki pogostoma kažejo nepriradne.

V tem so prinesli na mizo jed. Pri obedu se je razgovor sukal umevno okrog Italije in ljudi, ki sta jih bila Polaneška srečala ondi. Polaneški je pripovedoval o Bukackem in o njegovih poslednjih trenutkih kakor tudi o njegovi poslednji volji, po kateri je podedoval znatno imetje. Mnogo izmed večjega dela se je imelo uporabiti v javne namene — o čemer bi se imela še dogovoriti z Bigielom.

Imeli pa so Bukackega radi in spominjali so se ga sočutno; gospa Bigielova je imela celo solze v očeh, ko je Marica omenila, da se je pred smrtjo izpovedal in umrl kot kristjan. Toda to sočutje je bilo takšno, da je bilo pri njem mogoče obedovati, in ako je Bukacki nekoč v resnici vzdihal po Nirvani, je dosegel sedaj to, kar je hotel, in dasi je bil bližnji in ljubljen znanec, je vendarle za seboj zapustil lahko minljiv spomin. Še teden, mesec ali leto dni — in njegovo ime se pretvori samo v gluh zvok, saj si ni pridobil globlje ljubezni, ker ni poznal nobene, in življenje mu je minilo tako, da je celo po takem otroku, kakršen je bila Litka, ostalo ne le stokrat več žalosti in ljubezni, nego tudi spominskih stopinj. Zavilovskemu, ki ga ni poznal, je zbudilo njegovo življenje izpočetka živo zanimanje, ko je pa zaslišal vse, kar je pripovedoval Polaneški, je rekel: „Sicer je to le kopija!“ — Bukackega, ko je zbijal šale z vsem, bi bil gotovo zbolel takšen nekrolog.

Marica je hotela obrniti razgovor na veselejše stvari in je zato jela pripovedovati o izletih, ki sta jih bila napravljala po Rimu in njegovi okolici, bodisi sama, ali s Švirskim, ali z Osnovskim. Bigiel, ki je bil tovariš Osnovskega ter se je časih srečaval z njim, je dejal:

„On ima eno ljubezen, to je svojo ženo, in eno sovraštvo, to je do svoje debelosti, pravzaprav naklonjenost do nje. Sicer pa je najboljši človek.“



„Toda videti je dokaj šibek“, reče Marica.

„Pred dvema letoma je bil skoraj tolst, ko pa se je jel voziti na velocipedu, tekmovati, uporabljati Bentingovo zdravilo, piti poleti karlovarsko vodo in odhajati transpiraciji na ljubo v Italijo ali v Egipt, je zopet shujšal. Sicer nisem dobro povedal, da čuti sovraštvo do debelosti — to je njegova žena! A on se dela tako iz koketerije, z obzirom nanjo. Pa tudi preplesal je po cele noči — prav iz istih razlogov.“

„To je sclavus saltans“, reče Polaneški. „Švirski nam je že pripovedoval o tem.“

„Umejem, da je mogoče ljubiti ženo“, reče Bigiel, „da jo je moči smatrati, kakor pravijo, za zenico svojega očesa. Pa bodi! Toda jaz, Bog vé, sem slišal, da zлага o njej pesmi, da odpira z zaprtimi očmi knjigo, si z nohtom zaznamenuje pesem in vedežuje iz tega, kar čita, ali je ljubljen ali ne. Ako se pokaže slabo znamenje, je takoj ves klavern. Zaljubljen je kakor dijak. Sešteva vse njene poglede, se trudi ugeniti, kaj pomeni ta ali ona beseda; poljublja ne le njene noge in roke, nego, kadar si misli, da ga nihče ne vidi, poljublja tudi njene rokavice . . . Bog vé kaj! A to že dolga leta.“

„Oh, kako je ljubezniv!“ reče Marica.

„Ali bi hotela, da bi bil tudi jaz tak?“ jo vpraša Polaneški.

Ona je za trenutek premišljala, nato pa odgovorila:

„Ne, ker bi bil potem drugačen, nego si.“

„To je Macchiavelli!“ reče Bigiel. „Vredno bi bilo zapisati takšen odgovor, ker je to obenem pohvala in nekoliko kritike in potrdilo, da je tako, kakor je, najboljše in da bi bilo mogoče želeli še kaj boljšega. Posvetujte se o tem.“

„Jaz sprejemam to za pohvalo“, reče Polaneški, „dasi gospa (obrne se k Bigielovi) gotovo poreče, da je to resignacija.“

Gospa Bigielova odgovori nasmehoma:

„Površje je stekano iz ljubezni, resignacija utegne priti časih kot podvleka, kadar prihaja hladno.“

Zavilovski radovedno pogleda Marico. Ona sama se mu je zdela lepa in simpatična, a ob njenem odgovoru se je kar zamislil. Prišlo mu je na misel, da je tako mogla govoriti samo zelo ljubljena žena. In jel je ogledovati Polaneškega nekamo zavidno; ker pa je bil velik plašljivec, so mu prišle obenem v glavo besede: „Pri sosedu je ljuba žena.“ Ker pa je ves čas molčal ali izpregovoril le nekaj besed, se mu je zdelo, da bo treba nekako poseči v razgovor. Toda zadržavala ga je boječnost in obenem premenljiva bolečina v zobeh, ki se je po večjem paroksizmu oglasila časih dovolj silno. To mu je pogubilo ostanek moštva — naposled pa se je vendarle ojačil in vprašal:

„A gospa Osnovska?“

„A gospa Osnovska“, odgovori Polaneški, „ima moža, ki ljubi za dva druga, zato se ji ni treba truditi. Vrhutega ima kitajske oči, se imenuje Anica,

ima gorenje zobiče zalite, kar je moči videti, kadar se smeje — zato se tudi rada smeje — in sploh je podobna grlici, se vrti in kliče: „Saharja! Saharja!“

„To je zloben človek!“ odgovori Marica. „Jako je lepa, živahna, duhovita — in gospod Švirski ne more vedeti, kako ljubi moža, ker se o tem še ni pomenkoval z njo. To je vse le samo mnenje.“

Polaneški si je pri tem mislil dvojno: prvič, da to ni samo mnenje, a drugič, da ima ženo enako naivno kakor pošteno.

Zavilovski pa reče:

„Rad bi vedel, kaj bi bilo, ako bi ona ljubila njega prav tako kakor on njo?“

„Bil bi to največji dvojen egoizem, kakršnega še ni videl svet“, odgovori Polaneški. „Imela bi toliko opraviti drug z drugim, da ne bi videla ničesar okrog sebe.“

Zavilovski se nasmeje in reče:

„Svetloba ne ovira toplote, nego jo rodi.“

„V strogem pomenu je to bolj resnično v poetičnem nego v fizičnem pomenu“, dé Polaneški.

Obema gospema pa je bil odgovor Zavilovskega všeč in obe sta mu pritegnili kaj radi; ko se jima je pridružil še Bigiel, so Polaneškega preglasovali.

Potem so jeli govoriti o Mašku in njegovi ženi. Bigiel je pripovedoval, da je bila Mašku izročena velikanska pravda zaradi oporoke večmilijske gospe Ploševske, naj bi jo poizkusil ovreči



v imenu nekoliko dokaj daljnih sorodnikov. Gospod Plavicki je bil pisal o tem Marici v Italijo, toda ona je imela vso stvar za prav takšno domišljijo, kakršna so bili nekdam milijoni, skriti v kamenolomu v Kremenu, ter se je bila komaj o tem zmenila s svojim soprogom, ki je bil tudi precej odsečno zamahnil z roko. Sedaj, ko se je poprijel te stvari Mašek, je obetala biti važnejša. Bigiel je sodil, da je gotovo kaj formalnih pogreškov v oporoki, in je trdil, da bi se Mašek, ako dobi pravdo, zdajci lahko postavil na noge, ker si je bil zagotovil ogromen honorar. Polaneškemu je vsa stvar zbudila živo zanimanje.

„Mašek je res mačje prožnosti“, je dejal, „zmerom pade na noge.“

A Bigiel odgovori:

„Sedaj morate prositi gospoda Boga, da si ne zlomi vratu, zakaj za milostivo gospo in njenega očeta pomeni to mnogo. Sam Plošev z vsemi dvori cenijo na sedemstotisoč rubljev. A poleg tega je dokaj gotovine.“

„To bi bilo čudno, takšni nepričakovani stranski dohodki“, reče Polaneški.

Toda Marici je bila jako neprijetna novica, da je njen oče nastopil skupno z drugimi dediči zoper testament. Njen Stanko je bil premožen človek ter je slepo verjel, da je zavisno le od njega, kako se pridobe milijoni. Oče je imel rento, a vrhutega mu je odstopila do smrti vsoto, ki jo je imela na Magierovki, torej nikomur ni grozila beda. Mila gospa

Polaneška bi bila sicer zmožna odkupiti Kremen, da bi vodila tjakaj poleti svojega „Stanka“, toda ne za tako ceno.

Jela je torej govoriti jako živahno.

„S tem se samo mučim. To je bil tako uspešno naložen denar! Volja rajnikov se ne sme izpreminjati, ne sme se jemati kruh siromakom ali šolam. Sinovec gospe Ploševske se je ustrelil — morda ji je šlo za rešitev njegove duše, da doseže usmiljenje božje. To se ne spodobi! . . . Imelo bi se drugače soditi in drugače čutiti! . . .“

Tu se je nekoliko zardela, Polaneški pa je dejal:

„Kako si odločna!“

Toda ona namrdne najprej nekoliko preširoka usta kakor kujavo dete ter ponovi:

„No, Stanko, reci, da govorim prav, reci, da govorim prav! Moraš reči!“

„Seveda“, reče Polaneški, „toda Mašek mora prej dobiti pravdo.“

„Želim mu, da jo izgubi!“ reče Marica.

Polaneški pa zopet ponovi:

„Kako si odločna!“

„In kako poštenega, kako plemenitega značaja“, si je mislil Zavilovski ter obenem v svojih plastičnih mislih k pojmom o dobroti in plemenitosti pristavljajl podobo vitke ženske črnih las, modrih oči, z nekoliko preširokimi usti.

Po obedu odideta Bigiel in Polaneški pušit smodke in pit črno kavo v pisarno, kjer se je imelo

zvršiti prvo posvetovanje: v kake namene naj se uporabi dediščina za Bukackim. Zavilovski, ki ni pušil, je ostal pri gospeh v salonu. Marica kot „gospa principalova“ se je čutila dolžno, da nekoliko obodri bodočega firmskega uradnika; zato je stopila k njemu in dejala:

„Jaz bi si želela prav tako kakor gospa Bigielova, da bi se vsi imeli za eno veliko rodbino, zato naju tudi prištevajte k svojim dobrim znankam.“

„Izredno rad, ako dovolite“, odgovori Zavilovski. „Itak bi vas rad naprosil dovolitve, da vam smem izkazovati svoje spoštovanje . . .“

„Spoznala sem vse gospode v pisarni le ob svatbi, potem sva takoj odpotovala, in sedaj nastopi naša bližja seznanitev. Mož mi je dejal, da bi rad, ako bi se shajali enkrat na teden pri Bigielovih, drugič pa pri nas. To je kaj dobra namera; pridržujem si samo en pogoj.“

„Kakšnega?“ vpraša gospa Bigielova.

„Da se na teh sestankih ne bi govorilo o trgovskih stvareh. Bo samo nekoliko godbe, ker slutim, da bo gospod Bigiel mislil na to, časih pa tudi prečitamo kaj takšnega, kakor je: ‚Na pragu‘.“

„Toda ne vpričo mene“, reče Zavilovski s prisiljenim nasmehom.

Ona se mu z navadno svojo odkritosrčnostjo ozre v oči.

„Zakaj ne?“ ga vpraša. „Vpričo odkritosrčno prijateljskih ljudi. Govorili smo o vas in pre-mišljali, preden smo se seznanili, a kaj šele sedaj?“



Zavilovski se je začutil docela razoroženega. Zdelo se mu je, da je došel med izjemne ljudi in da je zlasti gospa Polaneška kaj izjemna žena. Bojazen, ki ga je palila kakor ogenj, da se ne bi kazal smešnega s svojo poezijo, s svojim dolгим vratom in koničastimi lehtmi, je jela slabeti. Čutil se je pri njej nekamo svobodnejšega. Čutil je, da mu ona ne govori nikdar samo zato, da bi kaj rekla ali iz društvenih ozirov, nego da izreka vestno samo to, kar izvira iz njene dobrotnosti in pozornosti. Pri tem sta ga navduševali zlasti njeno lice in njena postava, prav tako, kakor sta bili v Benetkah navduševali Švirskega. Ker pa je bil vaje za vsak vtisk iskati izraza, je začel iskati izrazov tudi zanjo ter čutil, da morajo biti ne le odkritosrčni, nego obenem izbrani, krasni in samorasli, takisto kakor je njena lepota obenem izbrana in samorasila. Zapazil je, da ima pred seboj predmet, in v njem se je prebudil umetnik.

Sedaj pa ga je jela jako prijateljski izpraševati o rodbinskih razmerah, toda v tem sta stopila na srečo v salon Bigiel in Polaneški, kar ga je ubranilo podrobnejših odgovorov, ki bi mu bili izvestno pikri. Njegov oče, svoje dni znan kvartač in za-pravljivec, je bolehal že več let na možganih ter je bil v blaznici.

Godba bi bila imela končati ta kratki razgovor. Polaneški je z Bigielom dognal svoj posel v pi-sarni, Bigiel pa je dejal:

„Zdi se mi, da je to izboren načrt, toda treba ga je še premisliti.“

Potem se je oprl ob violončel in začel pre-mišljevati. Naposled je dejal:

„Čudno! Kadar igram, se mi zdi, kakor bi mi ne bilo nič drugega v glavi, toda ni res! Del možgan se ukvarja pri tem z drugimi rečmi, a naj-zanimivejše je to, da najboljše misli prihajajo prav med tem časom.“

Po teh besedah je sedel, vzel violončel med kolena, zamižal in pričel „Pomladno pesem.“

Zavilovski je odšel tega dne domov ves pre-vzet od firme, ljudi in vtiskov „Pomladne pesmi“, zlasti pa od gospe Polaneške.

Njej pa niti ni prišlo v glavo, da utegne sčā-soma obogatiti poezijo z „novo mrzalico“.

## XVIII.

Mašek in njegova soproga sta posetila Pola-neška šele črez teden dni po njiju vrnitvi. Ona je imela na sebi sivkasto obleko, obšito s perjem iste barve, ter je bila videti tako mična kakor še nikdar. Prej je imela vedno vnete vejice, sedaj pa je ta bolezen minila. Lice se ji je odlikovalo s prejšnjo malomarnostjo, skoro z zaspano milino, toda to je še poviševalo njen umetniški izraz. Gospodična Kraslavška je bila za pet let starejša od Marice ter je bila tudi, dokler je bila še samica, videti starejša, sedaj pa se je kakor pomladila. Nje vitka in nenavadno uglajena postava je bila videti v tesni obleki nekamo otroška. Nekaj posebnega je bilo

to, da je Polaneški, ki je ni imel rad, našel na njej nekaj mičnega, toda kolikorkrat jo je ugleдал, vsekdar si je dejal: „A vendar visi nekaj na njej.“ Tudi njen enolični in nekoliko otroški glas je imel zanj izvestno čarobo. Sedaj je rekel naravnost, da je videti nenavadno mična in da se je bolj izpremenila v svoj prid nego Marica.

Pa tudi Mašek sam se je bil razcvetel kakor solnčnica. Z bahavostjo se je bil odlikoval že prej, a temu se je zdaj pridružila še nekakšna samozavest in nekov ponos, oblažen z ljubeznivostjo. Kdor ga je gledal, temu se je moglo zdeti, da v enem dnevi obhodi vsa svoja zemljišča — izkratka, čutil se je večjega nego sicer. Samo v ljubezni do svoje žene se ni hlinil, zakaj iz vsakega njegovega pogleda je bilo spoznati, da jo je imel v resnici rad. Res težavno bi bilo najti ženo, ki bi bila bolje ustrezala njegovim pojmom o dobrem imenu, bliščobi in uglajenosti velikega sveta. Njena malomarnost, njeno hladno občevanje z ljudmi je imel za nekaj, kar se ne dá posnemati. Ona se te bahavosti ni otresla nikdar v nobenem trenutku, niti takrat ne, ko sta bila sama. On pa kot pravi parvenu, ki je imel komteso, se je bil vanjo zaljubil prav za to, ker se mu je zdela „komtesa“ in od veselja, da jo je dobil.

Marica je jela vpraševati, kje sta prebila dobo po svatbi, in gospa Maškova je odgovorila: „Na soprogovem posestvu“, a to s takšnim glasom, kakor bi bilo ono „soprogovo posestvo“ že za



dvajset rodov majorat. Pri tem je dodala, da na tuje odrineta šele drugo leto, ko bo soprog že dovršil delo, v poletnih mesecih pa da odideta zopet na „moževo posestvo.“

„Ali ste radi na kmetih?“ jo vpraša Marica.

„Mama je rada na kmetih“ odgovori gospa Maškova.

„Ali je Kremen ugajal vaši gospe materi?“

„Dà. Samo okna v hiši so kakor v pomarančnici. Toliko šip.“

„To je nekoliko potrebno“, odgovori nasmehoma gospa Polaneška, „zakaj ako se taka šipa razbije, jo lahko popravi vsak steklar, po velike šipe pa bi bilo treba pošiljati celo v Varšavo.“

„Soprog pravi, da sezida novo hišo.“

Gospa Polaneška je potihoma vzdihnila in obrnila razgovor na drug predmet; jela je govoriti o znancih. In spravili sta na beli dan, da je bila hodila gospa Maškova svoje dni z Anico Osnovsko in z njeno mlajšo sorodnico Lineto Castellijevo na plesne ure, da se dobro poznata, da je Lineta še lepša nego Anica (Aneta), ki pa se tudi ukvarja s slikarstvom ter ima cel album svojih pesmi. Gospa Maškova je slišala, da se je Anica že vrnila in da bo Lineta stanovala v isti vili do junija skupno s svojo teto, gospo Broničevo . . . „in to bo dobro, ker sta tako ljubki.“

Polaneški in Mašek sta neopažena odšla v sosednji salon ter se razgovarjala o oporoki gospodične Ploševske.

„Morem ti reči, da sem ravnokar izplaval“, reče mu Mašek. „Bil sem že skoro tik brezdna, toda ta pravda mi je pomagala na noge že zato, ker sem jo prevzel. Že davno ni bilo katere, ki bi ji bila podobna. Tu gre za milijone. Ploševski je bil sam bogatejši nego teta — a preden si je prestrelil glavo, je bil zapisal imetje materi, gospe Kromicki, in ker ga ta ni sprejela, je prešlo vse bogastvo na staro gospodično Ploševsko. Ali umeješ sedaj, koliko je morala zapustiti babica?“

Bigiel je pravil o sedemstotisoč rubljih.“

„Reci svojemu Bigielu, kadar računa tako, da je še dvakrat toliko. No, moram si pač priznavati, da se vem ohranjati in da me je laže vreči v vodo, nego me utopiti. A kar ti povem posebnega: Ali veš, koga zahvaljam za to? Tvojega tasta. — Nekoč me je opozoril na to, toda izpočetka sem samo mahnil z roko. Potem sem prišel v ono zadrego, kakor sem ti pisal. Čutil sem že nož na vratu. Pred tremi tedni sem srečal slučajno tvojega tasta, ki mi je jel med drugim pripovedovati o gospodični Ploševski ter se hudoval nanjo, kolikor se je le dalo. Zdajci se udarim po čelu. Kaj morem izgubiti? Ničesar. Naročil sem beležniku Višinskemu, naj si dá pokazati oporoko, in videl sem, da so v njej formalni pogrški. Majhni sicer, a pogrški vendarle. Črez teden dni sem že imel pooblastilo od dedičev. Prišel sem pravdo. A kaj praviš k temu? Zgolj na poročilo o nagradi, ki jo imam dobiti, ako dobim pravdo, so pridobili ljudje zopet zaupanje,

moji upniki pa potrpežljivost, vrnil se je kredit — in držim se . . . Ali se še spominjaš? Bil je čas, ko mi je upadel pogum, ko so mi glavo preletavale idilne namere, da bi si pomagal z marljivim delom, s skromnim življenjem. Gluposti! To je težavno, dragi moj! Očital si mi, da se toliko postavljam, toda pri nas je to potrebno. Danes se moram postaviti kot človek, ki si je v svesti takisto svojega imetja kakor tega, da dobi pravdo.“

„Povej mi odkritosrčno, ali je to dobra stvar?“

„Kako to: Ali je to dobra stvar?“

„Izkratka, ali ne bo treba stopati preveč pravic na prste?“

„Znaj, da se dá pri vsaki reči kaj povedati v njen prosep, in odvetniško poštenje tiči prav v tem, da bi se reklo kaj takega. Vprašanje je, kdo ima biti dedič in ali je oporoka tako napisana, da utegne prebiti pred zakonom — a zakona nisem skoval jaz.“

„Ali upaš, da dobiš pravdo?“

„Ako gre za to, da bi bila oporoka proglašena za neveljavno, ima človek skoro zmerom nado zato, ker je napad vsekdar stokrat silnejši nego obramba. Kdo bi se branil zoper mene? Zavodi, to so telesa okorna sama na sebi, ki si ne morejo svetovati in katerih predstavljatelji nimajo svojih koristi v obrambi. Vzamejo odvetnika, dobro! Toda kaj mu dado? Kaj mu morejo dati? Toliko, kolikor določuje zakon. Pa tudi ta odvetnik bo imel več nade do dobička, ako jaz dobim pravdo — zakaj



to more biti zavisno od moje osebne pogodbe, ki jo sklenem z njim. Sploh pa ti povem, da v sodnih prepirih takisto kakor v življenju zmaguje ona stranka, ki se bolj trudi dobiti pravdo.“

„Toda javno mnenje te obsodi, ako ovržeš tako oporoko. Glej, moja žena je nekoliko prizadeta v tej stvari.“

„Kako to: nekoliko?“ mu seže Mašek v besedo. „Pravi dobrotnik vama bom.“

„Dobro. Toda moja žena se je hudovala in se še huduje na vso to pravdo.“

„Tvoja žena je izjema.“

„Ne docela. Saj tudi meni pravda ne ugaja posebno.“

„Kaj, ali so tudi tebe že predelali ter napravili iz tebe romantika?“

„Dragi moj, pozna se že dolgo. Govori tako s kom drugim.“

„Dobro. Torej hočem govoriti o javnem mnenju. Najprej ti rečem, da izvestna nepopularnost človeku, ki je istinito comme il faut, prej koristi nego škoduje. Drugič je treba poznati te stvari. Obsodili bi me, kakor si se izrazil, ko bi izgubil pravdo; ako jo pa dobim, me bodo smatrali za bistro glavo — in jaz jo dobim!“

Trenutek kesneje je nadaljeval:

„A kakšno lice ima ta stvar z ekonomskega stališča? Denar ostane doma, in ne mislim si, na mojo dušo, da bi se uporabil slabo. Da bi se zanj vzredilo nekoliko bolehavih otrok, iz katerih zrastejo

pohabljeni, ki bi le pomagali priditi pleme, da bi se za nekoliko šivilj kupili šivalni stroji, ali da bi nekoliko babic in dedcev moglo živeti nekoliko let dalje — to deželi ne bi koristilo dosti. To so neproduktivni smotri. Treba je, da se vendar že naučimo ekonomije . . . . Torej izkratka, imel sem že nož na grlu. Moja prva dolžnost je, da zagotovim obstanek sebi in svoji bodoči rodbini. Ako boš kdaj v položaju, v kakršnem sem bil jaz — pa me boš umel. Rajši izplavati nego utoniti — to pravico ima vsak. Moja žena, kakor sem ti pisal, ima znamenite dohodke, a premoženja skoro nobenega, ali vsaj ne mnogo. Vrhutega pošilja od teh dohodkov nekoliko še svojemu očetu. Ta znesek sem mu zvišal, ker se je grozil, da pride semkaj, česar si pa ne želim.“

„Torej veš sedaj za gotovo, da gospod Kraslavski še živi? Spominjam se, da si mi pravil o tem.“

„Prav zato, ker sem ti nekoč pravil o tem, ti nečem ničesar prikrivati niti danes. Sicer pa vem, da ljudje, ki govore o tem, delajo krivico moji tašči in moji ženi, ker raznašajo Bog ve kaj; zato ti hočem rajši kot prijatelj povedati, kako stoji stvar. Gospod Kraslavski živi v Bordeauxu; bil je agent pri prodaji sardin, s čimer si je pridobil lep denar, toda izgubil je to službo, ker je rad pil pelinovec in si vrhutega osnoval nepostavno rodbino. Gospe mu pošiljata tri tisoč frankov na leto, toda to mu ne zadošča in med posameznimi po-

šiljatvami ga tare beda, zato pije čimdalje huje in nadleguje ubogi dami s pismi, v katerih grozi, da razglasi po časnikih, kako ravната z njim. Vendar ravната z njim bolje, nego je vreden. Pisal je tudi meni takoj po svatbi in me naprosil, naj se mu poviša prispevek za tisoč frankov. Dokazoval mi je, da sta ga te ženski „snedli“, da ni imel v življenju sreče, da ga je njiju sebičnost potrla . . . ter me je svaril pred njima . . .“

Mašek se spusti v smeh.

„Hudiman ima plemenitaško domišljijo. Nekoč je iz same bede hotel prodajati sporede v gledališču — toda zapovedali so mu, naj si dá na glavo nekako kučmo z izveskom in tega ni mogel prebiti. Piše mi takole: Vse bi bilo šlo dobro, toda ta kašket (kučma)! Brž ko so mi dali kašket, nisem mogel več! . . . Rajši bi bil umrl za lakoto, nego vzel kašket! — Meni je moj tast po volji! Bil sem nekoč v Bordeauxu; a žal, da sem pozabil, kakšne kaškete nosijo prodajalci sporedov, toda hotel bi videti takšno kučmo . . . Umeješ, da sem rajši dodal tisoč frankov, samo da ga držim ondi z njegovim pelinovcem in kašketom. Boli me pa, ker ljudje govore, da je bil že tukaj nekaj voznik ali pisar, kar je pa le prazno govoričenje, zakaj treba je le odpreti najbližjo knjigo o grbih, pa človek pozve, kdo so bili Kraslavski. Tukaj so sorodniške vezi znane, in Kraslavski jih imajo dovolj. Mož je propadel — toda rodbina je bila in je še odlična. Te dami imata tukaj na ducate sorodnikov,



a ne kakršnihsibodi — in ako ti pripovedujem vso to zgodovino, jo pripovedujem samo zato, da boš vedel, kaj je resnica.“

Toda resnica o rodu Kraslavskih je le malo zanimala Polaneškega, torej sta se vrnila h gospema, tem rajša, ker je bil prišel Zavilovski. Polaneški ga je povabil na čaj po obedu, da bi mu pokazal fotografije, prinesene iz Italije. Pa je tudi ležala že cela kopica pripravljenih na mizi, toda Zavilovski je držal v roki okvir z glavico Litkino, in ta ga je tako genila, da je takoj, ko sta se seznanila z Maškom, iznova jel ogledovati podobo in govoriti dalje o njej.

„Prej bi si mislil, da je to umetniško delo“, je dejal, „nego podoba živega otroka. Kakšna nenavadna glavica je to, kakšen izraz! To je vaša sestrična, milostiva gospa?“

„Ne“, odgovori gospa Polaneška, „to je otrok, ki ne živi več.“

Zavilovskemu pesniku je ta tragična senca še povečala sočutje in občudovanje tega res angelskega lica. Nekaj časa je ogledoval fotografijo molče, jo je sedaj približeval k očem, pa zopet odmikal, naposled pa rekel:

„Vprašal sem zato, ali ni to vaša sestra, ker ima nekaj . . . v črtah, pravzaprav v očeh . . . res podobnega!“

Zavilovski je govoril, kakor je bilo videti, odkritosrčno, toda Polaneški je gojil takšno, skoro pobožno spoštovanje do pokojnice, da se mu je

zdela ta primera nekakšna oskrumba; zato je vzel fotografijo Zavilovskemu iz rok, jo zopet postavil na njeno mesto in izpregovoril rezko živahno:

„Toda kje pa, kje pa? Niti ena črta ni enaka. Kako je le mogoče primerjati! Niti ena črta ni enaka!“

Marico je nekoliko zbadla ta njegova živahnost.

„Tudi jaz mislim tako“, je dejala.

Vendar njemu ni zadoščalo to njeno mnenje.

„Ali ste poznali Litko?“ vpraša, obrnivši se h gospe Maškovi.

„Poznala.“

„Seveda! Videli ste jo pri Bigielu.“

„Dà.“

„No, vendar ni niti sence podobnosti?“

„Ne.“

Zavilovski, ki je gospo Polaneško odkritosrčno spoštoval, je jel nekamo začuden gledati Polaneškega, ta pa je ogledoval vitko postavo gospe Maškove, ki je imela na sebi obleko pepelnaste barve, ter si je mislil:

„Kako je zrasla!“

Trenutek pozneje sta se jela Maškova poslavljati. Mašek je pri odhodu poljubil roko gospe Polaneški in dejal:

„Morda bom moral skoro odpotovati v Peterburg — blagovolite se spomniti ob tem času nekoliko moje žene.“

Pri čaju je Marica spomnila Zavilovskega obljube, ki jo je bil izrekel ob prvem posetu, da ji

prinese in prečita variacijo pesmi: „Na pragu“ — on pa se je takoj tako navezal na Polaneškega, da ni prečital samo variacije, nego tudi drugo pesem, ki jo je bil napisal prej. Ko je potem zaslišal pohvalo, ki je bila res odkritosrčna, je dejal:

„Jaz vam tudi odkritosrčno priznavam, da se mi po tretjem sestanku z vami zdi tako, kakor bi se poznali že davno. Kar čudno se mi vidi.“

Polaneški se je spomnil, da je bil rekel Marici nekoč nekaj podobnega v Kremenu — toda zaslišal je to tako, kakor bi bile besede namenjene njemu.

Zavilovski pa je mislil zgolj njo; prevzemala ga je naravnost s svojo odkritosrčno dobroto in lepoto.

Ko je odšel, je dejal Polaneški:

„To je res sposobna glava. Ali si zapazila, kako se je izpremenil v lice?“

„Dal si je ostriči lase“, reče Marica.

„Aha! A brada mu je pač zrasla.“

Po teh besedah vstane ter jame polagati fotografije na polico nad mizo; nato vzame Litkino sliko in reče:

„Odnesem jo v svojo stanico.“

„Saj imaš tam ono z brezami, pobarvano.“

„Dà, toda nečem, da bi stala tukaj, tako na prozoru. Vsakdo dela svoje opombe, in časih me to jezi. Ali dovoliš?“

„Dobro, Stanko moj“, odgovori Marica.



XIX.

Bigiel je na vso moč prigovarjal Polaneškemu, naj ne bi opustil firme in se ne lotil prezgodaj drugega podjetja. „Osnovala sva si soliden trgovski zavod“, je dejal, „kakršnih je pri nas malo, in zato smo koristni.“ Trdil je, da morata že zgolj iz hvaležnosti dalje voditi trgovino, ki jima je skoro podvojila premoženje; pri tem je izrekel prepričanje, da pokažeta največje soglasje, ako bi prav sedaj vodila trgovino oprezno, temeljito, zakaj prva pogumna spekulacija, dasi srečna, ne privede k drugim, nego bo celo poslednja. Polaneški se je strinjal s tem, da je treba kazati zmernost prav pri uspehu, toda govoril je, da ima v trgovskem zavodu premalo prestora in da bi rad sam kaj izdeloval. Imel je toliko praktične razsodnosti, da ni mislil na tvornico, osnovano na svojo pest. „Majhne tvornice nečem“, je dejal, „ker bi me uničile velike tvornice, ki izdelujejo blago na debelo a za veliko nimam denarja, v delniški tvornici pa ne bi delal zase, nego za druge. „Umel je takisto, da se potrebno število domačih delničarjev ne bi dalo nabrati tako hitro, tujih pa ni hotel, češ, da jim ne bi mogel zbuditi zaupanja, da bi ga oviralo celo njegovo ime. Bigiel, ki mu je bilo do trgovskega zavoda, je bil te trezne sodbe odkritosrčno vesel.

V Polaneškem se je bila namreč prebudila še druga težnja, stara tako, kakor je staro koprnjenje

po premoženju. Srečna trgovina in dediščina Bukackega sta ga naredili za povsem premožnega, ali ob vsej istiniti treznosti je imel takšno čudno zavest, da je to premoženje, najsí bi tičalo v najzanesljivejših papirjih, ki bi bili dobro spravljene v blagajni, varni zoper ogenj, vendarle papir in da ostane to dotlej, dokler ne bo imel kaj realnega, o čemer bi utegnil reči: „To je moje!“ Ta čudovita težnja ga je obhajala čimdalje bolj. Ni si sicer želel kaj velikega, nego le kotiček, samo da bi bil njegova last, kjer bi se čutil doma. Izkušal je modrovati o tem in je pojasnil Bigielu, da mora biti ta težnja po premoženju prirojena strast, ki jo je mogoče zadušiti, ki pa se v poznejših letih oglasi z novo močjo. Bigiel je priznaval, da je kaj takega mogoče, in mu je dejal:

„To je docela upravičeno. Oženjen si, imeti hočeš svoje ognjišče, ne najetega, in ker imaš vse pomočke, ki so potrebni za to, pa pojdi in si osnuj takšno ognjišče.“

Polaneški je mislil nekaj časa na zgradbo velike hiše v mestu, ki bi ugajala njegovi težnji po premoženju in obenem nosila dohodke. Toda nekega dne je zapazil, da ima ta praktična namera eno senčno stran — to je, da nima na sebi nič vabljivega. Nekaj, o čemer se pravi: „To je moje“ — je treba ljubiti, toda kako je moči ljubiti hišo, v kateri stanuje vsakdo, kdor jo najame? Izpčetka se je sramoval te misli, ker se mu je zdela romantična, toda pozneje je dejal: „Ne! Ako imam

pomočke, pa njih uporaba v ta namen, da si zagotovim prijetnost, nikakor ni romantizem, nego dokaz razsodnosti.“ Nato ga je jela močneje zanimati misel na manjšo hišo v mestu ali za mestom, kjer bi prebival sam s svojo ženo. Toda rad bi bil imel tudi kosček zemljišča, na katerem bi kaj rastlo. Čutil je, kako prijeten bi mu bil pogled na drevje, ki bi raslo pred njegovo hišo, na njegovi zemlji. Sam se je čudil, da je temu tako, toda bilo je tako. Naposled je bil prepričan, da bi mu bilo najljubše, ko bi imel neko selišče, takoj za mestom, nekaj kakor poletno stanovanje, kakršno je imel Bigiel, toda s kosčkom zemlje, s kosčkom gozda, z nekoliko orali vrta, naposled s sadnim vrtom in čapljevim gnezdом nekje na stari lipi.

„Ko imam že toliko, bi imel rad, da bi bilo lepo, ne pa grdo“, si je dejal.

In jel je preudarjati stvar od vseh strani. Umel je, da je treba izbirati opasno, ako si zgradi gnezdo, kjer bi prebival vse življenje, torej se ni prenaglil. Pač pa mu je to premišljanje jemalo vse ure, ki so mu ostajale po delu v pisarni, in to mu je prinašalo resnično prijetnost. Ta ali oni je precej zvedel, da hoče Polaneški nekaj kupiti za gotov denar; torej so jeli dohajati od raznih strani predlogi, pogostoma kaj čudni, ali časih dovolj mični. Časih se je moral odpeljati, da si je ogledal vile v mestu ali za mestom. Čestokrat se je Polaneški po vrnitvi iz pisarne in po obedu z dopisi in načrti zaprl ter se prikazal



še le žvečer. Marica je imela v tem dovolj prostega časa. Naposled je zapazila, da ga nekaj nenavadno zanima, ter je izkušala kaj pozvedeti, toda on ji je dejal:

„Drago dete, kadar bo stvar dognana, ti povem vse; dokler pa še sam ne vem ničesar, je težavno govoriti. To se ne strinja z mojo nravjo.“

Naposled pa je zvedela od gospe Bigielove, česa se tiče vsa stvar. Ta pa je znala to od moža, čigar značaju se ni upiralo govoriti z ženo o velikih podjetjih in namenih za bodočnost. Gospe Polaneški bi bilo tudi močno ljubo, ako bi se razgovarjala z možem o vsem, zlasti še o izboru domačega gnezda. Oči so se ji smehljale ob samem pomisleku, ker pa „narav Stankova“ tega ni dopuščala, torej iz rahločutnosti ni hotela vpraševati.

On ni imel pri tem slabih namenov, pa še na misel mu ni prišlo, da bi ji zaupaval načrte, pri katerih je šlo za denar. Morda bi bilo temu drugače, ko bi mu bila prinesla znatno dediščino in ko bi bil moral razpolagati tudi z njenim premoženjem; v takšnih stvareh je bil vselej zelo tankovest. Ker pa je razpolagal le s svojim premoženjem, zato ni čutil sedaj, kakor tudi ne v svojih samskih letih potrebe, da bi hodil zaradi tega komu k izpovedi, zlasti ne dotlej, dokler še ni bilo nič odločenega. Samo z Bigielom se je razgovarjal, ker se je bil navadil, da se je razgovarjal z njim o trgovini.

Z ženo je govoril o takih rečeh, ki so bile po njegovem mnenju „primerne zanj“ — na primer o krogu znancev, ki so si ga imeli osnovati. Proti koncu svojega samskega stanu Polaneški ni bil zahajal skoro k nikomur — toda čutil je, da sedaj ne more biti več tako. Vrnila sta torej poset Maškovi in nekega večera jela preudarjati, ali je treba posetiti Osnovska, ki sta se bila v tem vrnila iz tujine ter namerjala baje do polovice meseca junija ostati v Varšavi. Marica je rekla, da je to potrebno, ker se bodo sešli pri gospe Maškovi, in se je že veselila, ker je imela rada gospoda Osnovskega, ki je bil nanjo napravil dober vtisk. Polaneški je kazal manj volje, in izpočetka je ostalo pri tem, kar je hotel on, toda čez nekoliko dni sta Osnovska srečala Marico in jo presrčno pozdravila. Gospa Osnovska je pogostoma ponavljala: „Medve Rimljanki“; oba pa sta tolikanj poudarjala nado, da se bodo še videli in živeli v tesni dotiki med seboj, da se ni bilo mogoče izogniti posetu.

Ali ko sta Polaneška prišla k njima, sta izkazovala Osnovska vsakovrstno pozornost zlasti Marici. Mož je v tem pogledu z vpljudnostjo celo presežal svojo ženo. Proti Polaneškemu sta bila kot dobro vzgojena človeka enako odkritosrčna, toda hladnejša. Spoznal je, da igra Marica prvo nalogo, on šele drugo, in to ga je nekoliko jezilo. Gospodu Osnovskemu se pa sicer ni bilo treba preveč truditi z vpljudnostjo do gospe Polaneške. Zapazivši, da ji

je res simpatičen, jo je plačeval s pridavkom, ker mu tega sploh ni nedostajalo.

Marici se je zdel še bolj zaljubljen v ženo nego prej. Dalo se je naravnost videti, kako mu srce utriplje živeje, kadar jo ogleduje. Ako je govoril z njo, se ji je zdelo, da išče besed, kakor bi se bal, da je ne bi razžalil. Polaneški ga je gledal nekamo pomilovaje; bilo pa je to obenem celo ginljivo. V boju z debelostjo je bil Osnovski zmagal, zakaj obleka je le nekamo še visela na njem. Rudasta rdečica, ki mu je bila pokrivala belkasto lice, se je izmanjšala ter je bila sploh prikupnejša nego prej.

A gospa je imela neprestano svoje nedosežne poševne oči vijoličaste barve in misli, ki so kakor rajske ptice neprestano letale po zraku.

Polaneška sta se seznanila pri Osnovskih z gospo Broničevo in z njeno netjakinjo, gospodično Castellijevo, ki sta bili dospeli na „letni predpust“ v Varšavo ter stanovali v isti vili, ki jo je bil pokojni Bronič prodal Osnovskima, izgovorivši si en paviljon za ženo. Gospa Broničeva je bila vdova po gospodu Broniču, ki ga je smatrala za poslednjega potomca Rurikovcev. Poznali so jo v mestu po imenu „Slodička“; ta priimek se je je bil prijel zato, ker se je ob razgovoru z ljudmi, do katerih ji je bilo kaj, muzala tako, kakor bi govorila skozi kosček sladkorja, ki ga drži v ustih. Kar čuda so pripovedovali o njeni eksaltiranosti. Gospodična Castellijeva je bila hči njene sestre, ki



je bila njega dni na veliko pohujšanje svoje rodbine in vse družbe vzela za moža Laha, glasbenega učitelja, in umrla po porodu, zapustivši drobno hčerico. Ko je leto pozneje tudi gospod Castelli utonil na Lidu, se je gospa Broničeva zavzela za netjakinjo in jo vzgojila.

Gospodična Lineta je bila skoro dovršena krasotica, z zelo pravilnimi črtami, s črnimi očmi, z zlatimi lasmi ter s prelepo poltjo, skoro porcelanaste barve. Imela je nekoliko pretežke trepalnice, kar ji je dajalo nekakšen zaspan izraz, toda ta zaspanost se je utegnila tudi zamenjati z globokomiselnostjo. Dalo se je priznati, da je to bitje, ki živi jako razvito notranje življenje, zato pa se vede dokaj malomarno proti zunanjemu. Komur bi to sicer samo ne bilo prišlo v glavo, je smel biti prepričan, da ga gospa Broničeva opozori na to. Gospa Osnovska, ki je bila dalje časa pri sestrični prva, je govorila o očeh gospodične Linete, da so „globoke kakor jezera“, toda nastalo je vprašanje, kaj tiči na dnu, in prav ta tajnost je dajala gospodičini Lineti mičnost.

Osnovska sta prišla v Varšavo zato, da se ondi zabavata, toda gospa Anica ni bila zaman v Rimu. „Umetnost je le umetnost!“ je govorila Polaneški, „slišati nečem o ničemer drugem.“ Javno je bil znan njen namen, da hoče odpreti nekakšen „atenski“ salon, skrit pa je ostal namen, da hoče postati Beatrica nekakemu Danteju, Lavra nekakemu Petrarki, ali vsaj nekaj v podobi Vittorije Colony nekakšnemu Michel Angelu.

„Imamo ob vili lep vrt“, je dejala, „večeri bodo lepi in shajati se hočemo na take rimske, florenske razgovore . . . Znajte (tu je dvignila roke do ram ter jela mahati z njimi), pozna ura, nekoliko mraka, nekoliko mesečine, nekoliko svetilnic, nekoliko drevesnih senc: ondi pa sedi družba ter se razgovarja o vsem, kar je le mogoče: o življenju, o občutkih, o umetnosti. To je vendar več vredno nego opravljanje! Moj Joža, morda se boš dolgočasil, toda ne huduj se, stori to zame in veruj mi, da bo zelo lepo.“

„Toda, moja Anica, kako bi me moglo dolgočasiti, kar zanima tebe?“ odgovori Osnovski.

„Zlasti sedaj, dokler je Lineta pri nas. To je vendar umetnica v vsakem oziru.“

Rekši se obrne k njej.

„Kakšno nit neki prede ta glavica? Kaj praviš ti k takim rimskim večerom?“

Gospodična Lineta se nasmeje in „poslednji izmed Rurikovcev“ izpregovori z izrazom neizrečne nežnosti Polaneškima:

„Ali vesta, da jo je Viktor Hugo blagoslovil, ko je bila še majhna?“

„Ali ste poznali Viktorja Huga?“ jo vpraša Marica.

„Mi? ne! Za nič na svetu ga ne bi hotela spoznati, toda nekoč sva se peljali skoz Passy, ko je stal na balkonu, in ne vem — iz slutnje ali iz inspiracije: ko je ugledal Linetko, je dvignil roke in jo blagoslovil.“

„Ali, teta!“ reče gospodična Castellijeva.

„Saj je to res, drago dete, kar pa je res, je res! Takoj sem ji zaklicala: ‚Glej, glej! dviga roko!‘ — in gospod Cardyn, ki je sedel nama naproti, je tudi videl, kako je dvignil roko in jo potem blagoslovil. To res pripovedujem kaj rada; morda mu je za ta blagoslov Bog odpustil grehe, ki jih je imel toliko. On, tak prevraten duh, a vendar, ko je ugledal Linetko, jo je blagoslovil!“

V tem je bilo res samo to, da sta bili te dami, potujoči skozi Passy, resnično videli na balkonu Viktorja Hugona. Kar se tiče blagoslova, ki ga je bil baje podelil Linetki, so zlobni varšavski jeziki dokazovali, da je bil dvignil roko zato, ker se mu je zdehalo v tem hipu.

Toda gospa Osnovska je nadaljevala:

„Ustvarimo si tukaj Italijo en miniature, in ako se nam posreči poizkus, pa zbežimo na zimo v pravo Italijo. Že večkrat me je obšla misel, da bi v Rimu odprla salon. Toda Joža je pripeljal s seboj nekoliko lepih posnetkov slik in kipov. To je kaj lepo od njega, ker njega to ne mika dosti, torej je storil to meni na ljubo. Med njimi so tudi kaj dobre stvari, zakaj Joža, ne zaupajoč samemu sebi, je poklical gospoda Švirskega na pomoč. Škoda, da ga ni tukaj. Škoda takisto, da je gospod Bukacki umrl kakor nalašč, zakaj tudi on bi nam koristil. Časih je bil kaj prijeten človek. Bil je prožen kakor kača, in to daje razgovoru živahnost. Toda (zdaj se obrne h gospe Polaneški)



ali veste, da ste si popolnoma podjarmili gospoda Švirskega? Po vašem odhodu ni govoril o nikomer drugem ter jel slikati Madonno, ki ima vaše črte. Postanete Fornarina! Vendarle imate srečo pri umetnikih — in brž ko se prično moji florenski večeri, se morava držati z Lineto na površju, ker sicer naju zakrije vaša senca.“

Gospa Broničeva se ozre z neljubim pogledom na Marico in reče: „Oh, gospod Švirski! Ali se spominjaš, Linetka? Ker se že menimo o obrazih, ki delajo vtisk na umetnike, vam povem, kar se je nekoč pripetilo v Nizzi.“

„Ali, teta! . . .“ ji seže gospodična Castellijeva v besedo.

„Saj je to res, moja Nitečka, in kar je res, je res . . . Temu je že leto dni. Ne! Dve leti sta že. Kako čas beži . . .“

Ali gospa Osnovska, ki je bila gotovo slišala že večkrat, kaj se je pripetilo v Nizzi, jame vpraševati gospo Polaneško:

„Ali imate med umetniki mnogo znancev?“

„Moj mož gotovo,“ odgovori Marica, „jaz ne; toda poznamo gospoda Zavilovskega.“

Gospo Osnovsko je obšla pri tem poročilu prava navdušenost. Njene krasne sanje so bile, poznati Zavilovskega in naj reče Joža, ali niso bile to njene krasne sanje? Nedavno sta bili čitali z Lineto njegovo pesem z naslovom: „Ex imo“ — in Lineta, ki časih z eno besedo izrazi vtisk kakor nihče drug, je dejala: Kaj je rekla značilnega? . . .“

„Da je v tem nekaj bronastega“, ji pomaga gospa Broničeva.

„Dà, da je v tem nekaj bronastega. Jaz si tudi predstavljam gospoda Zavilovskega kot nekakšen odlivek. Kakšen je dejanski?“

„Človek nizke rasti“, reče Polaneški, „tršast, petdeset let star, a na glavi nima las.“

Obličje gospe Osnovske in lice Linetino pokazeta na sebi izraz take prevare, da se Marica spusti v smeh in odgovori:

„Ne verjemita mu; to je zloben človek, ki rad zbija šale. Gospod Zavilovski je mlad, nekoliko divji in nekoliko podoben Wagnerju.“

„To pomeni, da ima brado kakor Policinel“, pristavi Polaneški.

Toda gospa Osnovska se ni zmenila več za besede Polaneškega, nego je silila v Marico, naj jo pomore seznaniti z gospodom Zavilovskim, a to hitro, zelo hitro, zakaj leto je pred durmi.

„Skrbeti hočem, da se bo imel med nami dobro in da ne bo divji — dasi, ako je res nekoliko divji, mu to nič ne škoduje. Zakaj biti sme nekoliko divji, sme se šopiriti, kadar se mu bližajo ljudje . . . Kakor orel v kletki! Sicer se bosta dobro razumela z Linetko, zakaj tudi ona je nekamo zaprta in skrivnostna kakor sfiinga.“

„Mislim si, da vsaka nenavadna duša . . .“ prične teta „Slodicka.“

Toda Polaneška se jameta poslavljalati. V veži sta srečala divnega Kopovskega, ki mu je sluga

otepal prah s črevljev in ki si je v tem česal trdo glavo, docela slično kamenitemu kipu. Ko sta stopila iz veže, je dejal Polaneški:

„Ta se jim bo tudi prilegal za florenske večere. To je tudi sfinga.“

„Ko bi stal v slepem oknu!“ reče Marica. „Toda kako lepe ženske so!“

„Čudna stvar!“ odgovori Polaneški. „Gospa Osnovska je kajpada lepa, toda kar se tiče mičnosti, bi dal jaz prednost gospe Maškovi. Kar se tiče gospodične Castellijeve, je res lepa, dasi leta nekoliko previsoko. Opazila si, da se ondi neprestano govori o njej, a sama ne zine niti besedice.“

„Ta ženska ima kaj inteligenten obraz“, odgovori Marica, „toda morda je nekoliko boječa, takisto kakor Zavilovski. Treba bo pomisliti na to, da ju seznanimo.“

Toda nepričakovan slučaj je razdrl to namero. Gospe Polaneški se je dan po posetu tako izpoddrsnilo na stopnicah, da si je močno ranila koleno ter je morala nekoliko dni ležati. Ko se je Polaneški vrnil iz pisarne in pozvedel, kaj se je bilo pripečilo, se je najprej ustrašil, potem pa, ko ga je bil pomiril zdravnik, je zamrmral na ženo dokaj jezno:

„Pomniti moraš, da tu morda ne pojde samo zate!“

Ona je trpela dovolj občutno, a to od rane, kakor tudi zaradi teh besed, ki so se ji zdele brezobzirne čez potrebo. Mislila si je namreč, da mu mora biti sosebno do nje, zlasti ker druga



bojazen še v ničemer ni upravičena. Temu nasproti pa ji je kazal veliko skrb in niti drugo jutro, niti naslednji dan ni šel v pisarno samo zato ne, da ji je stregel. Dopoldne ji je čital, po zajtrku pa je delal v sosednji sobi pri odprtih vratih, da ga je lahko poklicala vsak trenutek. Ona pa, pridobljena s to skrbjo, se mu je iskreno zahvalila zanj, zaradi česar jo je poljubil in je dejal:

„Drago dete, to je vendar le moja dolžnost. Saj vidiš, da tudi tuji ljudje vsak dan vprašujejo po tebi.“

Tujci so ga res vpraševali vsak dan. Zavilovski je vpraševal v pisarni: „Kako je milostivi gospe?“ Bigielova je prihajala opoldne, a Bigiel zvečer; ne stopivši v sobano bolničino, je igral v sosednji sobi na klavir, da ji je hitreje potekal čas. Maškova in gospa Broničeva so ji dvakrat pustili posetnice, a gospa Osnovska, pustivši moža spodaj v kočiji, je skoro siloma vdrla k Marici in presedela pri njej malone dve uri, ter se zgovarjala z njo. Kakor je bila že sposobna, da je preskakovala s predmeta na predmet, je govorila o Rimu, o namerjanih večerih, o Švirskem, o soprogu, o Lineti in Zavilovskem, ki ji ni dal spati. Končno je povabila gospo Polaneško, naj se tikata, in jo rotila, naj ji pomore pri eni nameri, to se pravi, ne pri nameri, nego pri spletkah, ali bolje pri nečem takem, kar ji, ko ji je prišlo v glavo, ondi le gori in gori tako, da je že vsa glava v ognju.

„Tako mi je obtičal v mislih ta Zavilovski, da je že Joža začel biti ljubosumen nanj, toda Joža se v toliko rečeh niti ne spozna! Prepričana sem, da sta on in Lineta ustvarjena drug za drugega, to je ne Joža za Lineto, nego Zavilovski. A to je poetično, to je poetično! Ne smej se, Marica, in ne misli si, da nisem pri zavesti. Linete ne poznaš. Njej je treba takega nenavadnega moža. Ona bi Kopovskega ne vzela za noben denar na svetu, najsi je Kopovski videti kakor kerubin. Takega lica, kakršno ima Kopovski, še nisem videla nikdar. Morda nekje v Italiji na sliki, pa tudi tega ne. Ali veš, kaj pravi Lineta o njem? C'est un imbécile! Morda se pa tudi ona ozira po njem! Pomisli si, kako bi bilo lepo, ko bi se seznanila, se zaljubila drug v drugega in se vzela — to je, ne Kopovski z Lineto, nego Zavilovski. To bi bil šele par! A Lineta s svojimi aspiracijami koga li najde? Kje se dobi mož zanjo? Ali bi ga gledali! Lahko si predstavljam, kako bi se ljubila. Na svetu je tako potrebno, da se človek potrudi, kadar se najde taka prilika. Sicer pa vem, da ne pojde tako gladko, zakaj tudi teta Broničeva sklepa roke, kje dobi moža za Lineto. Bojim se, da sem te utrudila, toda tako prijetno se je pomenkovati, zlasti kadar se kujejo načrti.“

Po odhodu gospe Osnovske je Marica res čutila nekako omotico v glavi. Ali ko je dospel Polaneški, mu je jela pripovedovati o namerah, naperjenih na Zavilovskega, ter se nekoliko rogala

razvnetosti gospe Osnovske; naposled pa je rekla: „Gotovo je dobrega srca in všeč mi je, toda kako je eksaltirna! Kaj vse ji prihaja na misel!“

„Prej je zblaznela nego eksaltirna“, ji odgovori Polaneški, „to pa je, vidiš, razlika, zakaj eksaltacija koraka zmerom združno z dobrim srcem, zblaznelost pa pogostoma hodi z brezčutnostjo in pogostoma izvira iz tega, da glava gori, srce pa niti ne vé za to.“

„Nimaš rad gospe Osnovske“, reče Marica.

Polaneški je res ni imel rad, toda to pot ni zanikal, niti pritegnil, nego je jel ogledovati ženo nekamo zvedavo. Njeni lasje so se ji bili neredno razpregli po blaznici in drobno njeno obličje je kukalo iz tega temnega valčka kakor cvet. Njene oči so se mu zdele bolj višnjevaste nego sicer, in skozi odprta usta so bili videti okrajci drobnih in belih zob. Polaneški se ji približa in ji reče polglasno:

„Kako si danes lepa!“

In sklonivši se k njej, ji je jel poljubljati oči in usta. Toda vsak poljub jo je pretresel in vsaka stresljaj ji je provzročil boleost. Vrhutega ji je bilo neprijetno, da je kakor slučajno zapazil njeno lepoto; zoprni ji je bil izraz njegovega lica in njegova nepozornost, torej mu je jela odmikati glavo.

„Stanko, ne poljublaj me tako vneto, saj veš, da sem bolna.“ Zdaj se Polaneški zravna in reče zamolklo:



„Kajpada! Prosim oprostila!“

Nato odide v svojo sobo ogledovat načrt neke hiše z vrtom na kmetih, ki mu je bil poslan danes zarana.

## XX.

Bolezen gospe Polaneške ni trajala dolgo. Že teden pozneje sta utegnili iti k Bigielovim, ki so se bili ravnokar preselili na svoje poletno stanovanje. Vreme je bilo, dasi je bilo še zgodaj spomladi, zelo krasno, in v mestu je prihajalo skoro vroče. Zavilovski, ki se jih je že navadil, je tudi dospel, in sicer z velikim zmajem, ki so ga namerjali izpustiti v družbi. Bigielovim se je Zavilovski prikupil, ker je bil odkritosrčen, navzlic svoji plahoti vesel, da, časih celo nekamo otročji. Gospa Bigielova je pri tem trdila, da ima neko posebno glavo, ker je bilo deloma resnično. Imel je namreč na očesni vejici bradovico, in naprej strleča brada mu je dajala nekak energičen izraz, ki se mu je pa upiral gorenji del obličja, jako nežen, skoro ženski. Gospa Bigielova je izpočetka iskala v njem originala, pa tudi on se je dobro zavedal vsega in svojih posebnih lastnosti, da bi mogel biti original. Bil je le nekamo čuden zaradi svoje bojzljivosti in velikega entuziazma, a vrhutega ni bil brez tajnega ponosa. Pri obedu so mu pripovedovali o Osnovskih, o namerjanih atensko-rimsko-florenških večerih, o gospodični Castellijevi in o pozornosti, ki jo je bil zbudil pri teh gospeh.

Zavilovski reče:

„No, dobro, da vem; tja ne pojdem za nobeno ceno.“

„Najprej se seznanite z njimi pri nas“, reče Marica.

Toda on sklene roke:

„Milostiva gospa — rajši zbežim iz veže.“

„Zakaj?“ vpraša Polaneški, „treba je stati ne le za svoje prepričanje, nego tudi za svoje pesmi.“

„Res!“ reče gospa Bigielova. „Kaj bi se sramovali! Treba je drzno zreti ljudem v oči in jim reči: Pišem, ker hočem pisati!“

„Pišem, ker hočem pisati!“ ponovi Zavilovski odločno, dvigne glavo in se nasmeje.

Toda Marica nadaljuje:

„Seznanite so z njimi pri nas, potem jim pošljete posetnico, nato pa odidemo nekega večera k njim.“

On pa reče:

„Ne morem skriti glave v sneg, ker ga ni, a vendar si najdem skrivališče.“

„A če bi vas iskreno prosile?“

„Pa pojdem“, odgovori črez trenutek Zavilovski ter se lahko zardi.

Nato jo pogleda. Ona je nekoliko obledela, a lice ji je postalo še drobnejše, da je bila podobna šestnajstletni deklici. Zavilovskemu se je zdela tako lepa, da ji ni mogel odreči ničesar.

Zvečer bi ga bila imela Polaneška vzeti s seboj nazaj v mesto, toda Marica mu je rekla prej:

„Sedaj je treba rabiti proti vam silo, zakaj doslej še niste videli Linete Castellijeve; ko jo pa ugledate, se zaljubite vanjo.“

„Jaz, milostiva gospa?“ zakliče Zavilovski, pritisnivši roko k prsim. „Jaz, v gospodično Castellijevo?“

V njegovem vprašanju je bilo toliko odkritosrčnosti, da je iznova pričel v zadrego; toda sedaj je prišla v zadrego tudi gospa Polaneška.

V tem je Polaneški končal z Bigielom razgovor, kako nevarno je investirati kapital v zemljišče, in odšli so. Marica se je spomnila, kako so se bili nekoč vračali ona, njen oče, gospa Emilija, Litka in Polaneški od Bigielovih, prav v takšni mesečni noči. Kako jo je takrat ta „gospod Stanislav“ ljubil in kako je bil nesrečen, kako je bila ona do njega osorna, in srce ji je jelo močno utripati od pomilovanja do tega „gospoda Stanislava“, ki je bil takrat trpel tolikanj. Hotela se je kar sedaj pritisniti k njemu in ga naprositi oprostila za ono odurno ravnanje — in bila bi ga naprosila, da ni bilo Zavilovskega.

Vendar oni stari gospod Stanislav je sedel sedaj zadovoljno in samozavestno poleg nje in pušil smodko. Saj je bila ona njegova, saj jo je bil vzel ter jo imel; torej je bilo vsega tega konec.

„O čem tako premišljaš, Stanko?“ ga vpraša.

„O trgovini, o kateri sva se pomenila z Bigielom.“



Otrebivši smodko pepela, si jo dene v usta in potegne, rudasta svetloba mu ožari brke in del obličja.

Zavilovski, zroč Marici v lice, si je v svoji mladi duši mislil: ko bi ona bila njegova žena, ne bi pušil sedaj smodke, niti ne mislil na trgovino, o kateri se posvetujeta z Bigielom, nego rajši bi klečal pred njo in ji na kolenih izpovedal svojo ljubezen.

Polagoma, pod vplivom noči in tega sladkega ženskega lica, ga je obhajala zamaknjenost. Črez nekaj časa jame deklamirati, izpočetka potihoma kakor sam zase, potem pa čimdalje glasneje svojo pesem z naslovom „Sneg v gorah“. V tej pesmi je tičalo nekakšno neizrečno koprnjenje po nečem nedosežnem in neomadeževanem. Zavilovski sam ni vedel, kdaj so dospeli v mesto in kdaj so svetilnice jele migljati na obeh straneh ulic.

„Torej pojutrišnjem na five o'clock?“

„Dà“, odgovori ter ji poljubi roko.

Gospa Polaneška je bila nekoliko zamišljena zaradi vožnje, noči in morda tudi te pesmi. Od onega časa, ko sta bila v Rimu, sta s soprogom molila vsak večer očenaš. Po tem očenašu se je je zdajci polastila velika občutnost, ki so jo bili prej dušili drugi vtiski. Stopivši k Polaneškemu, ga je objela okrog vratu in šepnila:

„Moj Stanko! Kako je nama dobro skupaj! Ali je to res?“ On jo stisne k sebi ter odgovori nekamo malomarno bahavo:

„Kaj, ali se morda pritožujem?“

Niti na misel mu ni prišlo, da v tem njenem vprašanju tiči nekaka senca žalosti in dvoma, ki je ni hotela pustiti v dušo, in da je želela, naj jo potolaži in zapodi njeno bojazen.

Dan pozneje je dal Zavilovski v pisarni Polaneškemu odrezek nekega časopisa s pesmijo „Sneg v gorah“. Polaneški jo je prečital pri obedu, toda ob zvoku vilic se pesem ni zdela tako lepa kakor v nočni tihoti mesečine.

„Zavilovski je dejal“, reče Polaneški, „da zdajci izide vsa zbirka, toda obljubil je, da prej zbere vse, kar jih je bilo priobčenih v raznih časopisih, in ti jih prinese.“

Marica pa odgovori:

„Ne. Naj hrani to za Lineto.“

„Oh! Jutri naj se srečata prvič. Hočete li končno prevzročiti dobo v življenju Zavilovskega?“

„Hočemo“, odgovori z gotovo odločnostjo Marica. „Anica me je izpočetka osupnila, toda zakaj pa ne!“

Drugo jutro se je res zvršil sestanek. Osnovska, gospa Broničeva in gospodična Castellijeva so dospele strogo ob petih, Zavilovski pa je došel še prej, da ne bi bil prisiljen stopiti v salon, ko je bila že vsa družba zbrana. Pa itak je bil ne le plah, nego celo okornejši nego navadno, in nikdar se mu noge niso zdele tako dolge. Vendar je v tej njegovi okornosti tičala neka vzvišenost, in gospa Osnovska je bila zmožna, da jo je zapazila. Pri-

čel se je prvi prizor človeške komedije, v kateri so se one dame, kot dobro vzgojene, izogibale vsake nadležnosti, pa vendarle zmerom opazovale Zavilovskega; on pa se je delal, kakor ne bi videl tega, in ni mislil na nič drugega, nego na to, da ga gledajo in ga presojuje. Bil je močno zmeden, toda trudil si je zakriti zmedo z umetno neprisiljenostjo, zakaj imel je toliko samoljubja, da mu je bilo do tega, naj se ta sodba o njem izide dobro. Toda dame so bile že prej toliko vnete zanj, da se sodba ni mogla iziti slabo, in ko bi se bil Zavilovski pokazal glupega ali površnega, bi mu bile to pripisale za modrost in poetično originalnost. Najmalomarneje se je vedla gospodična Lineta, ki se je nekoliko čudila, da v tem hipu ni ona solnce in Zavilovski mesec, nego da se godi narobe. Prvi vtisk, ki ga je napravilo na njo lice Zavilovskega, je bil: „Toda kako lep je proti njemu ta glupi Kopovski!“ Vsa presezajoča lepota na licu tega „glupca“ ji je stopila jako živo pred oči, zato so ji bile naposled trepalnice še težje in izraz obličja je spominjal še živeje nego sicer sfinge... iz porcelana. Ali dražilo jo je, da se Zavilovski prav nič ni menil za njeno junonsko rast, niti za kaj tajnostnega ali poetičnega, kar priveže človeka na prvi pogled, kakor je sodila gospa Broničeva. Potem pa ga je jela ogledovati. Ker je imela poleg poetičnega temperamenta nenavadno razvito sposobnost opazovati ljudi, je zapazila, da je zelo izrazovit, toda da se mu slabo prilega suknja, da



mu je ni sešil odličen krojač in da je iglica v ovratniku naravnost „mauvais genre“. V tem je pa on časih pogledoval Marico kakor edino sorodno in prijateljsko dušo ter se razgovarjal z gospo Osnovsko. Ta je imela za največjo taktnost, ne govoriti takoj izpočetka o pesništvu; ker je bila zvedela, da je Zavilovski otroška leta prebil na kmetih, je jela ščebetati o svoji naklonjenosti do življenja na kmetih. Njen soprog je dajal zmerom prednost mestu, imajoč v mestu svoje prijetnosti in prijatelje, toda kar se tiče nje . . . ! „Oh, kako sem odkritosrčna in takoj priznavam, da nimam rada pristav, gospodarstva in računov, zaradi katerih so me časih oštevali . . . Vrhutega sem bila nekoliko lena; zato bi bila rada imela takšno delo, pri katerem bi bilo mogoče pasti lenobo. Dà, kaj bi delala rada?“

Tu je razstavila zravnane prstice, da bi na njih laže naštela opravke, ki so ji bili po volji.

„Najprej bi rada pasla gosi!“

Zavilovski se nasmeje; zdela se mu je prirodna in vrhutega ga je jela zanimati slika gospe Osnovske, ki pase gosi.

Njene vijoličaste oči so se jele tudi smejati, in prišla je do tona proste in vesele deklice, ki govori o vsem, kar ji prihaja na misel.

„A vi ne bi hoteli?“ vpraša zdajci Zavilovskega.

On pa odgovori:

„Strastno!“

„Torej vidite . . . ! A kaj še? Aha! Hotela bi biti ribič. Zarana se mora zarja krasno odbijati na vodi . . . Pri tem mokre mreže pred kočo, z mokrimi šipami v oknih, to je tako lepo . . . Hotela bi biti, ako že ne ribič, pa vsaj siva čaplja ter, stoječa na eni nogi, premišljati ob vodi; ali priba na livadi. Toda ne! Priba je otožna ptica! — Ali ni res, kakor v žalosti . . . !“

Zdajci se obrne h gospodični Castellijevi.

„A, Linetka, kaj bi hotela biti ti na kmetih?“

Gospodična Lineta dvigne trepalnice ter reče trenutek kesneje:

„Babje leto.“

Domišljija Zavilovskega kot pesnika se je kar zgenila pri tem odgovoru. Zdajci so mu stopila pred oči velika prostranstva strnišč in srebrna pajčevina, ki se lesketa v mirnem ozračju na solncu.

„Kako lepa slika je to!“ reče.

In pozorneje pogleda gospodično Lineto, ona pa se nasmeje kakor v zahvalo za to, da je začutil lepoto nje slike.

V tem dospo Bigielovi. Zavilovskega je vzela na piko gospa Broničeva ter ga tako zastavila s stoli, da se ni mogel geniti. Lahko je bilo razbrati predmet njiju razgovora, zakaj Zavilovski je uprl časih oči v gospodično Castelli, kakor bi se hotel prepričati, ali je res videti taka, kakor se govori o njej. Naposled, dasi se je vršil razgovor potihoma, so vendarle navzoči zaslišali besede, kakor precejene skozi kosček sladkorja:

„Ali ne veste, da jo je Napolen — to je, hotela sem reči, Viktor Hugo — blagoslovil?“

Zavilovski je sploh zaslišal tolikanj nenavadnih reči, da je moral z izvestno radovednostjo ogledovati gospodično Castellijevo. Bila je po tem pripovedovanju najčudovitejše dete na svetu, zmerom jako mirno, toda nedosežno. Ko je bila stara deset let, je dolgo bolehal. Priporočili so ji morski zrak, in dami sta dolgo prebivali na Stromboliu . . .

„Dete se je oziralo na ognjenik ter ploskalo z rokami, ponavljajoč: ‚To je lepo! To je lepo!‘ Dospeli sva tja slučajno, ko sva se vozili v najeti ladji brez namena, zakaj ondi je pust otok in ni bilo kje stanovati, pa tudi živeža je bilo malo. Vendar ni hotela oditi za nobeno ceno, kakor bi bila slutila, da tam zopet okreva. In čez mesec dni ali vsaj čez dva, se je jela popravljati, in pogledjte sedaj, zrasla je kakor jelka.“

Gospodična Castellijeva je bila res nekoliko višja nego gospa Osnovska, sicer pa je bila kaj lepe rasti in ne previsoka. Zavilovski jo je ogledoval z rastočim zanimanjem. Preden so se gostje razšli, je stopil k njej, brž ko je bil izpuščen iz ječe, in ji dejal:

„Nisem še videl nikdar ognjenika in ne morem si predstavljati, kakšen vtisk napravi na človeka.“

„Jaz poznam samo Vezuv,“ mu odgovori ona, „toda ko sem ga videla, ni gorel.“

„A Stromboli?“



„Ne vem.“

Torej sem preslišal, zakaj teta . . .“

„A tako!“ odgovori gospodična Castellijeva; „ne spominjam se! Bila sem očitvidno premajhna.“

Na njenem licu pa se je zrcalila zadrega.

Gospa Osnovska, ki je bila do konca igrala nalogo mične šepetalke, je povabila pred odhodom Zavilovskega k sebi „nekega večera, brez ceremonij in brez fraka, zakaj takšno pomlad je mogoče imeti za poletje, poleti pa je najprijetnejša reč svoboda.“ Izrekla je pri tem, da umeje, ako taki ljudje, kakršen je on, ne sklepajo radi novega znanja, toda tu je kaj preprosta pomoč, in sicer: imeti to znanje za staro znanje. Najbolj pogostoma sedita sami; Linetka kaj čita ali pa govori, kar ji prihaja v glavo; njej pa prihajajo v glavo take reči, da se jo izplača poslušati, zlasti onemu, ki jo je zmožen bolje čutiti in umeti nego kdo drug.

Gospodična Castellijeva mu stisne pri slovesu dovolj močno roko, kakor bi potrdila, da se že moreta in se imata razumeti. Zavilovskega, nevajenega ljudi, so nekoliko omamile besede, šelest obleke, oči in perunikova vonjava, ki so jo te dame puščale za seboj. Čutil je pri tem nekoliko utrujenosti, zakaj v tem razgovoru, dasi je bil neprisiljen in navidezno docela odkritosrčen, ni bilo onega miru, ki je tičal zmerom v besedah gospe Polaneške in gospe Bigielove. Zavilovskemu je ostal vtisk zmedenih sanj.

Bigielovi bi imeli ostati na obedu, torej je Polaneški pridržal tudi Zavilovskega. Sedaj so se pričeli razgovarjati o damah, ki sta bili odšli.

„Kako vam je všeč gospodična Castellijeva?“ vpraša Marica.

„Obe imata obilo domišljije“, odgovori Zavilovski po kratkem premišljanju. „Ali ste zapazili, kako gladko jima teče jezik?“

„Da, zlasti Lineta je kaj zanimljiva.“

Polaneški, na katerega gospodična Castellijeva ni bila napravila velikega vtiska in ki je bil lačen, da je že komaj čakal obeda, se je oglasil nestrpno:

„Kaj vi vse vidite v njej? Dokaj je zanimljiva, dokler se ne povsakdanji.“

Gospa Polaneška pa odgovori:

„Ne, Lineta ni vsakdanja . . . Vsakdanja so zgolj taka običajna, preprosta bitja, ki ne znajo nič drugega nego ljubiti.“

Zvilovskemu, ki jo je pogledal v tem hipu, se je zdelo, da je zapazil na njej senco žalosti. Morda je bila še bolna, zakaj njeno obličje je bilo belo kakor lilija.

„Ali ste se utrudili?“ jo vpraša.

„Nekoliko“, mu odgovori smehoma.

A njegovo mlado, občutno srce zatriplje z velikim sočutjem. „To je prava lilija“, si je mislil, in proti njeni sladki mičnosti se mu je zdela gospa Osnovska kričeča šoja, a gospodična Castellijeva mrtva glava na kipu. Vsekdar prej, kadarkoli je

ugledal gospo Polaneško, je sanjal o taki ženi, kakršna je ona; tega večera je jel sanjati ne o takšni, kakršna je ona, nego o njej sami. Ker pa se je hitro zavedal vsega, kar se je godilo v njem, je zapazil, da mu začenja biti ne le cvetka z livade, nego tudi ljubljena cvetka.

Polaneški, srečavši ga naslednjega dne v pisarni, ga vpraša:

„Kaj se vam je sanjalo? O speči kraljici?“

„Ne!“ odgovori Zavilovski ter se nekoliko zardi.

Ko Polaneški zapazi njegovo rdečico, se zasmeje in reče:

„To ni drugače! To mora prebiti vsakdo. Prebil sem tudi jaz.“

## XXI.

Marica pa se vendar ni pritoževala sama sebi na soproga. Med njima še ni bilo doslej niti najmanjšega nesporazumka. Morala si je priznavati, da si je bila res drugače predstavljala veliko srečo in zlasti jako veliko ljubezen, takšno, o kakršni je sanjala, ko je bil Polaneški njen snubač. Drugačne so bile nade, drugačna istinitost. Pravi značaj Maričin se vendar ni upiral tej istinitosti, toda padla je na njo senca otožnosti in zavedala se je, da se ji utegne ta senca sčasoma pretvoriti v temelj življenja. Ker je imela dušo polno dobre volje, si je izkušala sosebnost dokazati, da se ji samo zdi tako. Česa je pogrešala, in v čem jo je mogel Polaneški



varati? Nikdar ji ni nalašč provzročil gorja; kadar koli si je domislil, da bi ji utegnilo biti kaj prijetno, se je potrudil, da ji je nabavil vse to. Bil je darežljiv, brigal se je za njeno zdravje, časih ji je poljubljal obličje in roke — izkratka, bil je prej dober nego zel. A nečesa je vendarle pogrešala pri tem. Marica ni mogla tega izpovedati z eno ali z dvema besedama, toda njena misel je bila prejasna, da ne bi bila umela tega, kar je njeno srce čutilo vsak dan živeje in otožneje. Nečesa je pogrešala. Za velikim in slavnostnim praznikom ljubezni se je pričela dolga vrsta delavnikov. in njej je bilo žal za tem praznikom; hotela je, naj bi trajal vse življenje; zapazila pa je na svojo žalost, da se njenemu soprogu prav ta vsakdanjost zdi nekamo normalna in zaželena. Tako, kakor je bilo, ni bilo slabo, ni pa tudi bila ona visoka sreča, ki bi jo bil utegnil zbuditi, ustvariti in dati „takšen mož“. Toda vrhutega so bile tu še druge reči. Čutila je, da je ona bolj njegova, nego je on njen — in kadar mu daje ona vso dušo, ji vrača on od svojega samo oni del, ki ga je bil določil prej za domačo potrebo. Govorila si je sicer, da je on mož in da ima poleg nje obilico dela in misli, toda pričakovala je, da jo prime nekoč za roko in jo pospremi v ta svoj svet, ali da bo vsaj doma delil z njo svoje misli; sedaj pa se nikakor ni mogla varati, da bi temu bilo tako. A istinitost je bila še hujša, nego si jo je bila predstavljala. Polaneški — kakor se je izražal sam —

jo je bil vzel in jo imel, in ko so se njiju vzajemni občutki izpremenili v zgolj vzajemno dolžnost, je sodil, da se mu ni treba drugače meniti za njo nego za različne druge vsakdanje dolžnosti. Niti na misel mu ni prihajalo, da ni zadosti pokladati na takšno ognjišče kakor po navadi drva, nego da je treba sipati nanje tudi kadila in mire, kakor ji sipljejo pred oltarjem. Ko bi mu bil kdo rekel kaj podobnega, bi bil z rameni skomignil in ga proglasil za romantika. Zato je tičala v njem morda skrb soprogovala, ni pa bilo v njem skrbi ljubljenceve, niti deležnosti, niti pozornosti, niti take bojazni, ki je v malem okrožju pozemeljskih občutkov to, kar je strah božji v verskih občutkih. Ko je bila Marica po prodaji Kremena proti njemu docela malomarna, je on čutil in prenašal vse to; sedaj pa, ko si je bil popolnoma v svesti, da je Marica njegova last, že ni mislil na njo več, nego je treba misliti na imetje. Njegova ljubezen, počivajoča pretežno na njeni telesni mičnosti, je dosegla to, kar si je bila želela, in je bila mirna — a čas jo je utegnil povsakdanjiti, jo ohladiti in zatopiti.

Toda že sedaj, dasi je bila njegova ljubezen še živa, ni imel na primer take pozorne in nežne občutnosti, kakršna je tičala v njegovih občutkih do Litke. Tudi Marica je zapazila to. Zakaj je bilo tako? Na to si ni mogla odgovoriti; vendar pa je odločno čutila, da je temu človeku, ki mu je hotela biti vse, nekaj navadnega in manj drago cenega nego to pokojno dete.

Niti na misel ji ni prihajalo ter bi tudi v njeni duši ne bilo dobilo prostora, da je bil edini vzrok ta, ker ono dete ni bilo njegovo, ona pa se mu je bila vdala s telesom in z dušo. Sodila je, čim bolj se vda, tem več mora prejeti in imeti za to. Toda čas ji je bil prinesel v tej stvari dokaj ukane. Ni mogla tudi ne zapažati, da se vsi vdajajo njeni mičnosti; da jo vsi visoko cenijo in hvalijo; da jo Švirski, Bigiel, Zavilovski, dà, celo Osnovski, ogledujejo ne samo začudeni, nego skoro navdušeni in da se najmanj meni za vse te njene prednosti — on — Stanko. Niti enkrat ji ni prišlo na misel, da ni bil zmožen pojmiti in oceniti tega, kar so drugi nahajali in lahko ocenjali v njej. Kaj je bilo temu vzrok? To vprašanje jo je sedaj mučilo podnevi in ponoči. Spoznanje, da se Polaneški odlikuje od vseh s treznejšo in hladnejšo naravjo, se ji še ni zdelo zadosten odgovor. Preostajal ji je samo en odgovor: „Ne ljubi me tako, kakor bi me mogel, in zato me ne ceni tako kakor drugi.“ Bilo je v tem toliko resnice kolikor bridkosti in žalosti.

Ženski nagib, ki nikdar ne vara v podobnih primerih, je poučil Marico, da je bila napravila na Zavilovskega nenavaden vtisk in da ta vtisk raste pri vsakem sestanku. Toda ta misel je ni žalila, ji ni zbujala jeznega vprašanja: „Kako se more drzniti?“ — zakaj ni se drznil ničesar — nego ji je dajala neko tolažbo, neko zaupanje v svoje mičnosti, ki ga je časih že izgubljala, toda obenem



ji je zbujała še večjo žalost, da ji takšno ginljivo spoštovanje, tako navdušenost kaže tujec, ne pa „Stanko“. Kar se tiče Zavilovskega, ni čutila do njega ničesar, razen velikega sočutja in velike naklonjenosti; zato so ji ostale misli čiste. Ne bi bila zmožna, da bi se bila iz ničemurnosti zabavala s tujim trpljenjem, in iz tega vzroka je bila, ne hoteča, da bi zašel predaleč, rada privolila v namero gospe Osnovske zbližati Zavilovskega z gospodično Castellijevo, dasi se ji je ta namera zdela nekoliko prenapla. Sicer pa se je tudi njeno srce in njen duh ukvarjal neprestano z vprašanji: „Zakaj neče ta vrli, ta razumni, ta ljubljeni Stanko stopati z njo na višine, zakaj je ne ceni tako, kakor bi mogel, zakaj jo ima samo rad, pa ni več zaljubljen vanjo, zakaj ima njeno ljubezen samo za nekaj, kar mu pripada, ne pa za redkost? Kje se je to vzelo in kje tiči vzrok temu?“

Vsaka plitva, sebična narav bi bila našla vso krivdo v njem — Marica Polaneška pa jo je nahajala sama v sebi. To odkritje je dosegla sicer s tujo pomočjo, toda bila je zmerom pripravljena, sneti vso odgovornost s svojega Stanka in jo prevzeti nase, da ji je to poleg bojazni povzročalo skoro radost.

Neko popoldne je sedela sama, z rokami, oprtimi ob kolena, ter se ukvarjala z mislimi in vprašanji, ki jim ni mogla najti odgovora. Kar se odpro vrata v sobo in na pragu se prikaže obleka redovnice, usmiljene sestre.

„Emilija!“ zakliče gospa Polaneška veselo.

„Da, to sem jaz“, ji odgovori sestra, „danes imam počitek in hotela sem vaju obiskati. Kje je gospod Stanislav?“

„Stanko je pri Maškovih, toda mislim, da se skoro vrne. Oh, kako bo vesel! Sedi in počij!“

Gospa Emilija sede ter izpregovori:

„Pogosteje bi prihajala k vama, samo da ne utegnem. Toda danes imam počitek; bila sem pri Litki. Da veš, kako je tam zeleno in koliko je ptic!“

„Bila sva tam pred nekoliko dnevi. Vse cvete — in tak mir. Kako škoda, da Stanka ni doma!“

„Dà. Vrhutega ima nekoliko Litkinih pisemc. Hotela sem ga naprositi, naj mi jih posodi. Prihodnji teden zopet pridem in jih odnesem!“

Gospa Emilija je že mirno govorila o Litki. Bilo je to morda zato, ker ji je bila od nje same ostala le senca živega bitja, ki je imelo skoro izginiti, toda sedaj je tičal v njej neskalsen mir. Njena misel se že ni ukvarjala tako izključno z nesrečo in njena prejšnja malomarnost do vsega, kar ni bilo Litka, je bila izginila. Ko je bila šla med usmiljene sestre, je stopila novič med ljudi in se naučila, čutiti vse, kar je bila njih blaginja ali nesreča, kar jim je služilo v veselje ali žalost in kar jim je bilo prijetno ali zoperno.

„Kako je tu pri vas zmerom lepo!“ je dejala črez nekaj časa, „poleg naših belih sten se mi zdi bogato vse, kar vidim tukaj. Gospod Stanislav je bil nekoč velik lenuh; zahajal je k Bigielovim in

k nam; nikjer drugje ni hotel biti gost, toda sedaj se je izpremenil, in pogostoma zahajata v posete.“

„Ne“, odgovori Marica. „Zahajava samo k Maškovima, h gospe Broničevi in k Osnovski.“

„Oh, počakaj! Gospo Osnovsko poznam. Poznala sem jo še prej kot deklico. Poznala sem tudi oba zakonska Broničeva in njiju netjakinjo, toda takrat še ni bila dorasla. Gospod Bronič je umrl pred šestimi leti. Vidiš, kako vse vem!“

Marica se nasmeje.

„Res bolje nego jaz. Seznanila sem se z Osnovskima šele v Rimu.“

„Saj sem vendar toliko let živela v Varšavi, torej sem slišala vse. Sedela sem sicer neprestano doma, toda zanimala sem se za svet. Tako sem bila še takrat lahkomišelna. Sicer pa je tudi tvoj Stanislav poznal gospo Osnovsko . . .“

„Pravil mi je o tem. Srečala sta se bila na javnih plesiščih.“

„Ona bi bila imela takrat vzeti gospoda Kopskega. Jokala se je in obupovala, zakaj oče ji je branil. In dobro si je izbrala, ali ni res? Gospoda Osnovskega so zmerom čislali za jako vrlega človeka.“

„In prilega se ji kar najbolje. Toda tega nisem vedela, da je hotela vzeti gospoda Kopskega, ter se čudim. Tako inteligentna žena . . .“

„Hvala Bogu, srečna je, ko bi le hotela spoznati, da je. Sreča je kaj redka stvar, in treba





(Str. 301.) „Emilija!“ zakliče gospa Polaneška veselo.



je, da človek vé ravnati z njo. Naučila sem se sedaj kaj nepristransko zreti na svet, kakor zro ljudje, ki nečejo sami ničesar zase — toda ali veš, kaj mi je zdajci prišlo v glavo? To, da je sreča kakor oko: najmanjši prašek zadošča, da nam začno teči solze.“

Marica se nasmehne nekoliko otožno ter odgovori:

„Oh, da, to je velika resnica!“

Nastane trenutek molčanja. Gospa Emilija, pozorno pogleda Marico, položi rahlo svojo prozorno roko na njeno dlan ter jo vpraša:

„Toda ti, Marica, si srečna ali ne?“

Marico obide zdajci veliko koprnenje, da bi se razjokala; premagala se je le z največjim trdom. Toda to je trajalo le trenutek. Vsa njena poštena duša se je stresla ob pomisleku, da bi bilo moči njen jok ali njeno otožnost razlagati tako, kakor bi se pritoževala na moža, torej je z vso močjo svoje volje premagala svoje občutke in odgovorila:

„Samo, ako je tudi Stanko srečen!“

In dvignila je že popolnoma jasne oči h gospe Emiliji, ki je dejala:

„Litka vama to izprosi! Vprašala sem te samo zato, ker si se mi zdela nekoliko tožna, ko sem vstopila. Toda jaz vem najbolje, kako te je ljubil in kako je bil nesrečen, ko si bila huda nanj zaradi Kremena.“



Maričino lice ozari smeh. Tako prijetna ji je bila vsaka beseda o njegovi nekdanji ljubezni, da bi bila poslušala takšno pripovedovanje na veke.

Gospa Emilija pa je nadaljevala, dotikajoča se njene roke:

„O ti, odurno dete! Kako si bila neusmiljena, da nisi poznala in dovolj čutila prave vdanosti! Časih sem se že res hudovala nate. Časih sem se bala za živahnega Stanislava, da mu ne bi omrznel svet, da ne bi izgubil duševnega ravnotežja in si kaj storil. Saj že veš, kadar se naredi guba kje v globeli srca, je ni moči zravnati vse življenje.“

Marica dvigne glavo ter namežikne, kakor bi jo bila prešinila nekaka svetloba:

„Emilija, Emilija! Kako pametno govoriš!“

Gospa Emilija se je imenovala sedaj „sestra Angela“, toda Marica jo je klicala neprestano s prejšnjim imenom.

„E, kakšna pamet!“ je dejala. „Toda Litka vama izprosi srečo, in Bog jo vama dá, ker sta je oba vredna.“

In hotela je vstati. Marica ji je branila, češ, naj počaka moža, toda zaman, zakaj v zavodu jo je čakalo delo. Navzlic temu sta se še pomenkovali skupaj na ženski način kake četrte ure pri vratih. Naposled je gospa Emilija odšla, obetajoč, da novič pride prihodnji teden.

Marica Polaneška se je vrnila na svoj naslanjač ob oknu, se oprla ob roke in jela premišljati o besedah gospe Emilije. Črez nekaj časa je rekla polglasno:

„Dà, tega sem kriva jaz! . . .“

Zdelo se ji je sedaj, da ima že v rokah ključ do uganke. Ni bila cenila dovolj oblike moči, kolikšna je ljubezen. Tudi sedaj se ji je v tožnem srcu javila ta ljubezen kot nekakšen zaprt malik, ki kaznuje. Takrat je bil klečal Polaneški pred njo. Kadarkoli sta se srečala, ji je zrl v oči, proseč pomilovanja njenega srca, in ti blaženi dragi spomini, ki pa so že izumrli, so ju družili. Ko bi bila takrat zmožna odkritosrčnosti in velikodušnosti, ko bi mu bila podala roko, kakor ji je veleval tajni čut — bi ji bil hvaležen vse žive dni, bil bi jo spoštoval in ljubil tem nežneje, čim bolj bi se zavedal svoje krivde in njene dobrotnosti. Toda ona je takrat rajša gojila v sebi in razpihovala grenkost ter obenem vabila k sebi Maška. Ko je bilo treba pozabiti, ni mogla pozabiti, ko bi imela oprostiti, ni mogla oprostiti. Hotela je trpeti sama, samo da on ne bi bil brez trpljenja. Polaneškemu je podala roko šele takrat, ko ni mogla ravnati drugače, ker bi to, da je ne bi podala, bilo naravnost nedostojna in brezpametna trdovratnost. Seveda je tedaj zadušena ljubezen v njej zaplapolala z vso svojo nepremagljivo močjo in jela je ljubiti s srcem in dušo — toda to je bilo že prepozno. Ljubezen je bila razžaljena. Nekaj se je varalo, nekaj poginilo. V njenem srcu je nastala taka neprijetna guba, katere se je bila spomnila gospa Emilija — in sedaj ona, Marica, žanje samo to, kar je sejala.

On ni kriv ničesar — in ako je kdo izpridil komu življenje, je bila to ona.

Pri tem pomisleku je začutila tak strah in tako žalost, da je res nekaj časa kar osupla zrla v bodočnost. Hotela se je razjokati in plakati kakor majhno dete. Da gospa Emilja ni odšla, bi se bila v njenem naročju spustila v jok. Bila je silno potrta z bremenom svoje krivde. Ko bi bil zdajci kdo prišel k njej ter bi bil poizkušal sneti z nje to breme, ko bi ji bil rekel: „Ti si takšen hudo-delnik kakor golobica“, pa bi si bila mislila, da ne govori resnice. Najgroznejše v tem duševnem razporu pa je bilo to, da se ji je v prvem hipu zdel padec neizogiben, da se ji je zdelo, da mora biti v prihodnosti le huje in huje, da jo bo „Stanko“ ljubil čimdalje manj — izkratka, rešitve ni videla pred seboj.

Logika ji je dejala: Danes je še dobro proti temu, kar utegne biti jutri, pojutrišnjem, črez mesec, črez leto dni . . . A tu gre za vse življenje.

In jela si je beliti bedno, izmučeno glavico, da bi našla, ako ne poti, pa vsaj stezico, po kateri bi prišla iz tega labirinta. Naposled, po dolgem trudu, po neštetih solzah se ji je zdelo, da vidi pred seboj nekakšno luč.

Toda čim bolj je gledala to luč, tem bolj je narastala.

Bilo je nekaj močnejšega nego logika nesreče, močnejšega nego storjene krivde in razžaljeno bo-žanstvo, ki se maščuje samo — usmiljenje božje!



Ona se je pregrešila, ona mora torej popraviti krivico. Treba je zategadelj Stanka ljubiti tako, da bo našel vse to, kar mu je izginilo v srcu. Treba je imeti potrpežljivost in se ne samo pritoževati o današnji usodi, nego še hvaliti Boga in Stanka, da je tak, kakršen je. Ko bi prišla še večja žalost in nezgoda, jo je treba potihoma pokopati v srcu in vztrajati dolgo, jako dolgo, če treba, dolga leta, dokler ne pride usmiljenje božje.

Stezica se je jela sedaj izpreminjati v cesto. „Ne zablodim!“ si je rekla Marica. In sedaj se je hotela zopet razjokati od samega veselja, toda mislila si je, da si tega ne sme dovoliti. Sicer pa se je utegnil Stanko vrniti vsak hip in treba je bilo, da jo najde s suhimi očmi.

Res je skoro prišel. Marica ga je hotela v prvem hipu objeti okrog vratu, toda čutila se je tolikanj krivo proti njemu, da jo je pridržala nagla bojazljivost.

On jo je poljubil na čelo in jo vprašal:

„Ni li bilo nikogar tukaj?“

„Bila je tukaj Emilija, toda ni mogla ostati dalje. Pride prihodnji teden.“

On pa se razhudi:

„Oh Bog! Veš, da mi je tako prijetno, če jo vidim — zakaj me nisi obvestila? Vendar si vedela, kje sem; kako, da si me pozabila?“

Ona pa, kot otrok, ki se opravičuje, je jela govoriti z glasom, ki se je tresel od pridrževanih solz, a obenem od tolažbe:

„Ne, Stanko, prav praviš. Kakor te ljubim, te zagotavljam, da sem neprestano mislila nate!“

## XXII.

„A vidite, gospodje in gospe, da sem bil v posetih“, je govoril veselo pri Bigielovih Zavilovski; „ogledovali so me tako nekamo za panterja ali volka, toda jaz sem se izkazal kot jako udomačeno žival; nikogar nisem opraskal, ničesar nisem razbil, odgovarjal sem kolikor toliko trezno. Ne, že davno sem opazil, da je lažje živeti z ljudmi, nego se nam zdi — le v prvem hipu nas nekamo miče zbežati. A te dame so jako uglašene.“

„Prosim, da nam ne odrečete in nam poveste temeljito vse, kako je bilo“, reče gospa Bigielova.

„Kako je bilo? Najprej sem stopil za mrežasti plot ob vili in nisem vedel, kaj naj storim dalje, kje bivata zakonska Osnovska in kje gospa Broničeva — ali naj obiščem vse skupaj, ali posebe te in druge.“

„Vsako posebe“, reče Polaneški . . . „Gospa Broničeva ima posebno stanovanje, dasi imajo en salon, ki ga smatrajo za skupnega.“

„Našel sem vse v tem salonu, in gospa Osnovska mi je prva pomagala iz zadrege, ker mi je rekla, da se hoče z gospo Broničevo deliti z menoj in da sem torej zdajci opravil dva poseta. Dobil sem ondi tudi gospo Maškovo in gospoda Kopovskega — a to je tako lep gospod, da bi moral

imeti na glavi tok, z žametom popet znotraj, kakršnega rabijo jubilanti. Kdo je ta gospod Kopovski?“

„Glupec!“ odgovori Polaneški. „Ta izraz obseza ime, stan, poziv in posebno znamenje. Drugega označila ne potrebuje niti v potnem listu.“

„Sedaj umejem“, reče Zavilovski, „in nekatere besede, ki sem jih slišal, so mi sedaj jasne. Ta gospod je sedel pred damama, ki sta ga slikali, gospa Osnovska z oljnato barvo in gospodična Castellijeva z vodnimi barvami. Obe sta imeli perkalaste ovratnike in obe sta bili lepi. Gospa Osnovska se je očitvidno šele začela učiti, toda gospodična Castellijeva je jako spretna.“

„O čem ste govorili?“

Zavilovski se obrne k Marici:

„Dami sta najprej vprašali po vašem zdravju, toda rekel sem, da ste videti neprestano zdravi.“

Ni pa tudi pozabil, da se je bil pri tej priliki zardel kakor dijak in da se je radoval misli, da so bili vsi zatopljeni v slikanje in da tega nihče ni zapazil, v čemer pa se je motil. Toda še sedaj je bil nekoliko v zadregi in da bi jo zakril, je govoril dalje:

„Potem, to se umeje, smo se pomenkovali o slikanju in o portretih. Omenil sem, da je gospodična Castellijeva nekoliko znižala glavo Kopovskemu, vendar je odgovorila: ‚Tega nisem storila jaz, nego priroda!‘“

„To je bistroura deklica.“



„A rekla je to celo glasno. Jaz sem se spustil v smeh, ostali prav tako, a Kopovski z njimi vred. To mora biti kaj dobrosrčen človek. Izrekel pa je, da je videti danes slabši nego sicer, to pa zato, ker se ni bil dovolj naspal, in da koprni po Orfejevem naročju.“

„Orfejevem!“

„Dà. Gospod Osnovski mu je to brezobzirno popravil, toda on se ni vdal, govoreč, da je bil vsaj desetkrat v Orfeju in da se tega dobro spominja. Dami se zabavata z njim in ker je tako lep človek, ga radi slikata. Kakšna umetnica je ta gospodična Castellijeva! Ko mi je jela kazati s čopičem različne partije in črte na pričetem portretu gospoda Kopovskega, se je vsa razvnela. ‚Kakšna je ta črta! Kakšne so to barve!‘ Moram priznati, da je bila videti pri tem kakor Muza. Govorila mi je, da o vsakem licu premišlja kakor o modelu in da se ji one glave, v katerih tiči nekaj nenavadnega, kažejo celo v sanjah.“

„Aha! Tudi vi se ji boste čim prej pojavljali v sanjah in potem sedeli — to je gotovo!“ reče Marica. „A to bo dobro!“

Zavilovski pa odgovori z nekoliko negotovim glasom: „Rekla mi je, da je to davek, ki ga rada sprejema od dobrih znancev, toda sama se s tako prošnjo ni obrnila name in ako ne bi bilo gospe Broničeve, bi o tem ne bilo niti govora.“

„Gospa Broničeva je torej prišla Muzi na pomoč?“ vpraša Polaneški.

Marica pa je ponovila: „Dà, to bo dobro!“

„Zakaj, milostiva gospa?“ vpraša Zavilovski. In pogleda jo obenem s pokornim in vznemirjenim pogledom. Misel, da ga hoče morda nalašč pehniti v naročje drugi, ker je ugenila, kaj se godi v njegovem srcu, ga je vabila k njej in ga obenem vznemirjala.

„Sicer skoro ne poznam gospodična Linete“, odgovori Marica, „in sodim le po prvih vtiskih in po tem, kar se govori o njej, toda zdi se mi, da je nenavaden značaj in da tiči nekaj globokega v njenem srcu. Dobro torej, da se poznata.“

„Jaz tudi sodim po prvih vtiskih“, odgovori Zavilovski, docela zadovoljen, „in tudi je res, da je gospodična Castellijeva manj površna nego gospa Osnovska. Sploh sta to kaj lepi in prijetni ženski — samo da — morda tega ne morem izraziti, ker še ne poznam dovolj sveta. Odhajajoč od njiju, sem čutil, kakor bi se bil vozil v vlaku z neizrečno milimi tujkami, ki se kratkočasijo, jako bistroumno razgovarjajo — toda nič več. Vendar pa visi na njiju nekaj tujega. Gospa Osnovska, na primer, to je cela dišeča mošnica! Cvetka zelo redka in krasna, toda takisto tuja. Gospodična Castellijeva isto tako. Dà! . . . niti v njej ni nič našega. Pri njej človek ne čuti, da je zrasel na enem polju, pod eno vlago in pod enim solncem.“

„Kakšne nazore ima ta pesnik?“ reče Polaneški.

Zavilovski se oživi tako, da se na njegovem nežnem čelu pojavijo odličnejše žile v podobi

črke Y. Čutil je, da je posmeh onih dam obenem občudovanje gospe Marice, in to ga je napravilo zgovornega.

„Vrhutega“, je nadaljeval, „je nekakšen nagib, po katerem je mogoče ugeniti pravo vrlino. V njiju ne slutim te lastnosti. Mili sta, odkritosrčni, toda vse to je le lice, in zato si mislim, da bi se ondi odkritosrčen človek, ki se lahko naveže na ljudi, utegnil zelo motiti. To je tako zoprna in ponižujoča reč, jemati društvene pleve za zrnje! Kar se tiče mene, se prav zaraditega bojim ljudi. Gospod Polaneški sicer pravi, da imam nazore, toda jaz vem docela dobro, da sem prav naiven. A taka reč me boli. Moji živci tega kratkomalo ne prebijejo. Spominjam se, ko sem bil še otrok in sem zapazil, da se ljudje drugače vedejo vpričo roditeljev, a drugače, kadar staršev ni zraven, da je bila to največja neprijetnost mojega detinstva... Zdelo se mi je to ničemurno in grizlo me je tako, kakor bi bil storil kaj ničemurnega.“

„Zato, ker je vaš značaj pošten“, reče gospa Bigielova.

On iztegne svoje dolge roke, s katerimi je bil vaje mahati, se razvname, pozabivši svojo bojazljivost, in zakliče:

„Oh, odkritosrčnost! To je v umetnosti in življenju ena in ista reč!“

Vendar gospa Polaneška je jela braniti dami. Ljudje, zlasti gospodje, so pogostoma krivični in svoje sodbe, dà, celo mnenja smatrajo za resnico. Kar



se tiče gospe Osnovske in gospodične Castellijeve, kako ji je moči sumničiti, ko ji je človek videl šele drugič? Veseli sta, dobrotni, odkritosrčni, a iz česa bi izvirala ta odkritosrčnost, če ne iz poštenega srca?“

Potem se obrne k Zavilovskemu in ga jame dražiti nekoliko v šali, nekoliko pa v resnici.

„Vi niste tako poštene naravi, kakor si misli gospa Bigielova, zakaj dami vas hvalita, vi ji pa opravljate . . .“

Toda Polaneški ji seže v besedo s samosvojo živahnostjo:

„Oh, kako si naivna in kako sodiš vsakoga po sami sebi! Pomni, da navidezna dobrota in odkritosrčnost lahko izvirata tudi iz sebičnosti, ki si želi, da bi ji bilo veselo in da bi imela mir.“

Potem reče Zavilovskemu:

„Ako spoštujete odkritosrčnost — ta sedi tukaj! — Tu imate istinit tip!“

„Vem, vem!“ reče Zavilovski razvnet.

„Ali bi hotel, da bi bilo drugače?“ ga vpraša Marica smehoma.

„Ne, ne hotel bi, toda kakšna sreča je vendar to, da nisi premajhna in da ti ni treba nositi podplatov iz skorje, zakaj ko bi jih nosila, bi ti vest neprestano očitala, da varaš ljudi.“

A Marica, videč, da se je pogled Zavilovskega uprl na njene noge, jih je nehote skrila pod mizo in navrnila govorico na drug predmet.

„Vaše pesmi izidejo morda že v najbližjih dneh?“ ga vpraša.

„Bile bi že izšle“ odgovori Zavilovski, „toda dodal sem jim še eno — in s tem se je izdaja zakesnila.“

„Ali je mogoče poznati naslov pesmi?“

„Lilija.“

„Morda vendar ne Lilija Lineta?“

„Ne, milostiva gospa, ne Lilija Lineta.“

Maričino lice se zresni. Ni ji bilo težavno pogoditi iz odgovora, da ta pesem meri nanjo, in zato ji je bilo zdajci neprijetno, da ve to le ona sama in poleg nje Zavilovski in da zategadelj nastaja med njima nekaka tajnost, znana le njima. Zdelo se ji je, da se to ne strinja z njeno odkritosrčnostjo, o kateri sta se bila pomenkovala prej in da je nekakšen greh zoper Stanka. Sedaj je prvič zapazila, v kakšne duševne zadrege utegne priti žena, najsi ljubi moža še tolikanj in je pri tem še tako nedolžna, ako pade nanjo pogled tujega moža. Zakaj, zaupati soprogu svojo domneve, se ji ni zdelo prav. Prvič jo je obšla nekaka jeza na Zavilovskega, on pa se je bil razkril mahoma s svojimi živci umetnikovimi, takisto kakor barometer napoveduje vremensko izpremembo, in kot človek, ki ni imel dovolj izkušenj, je zrl na to stvar s senčne strani. Predstavljal si je, da mu Marica zapre vrata, da ga jame sovražiti, da je več ne bo mogel videti — in ves svet se mu je pokazal zdajci v tožnih barvah. V njegovi umetniški naravi je resnično tičala zmes sebičnosti, fantastičnosti in istinite, skoro ženske občutnosti, ki je potrebovala toplote in

ljubezni. Spoznavši gospo Polaneško, se je navezal nanjo s pravim egoizmom razkošnika, ki mu taki občutki ugajajo in ki ne misli na nič več; potem jo je njegova fantazija dvignila na poetično višino. Pomnoživši njene mičnosti stoterno, je napravil iz nje malone nadzemske bitje, in naposled je bila njegova prirojena občutnost, za katero je bila samota in življenje brez edinega bližnjega srca prava bolečina, tako močno ganjena po dobroti, s katero so ga bili sprejeli tu, da je iz vsega nastalo nekaj, kar je imelo vse lastnosti ljubezni. Temu občutku pa je nedostajalo realnega temelja. Zavilovski, kakor večina umetnikov, dasi je bil zmožen tako idealnih občutkov, kakor je duša sama, je imel v sebi čutnost satirovo. Toda ta čutnost je takrat še spala. Zavilovski je bil osvetlil Marico s toliko žarki ter napravil takšno svetnico iz nje, da ni zakoprnel po njej. Ko bi se mu bila, kar pa ni bilo verjetno, nenadoma vrgla na prsi, bi bila nehala estetično biti zanj to, kar je bila in kar jo je hotel imeti, to je bitje brez madeža. Zato si je tem bolj mislil, da si sme dovoljevati take občutke, in žal mu je bilo tem bolj za ono opojnostjo, ki je tako razkošno zibala njegove misli in mu polnila praznoto življenja. Tako mu je bilo pri tem dobro, da je, ko se je vrnil domov, videl nekakšno žensko postavo, kateri je položil svojo dušo pred noge, da je imel potem o kom sanjati in na koga zlagati pesmi. Sedaj je umel: Ako gospa Polaneška ugane, kaj se godi v



njem in ako on sam tega ne bo skrival bolje nego doslej, ne bodo mogle obstati njiju razmere in nastane praznota, ki ga to pot objame še bolestneje. Zategadelj se je trudil, kako bi zaprečil vse to, kako bi dosegel, da ne izgubi ničesar od tega, kar je imel doslej, ter bi videl Marico še pogosteje. V bujni njegovi glavi ni nedostajalo načrtov; ko jih je pregledal površno, je izbral enega, o katerem se mu je zdelo, da ga po najkrajši poti privede h koncu.

Kazati se hočem, kakor bi bil zaljubljen v gospodično Castellijevo“, si je dejal, „njej pa hočem zaupati svoje bolečine. To naju ne le ne oddalji, nego naju celo zbliža. Napravim iz nje svojo zavetnico.“

In takoj je jel pripravljati stvar tako kakor kako umetniško delo. Predstavljal si je, da je resnično zaljubljen v svojo „sanjavo kraljico“, da je nesrečen in da zaupava svojo tajnost Marici, ki ga posluša s povešeno glavo in z očmi, rosnimi od sočutja, ter mu kot prava sestra polaga roko na čelo. Ta igra domišljije se mu je zdela tako resnična in njegovo dojmovanje je bilo tako veliko, da je že zbiral besede, s katerimi bi se izpovedal Marici — izbiral preproste in ginljive — ter delal to tako razborito, da je bil odkritosrčno ganjen

Marica je, ko se je vračala s soprogom domov, premišljala o oni pesmi z naslovom „Lilija“, zaradi katere se je bila zakesnila izdaja. Kot prava ženska je bila nekoliko radovedna nanjo, nekoliko

pa se je bala. Bala se je sploh nezgod, ki jih je v razmerah z Zavilovskim utegnila prinesiti prihodnost.

Pod vplivom te bojazni je rekla:

„Veš li, kaj si mislim? Da bi se dekle, kakršno je Lineta, kaj močno prilegala Zavilovskemu?“

„Povej mi“, ji odgovori Polaneški, „kaj ste si neki vteple v glavo s tem Zavilovskim in s tem italijanskim drogom?“

„Saj mu je vendar, dragi Stanko, ne snubim, nego samo pravim, da ne bi bilo slabo. Anica Osnovska ima to namero, to je res, toda ona je tako živa kakor iskra.“

„Zblaznela je, ne pa živa, in verjemi mi, da ni tako naivna, kakor se nam zdi; v vsem ima svojo posebno namero. Časih si mislim, da ji je do gospodične Castellijeve prav toliko kolikor meni in da v ozadju vsega tega tiči nekaj drugega.“

„Kaj bi utegnilo to biti?“

„Ne vem in ne vem morda zato, ker mi je malo mar. Izkratka, več ne zaupam tem ženskam.“

Daljši razgovor jim ustavi Mašek, ki je ravnokar dospel s kolesljem pred njiju hišo. Ugle-davši ju, je pritekel pozdravljat Marico in nato dejal Polaneškemu:

„Dobro, da sva se srečala, zakaj jutri odidem za nekoliko dni; ker je danes obrok, ti prinašam denar.“

Nato se obrne k Marici:

„Bil sem ravnokar pri vašem očetu. Gospod Plavicki je videti znamenitega zdravja in dejal mi je, da koprni po kmetih in po gospodarstvu in zato premišlja sedaj, ali ne bi kupil kmetije nedaleč od mesta. Rekel sem mu, ako dobim to pravdo, da se lahko nastani na Ploševu.“

Marici ni ugajal ta razgovor, v katerem je bila zapaziti senca ironije. Zato ga ni hotela nadaljevati. Trenutek kasneje odide Polaneški z Maškom v svojo stanico.

„Torej je vse dobro?“ ga vpraša.

„Tukaj je denar“, de Mašek, „ki ti pripada. Bodi tako dober in daj mi potrdilo.“

Polaneški sede k pisalni mizi ter napiše pobotnico. Mašek pa reče:

„A sedaj še nekaj drugega. Prodal sem ti ondan dobro v Kremenu proti temu, da jo utegnem zopet odkupiti, ako ti vrnem denar in dogovorjene obresti. Pričakujem, da nimaš nič zoper to, in moram te le zahvaljati, ker si mi takrat izkazal resnično uslugo in — ako boš kdaj potreboval kaj od mene — prosim, le brez okolnosti. — Obrni se name brez ceremonij. Usluga za uslugo! Veš, da sem rad hvaležen!“

„Ta opica mi celo ponuja svoje pokroviteljstvo!“ si je mislil Polaneški.

Ako ne bi bil doma, bi bil morda glasno izrekel to opomnjo, tako pa se je premagal in dejal: „Ničesar nimam zoper to, zakaj tako sva se dogovorila. Tudi nisem tega nikdar imel za trgovski posel.“



„Tem bolj bom to cenil“, odgovori Mašek vljudno.

„A kaj je pri vas novega?“ ga vpraša Polaneški. „Vidim, da jadraš s polno soparo. Kako je s pravdo?“

„Dobrodelne zavode zastopa mlad odvetnik po imenu Šledž. Lepo ime, kaj ne?\* Ako bi z njim krstil mačko, bi mijavkala tri dni. Toda tega slanika popopram in pojem. Vprašaj me, kako je s pravdo? S pravdo je tako, da bom, ko jo doženem, lahko obesil na klin odvetništvo, ki mi itak več ne ugaja — in se nastanil v Kremenu.“

„Z gotovino v žepu?“

„Z gotovino v žepu, in sicer z veliko. Imam že dovolj tega odvetništva — sicer pa, kdor je prišel s kmetov, tega vleče na kmete. To se podeduje s krvjo. Toda za danes bodi dovolj o tem. Jutri, kakor sem ti rekel, odidem; prosim te, da se spominjate moje žene tem bolj, ker je gospa Kraslavska tudi ravnokar odpotovala na Dunaj k zdravniku za oči. Grem prosit še Osnovska, naj je ne pozabita.“

„Z veseljem, to se umeje!“ mu odgovori Polaneški. Potem mu pride na misel razgovor z Marico in zato vpraša:

„Ali že dolgo poznaš Osnovska?“

„Precej dolgo, dasi ju moja žena pozna še bolje. On je kaj bogat človek; imel je edino sestro, ki

---

\* Šledž = slanik.

je umrla, in lakomnega strica, po katerem je posedoval veliko premoženje. Kar se tiče nje — kaj naj ti povem! Še kot deklica je čitala vse, kar ji je prihajalo v roke; imela je že takrat pravico do duhovitosti in do znanja umetnosti, izkratka do vsega, s čimer se lahko ponaša — in vrhutega je bila zaljubljena v Kopovskega — tako, sedaj jo imaš celotno.“

„A gospa Broničeva in gospodična Castellijeva?“

„Gospodična Castellijeva ugaja bolj ženam nego moškim, sicer pa ne vem ničesar o njej, razen tega, kar se je govorilo, da se ji je Kopovski ponujal ali se je še ponuja, in gospa Broničeva . . .“

Mašek se zasmije.

„Gospo Broničevo je baje kedive sam pospremil na Cheopsovo piramido, pokojni španski Alfons ji je govoril vsak dan v Cannesu: ‚Bonjour, madame la comtese!‘ Musset ji je pisal v 56. letu pesmi v spomeniško knjigo, in Moltke je sedel z njo na kovčegu v Karlovih varih — izkratka: v svoji domišljiji je objezdarila vsako venčanje. Sedaj, od te dobe, kar je gospodična Castellijeva odrasla, ali bolje dosegla visokost pet črevljev in nekoliko palcev, pa ne izvršuje več teta ‚Slodička‘ tega imaginarnega potovanja na svoj račun, nego na račun svoje netjakinje, v čemer ji že nekaj časa pomaga gospa Osnovska tako vneto, da je težavno pojmiti, iz kakega namena ji pomaga. To je vse, samo če si

ne želiš poročila o pokojnem Broniču, ki je umrl pred šestimi leti, ne vem za kakšno boleznijo, zakaj gospa Broničeva vsak hip imenuje drugo, češ, da je bil poslednji potomec Rurikovcev, ne pa predposlednji, zakaj njegov oče je bil ob svojem času oskrbnik pri Redultovskih ter si je ondi nabral premoženja. No, končal sem. *Vanity's fair!* Bodi zdrav, imej se dobro, a kadar boš kaj potreboval, se zanašaj name. Ko bi bil prepričan, da nastopi takšna potreba skoro, bi te prisilil do oblube, da se ne obrneš na nikogar drugega nego name.“

Po teh besedah stisne Mašek Polaneškemu roko neizpovedno vljudno in odide. Polaneški pa skomigne z rameni in reče:

„Sreča, da me še ni potrkal po rami! *Vanity's fair!* *Vanity's fair!* Kaže se bistrournega, a ne vidi na sebi ničemurnosti, ki jo obsoja na drugih. Bil je še nedavno docela drugačen. Skoro bi se bil nehal hliniti, toda zdaj, ko je minila beda, je zopet zmagal zlodej.“

Zdajci se je spomnil tega, kar je bil Vaskovski svoje dni govoril o ničemurnosti in komediantstvu; nato je pomislil:

„A takim ljudem se vendarle dobro godi pri nas!“

### XXIII.

Gospa Osnovska je tako dobro pozabila svoje „florentinsko-rimske“ večere, da se je kar čudila, ko jo je nekoč njen soprog spomnil nanje. Kakšne



večere? Še na misel ji ni bilo prišlo kaj takega! Ona ima sedaj drug opravek: krotiti orla. Kdor ne vidi, da sta ‚orel‘ in Lineta ustvarjena drug za drugega, je gotovo kaj kratkoviden, in zoper to bolezen ni pomoči. Moški sploh ne umejejo marsikaterere reči, ker nimajo dovolj občutkov! Zavilovski utegne biti v tem oziru izjema, toda ko bi mu Marica Polaneška prijateljski rekla, naj bi se oblačil skrbneje in si dal rasti brado, bi to bilo izborno! Castelli-jeva je tako vseskozi estetično bitje, da jo marsikaj užali, dasi jo na drugi strani on povznaša — to je premalo — jo naravnost hipnotizira! — A ob njeni naravi — ni v tem nič čudnega!

Gospod Osnovski, poslušajoč takšno ščebetanje, se je kar tajal od navdušenosti. Okoristil si je priliko in poizkušal ujeti roko svoje žene, da pritisne nanje poljube tja do laktov. Toda zdajci ji je zastavil ono docela prirodno vprašanje, ki ga je bil zastavil Polaneški Marici:

„Povej mi, kaj je tebi do tega?“

A gospa Anica je odgovorila koketno:

„La reine s'amuse. Pisati knjige ni umetnost. Ako ima človek nekoliko daru, mu to zadošča; toda izvajati v življenju to, o čemer govori knjiga, je dokaj večja umetnost in pri tem še kakšna zabava! ...“

Trenutek kesneje pa je dodala:

„Morda imam tudi oseben smoter, in ako je kaj takega, pa naj Joža to ugame.“

„Šepnem ti na uho“, ji odgovori Osnovski.

Ona mu je nastavila uho z lokavim licem in pomežikovala pri tem od radovednosti z vijoličastimi očmi.

Gospod Osnovski pa je le zato približal usta k njenemu ušesu, da jo je poljubil, in namesto vse tajnosti ji je le ponavljal:

„La reine s'amuse.“

In bilo je tudi res. Gospa Osnovska je mogla imeti svoje posebne namene, zbliževaje Zavilovskega in Castellijevo, in ta prirodni roman v življenju in naloga male Previdnosti jo je zanimala in zabavala nad mero.

S takimi občutki je prihajala tudi pogostoma k Marici Polaneški, da je kaj pozvedela. Najpogosteje se je vračala z dobro nado, zakaj Zavilovski je, da bi zadušil Maričin sum, čimdalje bolj pogostoma govoril z njo o gospodični Lineti. Ta diplomacija se je obnesla tako dobro, da je Marica, ko jo je gospá Osnovska prvič vprašala naravnost, ali jo Zavilovski ljubi, odgovorila smehoma:

„Morava se pomiriti s tem, draga Anica, da se ni zaljubil niti v mene, niti v tebe. Jabolko je dobila Lineta, in nama ne ostaja drugega nego jok ali radovanje.“

Na drugi strani so gospodični Castellijevi podtikali občutke in misli, katerim se ni mogla odreči, ker ji je branilo samoljubje. Od jutra do večera je slišala, da jo ljubi ta „orel“ s širokimi perutnicami, da ji leži pred nogami, da tako izvoljeno, tako izjemno bitje, kakršno je ona, ne more ostati

hladno. Pa ji je to tudi preveč ugajalo, da bi bila ostala hladna. Slikajoč Kopovskega, je sicer zmerom občudovala sijajne dele njegovega obličja in imela ga je rada, ker ji je dajal priliko za različne izreke, ki so jih potem ponavljali kot dokaz duhovitosti in bistrournosti; imela ga je rada iz več vzrokov, pa tudi Zavilovski ni bil oduren deček, dasi ni nosil brade ter ni bil izbirčen v opravi. A vrhutega se je toliko govorilo o njegovih perutnicah in o tem, da ga ima razumeti takšna duša, kakršna je ona. Govorili so vsi, ne le Anica! Gospa Broničeva, ki ni mogla umeti, kako se ni mogel nihče zaljubiti vanjo, je prenesla pozneje to srečno samozavest na netjakinjo — in v tem se je pridružila mnenju gospe Osnovske, šivajoča pri tem na preprogi istinitosti cvetke svojega osnutka. Naposled se je še gospod Osnovski pridružil temu zboru. Iz ljubezni do žene je ljubil Castellijevo in gospo Broničevo ter bil pripravljen ljubiti vse, kar je bilo v bližji ali v daljnji zvezi z Anico, zato se je zavzel za to stvar. Zavilovski mu je bil simpatičen; poročila, ki jih je dobival o njem, so se glasila prijazno. Pozvedel je sploh o njem samo toliko, da je plašljivec, častiželjnej in dosleden v izvajanju svojih namer . . . a vrhutega molčeč in močno sposoben. Ker pa je vse to bilo damam po volji, je jel gospod Osnovski premišljati docela resno: „Kaj, ali ne bi to bilo dobro?“ Vedenje Zavilovskega je nekamo opravičevalo razmišljanje o teh rečeh, zakaj že nekaj časa je bolj pogostoma zahajal v



„skupni salon“ in se čimdalje rajši razgovarjal z gospo Anico. Prihajal je sicer zmerom le na presrčno vabilo gospe Osnovske, toda razgovori so izvirali le iz njegove proste volje. Gospa Anica je tudi zapazila, da njegovi pogledi čimdalje pogosteje obstajajo na zlatih laseh in sanjavih očeh gospodične Castellijeve in da jo spremljajo njegove oči, ko stopa po salonu. On pa se je tudi res jel ozirati po njej nekoliko iz diplomacije, a nekoliko iz radovednosti.

Stvar pa je dobila dokaj resnejši značaj, ko je izšel prvi zvezek njegovih pesmi. Ti stihi so bili zbujali že prej pozornost in govorilo se je o njih mnogo, toda vtisk se je cepil zato, ker so izhajale raztresene in v daljših presledkih. Nova knjiga je osupnila vse. Tičala je v njej iskra, moč in odkritosrčnost. Jezik je bil obsežen, kakor skovan, gibčen ter opiljen do najmanjših podrobnosti. Vtisk je narastal. Skoro se je pohvalno mrmranje izpremenilo v hrupno občudovanje. Z navadno pretiranostjo so povzdigovali delo črez mero in zaslutili v mladem pesniku dediča velike slave in velikih trofejev. Njegovo ime je prišlo iz uredniških stanic v javnost. Jeli so o njem govoriti povsod, zanimati se zanj in ga iskati; ta radovednost pa je rasla tem bolj, ker je bil osebno le malo znan. Stari, bogati Zavilovski, oče gospodične Helene, ki je bil vaje govornik, da sta le dve največji rani na svetu, in sicer podagra in ubožni sorodniki, je ponavljal sedaj vsakomur, kdor ga je le vprašal:

„Mais oui, mais oui — c'est mon cousin!“ — in to proglašanje je imelo tudi svojo društveno ceno za mnogo oseb, a med drugim sosebno za gospo Broničevo. Gospo Osnovsko skupno z gospodično Castellijevo, je celo nehala dražiti malo okusna iglica v ovratnici gospoda Zavilovskega, zakaj sedaj se je moglo vse, kar je bilo na njem, smatrati za originalnost. Bolelo jo je tajno še to, da mu je ime Ignacij. Dokaj rajši bi bili imeli, da je imel drugo ime, ki bi se bolj prilegalo njegovi slavi in umetnosti, toda ko jima je pojasnil gospod Osnovski, ki je bil prinesel iz Metza nekoliko latinščine, da to pomeni „Ognjeni“, sta izrekli, ako je temu tako, da je to kaj drugega, in sta se spoprijaznili z Ignacijem.

Odkritosrčna in velika radost se je nastanila zaradi velikega uspeha, ki ga je dosegla knjiga, pri Bigielovih in Polaneških in v pisarni. Stari denarničar, Valkovski, agent Abdulski in drugi knjigovodja, Požnjakovski, so bili ponosni na tovariša, čigar slava je osvetljevala tudi firmo. Valkovski je celo rekal: „Pokazali smo ljudem!“ Bigiel je premišljal dolga dva dni, ali more ostati Zavilovski na skromnem mestu v trgovskem zavodu „Polaneški in Bigiel“, toda Zavilovski, ko so ga vprašali, je odgovoril:

„A to je dobro! Raditega, da ljudje govore nekoliko o meni, mi hočete pogubiti kosček kruha in najljubše kolege na svetu. Založnika nisem našel in ko ne bil vaš knjigovodja, ne bi bil mogel izdati knjige.“

Na ta razlog se ni dalo nič več reči, in Zavilovski je ostal v pisarni. Pohajal je čimdalje pogosteje v goste pri Bigielovih in Polaneških. Pri Osnovskih se, ko je bila izšla knjiga, ni pokazal ves teden, kakor bi bil kaj storil. Toda gospa Bigielova in Marica sta mu prigovarjali, naj gre tjakaj, in ker je tudi njega že vleklo, je šel nekega dne k njim na večer.

Dami sta se ravno pripravljali na odhod v gledališče. Hoteli sta za vsako ceno ostati doma, toda tega ni dopustil, in naposled so sklenili, kar je tudi gospe Anici in gospodični Castellijevi povzročilo očitno radost, da gre z njimi. To se je tudi zgodilo. „Joža, ako bo hotel, si kupi listek za naslanjač.“ Zavilovski je sedel spredaj v loži poleg gospodične Linete, zakaj gospa Osnovska je vztrajala pri tem, da jima hoče v družbi z gospo Broničevo delati gardedamo. „Razgovarjajta se, o čemer se hočeta, a če pride kdo, ga že toliko zamudim, da vaju ne bo mogel motiti.“ Oči gledalcev so se pogostoma obračale k tej loži, ko se je razglasilo, kdo sedi v njej. A gospodična Castellijeva je čutila, da jo obseva nekaka zarja; čutila je, da ljudje ne gledajo samo njega, nego obenem povprašujejo: „Kdo je ta dama s to zlato glavo in s sanjavimi očmi, ki se ji priklanja in s katero govori?“ Sama pa, pogledavši ga časih postrani, si je dejala: „Ko ne bi imel preveč naprej štrleče brade, bi bil povsem lep, ako bi bila le ta brada zakrita z brki...“ Gospa Osnovska je izvrstno



izpolnila svojo obljubo, in ko je prišel Kopovski, je ščebetala toliko, da je komaj utegnil pozdraviti gospodično Castellijevo in reči Zavilovskemu:

„Torej vi pišete pesmi?“

Po zvršitvi tega srečnega odkritja je utegnil še dodati, toda rajši v obliki monologa:

„Jaz bi neizrečeno rad imel stihe, toda čudna stvar, kadarkoli čitam pesmi, takoj mislim na kaj drugega.“

Gospodična Castellijeva, obrnivši se k njemu, ga pogleda dolgo. Ni bilo lahko spoznati, kaj je prevladalo v tem pogledu: ženska zloba ali naglo občudovanje umetničino — zakaj ta glava brez možgan, ki se je priklanjala zadaj v loži, je bila videti poleg rdeče pobarvane stene kakor nekak umetniški slikarski izdelek.

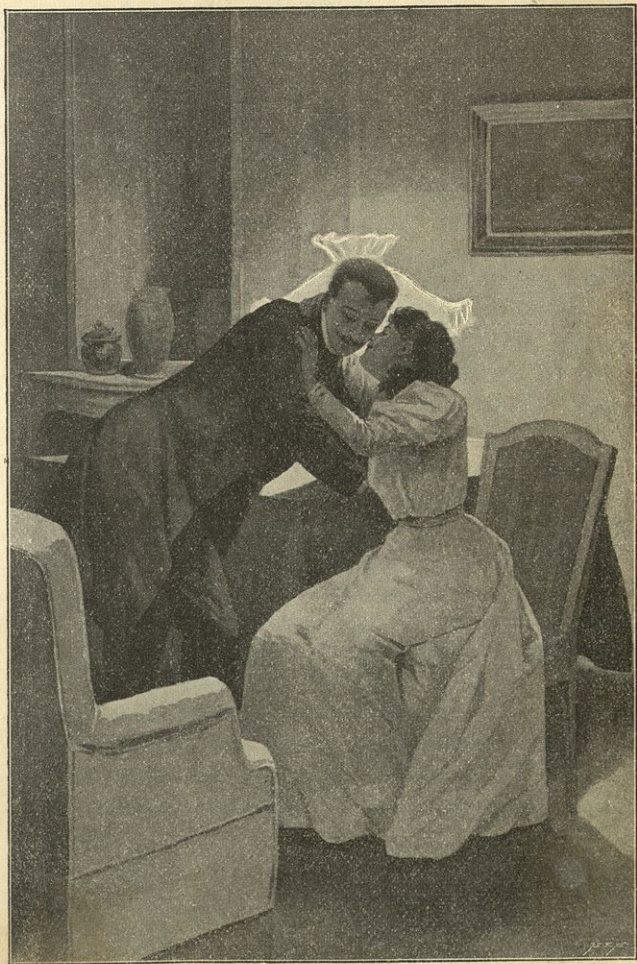
Po predstavi gospa Osnovska ni hotela izpustiti Zavilovskega, in vzele so ga s seboj na čaj. Komaj pa so bili doma, ga je jela gospa Broničeva oštevati:

„Vi ste malopriden človek in ako se kaj pripeti Lineti, boste imeli to vi na vesti. Dete mi več ne spi, nego neprestano čita vaše pesmi . . .“

Gospa Osnovska pa takoj pristavi:

„Da, tudi jaz se pritožujem o njej: Polastila se je vaše knjige in je neče niti za trenutek dati nikomur. Ko se pa hudujemo, ali veste, kaj nam pravi? To je moje! To je moje!“

A gospodična Castellijeva, dasi ni imela v tem hipu knjige v rokah, jo je pritisnila k srcu, kakor



(Str. 334.) „Pridi bliže, imam ti nekaj povedati.“





bi hotela kaj braniti, in je odgovorila s tihim, mehkim glasom:

„Zato, ker je to moje! . . .“

Zavilovski jo pogleda ter začuti, da se je v njem nekaj zgenilo.

In vračajoč se pozno, je korakal mimo oken stanovanja Polaneških, v katerih je še gorela luč. Po gledališču in razgovoru pri Osnovskih je začutil nekako omotico. Sedaj, ko je ugledal ta okna, se je streznil. Začutil je zdajci tak blažen vtisk, kakršnega začetimo, kadar mislimo na nekaj zelo dobrega in dragega. Neizrečno čisto spoštovanje do Marice se je oglasilo v njem z nekdanjo močjo. Polastil se ga je tak razkošen zanos, v katerem čutnosti zaspe in se človek izpremeni skoro izključno v dušo — in vrnil se je domov, šepetajoč stihe iz pesmi „Lilija“, ki je bila najboljša izmed vseh, kar jih je bil kdaj napisal.

Pri Polaneških so svetili še zaraditega, ker se je pripetilo nekaj, kar se je zdelo Marici kot ono težko pričakovano usmiljenje božje.

Zvečer po čaju je sedela s povešeno glavo kakor navadno nad računi; kar je odložila svinčnik. Za trenutek je obledela, toda obenem se ji je razjasnilo obličje in rekla je z nekoliko izpremenjenim glasom:

„Stanko! . . .“

On se nekoliko začudi njenemu glasu, torej stopi k njej in jo vpraša:

„Kaj ti je? Nekako bleda si.“

„Pridi bliže, imam ti nekaj povedati.“

In objemši z rokami njegovo glavo, mu nekaj šepne na uho. On je poslušal; nato pa jo je poljubil na čelo in dejal:

„Le ne razvnemaj se, ker bi ti utegnilo škodovati . . .“

Toda v njegovih besedah je bilo opaziti, da je močno ginjen. Nekaj časa je hodil po sobi — se oziral po ženi in naposled jo je iznova poljubil na čelo:

„Ljudje si navadno žele sina“, je dejal, „toda ti glej, da bo hčerka. Damo ji ime Litka.“

Oba pa nista mogla dolgo zaspati to noč — in zato je videl Zavilovski luč skoz njiju okna.

(Konec drugega dela.)







## Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

**Aškerc A.,** *Primož Trubar*. Zgodovinska epska pesnitev. 8°, 136 strani. Broširana 2 K, elegantno vezana 3 K.

— *Balade in romance*. 8°, 155 strani, 2 K. Elegantno vezane 4 K.

— *Lirske in epske poezije*. 8°, 160 strani, 2 K 60 h. Elegantno vezane 4 K.

— *Nove poezije*. 8°, 222 strani, 3 K. Elegantno vezane 4 K.

*Četrty zbornik poezij*, 246 strani. Broširane 3 K 50 h, elegantno vezane 4 K 50 h.

— *Izmajlov @ Red sv. Jurja @ Tujka*. Tri drame. 8°, 113 strani, broširane 2 K.

**Baumbach R.,** *Zlatorog*, Planinska pravljica, poslovenil A. Funtek. 8°, 95 strani. Elegantno vezan 4 K.

**Bedének Jakob,** *Od pluga do krone*. Zgodovinski roman iz minulega stoletja. 8°, 270 strani, 2 K, v platno vezan 3 K.

**Cankar Iv.,** *Ob zori*, s podobami (izdelal M. Jama), 3 K.

**Dimnik Jakob,** *Avstrijski junaki*. 8°, 126 strani, s 17 podobami. Elegantno vezani 1 K 80 h.

**Funtek Anton,** *Godec*. Poleg narodne pravljice o Vrbskem jezeru. 8°, 100 strani, elegantno vezan 2 K 50 h.

**Gregorčič Simon,** *Poezije I*. Druga, pomnožena izdaja. 8°, 160 strani, elegantno vezane 3 K.

## Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

**Haymerle dr. Frančišek, vitez, *Životopisni obrazi iz obsega obrta, umetnosti in industrije*, preložil Anton Funtek. 8°, 100 strani, vezani 1 K.**

**Kosi Anton, *Zlate jagode*. Zbirka basni za slovensko mladino in preprosto ljudstvo. 8°, 148 strani, vezane 1 K.**

**Levstikovi zbrani spisi**, uredil Frančišek Levec. Pet zvezkov 21 K, v platno vezani 27 K, v pol francoski vezbi 29 K, v najfinejši vezbi 31 K.

**Majar H., *Odkritje Amerike*. Poučno zabavna knjiga v treh delih: I. Kolumbus, II. Kortes, III. Pisar. 8°, 440 strani, vezana 2 K.**

**Meško Ksaver, *Ob tihih večerih*. Povesti. 8°, 291 strani, 3 K 50 h, elegantno vezane 5 K.**

**Prešeren dr. France, *Poezije*. Druga, ilustrirana izdaja. 4°, 5 K, v platno vezane 6 K 40 h, v elegantnem usnju vezane 9 K.**

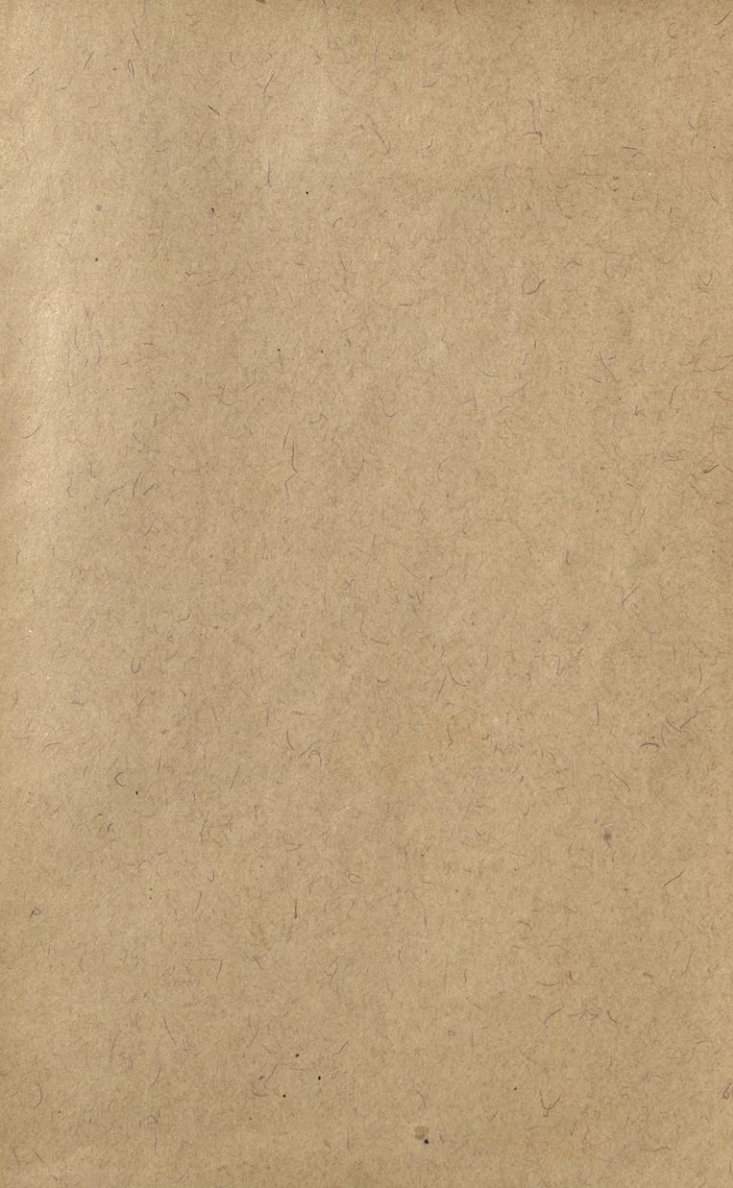
— *Poezije*. Ljudska izdaja 1 K, v platno vezane 1 K 40 h.

**Scheinigg J., *Narodne pesmi koroških Slovencev*. 16°, 463 strani, 2 K, elegantno vezane 3 K 30 h.**

**Jos. Stritar, *Zbrani spisi*. Sedem zvezkov 35 K, v platno vezani 43 K 60 h, v pol francoski vezbi 48 K 40 h.**

**Tavčar dr. Ivan, *Povesti*. Pet zvezkov po 2 K 40 h, v platno vezani po 3 K, v pol francoski vezbi po 4 K 20 h.**





NARODNA IN UNIVERZITETNA  
KNJIŽNICA



00000521457

